



MONUMENTA LINGUÆ SLOVACÆ VOL. IX

DOCUMENTA THEORETICO-PRÆCEPTIVA
Tomus 4

CLAVES TERRÆ
LINGUA SLOVACA SÆCULI XVI. – XVIII.

Ediderunt, præfatione, articulis, critico apparatu, notisque instruxerunt

MARTINUS HOMZA, MILOS JESENIUS & RADKA PALENČÁROVÁ

2023

Universitas Comeniana Bratislavensis

PAMÄTNÍKY SLOVENSKÉHO JAZYKA VOL. IX

ODBORNO-NÁUČNÉ DOKUMENTY

Diel 1

ZEMSKÉ KLÚČE

V SLOVENSKOM JAZYKU ZO 16. AŽ 18. STOROČIA

Editovali, úvodom, štúdiami, kritickým aparátom a poznámkami opatrili

MARTIN HOMZA, MILOŠ JESENSKÝ & RADKA PALENČÁROVÁ

2023

Univerzita Komenského v Bratislave

Táto publikácia bola vypracovaná v rámci projektu APVV-20-0598
Úloha slovenčiny v Uhorsku v ranom novoveku.

© Martin Homza, Miloš Jesenský, Andrej Mentel & Pavol Žigo

Recenzovali:

Doc. PhDr. Ivan Mrva, CSc.

MUDr. Ján Štvrtina, PhD.

Jazyková úprava:

Veronika Kucharská

Preklad resumé do angličtiny:

Cástor E. Sanchéz

Obrázok na obálke: Inciála „S“ z diela ANTUN VRAMEC: *Postilla*: Zagreb:
Jugoslavska akademija znanosti i umjetnosti: Kršćanska sadašnjost;
Varaždin: Zavod za znanstveni rad, 1990, s. 43.

Návrh obálky: Martin Homza a Matúš Brilla

Grafika: Matúš Brilla

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave, 2023

ISBN 978-80-223-5550-6

OBSAH

Úvod	7
MARTIN HOMZA: „Zemské klíče“, či „spisy“, alebo „spisky“? K otázke terminológie.	10
PAVOL ŽIGO: „Zemské klíče“, či kutacie návody? Terminologická otázka.	12
MARTIN HOMZA: Niekoľko poznámok k téme slovensky písaných „zemských klúčov“. Stručný prehľad súčasného poznania a možné perspektívy bádania	16
MILOŠ JESENSKÝ: Zemské klíče ako originálne pramene dejín literatúry a interdisciplinárneho vedeckého štúdia	37
MILOŠ JESENSKÝ: Komparatívna analýza vybraných dobových textov „zemských klúčov“	59
MILOŠ JESENSKÝ: Konkordancia vybraných dobových textov „zemských klúčov“ s prihliadnutím na ich jazykové varianty a sémantickú interpretáciu	91
ANDREJ MENTEL: Zemské klíče ako sprievodcovia pri ceste krajinou. Mentálne mapy ako príklad štruktúr dlhého trvania	136
PAVOL ŽIGO: Jazyková charakteristika kutacích návodov (zemských klúčov)	162
MARTIN HOMZA a RADKA PALENČÁROVÁ: Poznámky k edícii	172
Zemski klúč	175
GEORGII RIPLÆI Epistola ad Eduardum IV. Regem Angliæ. Ex Anglico Idiomate translata DE OPERE LAPIDIS PHILOSOPHOR[UM]	197
Spisy kterak se wdegakowich wrchoch a gakowa dobrogi nachadzy, Prepisane od ANTONIA VALTHORNA	379
Resumé / Synopsis	400
Zoznam knižníc, archívov, publikovaných prameňov a sekundárnej literatúry	403

14749

3 E MGR

Swati nagiwateg¹⁰ /y. Orodaj



Úvod

Vlastnú edíciu slovenských „zemských klúčov“ zo 16. – 18. storočia – *Monumenta Linguae Slovacae* (ďalej *MLS*), vol IX. tvoria tri integrálné časti. Prvou je súbor *Zemski klúč* neznámeho autora prepísaný v 19. storočí, datovaný najneskôr pred poslednú tretinu 17. storočia. Druhú časť tvoria *Spisij Na rozljčné Mjsta hory á Baňe*, ktorých autorstvo bolo pripísané anglickému alchymistovi Georgovi Riplaeyovi. Pôvodcom textu, ktorý vznikol na konci 17. storočia v Stráňach pod Tatrami, je neznámy *rector*, teda *ludi magister*. Treťou pamiatkou v poradí je dvojtext *Kterak se wdegakowich wrchoch a gakowa dobrogi nachadzy a Spisowe do Rosličnich mist a wrchu, w / Uherske zemi*. Autorom úvodnej časti tohto textu mal byť záhadný doktor Antonius Valthorn a spis mal vzniknúť ešte na konci 15. storočia. Neznáma ruka ho však prepísala v roku 1754. V tom istom roku v Prešporku prepísal do toho istého zošita text *Spisowe do Rosličnich mist a wrchu, w / Uherske zemi* Pavel Petrovič Kečkeméty (Pawel Petrowitius Ketskemety).

Výber všetkých troch textov tohto zväzku *Monumenta Linguae Slovacae* má byť najmä reprezentatívny a odbornému i laickému čitateľovi ním chceme predstaviť čo najširšiu variabilnosť netradičného literárneho žánru, pre ktorý sme zaviedli pracovný názov „zemské klúče“. Nebolo to však ani zďaleka také jednoduché, ako to vyzerá teraz, keď si čitateľ berie do svojich rúk tento zväzok edície. Nedá mi preto nepovedať pár slov k tomu, ako tento 9. diel *MLS* vznikol. O atraktivite žánru „zemských klúčov“ v tíme, ktorý vydáva *Pamätníky slovenského jazyka*, nebola žiadna diskusia. Problémom, ktorému sme museli čeliť, však bola nedostupnosť pôvodných archívnych textov. Texty, ktoré sú zaradené na konci *MLS* IX, boli prvými, ktoré sme mali k dispozícii. Sú uložené v Etnografickom múzeu Slovenského národného múzea v Martine. Fotokópie originálov pripravil Andrej Mentel a obrazové podklady boli a do určitej miery aj zostali, problémové. Problematickými ich pritom robí hlavne ich zlá čitateľnosť, miestami až úplná nezrozumiteľnosť. Tá mohla byť dôsledkom určitého mentálneho, kultúrneho i časového odstupe odpisovateľov martinských pamiatok od ich pôvodných archetypov. Prispieť však k tomu mohol aj prostý fakt, že spomenuté „zemské klúče“ sa prepisovali toľkokrát, že na niektorých miestach, ako to už pri prepisovaní chodí, prišlo k ich úmyselnému aj neúmyselnému degradovaniu, alebo priamo deformovaniu významov poskytovaných informácií. Napriek tomu sme s najvyšším úsilím spolu s Radkou Palenčárovou uvedené texty pripravili, a doplnili vysvetľujúcim poznámkovým aparátom. V snahe vydať 9. diel *MLS* ešte v roku 2022 vznikli aj štúdie Adreja Mentela, Miloša Jesenského

a Pavla Žigu, ktorí skúmanú problematiku spracúvali z rôznych interdisciplinárnych uhlov hľadísk. Paralelne sme však ďalej intenzívne hľadali ďalšie typologicky vhodné vzorové pamiatky predstavovaného žánru, pretože na ich existenciu odkazovala štúdia Márie Kosovej *Folklorizované texty na území Karpát v 16. – 19. storočí*, ktorú v tomto vydaní *MLS* často citujeme. O viacerých reprezentatívnych vzoroch po slovensky písaných „zemských kľúčov“ nás informovali aj ďalšie slovenské, české i poľské metatexty s identickou tematikou. Úmorné hľadanie, ktoré sprevádzala nekonečná korešpondencia s jednotlivými riaditeľmi Liptovského múzea v Ružomberku, lebo na tieto texty M. Kosová aj s ich signatúrami odkazovala, zostalo však do dnešného dňa bez výsledku.

Prípravu takéhoto, z dnešného pohľadu ohraňovaného, vydania *MLS* IX však na jar roku 2022 prerušila informácia o pozostalosti doktorky Kosovej ktorej záznamy sa dodnes nachádzajú v Archíve Slovenskej akadémie vied. Túto vedomosť nám poskytol jeden z recenzentov tejto publikácie – Ivan Mrva. Na naše veľké prekvapenie pozostalosť obsahovala fotokópie hľadaných ružomerských dokumentov, ale i ďalšie materiály, ktorých zdroje a uloženie dnes možno určiť len s veľkými ťažkosťami. Takmer celý slovenský materiál sa pomerne kvalitne zachoval na fotokópiách, ale M. Kosová väčšinu textov aj kriticky transliterovala podľa kritérií, ktoré používa aj naša redakcia *MLS*. Nemožno skrývať, že to bola najlepšia pomoc, ktorú sme v poslednom období vo svojom vedeckom bádání dostali. Jej hodnotu však ešte viac umocnili pracovníci Archívu SAV na čele riaditeľkou Janou Gubášovou Baherníkovou a naším dlhoročným spolupracovníkom Jánom Hučkom. Obidvaja pracovníci Archívu SAV nám pozostalosť Márie Kosovej nielen sprístupnili, ale vyhotovili aj cenné kópie najdôležitejších „zemských kľúčov“. Je už len vecou „vyššej moci“, že tieto kópie napokon dobre poslúžili ako podklad na vyhotovenie prvých elektronických verzií vlastných textov, zaradených ako prvý a druhý dokument tohto zväzku. O ich prepis sa postarala Ivana Lukáč Labancová, s originálmi tieto verzie porovnala a podľa zmyslu upravila a opravila Radka Palenčárová. Do verzie vhodnej na publikovanie som ich napokon upravil sám.

Nebudeme zastierať, že rozhodnutie skomplikovať si prácu zaradením dvoch nových, pomerne rozsiahlych materiálov, do značnej miery predĺžilo našu prácu. K tomuto záveru som nedospel ako editor zväzku sám, hoci som toto rozhodnutie musel urobiť a zobrať na seba zodpovednosť za všetky následné komplikácie. Stalo sa tak po porade celého pracovného tímu. Za usilovné presvedčanie významne rozšíriť pripravovanú edíciu však vďačím najmä Pavlovi Žigovi. Vďaka mu patrí aj za zmysluplnú debatu, ktorá

viedla k tomu, že sme sa nakoniec rozhodli do vedeckej spisby zaviesť nový termín pre typologicky komplikovaný žáner *kutacích návodov* – „zemských kľúčov“. Verím, že ho verejnosť prijme a že dejiny slovenskej literatúry, slovenská štylistika aj historická jazykoveda, jeho existenciu, podobne ako aj samotné texty, časom ocenia. Budú mať na to mnoho dôvodov. Vymenovať ich tu všetky teraz nemá zmysel. Stačí napríklad poukázať na striedanie prvkov fantastična s realitou, ktoré sa v textoch vzájomne a na mnohých úrovniach preplietajú.

Napokon potenciál znovuobjaveného žánru si celkom logicky všimli pracovníci firmy Creative planet, s. r. o. V roku 2023 preto rozbehli práce na multimedialnej aplikácii. Naším úmyslom je totiž v spolupráci s externým, neuniverzitným prostredím preniknúť do verejného priestoru a urobiť náš výskum zaujímavý a príťažlivý pre laickú verejnosť. Začalo sa s prácami na aplikácii „zemských kľúčov“ určenú pre smartfóny a tablety. Pomocou interaktívnej mapy sa v nej používateľ zoznámí nielen s trasou, ale i mentálnymi či fyzickými nástrahami dávneho hľadača pokladov. Postupovať sa totiž bude podľa originálnych spisov 16. až 18. storočia. V tzv. záujmových bodoch bude napríklad potrebné oboznámiť sa so zaujímavými lokalitami na trase z Kežmarku cez Spišskú Belú dolinou Bieleho potoka až k Žabiemu Javorovému plesu podľa reálnych GPS súradníc, avšak v animovanej mape. Popritom používateľ bude mať možnosť riešiť úlohy a hlavolamy zložené z citátov dobových slovacikálnych textov, čím zároveň získava zaujímavé historické informácie o krajine, ktorej sa týmto spôsobom aj virtuálne bude zmocňovať. Za realizáciou aplikácie stojí Filip Gerát z firmy Creative planet, s. r. o., ktorý ju pripravuje v úzkej spolupráci s Milošom Jesenským a so mnou. Tento aspekt je rozšírením pôvodných projektových zámerov. Je práve výsledkom priebežných diskusií, zhodnocovania a rozširovania možností, ktoré ponúka špecifický pramenný materiál, objavovaný a spracovávaný počas realizácie výskumnej časti projektu.

V Budmericiach

Na svätého Martina Roku Pána 2023

Martin Homza

„Zemské klůče“, či „spisy“, alebo „spisky“? K otázke terminológie.

„Zemské klůče“ ako celok pozostávajúci z duchovnej aj materiálnej zložky

Slovným spojením „zemské klůče“ sa v predspisovnom období slovenčiny pomenúval špecifický žáner literatúry, ktorého presná definícia nie je vôbec jednoduchou záležitosťou. Nápomocný by tu mohol byť text, ktorého názov je *Kľuč zemský clavis terrae!:* miesto a formule/odklínacie.¹ Uvedený titul by totiž mohol indikovať, že „zemské klůče“ sú akési „odklínacie formuly“. Obsah uvedenej pamiatky pritom sugeruje, že ide o súbor textov blízkych kresťanským modlitbám, alebo ľudovým zaklínadlám s magickou funkciou. Ich vedomé odriekanie je pritom podmienkou získania určitého materiálneho obohatenia.

Staršie termíny používané na označenie „zemských klůčov“

Ak by sme poslúchali dikciu citovaného textu, nebol by s definíciou „zemských klůčov“ najmenší problém. Skúmaný archívny materiál, ktorý sme tu zhrnuli pod názov „zemské klůče“, je však omnoho komplikovanejší. Už prvá pamiatka, ktorú tu publikujeme, hoci má v samotnom názve *Zemski klůč*,² sa totiž takémuto vymedzeniu vymyká. Okrem odklínacích formúl a kresťanských modlitieb totiž tento „zemský klůč“ obsahuje aj ďalšie konkrétne návody a inštrukcie na orientáciu v teréne. Zmyslom ich spísania bolo vytvorenie akejsi mentálnej mapy, ktorá viedla k identifikácii a odhaleniu nálezísk vzácnych prírodných rúd, respektíve pokladov. Takéto návody sa šírili ústnym i písomným podaním a v období novoveku nadobúdali formu textov označovaných v slovenskom, českom a poľskom jazyku názov „spisy“, alebo „spisky“ (v poľštine aj ako *opis*, *opisek*). V nemeckom jazyku ale najmä *Walenbücher*,³ to jest knihy Vlachov (v zmysle románsky hovoriacich ľudí zo Stredozemia).

„Zemské klůče“, alebo „spisy“/„spisky“?

Máme teda dočinenia naraz s dvoma dobovými označeniami v dejinách slovenskej literatúry pomerne neznámeho literárneho žánru. Jeden je „zemské klůče“, druhý „spisy“, respektíve „spisky“. Spoločným menovateľom oboch je mentálna príprava a následné hľadanie a nájdenie pokladu, či už v prenesenom – metaforickom slova zmysle (duchovné bohatstvo) alebo

¹ *Clavis terrae*, 18. stor., 52 s. Rukopis v Etnografickom ústave Slovenského národného múzea v Martine, sign. 521.

² Text bol pôvodne uložený v Liptovskom múzeu v Ružomberku: ZEMSKI (klůč) *Swati Nagswategssi Orodug za...*, sign. 14 749. Dnes je známa iba jeho fotokópia Archív Slovenskej akadémie vied, Osobný fond Márie Kosovej, krabice 3 – 7 (tu kr. 7, ič. 15_3).

³ MÁRIA KOSOVÁ: Folklorizované texty na území Karpát v 16. – 19. storočí. In: *Interetnické vzťahy vo folklóre Karpatskej oblasti*. Ed.: KLÁRA VOLLOŠŠÁKOVÁ. Bratislava: Veda, 1980, s. 137.

zmysle doslovnom. V prvom, ktorý sa nazýva „zemske klúče“, je dôraz položený na duchovnej predpríprave hľadača pokladu. Z tohto dôvodu sú pre neho charakteristické najmä modlitby, či zaklínadlá, prípadne napojenie príbehu hľadača na niektoré staršie epické rozprávania, ktorého podstatou je najmä zápas dobra a zla. Druhý názov je zasa „spisy“ alebo „spisky“. Pod týmito názvami sa skrývajú skôr praktické návody. Takto označené texty sa viac zameriavajú na priamy opis ako nájsť v krajine poklad. Modlitby a zaklínadlá, ale tiež odkazy na rôzne epické príbehy, však nechýbajú ani v týchto praktických zbierkach.

Redakcia teda stála pred veľmi zložitou, a o to zodpovednejšou úlohou, ktorý termín uprednostniť. Napokon sa rozhodla pre prvý z nich a svoju knihu nazvala „zemske klúče“. Významnú úlohu v tomto rozhodnutí zohrala aj analýza dobového významu slovného spojenia „zemske klúče“, i jeho súčasné terminologické uchopenie, ktoré pripravil jazykovedec Pavol Žigo.

„Zemské klůče“, či kutacie návody? Terminologická otázka.

„Zemské
klůče“, pokus
o historické
objasnenie
pojmu

V súvislosti s interpretáciou historického písomného materiálu tohto žánru nemožno obísť vzťah medzi jeho obsahom a dobovým aj súčasným pomenovaním. Slovné spojenie „zemské klůče“ považujeme z historického aj jazykovedného hľadiska za dobové lexikalizované spojenie, ktoré vyjadrovalo rovnako duchovnú, transcendentálnu, ako aj svetskú, opisnú časť. Z historického pohľadu ide o súhrnné pomenovanie častí, z ktorých jedna je modlitbou, druhá vecným opisom terénu a podmienok, za ktorých je možné poklad objaviť. Tieto dobové fenomény si v historických vedách aj v dejinách jazyka vyžadujú objektívny postoj k ich pomenovaniu a poznávacím hodnotám textu, zohľadňujúci súčasnú úroveň vedeckých výskumov a sumarizujúci stav súčasného poznania.

Retrospektívna
analýza pojmu
„zemské klůče“

Nasledujúcimi riadkami nechceme mechanicky prenášať poznatky súčasného jazyka do interpretácii historického textu, naopak, jeho retrospektívnou významovou analýzou a porovnaním s výsledkami v súčasnom jazyku mienime identifikovať skutočný obsah historického pojmu, ktorý sa skrýva v lexikalizovanom spojení „zemské klůče“.

Analýza
prídavného
mena zemský

Tvar prídavného mena *zemský* má z pohľadu súčasného jazyka zastaranú podobu a jej význam bol v historickom kontexte spätý s výrazmi súvisiacimi s administratívnymi celkami, krajom, krajinou: *súvisiaci so samosprávnou krajinou, s krajinou*: gestli zbozi pak gemu odgato gest zemskym anebo obecnym sudem (1473); yak bozy sprawedlnost, psane prawo a narizeny zemske ukazuge (1582); jako maju obyčeg knížata zemske, ktere waznum na smrt odsuzenym żywot darugu (18. st); (neduh) cely okrslek zemskj zprznil (18. st). V tomto lexikografickom prameni sa uvádza aj ďalší význam slova *zemský* = svetský: a take zadny czuzy czlowiek nigest dluzen w teg wsy odpowied dawat o gegich zwlasstnim prawie po obecnem prawie zemskem (1473); wedla prawa zemskeho tuto poniženost neučinil; pan instans pak obecnemu pobehu a prawu zemskemu se pridržegicze (1731), respektíve aj v spojení *zemský pán* = zeman: widíránj čiňa zemski páni (1795), respektíve aj ďalší význam *zemský* = *svetský, pozemský*: mnozi manzelowe ozraly a zmameny, ze zemskimy misslenkami pred oltar pristupugi; kdoz prissel ze zeme, zemski gest a zemske wecy mluwy (1730); diwki, ktere milownikuw nemagu, predce Jezýsse prigati nechcegu, mluwice, hle, Ježýss gest mladenec nebeski a mi dcery zemske sme, protož

zemských milownikuw mi żadame (1779); na ktereho gmeno ma se kazde koleno poklonit, nebeske, zemske y pekelné (18. storočie); Zriedkavo sa výraz *zemský* vyskytuje aj v spojení *zemské zboží* = majetok: ginače, citiss-ly, ze srdce swe k zemskemu toliko zbozj prikladass, wez, ze newdecnim hostem sy podoben (17. storočie), respektíve vo frazeologickom spojení *zisk zemski* (pro zisk zemski podstupugu y negwetsse krywdy; 1758) ako aj ojedinele vo význame *urobený z hlíny, hlinený* (co muze reptat crep a zemska nadoba proty hrncyrowi; 1734).¹

Slovo *klúč* sa okrem klasického významu „kovový nástroj na zamykanie a odomykanie zámky“ v historickom kontexte vo vzťahu k spojeniu *zemské klúče* a jeho významu vyskytovalo aj na označenie „pomôcky na pochopenie, porozumenie niečoho“: (táto epištola) gest kljč zlaty Stareho zakoná (1696); skrze takowuto repetitiu se fixum corpus solis roztrha, o čem tobe mug tretj kličž dostatečne naučenj da (17. storočie).² Napriek tomu, že v citovanom prameni sa uvádzajú iba dva doklady na slovo *klúč* s významom „pomôcka na pochopenie, porozumenie niečoho“, je to dôkaz, že aj spojenie *zemské klúče* malo svoje miesto v dobovom jazyku. Dokazujú to aj jeho synonymické výrazy v poľštine (*opis, opisek*) a nemčine *Walenbücher*. Návratom k historickej charakteristike a kontinuite slova *zemský* smerom k súčasnému jazyku a k pomenovaniu nami interpretovaného žánru si treba uvedomiť rovnako obsahovú, ako aj formálnu stránku z hľadiska významovej kontinuity spojenia. Prídavné meno *zemský* prešlo do súčasného jazyka najmä vo vzťahu k staršiemu administratívne členeniu, *zemské zriadenie* = administratívne členenie, *zemský sudca* = krajinský sudca, *zemský prezident* = krajinský prezident; *zemská rada* = krajinská rada, *zemská komora* = krajinský parlament.³

*Analýza
podstatného
mena klúč*

Tieto významy, respektíve spojenia, sa v súvislosti s vývinom verejnej správy, jej prvkov a ich pomenovaní prestali používať a v aktívnej sfére slovenského jazyka zanikli. Dokazuje to aj ich výskyt v databáze súčasného Slovenského národného korpusu Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, v. v. i., kde sa spojenie *zemské klúče* vyskytujú v súbore 1 155 724 085 sledovaných pozícií iba 9-krát, to jest 0,01 výskytu v 1 milióné pozícií.⁴

*Výskyt
v databáze
súčasného
Slovenského
národného
korpusu*

Na pozadí tejto významovej analýzy prídavného mena *zemský* v slovenskom jazykovom kontexte a jeho porovnanie s významovými paralelami

¹ *Historický slovník slovenského jazyka*. Zv. 7. Ed. MILAN MAJTÁN. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 2008. s. 272.

² *Ibidem*. Zv. 2. Ed. MILAN MAJTÁN. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1992. s. 272.

³ *Slovník súčasného slovenského jazyka*. Ed. ŠTEFAN PECIAR. Zv. 6. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1968, s. 594.

⁴ SNK public all version 6.0 zo dňa 2.3.2024.

Termín
„zemské klúče“
ako celok
pozostávajúci
z duchovnej
aj materiálnej
zložky

v historickom jazykovom okolí (poľština, čeština, nemčina) navrhujeme zaujať stanovisko k slovnému spojeniu „zemské klúče“ aj z obsahového hľadiska, najmä v súvislosti s takou súčasťou textu, akou sú modlitby ako duchovný, náboženský text, respektíve ďalšia časť pamiatky – svetský obsah s opisom krajiny, reliéfu a postupu pri hľadaní nerastných surovín či pokladov. Využitím významovej charakteristiky slova *klúč* v historickom kontexte⁵ a súhrnného pohľadu na samostatnosť duchovnej a svetскеj časti nami interpretovaných prameňov vyslovujeme myšlienku, že samotná modlitba nemôže byť *klúčom* na hľadanie nerastných surovín či pokladov a že modlitba je v týchto textoch duchovným východiskom, mentálnou súčasťou hľadania hmotného bohatstva, ktoré nie je dosiahnuteľné bez vecnej, svetскеj, hmotnej zložky – orientácie v krajine, lokalizácie a identifikácie miesta s výskytom nerastov či pokladov. Využitím týchto významových prvkov a s ohľadom na obsah, žáner a potenciálneho adresáta interpretovaných písomných historických prameňov navrhujeme vnímať obsah slovného spojenia „zemské klúče“ ako integrálny textový celok pozostávajúci z duchovnej aj materiálnej zložky a každá z nich je nedeliteľným obsahovým aj mentálnym prvkom celku. Klasické historické texty, vnímané v dobovom kontexte ako „zemské klúče“, preto navrhujeme pomenovať na úrovni vedeckého poznania začiatku 21. storočia pojmom „kutacie návody“.

Zdôvodnenie
termínu
„kutacie
návody“

Náš návrh argumentujeme vedomím, že nami interpretované historické pramenné texty boli určené potenciálnym hľadačom pokladov, to jest povolaniu inklinujúcemu k dobovému baníctvu, respektíve získavaniu nerastných surovín, v tomto prípade aj „pokladov“. V tejto činnosti dominovali a boli s ňou späté výrazy *kutať* = „hľadať ložiská nerastov, rúd“, respektíve *kutací* vo význame „týkajúci sa hľadania rudy, pokladov“. Slovom *návod* sa v historickom aj súčasnom kontexte slovenského jazyka pomenúval a pomenúva „postup, ako niečo robiť alebo používať“. V kontexte našich historických prameňov teda ide o dobový „postup pri hľadaní ložísk nerastov, rúd, príp. pokladov“. Z jazykovedného hľadiska by sa spojením *kutacie návody* v našich historických prameňoch eliminoval neadekvátny metaforický prvok *zemský*, ktorý sa vo vzťahu k zemi v súčasnom jazyku vyskytuje len v spojeniach *zemský povrch*, *zemská kôra* a podobne. Rovnako nejednoznačný je v spojení *zemské klúče* aj výraz *klúč*. Ani jeden z týchto výrazov pritom neposudzujeme iba samostatne, ale práve v sledovanom lexikalizovanom spojení *zemský klúč*. Význam tohto spojenia sa v súčasnom historickom kontexte vyznačuje vysokým stupňom metaforickosti, kým spojenie *kutací návod* indikuje jednoznačný význam, obsah, adresáta aj bádateľa písomnej

⁵ Pozri vyššie *Historický slovník slovenského jazyka*. Zv. 2.

pamiatky. Našu jazykovednú glosu o spojení *zemské klíče* netreba vnímať ako zákaz v používaní tohto slovného spojenia, ale ako aktualizované odporúčanie výstižnejšieho spojenia *kutací návod*, rešpektujúceho kontinuitu historického aj jazykovedného bádania a poznatkov na začiatku 21. storočia.

Niekoľko poznámok k téme slovensky písaných „zemských klúčov“. Stručný prehľad súčasného poznania a možné perspektívy bádania

*Záujem
o zemské klúče
v slovenskom
jazyku*

Súčasný záujem o problematiku „zemských klúčov“, inak povedané kutacích návodov alebo tiež „spisov“, či „spiskov“, to jest návodov, manuálov ako nájsť poklad, je v slovenskej verejnosti pomerne malý, až skoro žiadny. To, čo o skúmanej problematike vieme, svojho času zosumarizovala Mária Kosová Kolečányi († 1985).¹ Nie je toho veľa. Platí to aj o ojedinelom, až zriedkavom záujme o tento druh vedeckého bádania. Pritom je to v priamom kontraste so skutočnosťou, koľko slovenských textov s tematikou hľadania vzácných kovov a drahých kameňov je dnes známych a aké miesto a význam v tradícii staršej slovenskej písomnosti zaujímajú.

Najďalej v tejto tematike zašla práve Mária Kosová, ktorej pozostalosť sa dnes nachádza v Archíve Slovenskej akadémie vied v Bratislave.² Tento archív, okrem iného, obsahuje v 5 krabiciach veľmi cenný materiál, o ktorom možno vo všeobecnosti povedať, že tvoril základnú heuristiku k pripravovanej monografii o hľadačských manuáloch v slovenčine. Okrem slovenských textov, o ktorých ešte bude reč podrobnejšie, obsahuje táto pozostalosť aj podobné kutacie návody v češtine, poľštine, nemčine a k nim pomerne bohatú dobovú metaliteratúru v príslušných jazykoch. K vydaniu monografie doktorky Kosovej nedošlo a zo svojich výskumov publikovala iba spomenutú čiastkovú štúdiu. Napriek tomu, že Kosovej vedecký text má skúmanej problematike len sondážny charakter, obsahuje množstvo cenných postrehov a metodologických postupov. Štúdia vyšla v roku 1980 pod názvom *Folklorizované texty na území Karpát v 16. – 19. storočí*.³ Autorka ním vymedzila rámce bádania tejto problematiky, najmä jeho smer a hlavné tendencie.

¹ MÁRIA KOSOVÁ: *Folklorizované texty na území Karpát v 16. – 19. storočí*. In: *Interetnické vzťahy vo folklóre Karpatskej oblasti*. Ed.: KLÁRA VOLLOŠÁKOVÁ. Bratislava: Veda, 1980, s. 137 – 157.

² Archív Slovenskej akadémie vied, Osobný fond Márie Kosovej, krabice 3 – 7, inv. no. 6, 8 – 10, 11 – 12, 13 – 14 a 15 – 16. Za informáciu o nich ďakujem Ivanovi Mrvovi. Za ich sprístupnenie a všetku pomoc pri ich bádani patrí moja vďaka pani riaditeľke Jane Gubášovej Baherníkovej a kolektívu archívu vrátane môjho spolužiaka a priateľa Jána Hučku.

³ MÁRIA KOSOVÁ: *Folklorizované texty na území Karpát v 16. – 19. storočí*, s. 137 – 157.

Pod vplyvom živej dobovej českej, poľskej, ale aj najmä po nemecky publikovanej spisby na rozmedzí 19. a 20. storočia vydal tlačou prvé slovenské kutacie návody bez akejkoľvek hlbšej analýzy v rokoch 1905 a 1907 Jozef Čižmár, či skôr Čižmář († 1965), etnológ a lekárnik českého pôvodu, pôsobiaci onoho času na Slovensku.⁴ Podľa jeho vlastných slov mu texty sprostredkoval Ľudovít Vladimír Rizner († 1913). Jeden z rukopisov, menovite ten, ktorého pôvodina sa pripisuje doktorovi Antoniovi Valthornovi, slúžil ako podklad vyššie uvedenej edície Jozefa Čižmára z roku 1905. Možno sa teda právom domnievať, že Riznerova zbierka je totožná s rukopismi, ktoré sa nachádzajú v Slovenskom národnom múzeu v Martine.⁵

*Slovenskí
priekopníci
v žánroch
„zemských
kľúčov“*

Druhým priekopníkom sprístupňovania tohto žánru slovenskému čitateľovi bol Andrej Kmeť († 1908). Ešte pred svojou smrťou stihol v roku 1907 vypublikovať *Spis do Tatár k trom Turňam, ktore leža nad mestem Kežmarkem*. Do tlače mu ho pomohol pripraviť už zmienený Jozef Čižmár (Čižmář).⁶

Tretím zdrojom slovensky písaných hľadačských manuálov je ich zbierka, ktorá by sa dnes mala nachádzať v Liptovskom múzeu v Ružomberku. Bohužiaľ sa ju nateraz nepodarilo presvedčivo identifikovať. Našťastie fotokópie týchto rukopisov aj s pôvodnými signatúrami sú dnes súčasťou fondu M. Kosovej, ktorá sa tiež postarala o ich transliteráciu.⁷ Pôvodiny textov, ktoré by nášmu tímu poslúžili pri korigovaní niektorých nejasností v prepisoch, sú dnes tak isto nezvestné⁸ a tým je nateraz znemožnená i výroba ich moderného digitalizovaného spracovania. Z indícií M. Kosovej však možno dedukovať, že väčšina týchto textov pochádzala z archívu zemianskej a meštianskej rodiny Belopotockých z Ružomberka.⁹

⁴ JOZEF ČIŽMÁŘ: Povesti o zlatých pokladech tatranských. In: *Sborník Museálnej Slovenskej Spoločnosti*, roč. 10, 1905, s. 66 – 74.

⁵ Ide o dva rukopisy v Slovenskom národnom múzeu v Martine: 1) ANTONIUS VALTHORN: Spisy, kterak w degakowich wrchoch a gakowa dobrogi nachazy, 1754, 15 s. a PAVEL PETROVITRIUS KETSKEMETY: Spisowe rozličnich míst a wrchu w Uherske zemi, 1754, 8 s., sign. 518/946 a 2) NEZNÁMY AUTOR: *Klúč zemský clavis terrae*, 52 s., sign. 521. Prvý z textov sme pripravili do tlače (tu, s. 175 – 195).

⁶ ANDREJ KMEŤ: *Spis do Tatár (Tatier) k trom Turňam, ktore leža nad mestem Kežmarkem*. In: *Sborník Museálnej Slovenskej Spoločnosti*, roč. 12, 1907, s. 29 – 37.

⁷ Ide o tieto dnes nezvestné texty z Liptovského múzea v Ružomberku: 1) Libellus ac Mannae absconditae Sive Iter ad Montes Carpatos Hungariae in Comitatu Scepusiensi. Ubi Mater Thesaurorum iacet recondita, quostamen Secundum hunc Librum facile invenire potest. Ex Italico praetextum 1755, sign. 11 731 (Archív SAV kr. 7, ič. 15_1); 2) ZEMSKI (kľúč) *Swati Nagswategssi Orodug za...*, sign. 14 749 (Archív SAV kr. 7, ič. 15_3); 3) *Spis o Bohatswý w Tatroch*, sign. 18 298 (Archív SAV kr. 7, ič. 15_4) a 4) *Spis o Šútovskej doline!*, sign. 21 513 (Archív SAV kr. 7, ič. 15_5).

⁸ Pozri tu, môj úvod.

⁹ MÁRIA KOSOVÁ: Folklorizované texty na území Karpát, s. 138.

Štvrtým zdrojom je slovenský text súboru návodov ako nájsť poklady, ktorý sa skrýva pod názvom *List kráľovi Anglicka Eduardovi IV.* Je súčasťou našej edície (v skutočnosti *Spisij Na rozličné Mjsta hory á Baňe rozličnych Rúd á Okowúw*). Jeho pôvod je zatiaľ nejasný. Aj fotokópia tohto spisu spolu s jeho transliteráciou sa nachádza v pozostalosti M. Kosovej. Keďže tento materiál nemá signatúru, jeho pôvod i súčasné presné uloženie zostáva záhadou. Na základe určitých indícií sa však možno domnievať, že pochádza z niektorej ďalšej zbierky rukopisov, ktoré kedysi mala M. Kosová k dispozícii osobne. Pravdepodobný pôvod celého materiálu treba hľadať v archívnych zbierkach známeho slovenského teológa a historika Alojza Miškoviča († 1964). Nasvedčovala by tomu aj skutočnosť, že v pozostalosti M. Kosovej sa nachádzajú aj iné odpisy ďalších kutacích manuálov, spiskov, teda návodov, ako nájsť poklady, ktoré tiež odkazujú na uvedeného bádateľa. Podľa glos M. Kosovej ide o odpisy, ktoré (v Spišskej Kapitule alebo na Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave) boli vyhotovené na samotné požiadanie Alojza Miškoviča (nachádzajú sa v krabici č. 6). Informácie o týchto rukopisoch mal M. Kosovej sprostredkovať iný slovenský historik Peter Ratkoš († 1987) a M. Kosová niektoré z týchto textov transliterovala. Ide o jednotliviny pôvodín, ktorých súčasné uloženie je taktiež nejasné, rovnako, ako súbor manuálov hľadačov pokladov, ktorý publikujeme v tomto zväzku *Pamätníkov slovenského jazyka* pod titulom *List kráľovi Anglicka Eduardovi IV.* V skutočnosti však ide o *Spisij Na rozličné Mjsta hory á Baňe rozličnych Rúd á Okowúw*. Na vyriešenie problému proveniencie týchto textov teda bude dôležité pracovať aj s pozostalosťou Alojza Miškoviča, ktorý spolu so svojimi žiakmi pracoval zväčša s prameňmi hornouhorskej proveniencie, prekrývajúcimi sa z časti aj s územím bývalého Spišského prepoštstva.

S východoslovenským prostredím výrazne súvisí nateraz štvrtý známy zdroj po slovensky napísaných hľadačských návodov – *Alchydemia Magistri Frederici*. Toto dielo sme však už v rámci *Monumenta Linguae Slovacae* (ďalej *MLS*) publikovali, a to ako diel IV.¹⁰

Samostatné publikácie, ktoré sa dotýkajú tematiky „zemských kľúčov“ v súvislosti s dejinami tatranského baníctva, vypracoval Ivan Bohuš.¹¹

¹⁰ MILOŠ JESENSKÝ; MARTIN HOMZA a PAVOL ŽIGO (ed.): *Alchýmia magistra Frederika od Železných vrát zo 16. storočia: Monumenta Linguae Slovacae* (ďalej *MLS*). Vol. IV. Bratislava: Univerzita Komenského, 2020.

¹¹ IVAN BOHUŠ: Náčrt dejín tatranských baní a hút. In: *Nové Obzory*, roč. 5, 1963, s. 72 – 94 a IDEM: *Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier*. Tatranská Lomnica: ŠL TANAPu, 1996, 458 s.

Motívy hľadania a nájdenia pokladu či cesty k nemu, jeho nájdenie a šťastné užívanie sú vo svetovej literatúre, náboženstvách i filozofii staré ako ľudstvo samo.¹² Genézu tohto žánru v slovenskom prostredí načrtla M. Kosová vo vyššie citovanom článku. K jej úvahám by som dodal niekoľko poznámok. Územie dnešného Slovenska bolo dlhodobo pokladané za priesktor s bohatými zásobami drahých kovov. Za všetko hovoria príklady z rímskych čias: ak Rimanom stálo za to postaviť pri Komárne most či zimovať pri Trenčíne, alebo rímskemu cisárovi Marcovi Aureliovi písať svoje *Úvahy k sebe samému* na brehoch rieky Hron, muselo to mať svoju vlastnú hlbokú príčinu. Nie inak tomu bolo v stredoveku. Už v 11. storočí sa Benátky pokúšali presadiť na uhorský trón svojho nominanta Petra Orseola, na konci 13. storočia bol ich ďalším nominantom posledný Arpádovec Ondrej III. s prívlastkom Benátsky. Viac ako Benátky však do uhorských pomerov investovali na prelome 13. a 14. storočia Florentiáni, a to do nástupníctva francúzsko-neapolského rodu Anjouvcov. Výsledkom bola razba zlatých florénov (pomenované podľa Florencie), ktoré v Kremnici začal raziť práve Karol Róbert z Anjou po tom, ako uchopil kráľovskú moc v Uhorsku. Uvedené príklady odkazujú na to, čo stálo niekde úplne na počiatku žánru, ktorý tu prezentujeme. Menovite k chýru, ktorému sa v stredomorskej oblasti tešilo územie pod Tatrami.

Niekoľko poznámok ku genéze „zemských kľúčov“. Na počiatku boli Rímnia.

Na ozrejenie celého fenoménu hľadania pokladov ešte uvediem porovnanie s iným súborom historických a literárnych predstáv zhmotnených v *legende o El Dorade*, alebo inak o El Rey Dorado, teda legende o Zlatom kráľovi, známej španielskym conquistadorom od 16. storočia.

Vedomosti o nerastnom bohatstve tejto časti sveta teda pretrvali kolaps Rímskeho impéria a ponad stáročia motivovali generácie hľadačov drahých kovov k ich cestám za bohatstvom krajiny pod Tatrami. Ako z obidvoch príkladov je zrejmé, že sa to dialo nielen spontánne, ale aj organizovane.

Na počiatku historického obdobia záujmu o nerastné bohatstvo, ktoré sa ukrývalo v horách medzi Dunajom a Tisou, stáli najmä vzdelaní mnísi. Práve oni totiž ukrývali vo svojich knižniciach staršie antické poznatky o tom, kde treba hľadať vzácne kovy, rovnako ako technológie, ktorými ich bolo možné získať a spracúvať. Nemôže byť teda náhoda, že prvé benediktínske kláštory na území dnešného Slovenska boli fundované v Nitre

Vzdelaní mnísi ako zdroj vedomostí o hľadaní i spracovaní drahých kovov

¹² Za všetky diela spomeniem iba to, ktoré v poslednom období zožalo celosvetovú popularnosť JOHN RONALD REUEL TOLKIEN: *Hobiti*. Trans. VIKTOR KRUPA. Bratislava: Mladé letá, 1973, 272 s.

a v Hronskom Beňadiku, neďaleko Slovenskej brány na Hrone alebo priamo pri nej, to jest v dotyku s hlavným nerastným bohatstvom Slovenska a budúci stredoslovenskými kráľovskými banskými mestami. Vecou náhody tiež nebude strategické umiestnenie kláštora na Spišskej Kapitule (poloha Na pažiti) datovaného do 11. storočia. Podobne ako tento cirkevný objekt sú mnohými nejasnosťami stále zastreté aj počiatky kláštorov v banských mestách Banská Štiavnica či Gelnica.

Aby som však nezašiel príďaleko, uvediem prameňmi viac podložené príklady zakladania kláštorov z východného Slovenska. Ich vysoký počet je sám osebe veľavravný. Taktiež ich rozmanitosť. Podrobnejšie sa budem venovať iba tým, ktoré majú priamy súvis s banskými aktivitami. Šlo v chronologickom poradí o premonštrátov v Lelese (ešte za vlády Bela III.), cistercitov v Spišskom Štiavniku (okolo roku 1223) a potom za Ondreja II. a jeho syna Kolomana išlo o premonštrátov v Jasove (pred rokom 1241) a v roku 1288 mal vzniknúť kláštor antonitov v Dravciach pri Levoči. Nie celkom jasný je čas príchodu žobravých rádov (dominikánov a františkánov) do Košíc, Levoče či Gelnice. No a konečne, v roku 1299 kráľ Ondrej III. Benátsky fundoval kláštor kartuziánov na Skale útočiska (kataster obce Letanovce) v Slovenskom raji. Fília tohto rádu v priebehu 14. storočia bola fundovaná v lokalite Červený kláštor. V 14. storočí bol tiež v Štôle pod Tatrami ešte založený benediktínsky kláštor.¹³

*Vlasi, Latini,
Walen,
Welshen, alebo
prví laickí
odborníci
na hľadanie
drahých kovov*

Dobu od nástupu kráľa Ondreja II. na uhorský trón (1205 – 1235) možno nazvať dobou „prvej modernizácie“ Uhorského kráľovstva. Po formálnej stránke ju v sociálnej sfére charakterizuje nástup feudalizmu a s ním súvisiace efektívnejšie využívanie prírodných zdrojov, ktorými toto kráľovstvo oplývalo. S tým súvisel aj dopyt po odborníkoch schopných nielen zdroje drahých kovov objaviť, ale rudu aj odborne spracúvať a zmysluplne, to jest s primeraným ziskom, predávať. Bolo to v období, keď ekonomické fungovanie Európy ešte stále určovala stredomorská oblasť a dominanciu tohto kurzu posilňovali aj nekončiace križiacke výpravy. Je preto iba logické, že prví špecialisti na hľadanie vzácnych nerastných surovín sem prichádzajú individuálne ale aj kolektívne práve z románsky hovoriacich častí Jadranskej oblasti. V latinskom jazyku boli obvykle označovaní ako *Latini*, ale tiež *Romani* (odtiaľ latinský názov pre Spišské Vlchy – *Villa Latina*). V nemeckom jazykovom prostredí však tých istých ľudí nazývali Walen alebo Welshen (od toho názov pre tú istú osadu/mestečko Spišské Vlchy v nemeckom

¹³ Podrobnejšie k vzniku kláštorov pozri MARTIN HOMZA: Počiatky kresťanstva na Spiši. In: *Historia Scepusii*, vol. 1: *Dejiny Spiša do roku 1526*. Ed.: MARTIN HOMZA a STANISŁAW A. SROKA. Bratislava a Kraków: Etc, 2009, s. 251 – 272.

jazyku *Wallendorf*), v slovenskom a od slovenčiny závislom maďarskom jazyku ich však nazývali Vlasi, respektíve Oľaszi. Uvedené tiež platí o liptovskej osade Vlachy, ktorá sa tiež pôvodne nazývala *Villa Latina* a jej vznik sa kládol na koniec 12. storočia. Uvedené lokality sa vo vedeckej spisbe zaužívané, hoci nesprávne, práve vďaka nemeckému termínu *Vallen* pre ľudí hovoriacich románskym dialektom, pripisovali flámskym Valónom.¹⁴

Viackrát citovaná M. Kosová sa preto domnievala, že skôr šlo „o *baníckych odborníkov zo severného Talianska, ktorí poznali techniku ryžovania zlata i substanciu, z ktorej sa zlato získavalo*.“¹⁵ Motivácia tohto pomenovania je tiež zjavná pri nemeckom ekvivalente názvu spisov s návodmi ako nájsť poklady (zemských kľúčov), ktorým je *Walenbücher*, teda „vlašské knihy“. Toto pomenovanie zároveň indikuje skutočnosť, že nemecky hovoriaci hostia svoje vedomosti preberali od predchádzajúcich románskym jazykom hovoriacich špecialistov. Meno je teda symptomatické. Podobne ako vlašské orechy, alebo aj pomenovanie lastovičiek v češtine – vlaštovky, odkazuje na pôvod tých, ktorí s myšlienkou hľadať nerastné suroviny na Slovensku prišli.

Ako na to poukázala podrobná analýza stredovekého listinného materiálu, ktorú som svojho času vykonal na území dnešného Spiša, ale aj jeho blízkeho okolia, v 13. storočí už nutne nemuselo ísť iba o cudzincov, ktorí ovládali románsky jazyk. Viac ako pôvod a jazyk, ktorým sa títo hľadači medzi sebou dorozumievali, bola ich vyššie definovaná špecializácia, pre ktorú bolo rozhodujúca práve schopnosť nájsť v krajine zlato. Privilegium slobodne vyhľadávať drahé kovy však bolo podmienené odovzdávaním dane vo forme určitej dávky zlata. Táto právno-ekonomická väzba medzi panovníkom, ktorému z titulu jeho moci ako regálne právo prislúchalo vlastníctvo nad všetkými drahými kovmi v kráľovstve a profesionálnymi hľadačmi týchto kovov, postupne našla vyjadrenie v termíne *auridatores*, teda „darcovia zlata“. Úspešnejší z nich dokázali svoje hľadačské šťastie pretaviť do pozemkového vlastníctva, ktoré im panovník daroval za povinnosť odvádzať mu v určitý deň roku dohodou stanovenú dávku zlata. Títo hľadači, veľmi všeobecne povedané, patrili v uhorskom právnom poriadku do kategórie *hospites*. Vzťahovalo sa na nich teda právo hostí (*ius hospitum*) s čím súvisí skutočnosť, že za určitých presnejšie stanovených podmienok sa mohli stať vlastníkami kráľovskej pôdy a takto vstúpiť medzi

¹⁴ Pozri kapitolu „Románsky element (Valóni, Francúzi, Taliani, Španieli)“ v diele MILOŠ MAREK: *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin: Matica slovenská, 2006, s. 418 – 454.

¹⁵ MÁRIA KOSOVÁ: *Folklorizované texty na území Karpát*, s. 137. V osobnom archíve tejto autorky aj ďalšie výpisky i odborná literatúra k tejto problematike.

privilegované vrstvy kráľovstva.¹⁶ Do tejto kategórie však nepatrili len románsky a nemecky hovoriaci cudzinci, ale aj predkovia dnešných Slovákov. Ako spoľahlivo dokázal už Peter Ratkoš, medzi „darcami zlata“ na Spiši nechýbali ani oni.¹⁷ Možno teda povedať, že hoci pôvodní stredovekí „zlatokopi“ na území dnešného Slovenska boli najmä zo stredozemnej oblasti a nemecky hovoriacich krajín, výhody (i nevýhody) ich postavenia si rýchlo všimli aj domáci obyvatelia a tak sa vrstva hľadačov zlata veľmi rýchlo „internacionalizovala“.

Najstaršie
šľachtické rody
ako odborníci
na hľadanie
a spracovanie
kovov

Je veľmi pravdepodobné, že individuálni hľadači drahých kovov neboli jediní, ktorí prejavili záujem o profitovanie z nerastného bohatstva krajiny pod Tatrami. Vo svojich starších textoch som tiež naznačil, že podobné dôvody priviedli na Spiš aj niektoré slávne rody, ako napríklad rod pánov z Veľkej Lomnice a Brezovice (Brezovický/Berzeviczy), pánov z Markušoviec a Batizoviec (Mariášovci/Máriássy), pánov z Hrhova (Hrhovskí/Görgöy). Zmienené rody totiž svoje územné donácie dostali alebo v tesnej blízkosti povestami o pokladoch opradených Tatier alebo v častiach Slovenského rudohoria. Neprekvapuje preto, že tieto rody žili, okrem iného, počas celých stáročí aj z banského podnikania. Takýmto príkladom je Eliáš, komes (gróf) Sasov zo Spiša z rodu pánov z Hrhova, ktorý od kráľa Ladislava IV. dostal Dravce. Pri tejto príležitosti sa kráľovi zaviazal platiť pol hrivny zlata ročne ako iní „darcovia zlata zo Spiša“ – *auridatores de Scepus*.¹⁸

Zmienенý šľachtic teda zlatom musel disponovať. Aby ho získal, musel aj investovať. Dobrou investíciou sa javil vklad do fundovania kláštorov. Takto postupovali aj páni z Markušoviec, ktorí založili benediktínsky kláštor v Štôle pod Tatrami i páni z Veľkej Lomnice a Brezovice, ku ktorých fundáciám patrili kláštor kartuziánov v Doline svätého Antona pri Lechnici (Červený kláštor). Iniciatíva pri hľadaní a spracovaní kovov sprevádzala banské podnikanie významných šľachtických rodov na Spiši prakticky až do roku 1918. Preto neprekvapuje, že „zemske kľúče“, alchymistické príručky, hľadačské manuály nachádzame v archívoch šľachtických rodov akými sú Révaiovci (Révay), páni z Veľkej Lomnice a Brezovice, či Horvátovci z Plavča, a iní.¹⁹

¹⁶ MARTIN HOMZA: Vývoj sídelno-etnických pomerov vo včasnostredovekého Spiša. In: *Historia Scepusii*, vol. 1, s. 198.

¹⁷ PETER RATKOŠ: Postavenie slovenskej národnosti v stredovekom Uhorsku. In: *Slováci a ich národný vývin*. Ed.: JÚLIUS MESÁROŠ. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966, s. 25.

¹⁸ Politické dejiny Spiša do začiatku 14. storočia. In: *Historia Scepusii*, vol. 1, s. 169.

¹⁹ MÁRIA KOSOVÁ: Folklorizované texty na území Karpát, s. 138. Bohužiaľ toto svoje tvrdenie Mária Kosová nijako neprecizuje.

Na základe uvedeného možno vysloviť pracovnú hypotézu, že genéza spisovania kutacích manuálov, siaha najneskôr do 13. storočia. Podľa všetkého súvisí s pokusom o efektívnejšie využitie nerastného bohatstva hornatých oblastí dnešného Slovenska s epicentrom v podtatranskej oblasti, konkrétne na Spiši. Pôvodne to mohli byť praktické návody. Ich autori boli rôzni skúsení odborníci, ale i dobrodruhovia, najmä však vzdelanci prebývajúci vo vybraných kláštoroch alebo zahraniční odborníci, jedným slovom špecialisti, ktorí za týmto účelom pricestovali do krajiny pod Tatrami. Ako som naznačil, pôvod týchto „zlatokopov“ siahal najmä do Stredomoria. Genéza tohto problému je priamo zachytená na p. 28 údajného Ripleyovho prameňa, ktorý tu publikujeme: „...*Kunst / gest naywetssi krom Alchymij, Ktery gest / prineseny z Bononij z Wlach...*“

Pokus o formuláciu pracovnej hypotézy o počiatkoch žánru slovensky písaných kutacích manuálov („zemských kľúčov“)

V neskoršom období prichádzalo k zmiešavaniu praktických návodov s literárnymi, náboženskými a miestnymi folkloristickými prvkami. Z hľadiska dejín slovenského jazyka i literatúry sme tak svedkami vzniku originálnych kompozícií, v ktorých sa lokálne miešalo s univerzálnym, reálne prvky s fantastickými, prírodovedné poznatky s prvkami špekulatívnej alchýmie a modlitby s rôznymi zaklínadlami. Začal tak vznikať nový synkretický literárny žáner „zemských kľúčov“.

Proces, ktorý viedol k tomu, že sa kutacie manuály, návody ako nájst poklad („zemské kľúče“) zachovali vo forme, ako ich poznáme i dnes, veľmi výrazne ovplyvnil nástup humanizmu a postupného presadzovania sa prírodných vied. Ešte pred začiatkom reformácie sa témam súvisiacimi s hľadaním a zušľachťovaním drahých kovov vo forme pestovania alchýmie venovali jednotliví mníši. Preukázateľné je to najmä v kartuziánskej reholi.²⁰ Počas celého stredoveku i v nasledujúcich desaťročiach však neustával ani prílev ďalších odborníkov z juhu. Poukazovať by na to mohol benátsky pôvod, ktorý deklamuje už zmienená *Alchymia Magistra Frederika od Železných vrát* a iné dokumenty.

Humanistická etapa rozvoja žánru spiskov a „zemských kľúčov“ v zemi Nassej Slowenskej

V zemi „*Nassej Slowenskej*“, ako ju nazýva neznámy autor spisu *O Ragci*, ktorý tu publikujeme, vďaka svojmu čiastočnému osídleniu nemecky hovoriacimi hosťami prakticky nestratilo živé prepojenie s nemeckými krajinami. O ich vplyve na rozvoj baníctva, metalurgie, v podobe teoretickej i praktickej, sa tu netreba veľa rozpisovať. Pár slov však musím povedať o tom, že s nemecky hovoriacimi hosťami sa k nám presťahovali aj určité kultúrne šablóny a s nimi aj niektoré príbehy, ktoré súviseli, ale i dnes

Nemecké vplyvy

²⁰ MARTIN HOMZA: Vzdelanie a kultúrne pomery na Spiši v 16. – 18. storočí. In: *Historia Scepusii*, vol. 2: *Dejiny Spiša od roku 1526 do roku 1918*. Ed.: MARTIN HOMZA a STANISŁAW A. SROKA. Bratislava a Kraków: Etc, 2016, s. 316 – 317.

súvisia s tradíciou hľadania a objavovania pokladov, a to v praktickom i prenesenom slova zmysle. Takýmto je transfer svetoznámeho, pôvodne francúzskeho príbehu o pápežovi Gregorovi, ktorý spracoval nemecký autor Hartman von Auer už na konci 12. storočia v podobe veršovaného útvaru *O Dobrom hriešnikovi*.²¹ Jeho fragment a miestnu adaptáciu možno totiž nájsť aj v tu publikovanom *Spise o Tatrach k Žabymu Gezeru*. Druhým odkazom na nemecký kultúrny priestor by mohol byť už zmienený, trochu enigmatický doktor Antonius Valthorn, ktorému je pripísaný súbor hľadačských manuálov, odkazujúci na dobu svojho vzniku k roku 1473. Tretím dokladom mentálneho prieniku nemecky hovoriaceho sveta s tým slovenským pod Tatrami sú faustovské motívy.²² V našej edícii ich možno nájsť v texte *Zemski Klúč: Swati najswategssi Orodug za...* Tu je rozvedený zaujímavý príbeh „Faus[f] Doktora“, ktorý „podviedol Diablov, a čertov...”

Anglické
vplyvy

Akokoľvek prekvapujúco to dnes vyzerá, novým vektorom, ktorý na konci stredoveku a v prvých storočiach novoveku významne ovplyvnil aj naše územie pri sledovanej téme, sa stalo po drahých kovoch hladné Anglické kráľovstvo. Nie je známe, kedy sa prvé anglicky napísané spisy najdôležitejších stredovekých alchymistov dostali do slovensky hovoriaceho kultúrneho prostredia. Podľa všeobecne rozšíreného názoru sa tak stalo najneskôr v roku 1583, keď na dvore Alberta Laského († 1604) v Kežmarku pôsobili svetovo známi alchymisti John Dee († 1609) a Edward Kelley († 1597). Menej sa reflektujú staršie anglické vplyvy, ktoré na Slovensku možno evidovať už panovania uhorského kráľa Jána Zápoľského († 1540).²³ V tejto súvislosti sa najčastejšie skloňuje meno známeho humanistu, vychovávateľa Leonarda Coxa

²¹ Sumárne k pôvodu rozprávania o fiktívnom Gregorovi, ktorý sa stal jedným z najznámejších svätcov stredoveku, o variantoch tohto rozprávania, o rozšírení po Európe i mimo nej, o jeho variantoch v židovskej tradícii, etc. Pozri BRIAN MURDOCH: *An Incestuous Saint in Medieval Europe and Beyond*. Oxford: Oxford University Press, 2012, 270 s.

²² Faustovská téma patrí k veľmi frekventovaným vo svetovej literatúre. Pozri FRANK BARON: *Doctor Faustus: From History to Legend*. München: Wilhelm Fink Verlag, 1976, 113 s.

²³ Ján Zápoľský mal dlhoročné dobré vzťahy s Henrichom VIII. († 1547), ktorý ho podporoval proti Ferdinandovi a spojenectvo malo byť potvrdené sobášom Jána Zápoľského s Henrichovou dcérou Máriou, respektíve inou anglickou šľachticnou. V onom čase na uhorskom dvore pôsobili anglickí vyslanci, rôzni „agenti“, žoldnieri, ktorí tu osobne „mapovali“ situáciu, podávali Henrichovi správy, prinášali peniaze od Henricha pre Zápoľského vojsko. Počas 12 rokov financovať vojnu vyžadovalo všetky možné spôsoby, aj alchymistické, ako získať zdroje. Obaja králi navyše potrebovali raziť „svoje“ mince, čiže dopyt po drahých kovoch bol dvojnásobný. Zdá sa preto pravdepodobné, že v tomto čase prišlo aj k transferu nejakej alchymistickej literatúry z Anglicka a viceverza. Pozri VERONIKA KUCHARSKÁ: *Yanoş Kral. Postava Jána Zápoľského medzi Osmanskou ríšou a európskymi mocnosťami. In: Vyeru tak gyesť: k sedemdesiatinám profesora Jána Lukačku*. Ed.: EVA BENKOVÁ. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 84 – 108.

(† 1549), ktorý bol určitý čas učiteľom v Levoči a v Košiciach. Mária Kosová sa dokonca domnieva, že „Cox mohol byť sprostredkovateľom Riplaeovho diela na Slovensku“;²⁴ zatiaľ je však na dôkaz tohto tvrdenia iba málo dokladov. Alchymisti z Uhorska sa však v uvedenom období pohybovali aj v Anglicku.²⁵

Ako som uviedol, takmer pri všetkých získaných materiáloch z pozostalosti M. Kosovej sa stále odznova vynára otázka objednávateľa konkrétneho diela, jeho autora, miesta vzniku, archívu, z ktorého rukopis pochádza, ba nejasné je i súčasné umiestnenie archívneho materiálu. Platí to aj o prvom tu publikovanom slovenskom texte, ktorého názov sa stal dôvodom pomenovania našej knihy – *Zemski ključ*.

Niekoľko otázok okolo rukopisov z pozostalosti Márie Kosovej: Otázky k pamiatke – Zemskému ključu

Fotokópia tohto dokumentu odkazuje na pôvodinu so signatúrou 14749. Mala by sa nachádzať v Liptovskom múzeu v Ružomberku. Rukopis má rozsah 22, sekundárne ceruzou v pravom hornom rohu označených strán. Text sa nachádza v pozostalosti M. Kosovej v dvoch variantoch – vo fotokópii pôvodiny a jej transliterovanej podobe.

Pri poslednom odpise pôvodiny použil podľa mena neznámy autor moderné kurzívne písmo. Text prispôbil dobovému úzu slovenčiny. Materiál, ktorý tu publikujeme, je teda transkripciou a azda už aj adaptáciou dnes už neznámej staršej pôvodiny. Vykazuje sekundárne jazykové šandardizovanie podľa ortografického jazykového úzu slovenčiny pred hodžovsko-hatalovskou reformou, to jest pred polovicou 19. storočia. Starší zložkový pravopis je nahradený fonetickým pravopisom s diakritikou. Písmeno „g“ vo význame „j“ je prepisované dôsledne ako „j“. Písmeno „y“ v súlade so štúrovskou i staršou bernolákovskou kodifikáciou sa tu nepoužíva, etc. Pri prepisovaní niektorých miestnych názvov si však pravdepodobne kvôli zdaniu autenticity neznámy autor zachoval starší zložkový pravopis s prvkami maďarskej normy, napríklad na s. 11 „*Pod Kriványom na Csiszinskem*“. Odkaz k Šútovskej doline, spolu s prevažujúcim stredoslovenským jazykovým úzom i skutočnosťou, že text bol naposledy identifikovaný v Liptovskom múzeu v Ružomberku indikuje, že jeho zostavovateľ a azda i pôvodný autor sa pohyboval v tomto prostredí.

Pri určovaní okruhu, z ktorého pochádzal pravdepodobný autor textu, napomáhajú odkazy na jezuitov. Napríklad na s. 3 rukopisu. Je pritom všeobecne známe, že v našich krajinách boli jezuiti zrušení pred rokom 1773. Odkaz na Spoločnosť Ježišovu nie je jediná indícia, ktorá spresňuje, že text vznikol v katolíckom prostredí. Rovnakým smerom navádzajú aj

²⁴ Takto napríklad MÁRIA KOSOVÁ: Folklorizované texty na území Karpát, s. 149.

²⁵ MARTIN RADY: A Transylvanian Alchemist in Seventeenth-Century London. In: *The Slavonic and East European Review*, roč. 72, 1994, č. 1, s. 140 – 151.

odkazy na latinskú modlitbu svätého Augustína *De Omnibus Sanctis*, či *Loretánske litánie k Panne Márii* (na s. 9). Na vysoké a/alebo učené prostredie pôvodcu analyzovaného materiálu ukazujú už citované faustovské motívy. Publikovaný text sa líši od ďalších dvoch, ktoré za ním v našej edícii nasledujú, vyššou mierou synkretizmu rôznych literárnych žánrov počínajúc zmieneným vznešeným slohom rôznych katolíckych modlitieb a končiac folklorizovanými zaklínadlami.

Z uvedeného teda možno dedukovať, že text vznikol, alebo bol sekundárne prepísaný a zložený do jedného celku z rôznych textov. Do súčasnej kompozitnej podoby ho mohol poskladať niektorý zo znalcov žánru kutacích manuálov, ktoré, ako sa ukazuje, boli v doline rieky Váh pomerne rozšírené. Predbežne možno povedať, že mohlo ísť o niektorého z pedagógov rekatolizačnej kláštornej vyššej školy. Pravdepodobným sa zdá, že prostredie, v ktorom bol pôvodný text vytvorený, mohlo byť samotné piaristické gymnázium v Ružomberku, ktoré tu vzniklo v roku 1729. Ide však o hypotézu, ktorú bude potrebné ďalej overiť. V rodine Belopotockých bol následne *Zemski klúč* pred polovicou 19. storočia prepísaný a upravený do súčasnej podoby.

Otázky okolo pôvodiny hľadačských manuálov pripisovaných anglickému alchymistovi Georgeovi Ripleyovi

V poradí druhý, prevažne slovenský súbor zemských kľúčov v tomto zväzku *Pamätníkov slovenského jazyka*, sa skrýva pod latinským titulom *Georgii Riplæi epistola ad Eduardum regem Angliæ: Ex Anglico Idiomate translata: De opere Lapidis philosophor[um]*. Súčasnú uloženie tejto unikátnej pamiatky je neznáme. Kolektív editorov pracoval s fotokópiou dokumentu, ktorý sa nachádza v osobnom fonde M. Kosovej v Archíve Slovenskej akadémie vied, a to v krabiciach 4 – 6. Pri edícii sme tiež využili prepis tohto dokumentu od tej istej autorky, ako je o tom podrobnejšie reč v poznámke k edícii tohto diela.

Prvé nejasnosti okolo autorstva slovenského rukopisu

Dokument sa skladá z dvoch hlavných častí. Zložitý názov celého súboru v slovenskom preklade znie: *List Juraja Ripleya kráľovi Anglicka Eduardovi IV.: Preložený z anglického jazyka: O diele Kameň filozofov*. Podľa názvu pamiatky by tu malo ísť o preklady hneď dvoch anglických textov, ktorých autorom mal byť svetoznámy anglický alchymista George Ripley († 1490). Prekladateľ tu nie je uvedený. Rovnako ako nie je jasné do akého jazyka mali byť tieto texty preložené. V skutočnosti sa však v pozostalosti Márie Kosovej žiaden *List kráľovi Eduardovi IV.* a ani *Spis o Kameni Filozofov* nenachádza.²⁶ Namiesto toho sa za titulnou stranou rukopisu nachádza súbor slovensky písaných kutacích návodov ako v zemi „nasjej Slowenskej“

²⁶ Tieto dokumenty v pôvodnom anglickom jazyku pozri napríklad tu: *The Works of Sir George Ripley*, citované podľa internetu <https://www.scribd.com/document/196219107/Works-of-Sir-George-Ripley>, dňa 25. mája 2023.

možno nájsť poklady. Tento má podtitul *Spisj Na rozljčné Mjsta hory á Baňe rozljčnych Rúd á Okowůw*. Takýto titul budem ďalej používať pri analýze tejto vzácnej pamiatky staršej slovenskej literatúry.

List kráľovi Eduardovi IV. a Spis o Kameni Filozofov Georgea Ripleya sa mohli stratíť. Pravdepodobnejšie však je, že zmätočný názov zachovanej pamiatky mal indikovať, že jej pôvodcom bol skutočne slávny anglický alchymista. Ten však (zrejme) nikdy na Slovensku nebol. Pod menom Ripleya sa tu skrýva úplne iný, po slovensky píšuci autor.

Hodnovernosť i autenticitu prepísanému materiálu mohla dodávať aj jeho druhá integrálna časť. V tomto prípade totiž ide skutočne o preklad diela svetoznámeho alchymistu *Georgii Riplaei canonici Angli Liber XII. Alchemiae Portarum. Augustissimi Imperatoris Rudolphi II jusu, a Nicolao Majo carmine Elegiaco ex Anglico in Latinum purissime redditum*. Text bol preložený z anglického do latinského jazyka. Nachádza sa v tej istej pozostalosti dr. Kosovej. Text je latinský a žánrovo ide o alchýmiu, nie o kutací manuál. Z priestorových dôvodov ho tu nepublikujeme.

Formálne prepojenie medzi neexistujúcim listom anglickému kráľovi, spisom o Kameni filozofov a existujúcou alchýmiou Georgea Ripleya dodáva ruka hlavného odpisovateľa dokumentu, ktorý bol vlastným zostavovateľom pamiatky. Do jediného celku včlenil najrozsiahlejší dnes známy slovenský písaný kutací manuál a Ripleyovu Alchýmiu preloženú do latinčiny. Ako som uviedol, slovenské texty Ripley napísať nemohol. Zostavovateľ autorstvo celého textu anglickému alchymistovi teda iba pripísal. Podľa všetkého preto, aby ho urobil v očiach svojho čitateľa viac zaujímavým, a tak zvýšil jeho autenticitu a s ňou aj cenu. Možno sa iba dohadovať o tom, že všetky štyri texty, z toho dva dnes nezvestné a dva existujúce vo fotokópiách M. Kosovej, pôvodne tvorili jeden ripleyovský korpus spojený do jediného kódexu. Bohužiaľ, ako celok dnes nezvestný.

Ako som uviedol, analyzované texty sa nachádzajú vo fotokópiách v pozostalosti Márie Kosovej. Pravdepodobné je, že slovenská bádatelka ich získala od Alojza Miškoviča. Podľa publikovaných údajov M. Kosovej mal mať prvý zmienený dokument, ktorý držala v ruke, rozmery 10 x 15 cm, rozsah 219 strán, a to vrátane registra, ktorý obsahuje 120 lokalít. Druhý, latinský text mal mať tie isté rozmery a rozsah 180 taktiež originálne paginovaných strán.²⁷

Podľa našich zistení slovenská zbierka kutacích manuálov *Spisj Na rozljčné Mjsta hory á Baňe...* má 194 + 1 pôvodne paginovaných strán. Číslo

*Hľadanie
riešení rébusov
spojených
s Ripleyovským
korpusom
v pozostalosti
Márie Kosovej*

*Formálne
znaky textu
Spisj Na
rozljčné Mjsta
hory á Baňe...*

²⁷ MÁRIA KOSOVÁ: Folklorizované texty na území Karpát, s. 149.

strán sú napísané tým istým atramentom uprostred hlavičky strany. *Registryk Spisúw* je umiestnený za p. 194 na 5 neoznačených stranách. Za registrom je vložený dodatok s ďalšími 19 kutacími návodmi. Tie sú rozpísané na osobitých 20 stranách v atramentom orámovaní. Sú očíslované ceruzou inou rukou v hornom okraji strany. Očíslovanie bolo teda vykonané dodatočne. Zborník *Spisij Na rozljčné Mjsta hory á Baňe...* uzatvára prázdna strana s atramentom napísanou číslicou 195. Číslicu tam evidentne pripísala ruka, ktorá očíslovala aj prvých 194 s. Keďže atramentové paginovanie rukopisu je prvotné, je jasné, že 19 manuálov medzi koncom registra a p. 195 tam bolo vložených ex post. Keďže som pracoval iba s fotokópiou dokumentu, nemohol som skúmať kvalitu papiera dodatočne vloženého materiálu.

*Písmo
manuálu Spisij
Na rozljčné
Mjsta hory
á Baňe... Prvá
ruka*

Veľmi všeobecné je tiež Kosovej konštatovanie o autorstve a dobe vzniku pamiatky: „okrem menšieho dodatku písala ho jedna osoba v rovnakom období, t. j. v 18. storočí.“ Text totiž písali dvaja autori. Dokazuje to písmo dokumentu. Pritom ruka č. 1, ktorej nepochybne treba dať hlavnú iniciatívu pri vzniku celého dokumentu, používa sama tri druhy písma. Prvé možno definovať ako bežnú kurzívu obdobia novoveku. Druhé písmo je síce tiež väčšinovo kurzívované, ale slávnostnejšie. Ten istý autor ho používa zväčša pri nadpisoch jednotlivých manuálov. Toto písmo je aj na prvý pohľad o niečo väčšie, s častejšími medzerami medzi jednotlivými literami. Zdá sa, že je tomu tak najmä preto, že ide o obsahom dôležitejšie informácie, ktoré bolo potrebné aj graficky viac zvýrazniť. Okrem nadpisov jednotlivých kutacích manuálov a prvých riadkov jednotlivých návodov, ho autor využíva aj na p. 41, uprostred ktorej sa nachádza text slovenskej modlitby nazvanej latinsky *Oratio*. K výmene typu písma tu došlo uprostred strany. Po skončení modlitby na p. 42 autor pokračuje tak ako predtým – v predchádzajúcej bežnej kurzíve. Zväčšeným druhom písma sú zapisované i *Nomina Sacra*. Tie sú v niektorých prípadoch aj podčiarknuté. Úmysel prostredníctvom zmeny druhu písma umocniť význam sprostredkovaného obsahu tiež dokazuje p. 171, na ktorej sa nachádzajú latinské pašie z *Evanjelia svätého Jána*, 18. Kutací návod, ktorý sa na tejto strane nachádza pod názvom *O Ruženeg Diere*, totiž nájdenie daného pokladu podmieňuje deklamovaním latinskej modlitby, a to vo funkcii akéhosi zaklínadla: „CH[R]ISTUS REX POTENTISSIM[US], / VENIT IN PACE: ET DEUS / HOMO FACTUS EST“. Ide o latinskú majuskulu s použitím kapitálok. Využitie slávnostného písma v tomto prípade, ale i na iných miestach, má poukázať na najvyššiu dôležitosť danej informácie.

Druhá ruka *Spisij Na rozljčné Mjsta hory á Baňe...* nastupuje za registrom po p. 194. Dominantným znakom tohto písma je jeho uhladenosť a ľahká čitateľnosť. Kompozícia jednotlivých hľadačských manuálov však zostala zachovaná ako v predchádzajúcom texte.

Pred vyše štyrmi desaťročiami Mária Kosová bez udania spresňujúceho zdôvodnenia priradila pôvod pamiatky mníchom z kamaldulského kláštora v Červenom kláštore. Ten skutočne po roku 1781 na určitý čas pripadol Horvát-Paločajovcom.²⁸ Nie však pred týmto dátumom. Podľa sekundárneho nápisu ceruzou na titulnej strane publikovaného materiálu mal jeho rukopis pochádzať z archívu baróna Michala Horváta z Plavča (Horváth Palocsay). Šľachtici tohto mena sú známi: prvý – Michal Horvát Kiševič z Lomnice – dostal do svojho vlastníctva hrad Plaveč na pomedzí Spiša a Šariša v roku 1505.²⁹ Patril k familiárom Zápoľskovcov. Keďže žil v tom istom období ako anglický alchymista Ripley, teoreticky nemožno vylúčiť, že M. Horvát disponoval nejakým jeho textom. Je to však málo pravdepodobné. Navyše z formálnej analýzy, to jest už pri prvom pohľade na písmo rukopisu, je jasné, že text, či už jeho pôvodina, alebo aj odpis, pochádza z neskoršieho obdobia, ku koncu 17. storočia ho datujú opisy niektorých reálií (statky Tökölyovcov na Spiši). Tie však boli v roku 1670 Habsburgovcami skonfiškované, čo bolo potvrdené po definitívnej porážke povstania Imricha Tököliho (Thököly) v období rokov 1678 – 1686.³⁰

*Kto bol a kedy
objednávatelom
diela Spisý Na
rozličné Mjsta
hory á Baňe*

Dielo *Spisý Na rozličné Mjsta hory á Baňe* je kompilátom viacerých starších kutacích návodov. Hoci sa najstarší hľadačský manuál vložený do paločajovskej zbierky hlási do roku 1520 (na p. 194), pomerne vysoký počet textov je datovaných do polovice 16. storočia. Hypoteticky by to mohlo mať súvis so synom Michala Horváta Jánom Horvátom z Lomnice, ktorý sa stal spišským prepoštom najskôr 1505 a potom 1511. Ján Horvát mal študovať v Ríme. Bol to „trochu“ výstredný cirkevný hodnostár, ktorý ako prepošť žil životom renesančného šľachtica: mal svoj dvor, ktorého vydržiavanie stálo mnoho peňazí a nechýbali na ňom ani dvorné dámy. Vystupoval proti reformácii i rehoľníkom (najmä kartuziánom), rekonštruoval cestu na Spišskú Kapitulu, prebudoval prepoštský palác a v Levoči honosne prestaval jeden meštiansky dom (Nám. Majstra Pavla č. 40) na renesančný palác. V roku 1538 získal zálohou hrad Dunajec, známy tiež ako Nedeca (dnes Niedzica v Poľsku), kde čiastočne pôsobil, čiastočne sa zabával v Krakove. Pre násilnosti, ktorých sa dopúšťal aj voči vlastným kňazom, ho v roku 1543 zbavili funkcie. Opäť ju získal o rok neskôr a v tom istom roku 1544 sa vzdal prepoštského úradu a oženil sa. Žil na svojom majetku vo Veľkej Lomnici, kde

²⁸ MÁRIA KOSOVÁ: Folklorizované texty na území Karpát, s. 150 – 151.

²⁹ POZRI VERONIKA KUCHARSKÁ: *Ducissa: Život kňažnej Hedvigy v časoch Jagelovcov*. Bratislava: Post Scriptum, 2014, s. 144 – 145.

³⁰ IVAN MRVA: Politické dejiny Spiša v kontexte strednej Európy (1526 – 1711). In: *Historia Scepussii* 2, s. 188, 190, 197 a 225

sa oženil aj druhý raz. Tu aj zomrel v roku 1564.³¹ Prepošť Ján Horvát teda pokojne mohol byť iniciátorom početných hľadačských iniciatív zaradených do prvej historickej vrstvy zbierky *Spisij Na rozljčné Mjsta hory á Baňe*. Nechýbalo mu na to vzdelanie a nútili ho k tomu jeho nestriedme výdavky. V prospech tejto myšlienky by ďalej mohlo svedčiť teritoriálne vymedzenie hľadačských manuálov, zhodou okolností takmer totožné s cirkevnou jurisdikciou Spišského prepošťstva. Aj v tomto prípade však na potvrdenie uvedenej tézy bude potrebný ďalší archívny výskum.

Pri najstaršom manuáli z roku 1520 i tých datovaných do polovice 16. storočia sa však zväčša nachádza aj údaj „*Renovatum 1698*“. Takýto rok by mohol byť aj presnejším dátumom vzniku pamiatky. Vročenie konvenuje s časom, v ktorom žil barón Michal II. Horvát z Plavča. Práve on mohol byť aj objednávateľom záverečnej edície diela *Spisij Na rozljčné Mjsta hory á Baňe*. K takémuto záveru ma vedú viaceré dôvody. Iste by stáli za samostatnú štúdiu. Akokoľvek tým najdôležitejším je uvedenie dátumu 1698 a údaju *Ex Libris Michaëlis Horvath. L. B. N Palocsa* na titulnej strane skúmaného dokumentu.

K samotnému autorstvu sa v texte *Do Kolowehe v Tatroch Spis* (p. 61) hlási učiteľ zo Stráni pod Tatrami, a to v datovacej formulke na konci uvedenej pamiatky „*Anno 1699. kdy sem / w Sskole Forberskeg [Stráne pod Tatrami] Rectorem byl*“. Nateraz sa mi nepodarilo identifikovať túto osobu podľa jej mena, ale nevylučujem, že sa tak stane po ďalšom, hlbšom štúdiu archívnych dokumentov. Podľa vizitácie spišského prepošťa Juraja Žigraja (Joannes Sigray) bola obec Stráne pod Tatrami okolo roku 1700 fíliou farnosti v Kežmarku, väčšina obyvateľov bola nemecky hovoriaca a evanjelická. Katolíkom bol iba *ludi magister* pri miestnom kostole. Jeho meno však vo vizitácii, bohužiaľ, nie je uvedené.³²

Záveru M. Kosovej, že vyhotoviteľmi diela boli kamalduli z Červeného kláštora, odporujú vyššie uvedené zistenia: analyzovaný materiál nemožno vzniknúť v kamaldulskom prostredí Červeného kláštora už len preto, že sám kláštor tu vznikol až v roku 1711, teda 13 rokov po dátume, v ktorom mali byť prepísané jednotlivé texty zbierky. Na druhej strane otázne zostane, či nejaký čas tento rukopis v kláštornej knižnici kamaldulov v Červenom kláštore nepobudol.

³¹ VLADIMÍR OLEJNÍK: Dejiny Spišského prepošťstva v rokoch 1526 – 1776. In: *Historia Scepusii* 2, s. 617 – 623.

³² JOANNES SIGRAY: Visitatio ecclesiarum Scepusiensium. In: *Additamenta ad Initia progressus ac praesens status Capituli Scepusiensis*. Ed.: JOSEPHUS HRADSKÝ. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1903 – 1904, s. 115 – 277 (tu s. 151 – 152).

M. Kosová tiež nepresne pripisuje preklad druhej, teda alchymistickej knihy. Z angličtiny do latinčiny ju mal podľa nej preložiť Edward Kelly. Táto nepresnosť trochu zaráža, lebo v samotnom titule tejto pamiatky je jasne deklarované, že tento preklad urobil iný alchymista na dvore cisára Rudolfa II. († 1612), a síce Mikuláš Maius (Mai/Maio). Vo vede o dejinách európskej a svetovej alchýmie môže mať uvedené zistenie v celku zaujímavé dôsledky. Bol by to totiž nateraz iba tretí známy Ripleyov manuskript od tohto prekladateľa.³³

*Autor prekladu
latinskej
alchýmie*

Z predchádzajúcich riadkov je jasné, že zostavovateľ zbierky slovenských manuálov do svojho súboru vložil pôvodne rozmanité – poväčšine slovenské alebo do slovenčiny preložené latinské, české, poľské či nemecké texty. Niekedy dokonca nechal svoj vzor v pôvodnom jazyku a následne ho preložil, ako v prípade prekladu manuálu viažuceho sa k Babej hore, ktorý je najprv na p. 68 po latinsky a potom od p. 70 aj po slovensky. Jednotlivé spisy však majú nielen rozličný jazyk pôvodu, ale, ako som ukázal vyššie, majú aj rozličný dátum svojho vzniku, ba dokonca i rôznych pôvodcov. Tí sú na niektorých miestach uvedení, inokedy však nie. Za všetkých spomeniem iba niektorých: k roku 1562 Henrich Semrcz (*Do Tater k Bjlemu Gezery*) alebo A° 1567 Paulus Ratiboriensis, et Fabianus Sárto. (*Gjny Spis o bjlem Gezere*)...

*Štruktúra
diela Spisý Na
rozličné Mjsta
hory á Baňe*

Kutacie návody mali zväčša viacerých vlastníkov a občas aj viac pohnutý osud, kým ich na konci 17. storočia neprepísal a do svojej zbierky nezaradil zostavovateľ nášho „zemského kľúča“. Obyčajne sú však vlastníci i dátum vzniku určené dvojako. Najprv menom pôvodného vyhotoviteľa a dátumom svojho pôvodného vyhotovenia. Takto je to napríklad uvedené na p. 57: „*Venceslaus Kromienensis. A. D. 1567*“. Potom nasleduje formulka *Renovatum* a dátum 1698.

Iné pôvodné spisy boli napísané tým istým autorom ako určitý súbor, napríklad na p. 78: „*To brawal Nicolaus Hustopecky, Anno 1562*.“ Ten istý Mikuláš Hustopecký si potom v jednom z nasledujúcich návodov aj priamo pripisuje jeho autorstvo (p. 82, manuál *O hore Lubolské*): „*Kdy prigdess kte Roz: / padljne, pred nj nagdess zarostle Pecky: kde sem se. / ga zpustyl Nicolaus Hustopecky*.“ Hustopecky či Hustopecký napokon ako autor vystupuje dokopy

³³ POZRI JENNIFER M. RAMPLING: John Dee and the alchemists: Practising and promoting English alchemy in the Holy Roman Empire. In: *Stud Hist Philos Sci*, roč. 43, 2012, no. 3, s. 498 – 508, pozn. 31: „This translation, ‘Georgii Riplaei, canonici angli, XII. Portarum liber, elegiaco carmine editus a Nicolao Maio,’ survives in two manuscripts. The first, Biblioteca Apostolica Vaticana MS Reg. Lat. 1381, is described in Beda Dudík, *Iter Romanum. Im Auftrage des Hohen Maehrischen Landesausschusses in den Jahren 1852 und 1853*, parts i–ii (Vienna, 1855, p. 228). The second, Kassel Landesbibliothek, 4o MS chem. 68, belonged to the alchemical collection of Moritz, Landgraf of Hesse-Kassel.“

v troch manuáloch. V iných prípadoch sa do zbierky pripísanej Georgeovi Ripleyovi dostalo viac prevzatých návodov naraz (od p. 108 „*Spisowe Fidericusa Čawka Rusnaka / z Litomyssle, ktore gest Mesto v Českeg / Zemi. Roku 1 5 4 5*“). Autormi iných sú priamo slovutní alchymisti, ako napr. na p. 83 sa k dátumu *Anno Domini. 1575* hlási text napísaný „...ode mne *Johannesa / Soboslawského, Waclawa Čzecha, Žyakowicza / Bendika*...“ O alchymistovi Jánovi Sebeslavskom sme písali podrobnejšie v *MLS* 4.³⁴ Teraz len jedna veta. Jeho meno, ako meno známej alchymistickej autority mohlo v texte plniť tú istú odkazovaciú a overovacíú funkciu ako meno Georgea Ripleya.

O tom, že vlastniť ten pravý a nie falošný kutací manuál bolo dôležité, svedčí poznámka na p. 11, vo vloženom dodatku diela *Spisij Na rozličné Mjsta hory á Baňe*. Tá vystríha pred tými: „*ktorej ňe_magj spravedli – / weho spisu*“

Niektoré texty, ktoré sa nachádzajú v zbierke kutacích manuálov *Spisij Na rozličné Mjsta hory á Baňe*, sú navzájom podobné. Je preto pravdepodobné, že mali kedysi pôvodný archetyp. Zostavovateľ si bol toho vedomý, preto k obsahovo príbuzným textom priradil ich latinské *confer*, teda porovnaj. Tak sa napríklad na p. 103 v texte *O Babeg hore* nachádza poznámka „*Confer: pag. 67. 68. 69. 70.*“ To, že si anonymný zostavovateľ bol vedomý opakujúcich sa reálií, dokazuje aj vo svojom registri (*Registryk*), ktorý pripojil na koniec svojho spisu.

Predmetom nášho záujmu je najmä slovenský jazyk publikovaných textov. Zostavovateľ popisovaného diela bol zaiste dobovým vzdelancom, ktorý poznal viaceré jazyky. Podobne ako neznámy zostavovateľ *Zemského klúča*, aj on štandardizoval svoj výstup podľa dobových ortografických a gramatických úzov. Ibaže staršieho typu. Prejavuje sa to napríklad kombinovaním písania mäkčeňov, najmä nad spoluhláskou „ž“ so zložkovým pravopisom, ako pri spoluhláske „š“, ktorú prepisuje ako „ss“. Celkovo možno povedať, že text sa vyznačuje prispôsobovaním česko-moravskej normy *Kralickej Biblie* slovenskému jazykovému prostrediu.³⁵ Svoju zbierku jej pôvodca pripravoval naozaj dôkladne. Evidentne ju nielen formálne, ale aj jazykovo unifikoval, terminologicky apretoval i kompozične štandardizoval.

Spoločným menovateľom, okrem jazyka a ruky rukopisu *Spisij Na rozličné Mjsta hory á Baňe*, je aj priestor, v ktorom sú jednotlivé kutacie návody umiestnené. Zahrňa horské masívy a doliny od Malej Fatry, Oravy, cez Vysoké a Nízke Tatry a siaha až do Slovenského rudohoria. Dominantne

³⁴ MILOŠ JESENSKÝ: *Alchýmia Magistra Frederika Æ* v kontexte dejín alchýmie. In: *MLS* IV, s. 18.

³⁵ Pozri tu (od s. 162) článok Pavla Žigu.

však prevládajú stolice Trenčianska, Turčianska, Oravská, Liptovská, Spišská a Šarišská.

Z hľadiska kompozície sú jednotlivé spisy podané v podstate stereotypne. Vyjdeš z miesta x, prejdeš cez y, doraziš do z. Po splnení určitých podmienok a vykonaní takých a takých rituálnych úkonov nájdeš sľúbený poklad. Poklad však nesmieš nadužiť, ale zobrať si z neho iba toľko, koľko ti je na úžitok, teda z čoho môžeš mať prospech ty i tvoji blízki do smrti. Pritom však nesmieš zabudnúť ani na núdznych a nemajetných, s ktorými sa máš podeliť.

Literárna rozvinutosť niektorých textov diela Spisů Na rozličné Mjsta hory á Baňe

Jednotlivé manuály podľa vrstvy literárnych, náboženských, folklórnych či magických prvkov možno kategorizovať na viac rozvinuté alebo menej rozvinuté. Najrozvinutejším, ale aj najrozsiahlejším vôbec v publikovanej zbierke *Spisů Na rozličné Mjsta hory á Baňe* je iste manuál *Spis o Tatrach k Žabymu Gezeru*. V rukopise sa nachádza od p. 38 po 53. Okrem vlastného opisu cesty a všetkého, čo súvisí s jej prípravou a následnou úspešnou realizáciou, obsahuje *Oratio* i samotný fragment príbehu o kajúcnom hriešnikovi Gregorovi. Tento príbeh sa tu však aktualizuje cez miestne reálie v okolí Žabieho plesa.

Ako na to poukázal faustovský príbeh v prvom analyzovanom texte *Zemského kľúča*, kutacie návody obsahujú vzácne motívy svetovej literatúry, ktoré sa v slovenskom jazyku objavujú často vôbec po prvý raz a sú preto vzácnym dôkazovým materiálom svedčiacim o mentálnom svete slovensky píšuceho vzdelanca v období novoveku. Druhý publikovaný text *Spisů Na rozličné Mjsta hory á Baňe* v manuáli *Spis o Tatrach k Žabymu Gezeru* v podčasti *Initium Literarum sive Instructionis ad Carpatum* (Úvod listu alebo inštrukcie do Karpát) obsahuje výnimočné rozprávanie o trónnej sieni kráľa Gregora (na p. 50 – 51). Tento kutací návod je vyvrcholením rozsiahlejšieho *Spisu o Tatrach k Žabymu Gezeru*. Nie je to náhoda. Pri tomto plese sa totiž má nachádzať

Časť príbehu o svätom kajúcnikovi po slovensky

„...Matka wsseho Bohatstwj a Ganguw zla / tych, Strjbrnych y Draheho Kamenj. (...) Nebo / gest tam gako Swetnjce, napodobne Čemiterowj. / Od toho Slupa, anebo Mnjcha tahnú Pramene / a obnohy na wssecky Strany skrze 7. Riglůw, pra,, / we gako od Stromu Korenj rozrostaj a vychazegj. / Tam gest Slup stribrny, rostly gako y Zlaty, welmy / weliky, a k Wjre nepodobny: Gesttež Slup á / Matka Draheho Kamenj Čarbunculi. Tam se,, / dj sam Kral Gregorius, a s/nim gehu Knjzata á / Rada. Netreba tobe tam žadneho Swetla bude, / w/tom Čmyteri. Nebo sam Kral Gregorius swjti / Korunu swu. Tu gest Strjbra, Zlata, Lazuru, / Carbunculi, Diamantu, Saphyru, Rubinu, etc“.

Príbeh o kajúcnom hriešnikovi kráľovi (pápežovi) Gregorovi je súčasťou veľkej európskej narácie.³⁶ Samotná pasáž je pre dejiny slovenskej literatúry napokon natoľko závažná, že by si zaslúžila osobitné spracovanie a preto sa jej tu ďalej nebudem venovať.

*Zbierky
Kterak se
wdegakowich
wrchoch
a gakowa
dobrogi
nachadzy
a Spisowe do
Rosličnich mist
a wrchu, w /
Uherske zemi*

Tretím v poradí publikovaných hľadačských manuálov je text, ktorý má názov *Kterak se wdegakowich wrchoch a gakowa dobrogi nachadzy*. Jeho autorstvo je pripísané doktorovi medicíny Antoniovi Valthornovi. Podľa svojej titulnej stránky mal vzniknúť v roku 1473. Prepísaný však mal byť „*skrže mne*“, teda neznámym autorom až v roku 1754. Nesprávne sa niekedy tento spis pripisuje Pavlovi Petrovičovi Kečkemétymu (Pawel Petrowitius Ketskemety). Tomuto autorovi však patrí iba druhá časť publikovaného archívneho dokumentu od s. 15. Tá sa začína diametrálne iným typom písma a nasledujúcou formulkou „*Spisowe do Rosličnich mist a wrchu, w / Uherske zemi, poznamenany Roku 1754 / w Presspurku skrže Pawla Petrowi / tiusa Ketskemety*“. Keďže v nej autor sám seba jasne označil, nie je tu o čom pochybovať. Z vročenia jedného i druhého textu do toho istého roku 1754 a z ich umiestnenia v jednom zošite je potom jasné, že ich opísali dve osoby.

*Formálne
znaky oboch
pamiatok*

Jeden i druhý rukopis sú teda súčasťou jediného celku zošitového formátu vo veľkosti 16, 5 x 20, 5 cm. Zdá sa preto logické, že pôvodný, starší rukopis niekde získal zmienený Pavol Peter Kečkeméty alebo niekto z jeho blízkych, keďže oba texty boli odpísané dvoma rozličnými rukami v tom istom roku 1754. Pôvodiny neznámej proveniencie sa nezachovali. V súčasnosti sa tento materiál nachádza v Archíve Etnografického múzea Slovenského národného múzea v Martine.³⁷

*Autorstvo,
doba a miesto
vzniku diel
Kterak se
wdegakowich
wrchoch...
a Spisowe do
Rosličnich
mist
a wrchu...*

Keďže obidva spisy sú pripísané konkrétnym osobám, na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že určiť autora jednej i druhej časti nebude problematické. Nie je to však tak. Predpokladám, že sa podarí identifikovať prepisovateľa druhého textu, ktorým je Pavol Peter Kečkeméty. Horšie to však môže byť s presnejšou identifikáciou enigmatického doktora Antonia Valthorna. O osobe takéhoto mena sa totiž ani mne a ani okruhu zostavovateľov, ba ani recenzentov tohto dielu *MLS* nepodarilo nič presnejšie zistiť. Azda právom možno preto predpokladať, že toto meno bolo známe ešte v dobe, keď Kečkeméty odpisoval do zošitka s textom Valthorna svoje hľadačské inštrukcie. Isté je, že to muselo byť „dobré meno“. Meno, ktoré podobne ako v prípade Ripleya dodávalo zbierke kutacích manuálov na dôveryhodnosti.

³⁶ BRIAN MURDOCH: *An Incestuous Saint*, passim.

³⁷ ANTONIUS VALTHORN: *Spisy, kterak w degakowich wrchoch a gakowa dobrogi nachazy*, 1754, 15 s. + PAVEL PETROVITRIUS KETSKEMETY: *Spisowe rozličnich mist a wrchu w Uherske zemi*, 1754, 8 s. Rukopis v Slovenskom národnom múzeu v Martine, sign. 518/946.

Vzhľadom na použité písmo v *Kterak se wdegakowich wrchoch...* je však nepravdepodobné, že analyzovaný spis vznikol v 15. storočí, do ktorého sa hlási. Ide totiž o evidentne neskorší odpis a dobu jeho vzniku možno rámcovo položiť pred rok 1754, keď jeden i druhý text v Prešporku do svojho zošitka prepísal Kečkeméty a niekto z okruhu jeho známych.

Z hľadiska svojej štruktúry i obsahu sú kutacie návody z Etnografického múzea v Martine jednoduchšími manuálmi so štandardnou kompozíciou. Špecifickým oproti textom, ktoré tu tiež publikujeme, je ich širší geografický rámec, ktorý presahuje kutacie návody z areálu v bezprostrednom okolí Tatier. Niektoré texty sa týkajú až dokonca Tekova (*comitatus Barsiensis*). Pri príprave edície týchto textov sme ako editori narazili na pomerne veľký počet slov, ktorým sme nerozumeli a pripadali nám ako skomoleniny. V texte sú vyznačené ako nečitateľné. Mohlo by to však byť aj svedectvo o tom, že už obaja prepisovači textov mali s čitateľnosťou pôvodín problémy. To môže byť tiež dôkaz o tom, že staršie texty boli napísané jazykom, ktorému noví autori nemuseli celkom dobre rozumieť. Podobne nezrozumiteľné mohli byť aj reálie obsiahnuté v oboch zbierkach kutacích manuálov.

V archíve Etnografického múzea SNM v Martine sa však nachádzajú ešte ďalšie jednotky, ktoré mohli byť zaradené do nášho výberu, ale nakoniec sme od ich publikovania z priestorových dôvodov ustúpili. Na prvom mieste je to text *Kľuč zemský clavis terrae!:* miesto a formule/odklínacie.³⁸ Ako už naznačuje jeho podnadpis, v tomto prípade zemské kľúče je potrebné chápať skôr vo význame odklínacích formúl. Žánrovo pripomínajú skôr prvú publikovanú jednotlivinu v našej edícii. Tento text pripomínam aj preto, že by si zaslúžil osobitnú pozornosť. Najmä pokiaľ ide o analýzy jednotlivých modlitieb a zaklínadiel, ktoré obsahuje. Preto ho dávam do pozornosti najmä religionistom, teológom, ale aj etnológom a vôbec odborníkom na dejiny slovenskej literatúry.

Týmto sa dostávam k záveru svojho článku, ktorý nemal ambíciu podrobne analyzovať texty, ktoré tu práve sprístupňujeme. Skôr ich chcel iba popísať a upozorniť na ich význam. Na možnosti ako k nim pristupovať upozornila už Mária Kosová:

„Analýza týchto geneticky a typologicky komplikovaných textov by sa mala uskutočňovať vo vzťahu k ich štruktúrnym vrstvám významových i výrazových rovín: historicko-geografického prostredia, kultúr-

Osobité znaky diel Kterak se wdegakowich wrchoch... a Spisowe do Rosličnich mist a wrchu...

Pár slov o ďalších podobných textoch z Etnografického múzea SNM v Martine

Namiesto záveru. Pár slov o bádateľských možnostiach žánru „zemské kľúče“

³⁸ *Clavis terrae*, 18. stor., 52 s. Rukopis v Etnografickom ústave Slovenského národného múzea v Martine, sign. 521.

no-sociálneho kontextu, jazyka textov v historicko-geografickej variabilite; okrem toho by sa mala zaoberať pomerom ústnosti, literárnosti a folklórnosti, výstavbou sujetu i kvalitou komunikácie textov.“³⁹

Nové možnosti najmä vo vzťahu k poznávaniu kultúrnej krajiny a vzájomnej historickej interakcie človek – živá a neživá príroda, ponúkajú moderné počítačové technológie. Samostatnú kapitolu potom tvoria možnosti modelovania hľadačských manuálov prostredníctvom umelej inteligencie. Osobitnou úlohou ostáva vytvorenia slovníka s výkladom základných významov grafických značiek použitých v slovenských „zemských kľúčoch“.

Pri tomto všetkom by sa nemalo zabúdať na to najdôležitejšie, čo svojho času pri skúmaní tohto žánru vyslovil český etnograf Jozef Čižmář: *„Keby tedy aspoň jeden z tu uvedených spisov poklady, keď nie zlaté, tedy kultúrne vedel odhaliť pomohol, spokojný by som bol úplne.“*⁴⁰ Po viac ako sto rokoch od publikovania tohto materiálu s ním možno iba súhlasiť.

³⁹ MÁRIA KOSOVÁ: Folklorizované texty na území Karpát, s. 151 – 152.

⁴⁰ JOZEF ČIŽMÁŘ: Povesti o zlatých pokladech tatranských, s. 67.

Zemské klúče ako originálne pramene dejín literatúry a interdisciplinárneho vedeckého štúdia

Hneď na začiatku môžeme súhlasiť s francúzskym autorom Robertom J. Grugeauom (1909 – 1978), že v každom kúte a jazyku sveta existujú čarovné slová, ktoré nemožno vysloviť bez toho, aby sme medzi ľuďmi nevzbudili veľkú pozornosť a často aj búrlivé prejavy nadšenia. Stačí len vysloviť slovo *nafta* na Strednom východe, *diamanty* v Južnej Afrike, *voda* na Sahare a v momente nájdeme pozorných poslucháčov. V dávnej minulosti mali takúto sugestívnu silu slová ako *grál*, *zlaté rúno*, či *jablká Hesperidiiek*, ale tie v priebehu dejín stratili svoju impulzívnu silu, vybledli, zašli a upadli do zabudnutia práve tak, ako sa to jedného dňa stane aj s *naftou*.

*Čo je to poklad
a zemské
klúče?*

Avšak v každom období a v hociktovej krajine si dodnes zachovalo priam magickú príťažlivosť slovo *poklad*. Slovenský jazyk nám k tomu poskytuje už niekoľko storočí množstvo dokladov. Na nasledujúcich stránkach sa bude slovo „poklad“ často objavovať, práve tak ako jeho synonymá – *vzácnosť*, *skvosť*, *drahocennosť*, *klenot* či *vzácnosť*, a to vo všetkých jeho významoch. A rovnako sa budeme zaoberať ľuďmi, ktorí po skutočných či domnelých pokladoch pátrali, a tak sa stávali ich hľadačmi, používajúcimi unikátne písomné návody tejto činnosti, takzvané *zemské klúče*, *spisy* či *spisky*:

„Sú to sprievodcovia, v prvom rade obsahujúci opis cesty vedúcej k pokladu, informujúce aj o technike získavania drahých kameňov a zlata, nehovoriac o tom, že neraz obsahovali veľké množstvo magických predpisov. Predstavujú prejav takzvanej užitej literatúry. Na tento praktický charakter odkazuje nielen ich určenie, ale aj formálna stránka. Prevažná časť dávnych opisov je napísaná prostým, stručným jazykom takmer úplne zbavených akýchkoľvek štylistických ozdôb. Spisok mal predsa predstavovať zdroj informácií, autorovi evidentne nešlo o vytvorenie opisu hôr, ale o čo najpodrobnejší opis cesty. Ten využíval všeobecné topografické reálie usporiadané v logickej následnosti zo zásady bez autorských komentárov.“¹

Pokiaľ ide o slovo „poklad“ a mnohotvárnosť jeho významov, podľa vzoru *Historického slovníka slovenského jazyka* môžeme po hojné príklady siahnuť do slovacikálnych prameňov z druhej polovice 15. až 18. storočia.

*Ako rozumieť
slovu poklad
včera a dnes*

¹ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*. Katowice: Śląsk, 1972, s. 154.

Gaza: poklad, bohátstwj² vo význame drahocenností uložených na skrytom, chránenom mieste, ako nás poučí patričného heslo *Kamaldulského slovníka*, nájdeme vo viacerých dobových dokumentoch. „*Stribrni poklad ditkam rozdelily*“ píše sa v listine z Považského Podhradia z roku 1722, a to ešte maloletí dediči dobre dopadli, keďže v úradnom zázname z Modry z roku 1680 sa účastník dedičského konania sťažuje, že „*penyezy nemam, neb nebohy pan wel-my lachkim pokladem ma nechal*“.³

Z úradného zápisu z Dolného Kubína z roku 1726 sa zase dozvedáme, ako veštica „*ludom stranj penezj aneb pokladow oznamowala*“ a podľa správy z Pukanca 1788 tamojší „*masar mal sen, že w gehu masstalj gest poklat*“.⁴ Ten zrejme nebol tým, na ktorý sa márne pýta autor jedného z textov obsiahnutých v *Antológii staršej slovenskej literatúry*: „*Jánošik, kde tví pokladové?*“⁵

Zatiaľ čo záznam zo Žilinskej knihy z roku 1473 vyjadruje frustráciu z toho, že v tomto meste „*negma nagiti, kdez czlowiek swe zbozy nebo poklady polozi*“;⁶ o 300 rokov iný autor pragmaticky konštatuje, že „*zboží do pokladních podzemných škríň biva vrhnuté*“.⁷ *Kamaldulský slovník* má pre označenie týchto bezpečných skrýš takpovediac odbornú terminológiu: „*vasarium: strjbrneho statku pokladné mjsto; gazophylacium: pokladny dům, komora, pokladnica*“ a ešte pritom veľmi presne rozlišuje „*qvaestorium: wogansky poklad*“ a „*aerarium sanctius: kostelny poklad*“.⁸ Práve na ten druhý mal evidentne záľusk istý zemepán, ktorý „*žadal, abj gemu poklad cyrkewny odowzdan bjł*“.⁹

Pokiaľ ide o prenesený význam slova poklad, predstavoval vítanú príležitosť k nabádaniu pestovania duchovných čností. Výzva prekladateľa biblického textu „*Neskládágte sebe pokladi v zemi!*“¹⁰ z roku 1757 bola síce jasná, ale zo spirituálneho hľadiska je pochopiteľné aj zdanlivo opačné tvrdenie

Prenesený
význam slova
poklad

² *Syllabus dictionarij Latino-Slavonicus cum brevi quoque methodo parvulorum, rite videlicet: scribendi, formandi et pronuncindi nonnullas vces in Ortographo Slavonico Idiomate, quod exemplis deducitur.* 1763, 948 s. Rukopis v Univerzitná knižnica v Budapešti, sign. H 64.

³ MILAN MAJTÁN a kol.: *Historický slovník slovenského jazyka*. Vol. IV. Bratislava: Veda, 2009, s. 13.

⁴ *Ibidem*.

⁵ JÁN MIŠIANIK: *Antológia staršej slovenskej literatúry*. Bratislava: Veda, 1964, 872 s.

⁶ *Protocollum civitatis Zilinensis (Solnensis) ab anno 1403 usque ad 1519*. Edícia *Kniha Žilinská*. Ed.: VÁCLAV CHALOUPECKÝ. Bratislava: Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy, 1954, 239 s.

⁷ JOZEF IGNÁC BAJZA: *René mláďenca príhodi a skúsenosťi*. Bratislava: J.M. Landerer, 1785, 343 s.

⁸ *Syllabus dictionarij Latino-Slavonicus cum brevi quoque methodo parvulorum...*

⁹ *Conciones Slavico-Bohemicae*, 18. stor., 992 s. Rukopis v Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti, sign. Quart.Slav. 10.

¹⁰ *Swaté biblia slowénské aneb Pjsma swatého částka 1., která w sebe obsahuje Starého testamentu zákon a zákona historiu*, 920 s. (Červený Kláštor, 1757 – 1759). Rukopis na rímsko-katolíckom úrade v Cíferi.

autora z toho istého storočia, že „*kdo wernje zbjera, welky poklad nadobywa*“.¹¹ Reč je tu ale o hojnosti „*wsseczkych darow boskych a pokladov nebeskych*“,¹² „*po-klade nad pokladi*“,¹³ ako aj o tom, že „*dobré swedomj gest poklad drahy*“.¹⁴

Niektoré považoval za poklad manželku, „*kdo ma dobru ženu, ma poklad weliki v dome y nesmirnu cenu*“.¹⁵ Iný sa zase stotožňoval s myšlienkou, že „*muž dobrý gest obecny poklad*“¹⁶, aby ďalší hovoril o „pokladnici“ dobrej pamäti: „*Thesaurus rerum omnium memoria est: dobra pamat wsseckych wec pokladná truhla gest*“.¹⁷

Ale ponechajme prenesené významy bokom a pripomeňme ešte poklady v zmysle nerastného bohatstva, predovšetkým čo sa týka „*dosaženj banských pokladu*“.¹⁸ Podobne ako zemské kľúče, ktoré budeme na nasledujúcich stránkach podrobne analyzovať, zmieňuje poklady aj listina spísaná v Trenčíne roku 1706, kde sa môžeme dočítať, „*gakowe poklady Pan Buh vказal w sedličnich horach, takže (jeden Nemec) ta zastawagicy zbohatnul s toho, že rudu tam bere a do Sciawnice wozi*“.¹⁹

Poklady
v zmysle
nerastného
bohatstva

V roku 1946 objavil historik, múzejník a výborný znalec tatranskej prírody Ivan Bohuš (1924 – 2018) spolu s vtedajším správcom Téryho chaty Rudolfom Mašlonkom vo vedľajšom úvale Javorovej doliny powyše Žabieho plesa starobylý znak, vytesaný do brala v podobe luku s napnutou tetivou a nasadeným šípom. Šípka ukazovala, tak ako v dobrodružných románoch, ku tmavému otvoru, ktorý sa černel v stene protiľahlého skalnatého zrázu.

Znak powyše
Žabieho plesa

Hoci znak bol nepochybne veľmi starý, čudné bolo to, že ho niekto nedávno obnovoval, aby ho z určitého miesta bolo lepšie vidieť, a že plnil funkciu zvláštneho ukazovateľa ešte aj v dobe nie celkom minulej. Keď sa však

¹¹ *Sententiae*, 18. stor., 43 s. Rukopis v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine, sign. C 1255.

¹² [Bystrická agenda], 1585. 137 s. Rukopis v Ústrednej knižnici SAV v Bratislave, bez signatúry.

¹³ *Cantus catholici: Pysne Katholjcke Latinské y Slowenské: Nowé y Starodawné*. [Levoča] 1665, 320 s.

¹⁴ DANIEL SINAPIUS [HORČIČKA]: *Neoforum Latino-Slavonicum. Nowy trh latinsko-slowensky, na kteremž se nekeré do hospodarstwý slowenskeho potřebné towary prodayne nachazegj*, b.m. [Leszno], 1678, 96 s.

¹⁵ HUGOLÍN GAVLOVIČ: *Walaska sskola mrawuw stodola*. Pruské, 1755, 757 s. Rukopis v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine, sign. B 89.

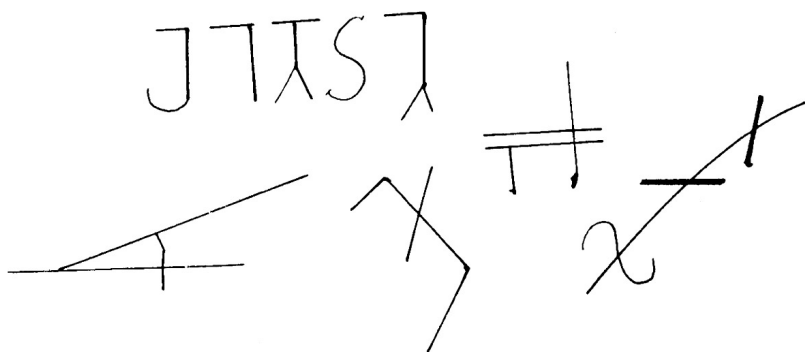
¹⁶ „*Commune bonum est vir bonus*.“ JOANNIS PROCOPIUS: *Dictionarium slavico-latinum*. Skalica: [s.l.], [s.a.], 18. stor., 605 s. Rukopis v Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti, sign. Fol. Boch. Slav. 6/I., 6/II.

¹⁷ *Syllabus dictionarij Latino-Slavonicus cum brevi quoque methodo parvulorum...*

¹⁸ MARTIN LAUČEK: *Zlatá báně*. Vyšná Slaná: [s.l.], 1775, 182 s. Rukopis v UK v Budapešti, sign. A 248.

¹⁹ MILAN MAJTÁN a kol.: *Historický slovník slovenského jazyka*, IV, s. 13.

nálezcovia o niekoľko týždňov vrátili s fotoaparátom, bola už skala s obrazcom zavalená sutinou, ktorá sa zrútila zo zvetranej steny Javorových veží.



Obr. 1: Niektoré značky hľadačov pokladov sa podobajú na runové písmo (KOLBUSZEWSKI, 1972).

Aj keď sa tajomný obrazec nepodarilo dokumentovať, istá ostáva jeho spojitosť s textami takzvaných *zemských kľúčov*, ktoré kolovali na území Slovenska už od 15. storočia. Boli napísané slovenským, poľským alebo nemeckým jazykom, popretkávané nárečím, latinskými vsuvkami, tajnými alchymistickými šiframi a magickými znakmi. Niektoré z nich zaplnili ledva jeden hárok, iné, podrobnejšie, tvorili celé zväzky, knihy či objemné folianty, všetky však spoločne hovorili o úkrytoch neslýchaných pokladov a náleziskách zlata. Tie odjakživa lákali dobrodruhov prechádzajúcich vtedy nehostinnou pustatinou medzi tatranskými štítmi, ako píše významný poľský literárny historik Jacek Kolbuszewski (1938 – 2022):

„Boli to ľudia, ktorí uverili v jestvovanie zakliatych pokladov, špecializovali sa na ich vyhľadávanie a vytvorili celý systém tajomnej náuky, dnes už zabudnutej. Je to príbeh poverčivých ľudí a predsa hodných obdivu za vytrvalosť a úsilie, s akým sa uberali ku vytýčenému cieľu. Obdivuhodných aj preto, že sa dokázali predrať do samotného stredu divých hôr a pokúsili sa vydrať prírode jej tajomstvá.“²⁰

Dobová
hodnota
zemských
kľúčov

Zažltnuté, červotočom prelezené stránky popísané nezrozumiteľnými znakmi, s mapkami a návodmi predstavovali v tom čase nemalú hodnotu v očiach svojich majiteľov, ktorí si ich kupovali alebo odovzdávali za neúmerne vysoké ceny. Inokedy boli tieto rukopisné skvosty predmetom dedičského konania, ktoré sa odohrávalo v prísne konšpiračnej atmosfére. Ich získanie bolo rovnako ťažké ako cesta za pokladmi, ktorú mali vyznačovať. Nečudo, že mnohí ľudia uverili kúskom popísaného papiera, ktorých

²⁰ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 5.

úprimnosť a presvedčivosť musela zapôsobiť na každého, kto sa ťažko pretlákal životom.

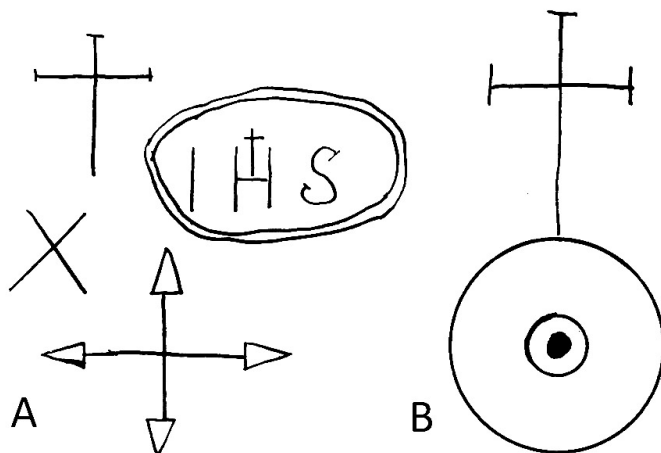
Zemské kľúče, inak nazývané aj „spisky“ definuje J. Kolbuszewski za: „rukopisný opis ciest vedúcich horami ku pokladom, dokument objasňujúci kedy ísť a ako sa vybaviť, kde a akým spôsobom hľadať, aby pomocou nadprirodzenej moci bolo možné získať poklady uložené v horách“.²¹

Definícia
zemských
kľúčov

Nikto už dnes nezráta, koľko odvážlivcov vo svojich torbách skrývalo zemské kľúče, potkýnalo sa s nimi po zľadovatených skalnatých chodníkoch, hlbokých stržiach, v mraze i v temnotách rôznych dier a tunelov, ktoré objavili medzi rozoklanými balvanmi a skalami. Ohmatané stránky svedčia o tom, koľko času museli venovať ich majitelia lúšteniu rozličných kryptogramov, ktorými texty len tak hýrili, a ako si lámali hlavu nad čudnou geografiou, ktorou oplývali.

„Čas vycibril tieto rukopisy,“ pokračuje ďalej Jacek Kolbuszewski:

„Ich obsah veľmi zreteľne ukazuje, ako si ich cenili tí, ktorí celý život strávili zachvátení zlatou horúčkou, opanovaní snami o získaní bohatstva. Spisky tieto nádeje posilňovali. Nielenže obsahovali opisy ciest vedúcich ku pokladom či učili vhodných spôsobom postupovania, magickým zariekaniam a praktických činností, ale tiež vytvárali pred hľadačom a majiteľom textu dodnes uhrančivé vidiny, dráždiace ľudskú obrazotvornosť.“²²



Obr. 2: A) skupina religióznych znakov používaných hľadačmi pokladov. B) symbol z Doliny piatich spišských plies v Tatrách (Kolbuszewski, 1972).

²¹ Ibidem, s. 42.

²² Ibidem.

Ako sa
zachovali
zemské kľúče

Keby sme tak nazreli ponad plece odvážneho cestovateľa, ktorý si prezerala svoju ohmatanú knižočku v mihotavom svetle ohníka, skrytý v provizórnom úkryte pred snehovou búrkou kdesi vysoko v Tatrách, zistili by sme už zo samotného úvodu, že za ich pisateľov pokladali úspešných hľadačov pokladov, ktorí samotní nestačili vyčerpať až do dna objavenú skrýšu a ktorí sa chceli krátko pred smrťou podeliť o svoje bohatstvo. Text väčšinou vyznieval ako testament majúci dedičovi odovzdať tajomstvo jeho bezstarostnej budúcnosti. Hoci časť takýchto dokumentov bolo v priebehu času zničených alebo sa stratili, časť z nich sa zachovala „vo vlastníctve alebo úschove u notárov“.²³ Dostali sa tam obyčajne spoločne s testamentmi, ako veci neobyčajnej hodnoty pre bezprostredných dedičov i nasledujúce pokolenia.²⁴

Spôsoby
zachovania
súčasných
odpisov

Napriek starostlivosti s akou majitelia zemských kľúčov opatrovali tieto texty, ľahko podliehali skaze – pri nosení vo vreckách, v tajných záhyboch torieb sa mnohokrát skladané a rozkladané papiere krčili, trhali, poškodili čítaním pri plameňoch sviečok alebo ohňa, atrament vybledol alebo sa vlhkosťou rozpil. Preto bolo dôležité zhotovovať ich odpisy – nielen pre nových užívateľov, ale aj z dôvodu veľkého opotrebovania. Práve takéto listiny mal šťastie na vlastné oči vidieť a v rukách držať nemecký učenec a mestský lekárik v Legnici Georg Anton Volkmann (1664 – 1721) začiatkom 18. storočia:

„Tie rukopisy, ktoré som videl, boli veľmi staré, papier napoly zničený. Na mnohých miestach sa už nič nedalo prečítať, keďže na papieri boli zotreté celé slová, čo bol dôkaz toho, že vidím originál.“²⁵

Prvé tlačé
zemských
kľúčov

Zemské kľúče sa po stáročia kopírovali opismi. Avšak v druhej štvrtine 18. storočia sa výnimočne objavili aj vo forme tlače. Ako príklad si môžeme uviesť raritné dielo *Zaklinacz, aneb bicz diabla z obwlasztynimi sprawami na zle duchy, kteriz se przy pokladech nachazeji* z roku 1733. Bližšie vydavateľské údaje chýbajú, niektorí autori – ako napríklad Tadeusz Błażejowski – tvrdia, že je to „zaujímavá česká knižka“ („czekawa czeska książka“).²⁶ To je však omyl, keďže zrejme pôjde o pamiatku slovenskej proveniencie písanú biblickou češtinou, alebo v inom variante štandardizovanej slovákizovanej češtiny.

²³ Ako dokumentujú výsledky výskumu poľských vedcov, niektoré z týchto textov boli objavené medzi písomnosťami v notárskych archívoch. Pozri napríklad WIESŁAW WYDRA a WOJCIECH RYSZARD RZEPKA (Ed.): Testament Piotra Wydźgi o ukrytym skarbie. In: *Chrestomatia staropolska: Teksty do roku 1543*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1994, s. 183 – 184.

²⁴ STANISŁAW ELIASZ RADZIKOWSKI: *Skarby zakłete w Tatrach*. Kraków: Ster, 1903, 33 s.

²⁵ GEORG ANTON VOLKMANN: *Silesia subterranea*. Breslau: Moritz Georg Weidmann, 1720, 344 s.

²⁶ TADEUSZ BŁAŻEJEWSKI: *Diabeł w literaturze polskiej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1998, s. 27.

Zemské klúče teda predstavujú osobitný druh dobových dokumentov s alchymistickými aspektmi, ktoré približne od polovice 15. až do konca 18. storočia kolovali v karpatskej oblasti, územie Slovenska nevynímajúc. Obsahovali popisy ciest, ako aj návody a receptúry na získanie drahých kovov a rúd. V odbornej slovenskej i poľskej literatúre sa pre ne ujal označenie *spisy, spisky*, v nemeckej literatúre známe ako *Walenbücher*.²⁷

*Spisi, spisky,
Walenbücher*

Týmito textami sa zaoberali kultúrni historici a o niečo menej folkloristi,²⁸ avšak nikdy sa nestali predmetom systematického skúmania, ktoré by si tieto cenné literárne pamiatky naozaj zasluhovali, ako pripomína polonista Michał Grabowski:

*Predmet
záujmu
kultúrnych
historikov,
literátov,
etnológov
a folkloristov*

„Tatranské ‚spisky‘ sú kultúrnymi pamätihodnosťami, ktorých výskum si vyžaduje využívanie mnohých odborov. Spája sa v nich literatúra a etnografia súčasne. Tieto rukopisy zvláštneho charakteru vznikali v časoch, kedy hory predstavovali pre človeka neznámu a nepreskúmanú sféru.“²⁹

²⁷ CARL GOTTHELF LEHMANN: *Nachricht von Wahlen, wer sie gewesen, wo sie Gold-Erz aufgesucht und gefunden, wie sie solches geschmeltz und zu gut gemacht auch wie sie aus Erzen und Kräutern Gold gebracht aus alten Schriften und Nachrichten gezogen*, Frankfurt a Leipzig: [s.l.], 1764, *passim*. Okolo roku 1500 sa pomenovanie Walen, Welschen vzťahovalo predovšetkým na banských expertov zo severného Talianska, ktorí ovládali technológiu ryžovania zlata. Od polovice 16. storočia sa týmto pomenovaním označovali cudzinci, hľadači zlata a vzácnych kovov, prichádzajúci na nemecké územie. V neskorších storočiach nadobudli tieto postavy v ľudovej tradícii magicko-démonické charakteristiky. Pozri tiež WILL ERICH PEUCKERT: Walen und Venediger. In: *Mitteilungen der Slesischen Gesellschaft für Volkskunde*, roč. 30, 1929, s. 205 – 247. Etnografička M. Kosová v tejto súvislosti navrhovala preskúmať otázku kolonistov v obci Spišské Vlachy, Wallendorf, Villa Latina, Olaszi, kam časť osadníkov prišla v druhej polovici 12. storočia z Talianska, podobne ako na Liptove obyvateľstvo obce Vlachy, Villa Latina, spomínanej v roku 1262 a obce Vlašky, uvádzanej roku 1391.

²⁸ IVAN HOUDEK: *Osudy Vysokých Tatier*. Liptovský Mikuláš: Slovotour, 1951, 252 s., IVAN BOHUŠ: Náčrt dejín tatranských baní a hút. In: *Nové Obzory*, roč. 5, 1963, s. 72 – 94, HENRYK JOST: *O górnictwie i hutnictwie w Tatrach Polskich*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, 1962, 185 s. MICHAŁ MATRAS: *Prace górnictwo-hutnicze w okolicy Szczawnicy do pol. XVIII wieku*. In: *Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa*, roč. 13, 1969, s. 101 – 236 a DANUTA MOLEND: *Poszukiwania górnictwa w Tatrach, Pieninach i Beskidzie Sadeckim do r. 1772 w świetle analizy przywilejów poszukiwawczych*. In: *Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa*, roč. 14, 1970, s. 55 – 64 (tu s. 59 a nasl.).

²⁹ MICHAŁ GRABOWSKI: *Kody i zagadki w „spiskach” tatrzańskich*. In: *Napis*, roč. 17, 2011, s. 237 – 246 (tu s. 245). Tenže autor s veľkým vedeckým entuziazmom venoval pozornosť tejto téme aj vo svojich ďalších publikáciách: IDEM: „*Spisek*” Michała Chrościńskiego *Opisanie Ciekawe Gór Tatrów jako pierwszy przewodnik tatrzański*. Warszawa: Dig, 2012, 140 s., IDEM: *Rytuały magiczne i chrześcijańskie w „spiskach” tatrzańskich*. In: *Napis*, roč. 16, 2010, s. 463 – 475, IDEM: „*Spisek*” tatrzański jako specyficzna forma scenariusza. In: *Pongo*, roč. 4, 2011, s. 257 – 266, IDEM: „*Spiski*” tatrzańskie – *rękopisy dla wtajemniczonych*. In: ANITA PIEŃKOWSKA a AGATA WDOWIK (eds.): *NieZapisane. Humanistyka XXI wieku. Badania doktorantów WP UW*. Warszawa: Instytut Polonistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, 2011, s. 19 – 25 a IDEM:

Ťažko rekonštruovať pôvodný úmysel autorov týchto diel, isté je, že postupom času sa geografia zemských kľúčov stávala čoraz nejasnejšou, a to hlavne zásluhou nedostatočných znalostí alebo nedbalosti prepisovateľov. To však hľadačom pokladov vôbec neprekážalo a svoje neúspechy pripisovali vlastnej osobe, morálnym a orientačným nedostatkom, eventuálne magickým silám strážiacimi poklad. K čoraz zamotanejším textom prispievali aj svojrázne skratky, ktoré sa autor nepokúšal vysvetliť, alebo boli predmetom osobného zasvätenia. Táto dikcia bola o to dôležitejšia, že hoci mala sprostredkovať potrebné informácie hľadačovi, náhodný alebo nezasvätený čitateľ im nerozumel alebo ich ani nepostrehol.

Prísľuby zemských kľúčov boli pritom naozaj ohromujúce. „*Nagdeß gako orech, gako liskowec wetssj čjste zlato,*“ píše sa o cieľi hľadačovej cesty, zatiaľ čo o inom čítame:

„zrna gsou gako bob, gako liskowi orech, gako husy wegce, takowe zrna wtom gangu sedia kdy sekeru odetneš zlato, wylaupi se drahe kameni.“

Pôvodca ďalšieho textu zase opisuje jaskyňu, kde „*gest Slup stribrny, rostly gako y Zlaty, welmy weliky, a k Wjre nepodobny*“. Všetci autori síce neboli obdarení takým darom obrazotvornosti, aby čitateľa, či presnejšie, užívateľa spisu zlákali na hľadanie tajomného bohatstva hôr, avšak stále tu pôsobilo literárne kúzlo dokumentu, ktorý sa po celé generácie v tajnosti dedil a opisoval ako návod k získaniu nesmierneho bohatstva:

„*Pred jeho čitateľom sa objavila šanca, ale nie každý ju dokázal zužitkovať*“, podotýka už viackrát citovaný poľský historik:

„Aj keď nejaký kandidát na hľadača získal nejakým spôsobom spisok, čo ale vôbec nebolo ľahké, neskôr musel tomuto textu aj plne porozumieť. Samotný fakt vlastníctva textu pritom ešte nič neriešil. Aby sme sa o tom presvedčili, stačí zobrať do rúk hociktorý z nich a pozorne sa do neho začítať. Vtedy nám do očí udrie tajomná symbolika, zmätok a nejasnosť topografických opisov, miestami zvláštne metafory budiace dojem, že ide o akési šifry. Inokedy zase opis cesty zámerne vynechával dôležité orientačné body v teréne.“³⁰

Autori zemských kľúčov varovali pred vyzradením účelu cesty, „*toho se warug wigewiti kazdemu cloweku*“, pričom v tejto veci napomínali aj pred

„*Spiski*“ tatrzańskie – przewodniki po skarbach. In: MALGORZATA PIECZARA; ROZALIA SŁODCZYK a ANNA WITKOWSKA (eds.): *Strony autobiografizmu*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, s. 343 – 349.

³⁰ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 45.

prílišnou zhovorčivosťou s miestnymi obyvateľmi: „*Salassuw se warugte, a Rusnakův se vystrihegte.*“ Na inom mieste zase nachádzame lakonickú výstrahu: „*Chlapu toho kumštu nezjevuj.*“

To isté platilo aj pri najatom miestnom sprievodcovi: „*Na to misto s nim nedochazegte, ani List pred nim nečítegte ale o co gste se s nim smluwili to mu degte a zaplacte.*“ Takýmto sprievodcom bol najčastejšie spišský „*Němec, který vás povede*“.

Opatrnosť bola namieste aj u ostaných členov výpravy, hoci by aj prešli starostlivým výberom:

„*Daleg ty naucenj dawam, aby sy twogich Towarissůw z prisahal, ze chtegj werny býti, a nyc o tobe zleho nemislity, k rukam nedopust nyc wziti Towarissowi, mjsto neukazug, any listu necjteg, a co mu zgednas to mu zaplat a když tomu mystu budeš dochazety theda towarissuw domu nawrať, až na tobe nestrežu chtegice za tebou giti.*“

Je známe, že hľadači pokladov mali lokality, na ktorých sa s obľubou zhromažďovali pred cestou do hôr alebo pri ich návrate. Jedným z nich na poľskej strane bola Vroclav, archaicky Vratislav (dnes Wrocław).³¹ Jacek Kolbuszewski o nej píše:

Vroclav ako
centrum
hľadačov
pokladov

„*Toto obchodné centrum bolo do istej miery aj miestom stretávania sa hľadačov pokladov z celej Európy. Tu si vymieňali skúsenosti, dohadovali sa o zmysluplnosti takého alebo onakého pátrania, hovorili o účinnosti známych formúl a zaklínania a sprostredkovali si rôzne magické formalky. Vo Vroclave sa sústreďoval všetok ten ruch, na ktorom sa podieľali nielen Poliaci, Česi a Slováci, ale aj Nemci, Francúzi a dokonca Taliani. A tu došlo k zaujímavej veci: nielenže sa nepokúšali jeden pred druhým skrývať, ale vedome nadväzovali rozhovory a kontakty.*“³²

Hľadaniu pokladov na slovensko-poľskom pomedzí sa venovala iba malá, do seba uzavretá komunita ľudí, ktorých spájalo mystérium exkluzívnej činnosti. Veľmi neochotne prijímali ďalších členov. Táto exkluzivita si z pochopiteľných dôvodov vyžadovala utajenie, keďže sa spájala s vykonávaním magických praktík, čo nebolo pre hľadačov bez rizika a na ich psychologickú či spoločenskú izoláciu sa podieľala o to viac, že už samotný

Niektoré
zvláštnosti
a charakteristika
komunity
hľadačov
pokladov

³¹ V tomto meste sa napríklad zdržiaval Martin Prause z Terstu a v polovici 18. storočia býval tu aj jeden zo známych poľských hľadačov pokladov Kazimierz Goraczko, autor spisu, ktorý ešte budeme citovať.

³² JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 48 – 49.

predmet ich záujmu a snaha dopracovať sa k bohatstvu si kvôli konkurencii vyžadovali utajovanie.

Jacek Kolbuszewski na základe svojho výskumu z prelomu 60. a 70. rokov minulého storočia zistil, že hľadači pokladov sa v širšej tatranskej oblasti voľne združovali do zvláštnych skupín, pričom medzi nimi obzvlášť menuje Bratstvo svätého Vavrinca či Bratstvo siedmych hviezd. Ich vonkajším poznávacím znamením bol odev pozostávajúci zo splývajúceho červeného šatu a okrúhleho klobúka na ktorom bola maľovaná alebo do plechu vyrazená podobizeň Matky Božej. Neomylným odznakom bola spona na košeli ozdobená motívom siedmych hviezd. Ako ďalej píše profesor Kolbuszewski:

„Bola to v každom prípade voľná, ale ešte v 19. storočí reálne prosperujúca organizácia, ako o to svedčia niektoré doklady, hlavne medzi goralmi, zaoberajúcimi sa pastvou oviec v horách a prácou v baniach. Pri pobyte v horách si zachovávali neutíchajúcu vieru v jestvovanie ložísk drahokamov a zlata, o ktorých sa písalo v spiskoch. V žiadnych regulách neboli stanovené ciele tohto bratstva, avšak spoločný zmysel tejto organizácie nepochybne spočíval v poskytovaní bližšie nešpecifikovanej pomoci jej členom, pokiaľ by sa ocitli v nebezpečenstve alebo pri vynakladaní úsilia za účelom objavenia pokladov. Ale história činnosti hľadačov pokladov v Tatrách nám prináša aj správy o kolektívnej činnosti už hraničiacej so skutočným baníctvom.“³³

Existujúce
rukopisy
zemských
kľúčov

Väčšina zachovaných zemských kľúčov pochádza z prelomu 17. a 18. storočia. Prvé exempláre týchto textov však podľa presvedčenia J. Kolbuszewského majú pochádzať už z 15. storočia. Podľa našich výskumov sa takéto záznamy vyskytovali na území Slovenska v druhej tretine 16. storočia. Typickým príkladom je vzácna rukopisná pamiatka *Alchidemia magistri Frederici ae de ferrea porta* z roku 1573, v ktorej sa nachádzajú explicitne datované zápisy o hľadaní pokladov,³⁴ napríklad *Jiný spis na Krumpachy* (1565), *Jiný spis k Bílej vodě* (1562), *Jiný spis o Žiabim jazere* (1566) či *Descriptio ad montes Carpativos* (1566). Ich autormi boli v značnom zastúpení aj cudzinci, podľa mien niektorých vieme presvedčivo dedukovať ich český pôvod – napríklad Jan Zeman z Tešína, Šebastián Čech z Litomyšľa, Mikuláš Žatecký (*Nicolaus Ziatelyky*), Hieronym Krumpír z Olomouca (*Jeronim Krumpir z Holomuce*), Václav Kožišník z Králova Hradce, Pavel Tkáč z Mýta, Ondrej z Olomouca

³³ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 53.

³⁴ MILOŠ JESENSKÝ; MARTIN HOMZA a PAVOL ŽIGO: *Alchýmia magistra Frederika od Železných vrát zo 16. storočia: Monumenta Linguae Slovacæ*. Vol. IV. Bratislava: Univerzita Komenského, 2020, 141 s.

(Andreas z Holomuce), Ján Táboorský (Joannes Táborita), Žigmund Opavský (Sigismundus Opaviensis), Pavel Ratibořský (Paulus Ratiboriensis).

Okrem Čechov, Moravanov, Slezanov a Slovákov tu však bola skupina hľadačov označovaných ako „cudzozemci“ (Cyzozemcy). Pred nimi autori spiskov varovali a v kontakte s nimi odporúčali veľkú diskretnosť. Išlo o vcelku pestrú zmesku najmä románskych národností, označovaných ako *Vlasi*, *Vlachovia* či *Vlaši*, čo súhlasí s dikciou dobových písomností zmieňujúcich takto v slovenských dejinách najmä Talianov,³⁵ ale aj Valónov, Francúzov, Španielov či Rumunov.³⁶

*Cudzinci,
ako hľadači
pokladov*

Národnostnej divergencii zemského bohatstva chtivých pátračov venuje pozornosť aj profesor Kolbuszewski:

„V Tatrách a Pieninách to boli najčastejšie Česi, Nemci, občas a vyskytli aj Taliani, ktorých ale bolo možné častejšie stretnúť v Krkonošiach. Pre miestnych hľadačov pokladov nepredstavovali žiadnu veľkú konkurenciu, hoci často disponovali veľmi dôkladnými spiskami – a preto sa nie vždy vracali do vlasti s prázdnyimi rukami. Ich prítomnosť popudzovala niektoré spoločenské kruhy a vyvolávala rozruch medzi úradníkmi, obávajúcimi sa, či cudzinci týmito nálezmi neoberajú štátnu pokladnicu.“³⁷

Zatiaľ čo na poľskej strane Tatier sa vágna obava úradov netransformovala do oficiálnych dokumentov, na slovenskej sa štátni funkcionári dočkali odpovede na svoje znepokojenie v podobe osobitnej právnej kauzy „O podivných hľadačoch zlata a pokladov“ (Von den fremden Gold- und Schatzgräbern), o ktorú sa postaral známy spišský učenec Samuel Augustini ab Hortis (1729 – 1792).³⁸ Veľmi vážne vedené vyšetrovanie však napokon viedlo k výsledku, že aktivity hľadačov pokladov nepredstavujú žiadne ohrozenie štátnych financií. Pre úplnosť dodajme, že podobným vyšetrovaním a s rovnakým výsledkom sa na poľskej strane Tatier zaoberal z poverenia kráľa

*Ohrozovali
hľadači
pokladov
štátnu
pokladnicu?*

³⁵ Vlašsko je starý názov Talianska. Pozri MILAN MAJTÁN a KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka*, VI, Bratislava: Veda, 2005, s. 405.

³⁶ Bližšie k téme MILOŠ MAREK: Románske obyvateľstvo na Slovensku v stredoveku (Valóni, Francúzi, Taliani, Španieli). In: *Historický časopis*, roč. 52, 2004, no. 4, s. 601 – 630 a IDEM: *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin: Vydavateľstvo Maticy slovenskej, 2006, 520 s.

³⁷ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 58.

³⁸ SAMUEL AUGUSTINI AB HORTIS: Von den fremden Gold und Schatzgräbern. In: *Allergnügigst privilegierte Anzeigen aus sämmtlich-keiserlich-königlichen Erbländern*, roč. V, 1775. Autor doslova píše: „Untersuchung der Frage: ob es wirklich an dem sey, dass einige Fremdlinge und Ausländer, lediglich in der Absicht, ein und andere kais.-kön. Erbländer, und besonders Ungerland betreten und durchwandern, um heimliches Weise aus den Gebirgen und unterirdischen Höhlen, Gold und andere Schätze herauszuholen und mit sich in ihr Vaterland zu nehmen.“

Stanislava II. (1732 – 1798) banský inšpektor, plukovník Konstanty Jablonowski ešte v roku 1767.

Najznámejší hľadači pokladov
Keďže hľadači pokladov pracovali v utajení, ich mená pre nás ostávajú dnes neznáme. Okrem osôb, ktorých sme spomínali, vieme iba málo o takých, ako bol Michał Chrościński, Kazimierz Goraczko z Myślenic, Franciszek Butner z Wroclavi, Martin Prause z Terstu, Andreas Servit a Martin Zepsurka, obaja zo Spiša. Iba na základe rôznych indícií vieme dedukovať, že pochádzali z rôznych spoločenských vrstiev a pokiaľ ide o vzdelanie, môžeme hovoriť aspoň o čiastočnej gramotnosti, keďže výkon tohto povolania predpokladal aj prácu s textom. Takisto vieme s veľkou pravdepodobnosťou odhadnúť, že sa hľadači často formovali z adeptov alchýmie. Príkladom môže byť Ján Sebeslavský,³⁹ autor už zmienenej *Alchidemie* z roku 1573, ktorého spis predstavuje pozoruhodnú fúziu praktických alchymistických receptúr, odpisov návodov na hľadanie pokladov v konkrétnych horských lokalitách (Tatry, Pieniny, Babia hora) a vlastných záznamov používateľa.

Umiestnenie odpisov zemských klúčov
Odpisy návodov na hľadanie drahocenných kovov sa vyskytovali aj v archívoch šľachtických rodov, ktoré využívali privilégia kutania a dolovania – na Slovensku boli objavené v archívoch Pánov z Brezovice (Berzeviczy), Révajovcov (Révay), ako aj rodu Horvátovcov z Plavča (Palocsay). Tieto dokumenty sa datujú do obdobia 16. až 18. storočia. Začiatkom 19. storočia sa odpisy týchto textov vykonávali a deponovali v meštianskych rodinách – napríklad v rodine Belopotockých v Ružomberku. Zborník spisov s názvom *Libellus ac mannae absconditae sive iter ad Montes Carpatos Hungariae in Comitatu Scepusiensi ubi Mater Thesaurorum iacet recondita, quostamen secundum hunc librum facile invenire potest. Ex Italico praetextum* 1755 sa nachádza vo fonde Liptovského múzea v Ružomberku. Jeho odpis v slovenskej reči vyhotovil ružomerský mešťan Alexander Belopotocký (Belopotoczky) v rokoch 1832 – 1834. Napokon sa majiteľmi spisov stávali aj drobní remeselníci, baníci a horali v odľahlých regiónoch Slovenska.

Správy o hľadačoch pokladov od Juraja Buchholtza st. a ďalších vzdelancov
Je zvláštne, že hoci sa Juraj Buchholtz starší (1643 – 1724) v jednom zo svojich diel zmieňuje o tatranských pokladoch súčasne aj podotýka, že „obyvatelia krajiny nie sú až takí zvedaví, aby ich hľadali; radšej v pote tváre hospodária,

³⁹ Sobieslavský, Sobieslaviensis, alchymista neznámeho pôvodu pochádzal z českej Soběslavi, čomu by zodpovedala najčastejšie používaná forma Sobieslavský, alebo zo slovenskej osady Sebeslavce (dnes súčasť Blatnice). Sobieslavský by mohla byť počesťená forma mena podľa turčianskej osady jeho pôvodu, čomu by nasvedčovala aj skutočnosť, že sa zapísal chybné aj s ďalším „o“ ako Soboslavský. Pozri MILOŠ JESENSKÝ; MARTIN HOMZA a PAVOL ŽIGO: *Alchýmia magistra Frederika od Železných vrát zo 16. storočia*, s. 18, pozn. 1.

aby mohli jesť svoj chlieb.“ Oproti tomu dodáva, že hľadať poklady „takmer každý rok prichádzali Taliani, Švajčiari, Česi, Slezania a Poliaci.“⁴⁰

Ako píše Samuel Augustini ab Hortis, v roku 1774 stretli roľníci z Novej Lesnej v okolitých horách cudzincov, ktorí sa im priznali, že pochádzajú z Moravy, kde pracujú ako remeselníci. Nechali sa zlákať púťavými príbehmi o bohatstve a pokladoch hôr, aby sa vydali na dlhú a namáhavú cestu do Tatier. Keď vôbec nič nenašli, oľutovali svoju dôverčivosť a rozhodli sa vrátiť domov.⁴¹

Podľa zápisu z roku 1679 sedliaka Pavla Knota žijúceho vo Veľkej Lomnici viackrát navštívil istý Talian, ktorý si ho najal ako horského vodcu v Tatrách. Tam Talian nazbieral akési kamene, naložil si ich do batohu a požiadal sprievodcu, aby ho odprevadil ku rieke Váh. Pavol Knot mu vyhovel a domov sa vrátil až po troch mesiacoch. Príbuzným potom povedal, že cudzincom nazbierané kamene obsahovali zlato a Tatry sú plné úžasných pokladov, ktoré treba len dobre využiť. Johann Lipták zase zmieňuje prípad istého súkenníka z Kežmarku, ktorého vyhľadal nejaký cudzinec a ten ho požiadal o hrubé súkno, cez ktoré potom v tatranských potokoch zachytával zlaté zrníčka.⁴²

Podľa dobových záznamov istý roľník z Veľkého Slavkova, menom Jekel, našiel okolo roku 1770 veľkú hrudu zlatej rudy a predal ju zlatníkovi zo Spišskej Novej Vsi.⁴³

V júli 1793 anglický prírodovedec a cestovateľ Robert Townson (1762 – 1827) stretol v Tatrách pod Lomnickým štítom skupinu kežmarských hľadačov pokladov, ktorí putovali ku Žabiemu plesu, ako zaznamenal vo svojom cestopise o Uhorsku.⁴⁴

⁴⁰ „...aber die Inwohner des Landes sind nicht so curios, daß sie derselben nachsuchen sollten: Treiben lieber den Ackerbau und essen das Brodt im Schweiß ihres Angesichtes. Italiener, Schweizer, Böhmen, Schlesier und Polen kamen fast jährlich herbei.“ GEORG BUCHHOLTZ: *Das weit und breit erschollene Ziepser-Schnee-Gebürg, Leutschau*: Buchdruckerei des Jos.Th.Reiss, 1899, 67 s.

⁴¹ „Im Jahre 1774 begegneten Neuwalddorfer Bauern fremden Leuten im Gebirge, die sie für Schwarzkünstler ansahen. Als sich aber die Bauern um ihre Berrichtungen erkundigten, gestanden sie offenerzig, daß sie in Mähren zu Hause und von Beruf Tuhmacher wären; sie hätten sich durch die verlockenden Erzählungen über die Reichtümer und Schätze des Gebirges verleiten lassen, den weiten und beschwerlichen Weg in die Tatra zu betreten. Da sie nun aber nichts gefunden haben, bereuten sie ihre Leichtgläubigkeit und kehrten unverrichteter Sache wieder in ihre Heimat zurück.“ SAMUEL AUGUSTINI AB HORTIS: Von den fremden Gold und Schatzgräbern.

⁴² Bližšie pozri JOHANN LIPTÁK: *Alchimisten, Gottsucher und Schatzgräber in der Zips*. Kesmark: Verlag des Karpathenvereines, 1938, s. 40 – 41.

⁴³ *Ibidem*, s. 42.

⁴⁴ ROBERT TOWNSON: *Travels in Hungary with a short account of Vienna in the year 1793*. London: Printed for G.G. and J. Robinson, 1797, 506 s.

V roku 1792 francúzsky prírodovedec Balthasar Haquet narazil v Tatrách na štvoricu hľadačov pokladov z Nového Jičína, ktorých úsilie vyšlo ale navnivoč. Ako sa nezabudol zmieniť vo svojom diele,⁴⁵ hľadači sa po vyčerpaní všetkých prostriedkov a zranení dvoch z nich vrátili domov s prázdnyimi rukami.

V roku 1797 zemplínsky lekár Johann Weiss zaznamenal, že istý Kežmarčan, ktorý dvakrát do roka vystúpi do hôr, prinesie so sebou toľko zlatej rudy, že z výťažku jej predaja u krakovských Židov môže slušne žiť aj bez iného zárobku.⁴⁶

V roku 1911 Aladár Bresel z Kežmarku navrhol Júliusovi Andreasovi Heftymu (1888 – 1957), tamojšiemu stredoškolskému profesorovi, historikovi a horolezcovi, aby mu pomohol vyzdvihnúť poklad v Tatrách na základe starého spisu, ktorý mal dispozícií. Sám tak nemohol urobiť, pretože mal chromú nohu a veľmi zazlieval J. Heftymu, keď jeho žiadosť zamietol. Neskôr emigroval do USA.⁴⁷

26. apríla 1938 zaznamenal Dr. Johann Loich (1878 – 1945) v Kežmarku výpoveď roľníka Tobiáša Tomaja z Majerky (dnes Ihľany), ktorému otec odkázal správu o zlate, ktoré možno nájsť v Tatrách „pod Malou Ihlou“, „*unter der Kleinen Nadel*“,⁴⁸ čím zrejme mienil Spišskú ihlu pri Spišskom štíte.

V ten istý rok (1938) kežmarský mešťanosta, právnik Elemér Maťašovský informoval doktora Liptáka, že jeho osemdesiatročný strýko Baltazar Maťašovský zo Slovenskej Vsi ho asi pred polstoročím zobral na hrebeň a odtiaľ mu ukázal miesto pod Lomnickým štítom, kde kedysi kopal roľník zo Starej Lesnej a objavil tam zlato.⁴⁹

Hľadači pokladov v Tatrách teda nechýbali ani v druhej polovici minulého storočia a podľa rôznych indícií možno usudzovať, že za týmto účelom sa niektorí návštevníci uberajú do našich veľhôr až dodnes. Ivan Bohuš sa napríklad v roku 1988 podelil o prekvapenie nad súčasnými hľadačmi pokladov nasledovne:

„Bolo to kedysi na jeseň roku 1955. Horskej službe v Starom Smokovci doručila pošta čudný návrh podpísaný dvoma mládeňcami z Jindřichovho Hradca. List plný tajnostkárskych zvrátov v podtexte prezrá-

*Hľadači
pokladov
v Tatrách dnes*

⁴⁵ BALTHASAR HACQUET: *Hacquet's Neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1788 und 1795 durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nördlichen Karpathen*. Vol. 3. Nürnberg: Verlag der Raspischen Buchhandlung, 1794.

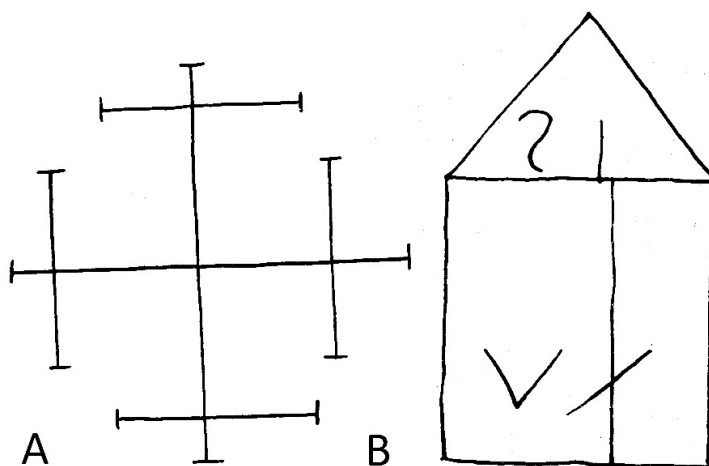
⁴⁶ JOHANN LIPTÁK: *Alchimisten, Gottsucher und Schatzgräber in der Zips*, s. 42.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 43 – 44.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 44.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 43.

dzal, že pisatelia mali správy o nejakých miestach, ktoré by sa vyplatilo navštíviť a prezrieť, no svoj zámer boli schopní uskutočniť len za pomoci vodcu, ktorého by za diskretnosť tiež štedro odškodnili. Najskôr som si myslel, že sa prezradili ilegálni držitelia zemského kľúča, ktorý pár dní predtým ukradol neznámy páchatel' z výstavy starej tatranskej literatúry v popradskom múzeu. V tom som sa však mýlil. Pisatelia mali po sedemnásť rokov a svoj nový odpis „Spisu do Tatier ku Trom Turňam“ získali za fľašu ovocného vína od človeka, ktorý ho prepísal z ročníka XII/1907 Zborníka Slovenskej muzeálnej spoločnosti. Veľmi ľahko sme ich presvedčili o nereálnosti ich úmyslu, ale podčiarkujem: O to cieľavedomejšie a nadšenejšie objavujú teraz so svojimi rodinami skutočné poklady nádhernej tatranskej prírody.“⁵⁰



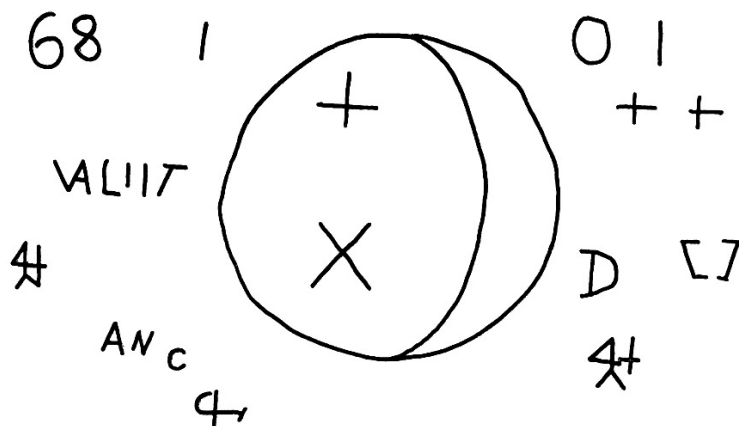
Obr. 3: A) Znak z Krakovskej rokliny. B) Zatiaľ nerozlúštený petroglyf pri Jaskyni hľadačov pokladov v Tatrách (Kolbuszewski, 1972).

Z hľadiska autentických písomných prejavov prináša pozoruhodné svedectvo o činnosti hľadačov pokladov epigrafika, v tomto prípade ide predovšetkým o nápisy, znaky a rôzne symboly vyryté do kameňa či dreva a slúžiace k orientačným a informačným účelom. O jednom z takýchto objavov uskutočnených v roku 1946 Ivanom Bohušom vo vedľajšom úvale Javorovej doliny sme sa už zmieňovali a napriek tomu, že ide o nález vzácny, ani zďaleka nie je jediný. V polovici 30. rokov minulého storočia napríklad levočský gymnaziálny profesor István Gyórfy (1881 – 1959) a člen Uhorského karpatského spolku našiel značky hľadačov pokladov vytesaných v jaskyni

*Epigrafické
pramene
o činnosti
hľadačov
pokladov*

⁵⁰ Citované podľa MILOŠ JESENSKÝ: Hľadači pokladov. In: MILOŠ JESENSKÝ; ALEXANDRA PAVELKOVÁ a LENKA TKÁČOVÁ: *Čarodejnice, alchymisti a hľadači pokladov na Slovensku*. Bratislava: Goralinga, 2009, s. 149 – 150.

Nového vrchu (1999 m n. m.), ktorý je jedným zo štyroch najvyšších vrcholov západného hrebeňa Belianskych Tatier.⁵¹



Obr. 4: Znaký, ktoré objavil István Györfy v oblasti Nového vrchu v Belianskych Tatrách (Lipták, 1938).

Jacek Kolbuszewski v tejto súvislosti pripomína:

„Niekedy na odľahlých miestach natrafíme na znaky pripomínajúce alchymistické symboly, dôkladne oddelené od seba, symbolicky vyjadrujúce nejakú vedomosť. Nie všetky sa ale darí rozšifrovať. Hľadači ryli tieto znaky s rôznymi, niekedy úplne odlišnými cieľmi. Preto ich môžeme rozdeliť do niekoľkých skupín významom sa viažucich s rôznymi oblasťami života a spĺňajúcich rozmanité funkcie.“⁵²

S týmto názorom môžeme plne súhlasiť, pričom osobitne poukazuje na to, že autor dôsledne zmiňuje „znaky pripomínajúce alchymistické symboly“ – pretože ich skutočne nemožno úplne stotožniť s alchymistickými. Hoci v niektorých prípadoch plne preberajú ich význam, väčšinou odkazujú na iný zmysel, predovšetkým v teréne nanajvýš pragmatický.

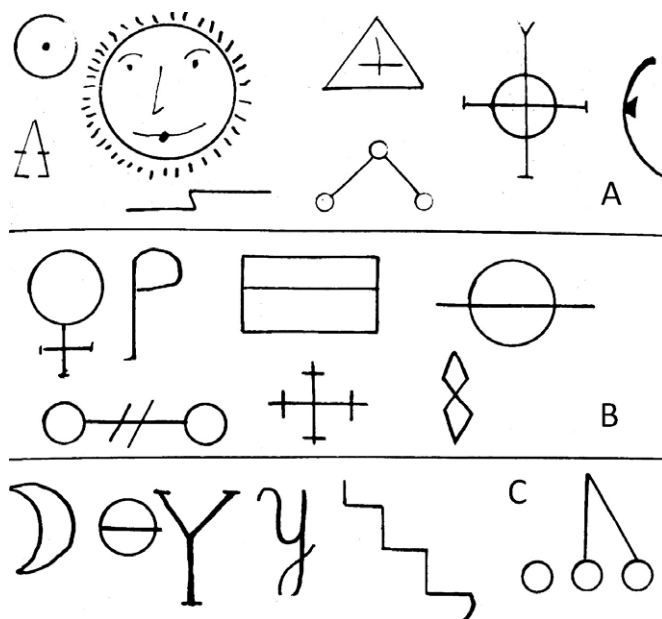
Najčastejšie sa vyskytovali orientačné znamenia v podobe šípok, ktorých význam je všeobecne zrozumiteľný. Tie možno dodnes pozorovať napríklad na trase vedúcej k Jaskyni hľadačov pokladov v Západných Tatrách, v ktorej sú hojné nápisy dokumentujúce prítomnosť členov Bratstva siedmich hviezd na tejto lokalite.⁵³

Najčastejšia
symbolika
hľadačov
pokladov

⁵¹ Bližšie pozri JOHANN LIPTÁK: *Alchimisten, Gottsucher und Schatzgräber in der Zips*, s. 45.

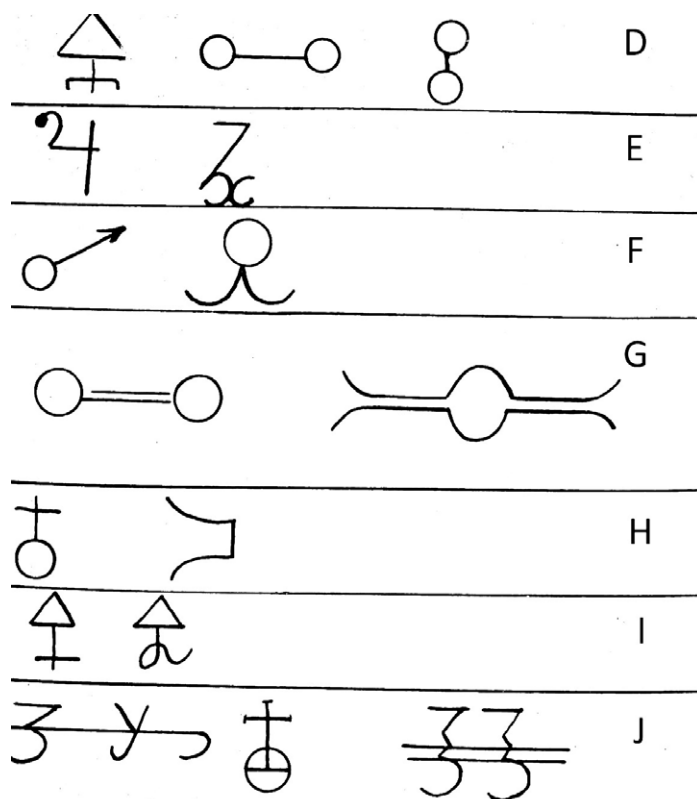
⁵² JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 100.

⁵³ ZOFIA RADWAŃSKA-PARYSKA a WITOLD HENRYK PARYSKI: *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*. Poronin: Wydawnictwo Górskie, 2004, s. 964.



Obr. 5: Prehľad alchymistických znakov používaných hľadačmi pokladov. A) Zlato (Slnko); B) Med' (Venuša); C) Striebro (Mesiak) (Kolbuszewski, 1972).

Iným typom frekventovaných znakov boli symboly kríža – niekedy jednoduché, inokedy tvarovo zložitejšie, vyryté na orientačne dôležitom mieste, kde dochádzalo k zmene smeru cesty alebo bolo dôležité vykonať nejakú činnosť. Kríž sa pritom vyskytoval v rozmanitých variantoch, často viaceré symboly v skupine niekoľkých až desiatok exemplárov.



Obr. 6: Prehľad alchymistických znakov používaných hľadačmi pokladov (pokračovanie):
D) Arzén; E) Cín; F) Železo; G) Auripigment; H) Antimón; I) Síra a J) Rumelka
(Kolbuszewski, 1972).

Miesto mimoriadneho významu sa označovalo symbolom dvojitého, trojitého, prípadne aj zložitejšie štruktúrovaného kríža, podobného jeruzalemskému. Keďže sa nachádzali na vhodných plochách v teréne (skalné steny, balvany, ale aj kmene či pne mohutných stromov) odkazovali na ne symboly v textoch samotných zemských kľúčov. Tak napríklad *Spis do Tatár k trom turňam* zmieňuje „tri kríše †††“, „Krijž“ a „try Krjze“ spomína aj *Spis o Tatrach k Zabymu Gezeru*. Jeden z rukopisov v poľskom jazyku ilustruje zase inštrukciu „Uważaj potym na lewej stronie znaku takowego“ symbolom †††. Okrem streliek a krížov sa v zemských kľúčoch, ako aj priamo v terénnej epigrafii na ktorú priamo odkazujú, stretávame so symbolikou čiastočne ovplyvnenou alchýmiou, ale aj originálnou, pokiaľ ide o praktický obsah takto sprostredkovanej informácie.

Symbolika
ovplyvnená
alchýmiou

Ako príklad si opäť zoberieme *Spis o Tatrach k Zabymu Gezeru*, ktorý ale len sekundárne replikuje text známy ako *Initium Literarum sive Instructionis ad Carpatum*. O znakoch pri jednom z tatranských vodopádov jeho autor píše:

„Na tom Spade su tyto Znaky:        . To gest Czlowečy Hlawwa, Ruka, Krjž, Půl Mesyce a ssest Hwezdy wytesane na hlatke Skale, dobre wvjdis, a nechybyss. Na druhym Spade try Ruky, try Hlawwy, try Krjze, dwanaacte Hwezd y Slunce a tyto Litery : T. M. W. P. Z. Z.G. N. T. P. W.“

Podobný text nachádzame v rukopise Michala Chrościnského z roku 1736, keď pri opise (zrejme toho istého) vodopádu uvádza:

„...są znaki takie: głowa, ręka i gwiazdy, na gładkiej wyciosane ska-
le. Ujrzysz dobrze i już nie chybisz. Na drugim spadzie albo ska-
le te są znaki: trzy głowy, trzy krże, dwanaście gwiazd i te litery:
T.M.W.P.Z,Z,G.I.N.T.W.P.“⁵⁴

Slovenský Spis do Tatár k trom turňam môže poslúžiť analogickou pa-
sážou sprevádzanou významovou symbolikou:

„Potom na tom spade gsou tyto znaky       
wytesané na skale hladkeg dobrze, na druheg     hwezdy
12, tri ruky, try hlawj, tri krjze +++ gedno  gak tam na druge strane
poznajmenas spatkem ale windi, na to tež pamatug T M W P Z Z G I N T W P“

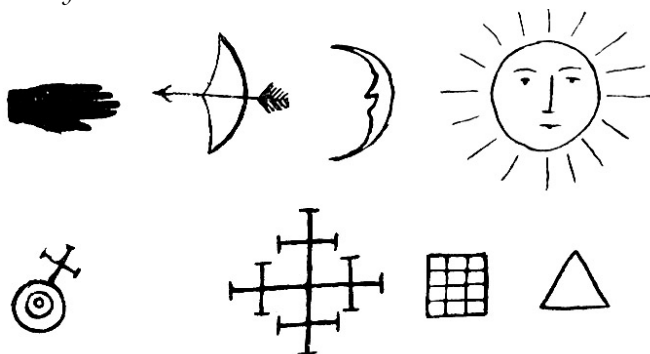
Záhadný nápis T. M. W. P. Z. Z. G. I. N. T. W. P. ktorý v niektorých
zemských kľúčoch nachádzame s drobnými obmenami vyplývajúcimi zrej-
me z chybného čítania môžeme v modernom slovenskom jazyku dešifrovať
ako skratkovitý záznam vety T(ým) M(iestom) V(oda) P(adá) Zo Ž(abieho)
J(azera) I N(a) T(ú) V(odu) P(ozeraj). Pritom rešpektujeme, že v dobovej dikcii
bolo sa písmeno V písalo ako W a I ako J.

V latinsky nadpísanom, ale slovenskom texte *Descriptio ad montes Car-
paticos Anno a nativitate Christi 1566*, obsiahnutom v *Alchýmii magistra Frede-
rika* nájdeme pasáž, objasňujúcu použitý piktogram ruky:

⁵⁴ MICHAŁ CHROŚCIŃSKI: *Skarbowiec Michała Hrościńskiego S.M.P. Filozofa, Opisanie ciekawe Gór Tatrów za Nowem Targiem i dalej maiący, z prognostyków od duchowney osoby uczynionym ku wynaydowaniu skarbów, klenotów i ziół służący*. Jacek Kolbuszewski v diele *Skarby Króla Gregoriusa* na s. 43 explicitne uvádza (následne aj ako položku 7. v bibliografickom zozname na s. 194 „*rękopis Bibl. ZNiO we Wrocławiu*“), že sa rukopis nachádza vo fonde Národnej knižnice Ossolinských (Dział Rękopisów, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, sign. BUW Rps 199) vo Vroclave, ale podľa našich informácií je aktuálne uložený vo fonde Univerzitnej knižnice vo Varšave (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Dostupné online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/608894/display/JPEG>).

„Hledaj takového znamení: 2 čakany a mlatec a perkajzin a ruku na kameni vykresanú, a tu aby pilno pohledl po tej ruce, kde ukazuje a pod tím plesom tam a pod tú uplzejú najdeš, co si hledal.“⁵⁵

Zatiaľ čo znázornenie čakana, kladiva a dláta naznačuje spôsob vykonania potrebnej práce, ruka označuje miesto, kde je potrebné túto prácu uskutočniť, prípadne vykonať žiaducu manipuláciu: „...stoje u tej ruky, která jest celá v kameni vykresaná i odval ten kámen...“⁵⁶



Obr. 7: Znaký hľadačov pokladov (Radzikowski, 1905).

Takéto znamenie mohlo byť nielen vyryté do skaly, ale aj do dreva, napríklad kmeňa smreka („na svrčine“) alebo jarabiny („na rerabu“), ako píše autor *Spisu o Mošnici v liptovském vidieku Léta Páne 1569*: „Hledaj znamení, na rerabu jest ruka, kde pak ruka ukazuje loktem, tam hledaj, nebo jest mnoho znamení i na svrčine jest kríž a vyše toho místa jest měsíc a hvězda.“⁵⁷

Štylizované obrázky ruky s prstami ukazujúcimi požadovaným smerom sa ako smerovníky používali už v 16. storočí, ako dokazuje aj *Spis o Kadném potoku Léta 1565*: „V tom Kadném potoce stojí jedle a jest na ní ruka vyrezaná o dvú prstú, ukazuje dolu k potoku, k slunci východu...“⁵⁸ V niektorých prípadoch znamenie ruky znamenalo kopanie na vyznačenom mieste, ako stojí v texte Hieronyma Krumpira z Olomouca, hľadajúceho poklady v Tatrách v 60. rokoch 16. storočia: „...pohledej tej ruky na jedli vyrezanej i uhlídáš pred sebu chrast lískový rozehnaný, kopej pod ním na laket z hluby...“⁵⁹

Jednotlivé druhy vzácnych kovov a minerálov sa označovali alchymisticko-astrologickou symbolikou. Mesiac znamenal striebro („Půl Měsíce“), zlato bolo znázornené ako slnko („Slunce“) a podobne. Nie vždy sa dá

⁵⁵ MILOŠ JESENSKÝ; MARTIN HOMZA a PAVOL ŽIGO: *Alchymia magistra Frederika od Železných vrát zo 16. storočia*, s. 102.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 102.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 105.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 106.

⁵⁹ *Ibidem*.

symbolika ľahko interpretovať, keďže napríklad v jednom prípade hľadačov upozorňoval na prítomnosť zlatých nugetov v horskom potoku znak kalicha vyrytý do stromu rastúceho na jeho brehu: „Z druhej strany potoku stojí buček a jest na ňom vyrezaný kalich, ďalej po vode jest barina a v tej barine jest zlato potoční...“⁶⁰ Voda, z ktorej sa dalo ryžovať zlato bola tiež znázorňovaná vodorovne preškrtnutou vlnovkou. Zlato bolo nezriedka označované symbolom korunky či písmenom „Z“, striebro písmenom „W“.

Mreža znamenala skrýšu. Znak lebky (*caput mortuum*) na rozdiel od alchymistického významu neoznačoval neodparený zvyšok po destilácii alebo sublimácii, ale jednoducho varoval pred smrtiacim nebezpečenstvom. Obvyklá „Człowiecy Hława“ ale vyjadrovala potrebu premýšľania nad návodom alebo na danom mieste. Zjednodušené vyobrazenia lukov so šípmi založenými do tetivy či hákovníc spĺňali funkciu svojrázneho ukazovateľa – smer naznačovala orientácia šípu alebo hlavne a vzdialenosť od daného miesta označoval dostrel šípu alebo hákovnice (v druhom prípade mohlo ísť o vzdialenosť až 300 metrov). Jacek Kolbuszewski z toho veľmi dôvtipne usudzuje, že:

*„vrchol nárastu činnosti hľadačov pokladov pripadá na 17. storočie, kedy v tridsaťročnej vojne prežívala hákovnica svoju renesanciu. Používanie tohto znaku okrem iného hovorí aj o tom, že hľadaniu sa museli venovať ľudia, ktorí časť svojho života strávili vo vojsku a to v službách pechoty, kde sa hákovnica používala. Nebola to teda šľachta, ale neusadení ľudia, v značnej časti dezertéri, ktorí skúšali šťastie aj na tomto poli.“*⁶¹

Podľa doterajších výskumov možno na základe výskytu komplikovanejších znakov usudzovať na datovanie konkrétnej písomnej pamiatky, či už ide o archívny dokument alebo epigrafický záznam v teréne. Na rozdiel od jasne zrozumiteľných symbolov (šípka ako ukazovateľ, ruka upozorňujúca na významnú lokalitu alebo na činnosť na takomto mieste) symbolika odvodená od alchymistickej sémantiky bola zrozumiteľná iba pre zasvätených. Znaky tohto druhu sa začali objavovať na prelome 17. a 18. storočia, v čase, kedy došlo k nárastu konkurencie v činnosti hľadačov pokladov – jednou z odpovedí na tento trend bolo aj vytváranie tajných spoločností ako boli už zmienené Bratstvo svätého Vavrinca či Bratstvo siedmych hviezd.

Alchymistické značky používali hľadači pokladov predovšetkým k označeniu druhu rúd a nerastov, ktoré sa nachádzali na danom mieste. Je

*Praktický
a utajený
význam
epigrafických
značiek*

⁶⁰ *Ibidem.*

⁶¹ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 104.

to pochopiteľné o to viac, že sa často regrutovali spomedzi alchymistov, ktorý vyhľadávalie surovín či vzácných prírodnín považovali za neoddeliteľnú a nevyhnutnú súčasť laboratórnej praxe – Ján Sebeslavský je príkladom práve takéhoto bádateľa v rámci dobového konceptu *philosophia naturalis*.

„Ak si ale porovnáme hľadačmi používané znaky s jasným alchymistickým významom a porovnáme s niektorým zo súdobých alchymistických lexikónov, všimneme si ich výrazné zjednodušenie. V prípade epigrafických pamiatok bolo pochopiteľné, že pri reprodukovani komplikovanejších symbolov k tomu dochádzalo z dôvodov použitia materiálu (drevo, kameň), ktoré znemožňovali vytvárať jemné nuansy pôvodných vzorov, zatiaľ čo pri rukopisoch (s papierom ako nespornou výhodou dobre zapisovateľného média) môžeme uvažovať aj o nízkom vzdelaní či nedostatočnej gramotnosti používateľov. Pri epigrafických pamiatkach tohto druhu sa môžeme dokonca stretnúť aj s tým, že v sémantike menej zbehlí hľadači pokladov používali v teréne alchymistické znaky pre orientáciu príslušného smeru alebo miesta, čo zase tých vzdelanejších mohlo uviesť do zásadného omylu.

Pokiaľ tieto symboly striktnie označujeme ako alchymistické, nemôžeme ich označovať za „banské symboly“, ako príležitostne nachádzame v odbornnej literatúre. V tom sa musíme stotožniť s mienkou profesora Kolbuszewského: „Tento termín nemôžeme uznať ako úplne správny, hoci musíme vziať do úvahy, že hľadači pokladov boli často baníci. Ak to máme chápať presne, musíme hovoriť skôr o alchymistických znakoch.“⁶²

Fluktuácia
iných znakov
hľadačov
pokladov

Najčastejšie sa alchymistické znaky používali k označeniu výskytu zlata, striebra a medi. Aj keď sa v zemských kľúčoch často spomínajú draho-kamy, pre ich jednotlivé druhy sa nevytvorili špecifické znaky – obľúbený bol motív štítu prefatého dvomi krížmi, špirály alebo dvoch preškrtnutých kruhov (hoci ostatne zmienený mohol označovať aj skryšiu mincí).

Iné symboly mali magický alebo religiózny charakter – pripisovali sa im účinky ochranných či exorcistických znamení – tieto boli modernými bádateľmi dokumentované v Tatrách napríklad v oblasti Satanovej dolinky, Mengusovskej, Kosceleckej a Javorovej doliny, v okolí Jaskyne hľadačov pokladov a inde.

Deklarácie
prítomnosti
hľadačov
pokladov

Napokon poslednou kategóriou znakov sú podpisy a deklarácie prítomnosti toho, či onoho odvážlivca usilujúceho sa nadobudnúť v horách bohatstvo – monogramy, kombinované s letopočtami a skratkami, ktoré sa nie vždy dajú rozšifrovať.

⁶² JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 114.

Komparatívna analýza vybraných dobových textov „zemských kľúčov“

Konkordancia vybraných dobových textov zemských kľúčov nám umožňuje pristúpiť k ich systematickej porovnávacej analýze. V prvom rade si ešte raz prehľadne zopakujeme, čo o týchto dobových dielach vieme. Najmenej sprievodných informácií máme o diele *Spis do Tatár k trom Turňam, ktore leža nad mestem Kežmarkem*. Jeho rukopisnú podobu nepoznáme, za zverejnenie tlačenej verzie originálneho textu vďačíme redakcii všestranne nadaného, kňaza a polyhistora Andreja Kmeťa (1841 – 1908). Ak si všimneme text, ktorý vyšiel ani nie rok pred jeho smrťou, zistíme, že v skutočnosti ide o tri rôzne dobové diela.¹ Za *Spis do Tatár k trom Turňam, ktore leža nad mestem Kežmarkem*, slúžiaci pri prvom pohľade pre pomenovanie celku, považujeme iba jeho prvú časť počínajúc nadpisom po názov evidentne a menovite uvádzajúci ďalší spis.² Latinská replika *Initium montis Carpatici*³ v Kmeťovej redakcii plní len funkciu akejsi „medzitulky“, keďže oddeľuje v rámci tohto textu jeho úvodnú časť a nasledujúcu. Tretia časť je potom viac-menej praktickým manuálom putovania za nerastným bohatstvom Tatier. Takto ohraničený text označujeme pri našom výskume ako text S1. Podobný pôvod majú *Spis o Žabjme Gezeru* a *Cesta k vrchu tatranskému*,⁴ teda texty S4 a S5.

*Prehľad
pôvodu
skúmaných
textov S1,
S4 a S5*

Ako text S2 označujeme slovacikálnu časť diela, ktorú v roku 1980 zverejnila etnologička Mária Kosová (1918 – 1985).⁵ Rukopis v slovenskej a latinskej reči pod názvom *Georgii Riplaei Epistola ad Eduardum IV. Regem Angliae. Ex Anglico Idiomate translata. De Opere lapidis Philosophorum* jej sprístupnil zo svojej súkromnej zbierky cirkevný historik a filológ Alojz Miškovič (1902 – 1967). Manuskript obsahujúci 180 strán formátu 10 x 15 cm nesie aj ďalší podtitul *Georgii Riplaei canonici Angli Liber XII. Alchemiae Portarum. Augustissimi Imperatoris Rudolphi II jusu, a Nicolao Majo carmine Elegiaco ex Anglico in Latinum purissime redditum*. Ako prekladateľ sa tu uvádza Edvardus Kellaeus, čo je nepochybne meno Edwarda Kelleyho (1555 – 1597/8),

¹ *Spis do Tatár k trom Turňam, ktore leža nad mestem Kežmarkem*. In: *Sborník Museálnej Slovenskej Spoločnosti*, roč. 12, 1907, s. 29 – 37.

² *Ibidem*, s. 29 – 34.

³ *Ibidem*, s. 30.

⁴ *Ibidem*, s. 34 – 37.

⁵ MÁRIA KOSOVÁ: Folklorizované texty na území Karpát v 16. – 19. storočí.

In: *Interetnické vzťahy vo folklóre Karpatskej oblasti*. Ed.: KLÁRA VOLLOŠŠÁKOVÁ. Bratislava: Veda, 1980, s. 137 – 157.

známeho alžbetínskeho mága a alchymistu, ktorý koncom roku 1583 spoločne s doktorom Johnom Deem (1527 – 1608/1609) pôsobil na Kežmarskom hrade, kam ho pozval vplyvný slovensko-poľský magnát, diplomat a alchymista Albert Lasky (1536 – 1605).⁶

O pôvode
manuskriptu
S2

Druhú časť manuskriptu, ktorú označujeme S2 tvorí text písaný v dobovej slovenčine, pod názvom *Spisy Na rozljčne Mjsta Hory a Bane rozličnych Rud a Kowuw*. V rozsahu 219 strán a s registrom obsahujúcim údaje o viac ako 120 lokalitách je tento zborník textov jedným z najúplnejšie zachovaných spisov z 18. storočia existujúcich v odpise. Na titulnom liste latinskej časti je poznámka „*Ex libris Michaeli Horvath L/iber/ B/laro/ de Palocsa*“. Rod Horvátovcov z Plavča patrila medzi magnátske podnikateľské rody a v 18. storočí zriadili početné železné huty vo Vysokých Tatrách, kde okolo taviarne vznikla obec Javorina. Tým sa však otázka pôvodu manuskriptu vzhľadom na jeho latinskú časť obsahujúcu alchymistické spisy doteraz uspokojivo nevyriešila. K latinskej časti rukopisu sa možno vzťahuje doklad o prosperujúcej mestskej škole v Levoči z roku 1417. Mesto v roku 1520 povolalo za rektora básnika Leonarda Coxa (1495 – 1549), vychovávateľa kráľa Henricha VIII. z Anglicka, ktorý neskôr pôsobil na univerzite v Krakove.⁷ Mária Kosová uvádza jednu z pravdepodobných možností osudu Riplaeovho manuskriptu, ktorý niekoľkokrát zmenil majiteľov. Pri súčasnom stave bádania však túto teóriu nemožno v plnej šírke verifikovať:

„Podmienečne by sme mohli predpokladať súvis tohto rukopisu s alchymistickou činnosťou niektorých príslušníkov rádu kamaldulov v Červenom kláštore nad Dunajcom. Po sekularizácii rádu roku 1781 mohol rukopis zo zaniknutého Červeného kláštora prejsť do knižnice Horváthovcov.“⁸

O pôvode
manuskriptov
S3, S6 a S7

Texty S3, S6 a S7 sú zase súčasťou rukopisu *Alchidemia magistri Frederici*, ktorý sme publikovali a analyzovali vo IV. zväzku edície *Monumenta Linguae Slovacæ*.⁹ V roku 1969 ich prvýkrát zverejnil v odbornej tlači

⁶ K identifikácii prispieva predovšetkým IVAN BOHUŠ: Náčrt tatranských baní a hút. In: *Nové obzory*, roč. 5, 1963, s. 72 – 94 (tu s. 80), ktorý správne predpokladá súvislosti medzi hľadaním pokladov v Tatrách práve s činnosťou anglických alchymistov Deeho a Kelleyho na Kežmarskom hrade. Kežmarok sa spomína predovšetkým ako východiskové miesto ciest za pokladmi v tatranskej oblasti, menovite v textoch venovaných hľadaniu Žabieho plesa.

⁷ PETER VAJCIK: *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v 16. storočí*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1955, s. 12. Nie je preto vylúčené, že Leonard Cox mohol byť sprostredkovateľom Riplaeovho diela na Slovensku.

⁸ MÁRIA KOSOVÁ: *Folklorizované texty na území Karpát v 16. – 19. storočí*, s. 151.

⁹ MILOŠ JESENSKÝ; MARTIN HOMZA a PAVOL ŽIGO: *Alchymia magistra Frederika od Železných vrát zo 16. storočia: Monumenta Linguae Slovacæ*. Vol. IV. Bratislava: Univerzita

literárny historik a filológ Ervín Lazar (1905 – 1988). Ide o *Jiný spis o Žiabim jazere* (S3), *Descriptio ad montes Carpaticos* (S6) a *Concordans descriptio cum praecessa* (S7). Všetky sú písané v dobovom slovenskom jazyku, pričom sa nenechajme pomýliť latinskými pomenovaniami dvoch z nich – latinčina sa v textoch zemských kľúčov často používala k zvýšeniu dojmu zbožnosti, dôveryhodnosti a učenosti – pokiaľ teda nešlo o texty písané kompletne v latinskom jazyku.

Text N1 je prepisom diela *Schwarzkünstler – Persiflage aus der Hohen Tátra*, ktorý zverejnil v roku 1896 významný bádateľ Spiša s európskym renomé, botanik a pedagóg Viktor Greschik (1862 – 1946). Text N2 je prepisom *Hinterlassene Schrift eines Schatzsuchers* publikovanom v roku 1901 profesorom a riaditeľom gymnázia v Spišskej Novej Vsi, členom Uhorského karpatského spolku Martinom Rothom (1841 – 1917).¹⁰ Text N3 *Ein Kuriosum* je prepisom zverejneným v roku 1885 autorom pod skratkou E. K.¹¹

O pôvode
manuskriptov
N1, N3 a P

Text P je prepisom diela *Opisanie ciekaawe gór Tatrów*, ktoré podľa dobového rukopisu pripisovanom Michalovi Chrościnskému v roku 1905 v poľskom jazyku publikoval poľský maliar, historik a lekár Stanislaw Eljasz Radzikowski (1869 – 1935).¹²

Značka	Názov	Jazyk	Publikoval
S1	<i>Spis do Tatár k trom Turňam, ktore leža nad mestem Kežmarkem</i>	slovenský	ANDREJ KMEŤ 1907
S2	<i>Spisy Na rozlične Mjsta Hory a Bane rozličnych Rud a Kowuw</i>	slovenský	MÁRIA KOSOVÁ 1980
S3	<i>Jiný spis o Žiabim jazere</i>	slovenský	ERVÍN LAZAR 1969, MILOŠ JESENSKÝ, MARTIN HOMZA, PAVOL ŽIGO 2020
S4	<i>Spis o Žabjm Gezeru</i>	slovenský	ANDREJ KMEŤ 1907
S5	<i>Cesta k vrchu tatranskému</i>	slovenský	ANDREJ KMEŤ 1907

Komenského v Bratislave, 2020, 141 s.

¹⁰ MARTIN ROTH (ed.): *Hinterlassene Schrift eines Schatzsuchers*. In: *Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-vereins*, roč. XXVIII, 1901, s. 177 – 181.

¹¹ E. K.: *Ein Kuriosum*. In: *Karpathen-Post*, roč. 19, 1885, 7. mája, s. 2 – 3.

¹² STANISLAW ELIASZ RADZIKOWSKI: *Michala Chrościnskiego Opisanie ciekaawe gór Tatrów*. Kraków: G. Gebethner, 1905, 78 s.

Značka	Názov	Jazyk	Publikoval
S6	<i>Descriptio ad montes Carpaticos</i>	slovenský	ERVÍN LAZAR 1969, MILOŠ JESENSKÝ, MARTIN HOMZA, PAVOL ŽIGO 2020
S7	<i>Concordans descriptio cum praecessa</i>	slovenský	ERVÍN LAZAR 1969, MILOŠ JESENSKÝ, MARTIN HOMZA, PAVOL ŽIGO 2020
N1	<i>Schwarzkünstler - Persiflage aus der Hohen Tatra</i>	nemecký	VIKTOR GRESCHIK 1896
N2	<i>Hinterlassene Schrift eines Schatzsuchers</i>	nemecký	MARTIN ROTH 1901
N3	<i>Ein Kuriosum</i>	nemecký	E.K. 1885
P	<i>Opisanie ciekawe gór Tatrów</i>	poľský	STANISLAW ELIASZ RADZIKOWSKI 1905

Datovanie
vzniku
rukopisov
a doba ich
používania

Z hľadiska autenticity a použitia dobového jazyka nás bude zaujímať aj datovanie vzniku, ako aj doby používania textu zemských kľúčov. Toto datovanie je možné odvodiť priamo z jazykovedného a ortografického rozboru, predovšetkým u slovenských textov, práve tak ako aj zo sprievodných indícií historickej povahy. A tu sa ukazuje, že práve slovensky písané texty S3, S6 a S7 patria medzi dokázateľne najstaršie, keďže pochádzajú z rukopisu, ktorý vznikol v 70. rokoch 16. storočia a jeho autor do neho zaradil ešte o dekádu staršie texty, ako to explicitne čítame priamo v dobovom texte: „*To pravím na své človčenství Sigismundus Opaviensis 1566*“ (S3) alebo „*Paulus Ratiboriensis et Fabianus Sartor 1567*“ (S6). Texty S1, S2, S4, S5, N1, N2, N3 a P môžeme orientačne zaradiť do 17. a 18. storočia. Tlačou boli publikované až v závere 19. a začiatkom 20. storočia.

Rozsah
rukopisov a ich
informačná
kvalita

Čo sa týka rozsahu, ten kolíše v rozsahu niekoľkých viet až niekoľkých strán, pričom možno pozorovať trend, podľa ktorého najstaršie patria k stručnejším. Pri novších síce dochádza k zvyšovaniu rozsahu, ale z hľadiska informačnej výdatnosti ide skôr o podružné údaje, vsuvky textov meta fyzického charakteru, ako aj o hyperbolizáciu textu pri opise údajného bohatstva, ktoré môže jeho hľadač dosiahnuť. Najlepšie to môžeme vidieť v sekvencii 21 – tam kde väčšina autorov rozpaľuje obrazotvornosť čitateľov opismi bohatstiev údajného kráľa Gregora a nešetří detailmi v podobe obrovských žiariacich drahokamov, či zlatých a strieborných stĺpov, v pôvodných slovenských rukopisoch len realisticky čítame „*tu najdeš, co si žiadal*“.

Inak formulované, najstaršie texty zo 16. storočia (vrátane tých, ktoré boli v nasledovných stáročiach účelovo zakomponované do väčších celkov) obsahujú najmä stručný, topografický sumár potrebný k dosiahnutiu cieľa. V tomto smere sa teda najviac podobajú návodom. Pri obsiahlejších, neskorších textoch sa opisovaná topografia stáva pomerne nejasnou a ich autori, respektíve kopisti, obracajú pozornosť na metafyzické aspekty svojho snaženia. Je to analogická situácia ako v histórii alchýmie. Nad racionálnym konaním a praktickou stránkou alchýmie spojenou s laboratórnou prácou približne v rovnakom dejinnom období (záver 16. až koniec 18. storočia) triumfovala mystická teória a metafyzika. I to zreteľne dokazuje súvislosť medzi úsilím alchymistov a hľadačov pokladov na našom území.

Ak si konkordanciu textov skúmaných zemských kľúčov prevedieme do tabuľky, v ktorej záhlaví uvedieme skratky zdrojových dobových textov a na ľavej strane číslo sekvencie, môžeme zo vzájomnej zhody medzi jednotlivými prameňmi dedukovať zaujímavé súvislosti. Tak napríklad významné zhody možno vidieť pri sekvencii 9, v ktorej väčšina autorov opisuje východiskový bod cesty za pokladmi Tatier a uvádza dôležité topografické údaje o tomto úseku trasy. Medzi nimi nachádzajú aj najstaršie texty S6 a S7 a ich obsah je analogický s príslušnými pasážami textov S1, S2, S4, S5, N2, N3 a P. Z toho možno usudzovať nielen na významovú zhodu, ale opäť identifikovať v týchto väčších celkoch pasáže pochádzajúce zo 60. rokov 16. storočia.

*Súvislosti
existujúcich
manuskriptov*

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	N1	N2	N3	P
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											
13											
14											
15											
16											

	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	N1	N2	N3	P
17											
18											
19											
20											
21											
22											

Podobnú, dokonca ešte väčšiu zhodu nachádzame aj pri sekvencii 17, ktorá zase prináša charakteristické topografické údaje Žabieho plesa – aj tu sa autori/užívateľia/kopisti pridržiavali faktov, ku ktorým nebolo možné či potrebné informácie pridávať alebo ich dokonca meniť. Pri pohľade na túto tabuľku môžu pozorní čitatelia pri opätovnom čítaní textov odhaliť aj vlastné zaujímavé zistenia, pričom my sa v nasledujúcom texte zameriame na tie z nášho pohľadu najdôležitejšie komentáre.

Vo väčšina spisov – a už v sekvencii 1 texty N2 a N3 – si ich autori vytvárajú osobný vzťah ku svojim čitateľom, či presnejšie užívateľom, a to familiárnym oslovením. Obracajú sa na svojho skutočného či domnelého syna, dediča, pokračovateľa rodu. Nielen v úvode, ale priebežne v celom rozsahu diela. Tak sa stretávame s oslovením „*můg mily Synu*“, „*Synu můg mily*“, „*můj kochany Synu*“, „*liebster*“, „*lieber*“ či „*liber Sohn*“ a podobne. Tejto familiárnosti napomáha niekedy aj forma spisu ako testamentu, ktorým otec odkazuje svojim potomkom ako dedičstvo cenné informácie o nerastnom bohatstve „*Testamentarisch bitte ich Euch darum lieber Sohn und liebe Tochter...*“. Ani tu sa nevyhneme porovnaniu s dobovými alchymistickými dielami, ktoré používajú podobné familiárne oslovenie. Spis *Alchidemia magistri Friderici* adresuje napríklad jeho autor Frederik na sklonku života bratovi („*Bratre Alexander*“, „*Bratre Alexandr*“) a robí to formou závetu. Už v úvode objasňuje, ako sa „*tuze zavázal pod přísahu, abych žádnému nepověděl až při smrti*“ a k odhaleniu tohto tajomstva pred bratom sa odhodláva až vo chvíli, keď priznáva „*znaje na sobě, že na tomto světě mého bytu není a syna žádného nemám*.“¹³ Žáner testamentu opäť navodzuje spojitost textov hľadáčov pokladov s alchymistickými návodmi, keďže z dobovej spisby máme viaceré príklady takejto štylizácie.¹⁴

¹³ MILOŠ JESENSKÝ; MARTIN HOMZA A PAVOL ŽIGO: *Alchymia magistra Frederika od Železných vrát* zo 16. storočia, s. 80.

¹⁴ Typickým príkladom sú početné reedície *Testamentum Raymundi Lulli* alebo *Testamentum Morieni*, ktoré svojou formou dlhodobo ovplyvňovali vznik podobných spisov aj v 17. a 18. storočí.

Ako čítame v sekvencii 2, k uskutočneniu výpravy „k Zabymu Gezeru“ (S2), „do Žabyho Yezera“ (S1), „k Žiabímu jezeru“ (S3) bolo potrebné sa zamyslieť nad výberom spoľahlivých sprievodcov či spoločníkov. K tomu smerovala nasledujúca výstraha: „*Nezwerug se mnohym, ale dakomu, tomu, kteriby stebou ssel, nebo gsou w Spyssj zracy.*“ (S1). Je zaujímavé, ako texty vystríhajú pred najímaním Rusínov: „*Rusnakův se vystrihegte...*“ (S2), „*warug se Rusnakův*“ (S1), „*gehet verständig umb sehet euch für vor den Schäffern und Rußnacken*“ (N1). Rovnako ako v 19. storočí pochádzal miestny sprievodca spomedzi spišských Nemcov, „*Němec, který vás povede*“ (S3). Ak sa zamyslíme nad tým, že takto sa vlastne autori dobových slovenských textov vymedzujú nielen voči Rusínom, ale aj spišským Nemcom a v poľskom texte (P) takéto vymedzovanie nepozorujeme, potom musíme ako najviac pravdepodobnú pripustiť možnosť, že samotní spisovatelia boli slovenskej národnosti. K tejto indícii sa pritom ešte raz vrátíme pri rozbere zmienky o „cudzincoch“, na ktorú ešte osobitne upozorníme.

Výber
spoľahlivých
sprievodcov

V sekvencii 2 nachádzame aj pozoruhodnú zmienku o tom, kedy je najlepšie podniknúť výpravu k Žabiemu plesu: „*Nemáš lepšího chození jako o Svatej Margitie...*“ (S3). Tým sa určite myslí sviatok svätej Margity Antiochijskej, podľa *Calendarium romanum generale* slávený 20. júla a nie sviatok svätej Margity Uhorskej, ktorý pripadá na 18. januára – v tej dobe by bola cesta do Tatier za týmto účelom priam nemožnou. Druhej časti vety s časovým určením „*techty najvíceji žiaba stojí*“ (S3) sa sotva dá rozumieť, nepochybné sa však viaže k letnému obdobiu a nie termínu uprostred zimy. Môžeme síce špekulovať aj nad tým, či mal autor na mysli napríklad ľah žiab začiatkom apríla, obzvlášť ak si tento fenomén podľa národopisca Jozefa Ľudovíta Holubyho (1836 – 1923) osobitne všímali aj ľudové pranostiky: „*Lud náš velmi nerád počuje žaby krkať před Jurom (24. apríl).*“¹⁵ Keďže Žabie pleso nedostalo svoje meno podľa výskytu žiab, ako čochvíľa zistíme, musíme sa zamerať na to, že „žiaba“ vystupuje v prenesenom význame. Pritom nás Holubyho výklad „*kto sa při kúpaní bojí hlbokej vody, nejde dálej, len tam, kde je žabe po koleno*“ priamo usmerňuje k tomu, aby sme predmetnú vetu čítali ako „*techty najvíceji [voda] stojí*“. Má to samozrejme aj svoju logiku, pretože opisované Žabie pleso podobne ako mnohé ďalšie v Tatrách, sú začiatkom leta naplnené vodou pochádzajúcou z roztápajúceho sa snehu a ľadu vo vysokohorských polohách.

K času výprav
za pokladmi

¹⁵ ĽUDOVÍT HOLUBY: Žaby v reči a poverách slovenského ľudu. In: *Slovenské pohľady*, roč. 8, 1888, s. 265 – 271.

Sekvencia 3 pozostáva z jediného citátu textu N3 „*Nimm Laterne, Kerze, Feuer, einen guten 20 bis 30 Klafter langen Strick, ein Messer, eine Axt, 100 Ellen Spagat, denn du wirst sie brauchen*“, teda v preklade „*Zober lampáš, sviece, oheň, dobrý povraz 20 až 30 siah dlhý, nôž, sekeru, 100 lakťov špagátu, lebo to ti bude potrebné*.“ Ide o unikát, pretože žiaden z nami skúmaných textov sa v rámci príprav na výpravu nezmieňuje konkrétne o potrebných pomôckach. Je to možno spôsobené tým, že ide o dodatočnú vsuvku používateľa, čo by nasvedčovalo tomu, že ju nachádzame až na úplnom konci textu, kam bola dodatočne vpísaná. Preto sme ju – v logickej postupnosti – umiestnili do sekvencie 2 namiesto záveru sekvencie 22, kde sa v skutočnosti v pôvodnom znení nachádza. Napriek tomu, že ide o lakonický údaj, má pre naše poznanie o výstroji vysokohorských hľadačov pokladov nesmierny význam. O výstroji hľadačov pokladov nevieme toho veľa. Zaujímavejšie je to teda o to viac, že ide v podstate o počiatky vysokohorskej turistiky v Tatrách.

Poľské *Opisanie ciekawe gór Tatrów* prináša zaujímavú súčasť takéhoto inventára „*špilki stalowe, dobrze hartowane i młotek do tych rzeczy służący*“ (P), ktoré by aj dnes využili moderní alpinisti. Funkciu čakana preberala palica z tvrdého dreva, na spodnom konci okutá železom, na druhom zakončená rohom kamzíka. Jacek Kolbuszewski k tomu píše: „*Táto palica, prototyp dnešného čakanu slúžiaceho na rúbanie stupňov do ľadu slúžila ako pomôcka pri šplhaní, aj ako náradie, ktorým bolo možné opatrne vyhrabávať zo zeme korene rastlín s tajomnou mocou a niektorými hľadačmi priam vyvažovaných zlatom*“.¹⁶

Výstroj bol pomerne nákladný, obzvlášť, ak koncom 17. storočia alebo v priebehu storočia nasledujúceho hľadač poslúchol odporúčanie poľského textu P: „*Perspektywa nad inne rzeczy najpotrzebniejsza by ci była do wypatrowania wysokich gór*.“ Táto „*perspektywa*“ či „*luneta*“ je ďalekohľad, „*telescopium: prehľadagjcé sklo*“.¹⁷ Výstižne tu možno citovať pisateľa 18. storočia o tom, „*gako zdaleka pres negaki perspektiw, pres negake hvezdarske sklo na kraginu musime se dívať*“.¹⁸

Ako ďalšiu pomôcku autor textu P zmieňuje „*magnes*“, ktorý bol už v 17. storočí ako „*kompastum: kompas*“¹⁹ rozšírenou navigačnou pomôckou,

¹⁶ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, Katowice: Śląsk, 1972, s. 72.

¹⁷ *Syllabus dictionarij Latino-Slavonicus cum brevi quoque methodo parvulorum, rite videlicet: scribendi, formandi et pronuncindi nonnullas vces in Ortographo Slavonico Idiomate, quod exemplis deducitur*, 1763, 948 s. Rukopis v UK v Budapešti, sign. H64. Pozri aj MILAN MAJTÁN a kol.: *Historický slovník slovenského jazyka*. Vol. 5. Bratislava: Veda, 2000, s. 267.

¹⁸ DOMINICUS MOKOS: *Exercitia spiritualia*, 18. stor. 190 s. Rukopis v súkromnom vlastníctve. Pozri MILAN MAJTÁN a kol.: *Historický slovník slovenského jazyka V*, s. 267.

¹⁹ ADAMUS LATSNY: *Dictionarium cognitionem seu convenientiam linguarum: Hungaricae et Slavicae exhibens pro nationalibus scholis Slavonicis adornatum*. 1767–1797, 358 s.

ktorý si však nesmieme zamieňať so slovom „kompast neb hodinky“,²⁰ ako čítame napríklad v listine z Vrbového z roku 1610, hoci aj vreckové hodinky boli pre zámožnejších hľadačov nepochybne užitočnou proprietou.

Použitie lana a špagátu od autora textu N3, „einen guten 20 bis 30 Klafter langen Strick“ či „100 Ellen Spagat“, si nevyžaduje špeciálne vysvetlenie, napriek tomu Jacek Kolbuszewski prináša pozoruhodnú zmienku o magických predstavách s nimi spojených:

„Hrubá šnúra je nepochybne lano slúžiace ku šplhaniu a spúšťaniu sa do hĺbky priepastných jaskýň. Hľadač ho pred vyrazením do hôr dlho a usilovne, podľa špeciálnej procedúry, pripravoval k použitiu: miešal dokopy roztopené hadie sadlo a žľč šfuky a v tejto páchnucej zmesi dôkladne máčal povraz, aby sa úplne nasiakol touto zvláštnou tekutinou. Na prvý pohľad to bolo absurdné počínanie, ale hľadač dokonale vedel, čo činí. Páchnuce lano spustené do jaskyne alebo inej diery malo svojimi nadprirodzenými vlastnosťami odstrašiť všetkých zlých duchov a tak uvoľniť prístup k zakliatemu a ukrytému pokladu.“²¹

Pritom však tento iluzórny magický úkon skutočne prispieval k bezpečnosti užívateľa, aj keď v tej pragmatickejšej polohe:

„Táto konopná šnúra nasýtená hadím sadlom a žľčou šfuky nenasiakla dažďovou vodou, ani vlhkosťou od skál, na ktorých musel často liezť aj niekoľko hodín. Každý, kto počas dažďa používal lano dobre vie, ako je s ním náročné manipulovať. Tieto starosti ale hľadač pokladov nepoznal, jeho lano, síce páchnuce, ale zato poriadne masťné, vodou nenasiaklo a bolo vždy pripravené k použitiu!“²²

Dôležitou súčasťou inventára hľadača pokladov boli aj devocionálie – predovšetkým trojkráľová krieda, svätená voda, hromničné sviečky, ale aj loretánsky zvonček či takzvaný astrálny lampáš, na ktorého tienidle boli znázornené rôzne magické znaky či náboženské symboly. Tieto predmety boli hľadačmi používané pri náboženských úkonoch.

*Výstroj
devocionálneho
charakteru*

Sekvenciu 4 nám pokrýva iba nemecký text N1. Stretávame sa v ňom opäť s familiárnym charakterom výpovede, keďže ho pisateľ štylizuje ako list otca z Prahy svojmu synovi toho času prebývajúcemu v Trenčíne

*Identifikácia
Žabieho plesa*

Rkp. v UK v Budapešti, sign. H 10. Pozri MILAN MAJTÁN a kol.: *Historický slovník slovenského jazyka II.*, Bratislava: Veda 1992, s. 81.

²⁰ *Ibidem*, s. 81.

²¹ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 70.

²² *Ibidem*, s. 70.

„...welch ein Vatter seinen Sohn von Prag auß Böhmen nach Trentschin geschriben hat...“ Okrem informácie, že Žabie pleso hľadá množstvo ľudí, vydáva sa pritom na nesprávne miesto – k Poľskému jazeru (*bey dem Polnischen See*), hoci tam v skutočnosti nie je. Autor má zrejme na mysli Veľké poľské pleso (*Wielki Staw Polski*) v Doline Piatich poľských plies. Prvýkrát sa tu ako východiskový bod výpravy spomína „slobodné kráľovské mesto Kežmarok“ („*Königlichen freien Stadt Keyzersmarkt*“) k čomu sa ešte vrátíme pri komentári k sekvencii 9.

Sekvencia 5 pozostáva z vysvetlenia, ako prišlo Žabie pleso k svojmu názvu: „...proč my to místo Zabym Gezerkem naZywame...“ (S2), „...zkrze to se nazjwa Žabym Yezerem...“ (S1), „...warumb derselbige Ort das Krotten See genenet wird...“ (N1). Pisatelia poučajú, že to nie je pre výskyt žiab, ktoré by tam nemohli prežívať kvôli veľkému chladu „...kein lebendiges (Wesen) erhalten grosser kälte halben“ (N1), ale pre malé ploché kamene, aj dnes ľudovo nazývané „žabkami“. V dobových prameňoch sa takýto plochý kamienok nazýva „žabec“ ako napríklad „wezmi 3 biele prezréce kaménky aneb žabce“. ²³ Na inom mieste: „nagidess na tom chodniku kameni žabicnge“. ²⁴ Rozbíjanie týchto kamienkov má analógiu vo výzve „pod machom gest žabicza bgela a w neg gest welike dobro“. ²⁵ Isté vysvetlenie zvláštnych vlastností kameňov od Žabieho plesa by mohla poskytnúť informácia, že patrili ku kremeňom „mezy sskremene se počituge žabica obecná, krysstál wsseliky“. ²⁶ Nie je vylúčené, že takto hľadači nachádzali krištál, ametyst, citrín, ametrín, ruženín ako aj ďalšie kryštallické či kryptokryštallické odrody kremeňa nevšednej krásy, ktoré právom považovali za „znak od Boha wssemohoucyho, že tam welike Bohatstwj gest.“ (S1)

„Vedecké“
východiská
zemských
kľúčov

Sekvencia 6 nám ponúka zaujímavý náhľad do dobových predstáv o nerastnom bohatstve ako o Božej klenotnici, ktoré sú podivuhodnou syntézou metafyzických a prírodovedných názorov – texty zemských kľúčov pritom odzrkadľujú zmyšľanie dobových vedeckých a duchovných autorít. Ilustrujme si to na príklade vplyvného diela významného jezuitského polyhistora Athanasia Kirchera (1602 – 1680) *Mundus Subterraneus*, ²⁷ ktoré

²³ Nekteré prostrédky, skrze které wjna pry gegich sile a wlade zdržowati se magj, rukopis z roku 1764 v súkromnom vlastníctve, 51 s. Pozri MILAN MAJTÁN a KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka*. Vol. 7. Bratislava: Veda, 2008, s. 451.

²⁴ ANTONIUS VALTHORN: *Spisy, kterak w degakowich wrchoch a gakowa dobrogi nachazy*, rukopis z roku 1754, 15 s. vo fonde Slovenského národného múzea v Martine, sign. 518/946. Prepis textu, pozri tu (s. 378 – 396).

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ LADISLAV BARTOLOMEIDES: *Kratičká hystorye přirozenj k pomocy a k dobrému gak učitelů, tak y mládeže sskolské sepsaná, ano y k rozssjřenj lepssj a k Bohu wedaocy známosti tohto swěta wůbec*. Budín: K. Landerer, 1798, 63 s.

²⁷ ATHANASIUS KIRCHER: *Mundus subterraneus, quo universae denique naturae divitiae*. Vol. I. Amstelodami: Apud Joannem Janssonium & Elyzeum Weyerstraten, 1665, 366 s.

prvýkrát vyšlo v roku 1665. V časti *De Montibus Geocosmi, eorum necessitate* Kircher medzi dôvodmi podmieňujúcimi existenciu hôr uvádza aj skutočnosť, že sa v nich nachádzajú rudné bane a ukrývajú aj početné poklady. Kircherove predstavy ovplyvnili aj mienku dobových učencov o Tatrách. Tak napríklad poľský prírodovedec a právnik Stanisław Józef Duńczewski (1701 – 1767) sa vo svojej *Geografii* zmieňuje, že ak by odvážlivci „szukali w ziemi gór Karpackich, wynaleźliby złoto, kamienie drogie, diamenty, szmaragdy, szafiry, rubiny, granatki i insze klejnoty.“²⁸

Vierohodnosť týchto predstáv podporovali ďalšie argumenty z oblasti metafyziky. Keďže sa vychádzalo z toho, že Bohom stvorený svet je aj jeho majetkom, tak to obzvlášť platí pre všetky hodnotné statky, „welike dobro“, ako by sa vyjadril aj autor jedného zo zemských kľúčov z 18. storočia, kde o týchto „Božích pokladniciach“ v sekvencii 6 píše: „Bane a bohatsse sobe zanechal, kterež nedopustil užjwati, gedine komu on chce, zwasste swym wiwoleným a wernim lidem.“ (S1) Podobne tak aj pisateľ textu S2: „Pan Buh ma owssem dwogake Bane, gedne dal Panům, panowati skrze welike nakladky, a na sylne Roboty: druhe pak on sobe zochabil a zostawil neybohatssi, nebo gest wssemohaucy Stworitel.“ Bezpečnosť týchto pokladov potom chránili strážni duchovia, ktorí mali zabrániť ich zneužívaniu nepoctivým ľuďom na nečestné účely:

„Daleg wedeti mass, że Panowe nad swymy Banjamy magj Strażne aneb Wartowniky, aby gjm tam żadny bez gich Wúle nemohol prigjti, aneb netco wkradnuti; Tak tež Pan Búh nad swymi Banjamy ma Strażne Duchy prečiste, tak nazwane Pigmei, Gyrom, Sylphos, duchy dobré, ktery nedopusti tam żadnemu wgjti bez Wule Božj swewolne.“ (S2)

S takouto výstrahou sa stretávame aj v ďalšom texte: „Y to maš wedeti, ze panuowe nad swimi Banjami warowčikuw ustanowugj, aby gjm żaden ňeban-towal, ani nepokradel, tak y P. Búh postawil duchi čjste, aby na wrate straž drżeli, kteri nedopausstegj bez wuli Božj tam git, zwasste pak marnym lydem, a zle myslicym.“ (S1). Zemských strážcov si hľadač pokladov musel nakloniť nielen svojimi čestnými úmyslami, ale aj rôznymi rituálmi prevádzanými priamo na mieste.

„Tak boli hory všeobecne uznané za miesta výskytu pokladov a to nemohlo ostať bez následkov,“ komentuje Jacek Kolbuszewski a ďalej pokračuje:

„Ak sa poklady nachádzali v horách, potom stačilo poprosiť Boha o dovolenie, odísť do vrchov, prekonať mnohé ťažkosti a nebezpečenstvá,

Sily zla ako odporcovia hľadačov pokladov

²⁸ STANISŁAW JÓZEF DUŃCZEWSKI: *Geografia Polska i W – X. Litewskiego z różnych autorów opisana*. Zamość: W Drukarni Zamoyskiej B. Jana Kantego, 1755 – 1769.

zakliať satana a naplniť odveký ľudský sen o zbohatnutí. Draci, diabli a čarodejnice však od toho odstrašovali. V myšliach sa tak vytvárala závratná a chaotická predstava o horách: Božskej pokladnici, práve tak ako aj sídla diablov.“²⁹

Práve pre nevyhnutnosť čeliť na takejto ceste silám zla, nabáda sekvencia 7 k opatrnosti „pred zlými ľuďmi“ (S2), „vor bösen Leutten“ (N1) schopnými všetkého. Je zaujímavé, že pisateľ textu N1 toto varovanie vzťahuje aj na ľudí odinakiaľ ako zo Spiša, „als im Zibs“, čo môže naznačovať pisateľov tamojší pôvod.

*Duchovná
príprava
hľadačov
pokladov*

Snaha zachovať svoje úmysly čisté, vyvarovať sa hriechu a tak bezpečne dospieť do cieľa cesty si vyžadovala dôkladnú duchovnú prípravu, ktorá mala utužiť hľadačov morálny kredit. Práve preto sú textové pasáže jednotlivých prameňov v sekvencii 8 také zaujímavé. Texty S1, N1 a v skratenej verzii aj N2 okrem obvyklých modlitieb predpisujú vlastné odriekanie špeciálne pre túto príležitosť. Otvára to pozoruhodný priestor pre interpretáciu z hľadiska dejín náboženstva. Ako sme na inom mieste poukázali na cenné výsledky bádania z pohraničia religionistiky a histórie alchýmie,³⁰ tak sa aj tu otvára perspektíva zaujímavého výskumu, aký sa na Slovensku zatiaľ ne-realizoval. Nie tak ale v Poľsku, kde Michał Grabowski na základe bádania zemských kľúčov z tatranskej oblasti prišiel k nasledujúcemu záveru:

„Rituály očisťovania terénu od zlej moci a usilovanie sa o priazeň vyšších síl zapísané v dávných, rukou písaných tatranských sprievodcoch, predstavujú zvláštnu zmes magických a kresťanských, čisto metafyzických, ako aj zmysluplne praktických prokov predurčených na mechanické opakovanie. Ich prvotný pôvod nie je známy, avšak prinajmenšom o časti z nich je možné tvrdiť, že boli vypožičané z kresťanskej liturgie. Hľadači pokladov museli byť už z podstaty veci účastníkmi týchto obrádov. Následne ich pretvárali vlastným spôsobom, keď ich spájali s inými praktikami, zrejme aj alchymistickými.“³¹

*Kežmarok, ako
najvhodnejší
nástupný
priestor trasy
do Tatier*

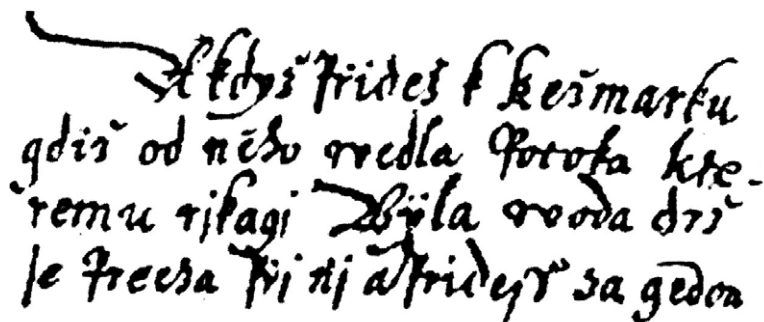
Dostávame sa ku sekvencii 9, ktorá – ako sme už prehľadne videli v tabuľke textovej konkordancie – obsahuje citáty všetkých prameňov okrem textov S3 a N1. To okrem iného dokazuje, že ide nielen o spoločný, ale aj pôvodný fragment textu upozorňujúci na dôležitý miestopisný údaj

²⁹ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 37.

³⁰ MILOŠ JESENSKÝ: Slovenské a stredoeurópske ozveny dejín a diskurzov alchýmie. In: *Axis Mundi*, roč. 16, 2021, no. 1,

³¹ MICHAŁ GRABOWSKI: Rytuály magiczne i chrześcijańskie w „spiskach” tatrzańskich. In: *Napis*, roč. 16, 2010, s. 463 – 475.

o Kežmarku, ako najvhodnejší nástupný priestor trasy do Tatier, Pienin a Slovenského raja.



Alchidemie Frederica f Kežmarku
gdiš od něho vvedla Potoka kte-
remu říkají Býla voda dri-
je Freesa ři nj a řidey sa gedon

Obr. 8: Rukopis z Alchidemie Frederica, v ktorom sa spomína Kežmarok, ako východiskový bod na cestu za tatranskými pokladmi.

Zo štylizácie je pritom zrejmé, že je tam najprv potrebné dôjsť, aj keď o východiskovom bode autori zhodne mlčia: „...neyprwe se pteg do Spissa do Kezmarku“(S1), „...neyprw se ptęg w Spissy do Késmarku“(S2), „Ptey se do męsta Kezmarek rečeného...“(S5), „Poneyprwe musyš giti k męstu Kezmarku...“(S4), „A když přideš k Kežmarku...“(S7), či „...pytaj się do Kieżmarku“ (P). Je zaujímavé, že obidva nemecké texty naznačujú, že prichádzajúci ide spoza hraníc Spišskej stolice. Autori textu totiž považujú za potrebné lokalizovať mesto práve do tejto stolice: „...so suche im Com. Zipsen die Stadt Kesmark“ (N2), „...so mußst Du den Weeg in das Zipserland machen nach Kaisenmark“ (N3).

Názov mesta patrí v textoch zemských kľúčov do tej malej skupiny toponým, ktoré vieme jednoznačne identifikovať a to aj napriek dobe vzniku a jazykovým variáciám. Keďže tieto texty vznikali v druhej polovici 16. až do konca 18. storočia, bolo už toto pomenovanie ustálené. K tomuto prišlo už v najstarších písomných zmienkach o tomto spišskom meste pod Tatrami. Totožnosť Kežmarku v písomných prameňoch a v historickej realite je teda od druhej polovice 13. storočia nespochybniteľnou. Vidieť to aj z nasledujúceho prehľadu, ktorý sme vytvorili na základe dostupnej metaliteratúry:

Kasmark (1269)	Kazmarc villa (1270)	Kaymarc (1270)	Kayssmark (1288)
Käszmark (1269)	Kesemark (1369)	Kesmarck (1392)	Kesmarco (1338)
Kesmarg (1294)	Kesmark (1269)	Kesmark (1294)	Kezmarc (1329)
Kezmark (1294)	Keysmarch (1272)	Keyssmarkh (1269)	Késmark (1288)
Kismark (1294)	Kissmark (1294)	Kiszmark (1293)	Kümark (1294)

Slobodné kráľovské mesto Kežmarok (od roku 1419) ležiace na dávnej obchodnej ceste od Stredomoria k Pobaltiu bol rušným podtatranským sídlom s výsadou výročných trhov, ktorú obyvatelia užívali. Výhody mesta

využívali nielen remeselníci³² a kupci, ale aj hľadači pokladov, príslušníci Bratstva Siedmych hviezd alebo Bratstva svätého Vavrinca. Tajne si tu vymieňali informácie a skúsenosti, prípadne obchodovali s cennými prírodninami prinesenými zo svojich výprav do Tatier. Podobne tomu potom bolo na Sliezsku vo Vroclave.³³

Na základe skúmaných prameňov si môžeme urobiť predstavu o tom, čo čakalo hľadačov pokladov po príchode do Kežmarku s jeho mestským hradom, gotickou Bazilikou Svätého Kríža, ktorá patrí medzi najväčšie na Slovensku a renesančnou zvonnicou v minulosti zdobenej zlatom.

Ešte raz
k vyhľadaniu
skúseného
sprievodcu

Pohľad na masív Tatier z námestia s dodnes impozantnou zástavbou historického jadra musel byť pre každého dostatočne motivujúci, keď čítame výzvu „*gdj na rjnk a hled' pilně k wrchu Tatranskému a odtud' ho uwidíš na způsob kostelné weže*“ (S5) V meste alebo jeho okolí bolo potrebné vyhľadať a najat' si skúseného sprievodcu, ktorým bol často pastier: „*Dowedug se na takoweho hoňelnjka, který by swedomi byl w horach takowych*“ (S1) či dokonca baník: „*Tu se dowedũg na nektereho Čžloweka, aneb na Hornjka, Kteri by wedel a mohol giti s tebu do Tater, a aby tebe tatam sprowodil*“ (S2).³⁴

Čo so sebou
ešte prinášala
cesta do Tatier
a koľko vlastne
trvala

A čo nasledovalo ďalej? „*Když budeš miti takoweho čloweka, tehda se napij neyprw mocneho wjna, aby sy mohl sylnegssj gity do wrchu,*“ odporúča autor textu S1, zatiaľ čo iný pisateľ nabáda k duchovnému posilneniu: „*Gdj k stolu Páne, a welebné swátosti požjweg.*“ (S5). Nech už to bolo s posilnením tela i ducha akokoľvek, bolo potrebné sa postarať aj o požitie na výpravu: „*Opatri se spolu y se swyma towarissmi s strowau, neymene na pět, nebo ssest dnj.*“ (S5) Týmto sa dozvedáme, že takáto výprava do hôr trvala aspoň týždeň a bolo sa potrebné zásobiť potravinami, ktorých skladbu môžeme odvodzovať od zloženia tradičnej stravy drevorubačov a iných lesných robotníkov – v každom prípade to boli tepelne opracované mäsové výrobky (údeniny, predovšetkým slanina) a chlieb, doplnené skromnou zásobou zeleniny, ako aj nápojmi v podobe vína či pálenky. „*Naber sobe potrawy, gak k gjdlu, tak k pitj wjna dobreho.*“ (S5) Isteže, členovia takejto výpravy mohli počítať aj s tým, že sa zásobia cestou na salašoch, ale časť textov od toho z dôvodu utajenia cieľa odrádzala: „*Nedochazegjce salassa*“ (S1) či „*Salassuw se warugte*“ (S2). Navyše požitie, ktorú si mohli od pastierov zaobstaráť sa obmedzovala iba na syr a žinčicu.

³² Pritom len v samotnom Kežmarku pôsobilo napríklad roku 1715 vyše 260 remeselníckych dielní.

³³ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s.48 – 49.

³⁴ Nie je vylúčené, že v tomto prípade išlo len o následok chybného prepisu slov „hoňelnjk“ a „hornjk“, v každom prípade však musel ísť o skúseného sprievodcu, ktorý poznal okolie a dokázal sa bezpečne pohybovať vo vysokohorskom teréne.

Ďalšou zastávkou na ceste bola Spišská Belá, ležiaca približne 7 kilometrov od Kežmarku: „*Gdj wen hornj branau. Ptey se na městečko Bielu, a tam se posylní a prenocug.*“ (S5). Alebo: „*Jdúce z Kežmarku, ptey se na bílú vodu, která teče na Bielu, jedno mestečko ze trinácti.*“ (S6) V rámci sekvencie 9 sa Spišská Belá objavuje vo všetkých skúmaných prameňoch: „*Potom ydy do mestečka Bela řečena Belicy...*“ (S1), „*...prigdess do Mestečka Beleg*“ (S2), „*...von dort gehenach Bela*“ (N2), „*...frage nach dem Städtchen Bela, daß eine kleine Maile davon ligt, unter dem Karpatischen Gebürge gegen Pohlñ.*“ (N3)

O dôležitosti
mesta Spišská
Belá

Dôležitosť pripisovaná Spišskej Belej autormi zemských kľúčov je aj tentoraz opodstatnená. Mestečko si dodnes zachovalo historickú architektúru, ktorú museli obdivovať aj doboví hľadači pokladov (rímskokatolícky Kostol svätého Antona Pustovníka z 13. storočia, evanjelický kostol augsburského vyznania z 18. storočia, mestská radnica a renesančná zvonica zo 16. storočia či mariánsky stĺp z roku 1729). S prvou písomnou zmienkou z roku 1263, patrilo už o 8 rokov do spoločenstva spišských miest s osobitnými právami a výsadami, ktoré sa predovšetkým týkali konania týždňových trhov a výročných jarmokov.

Na nasledujúcich stránkach sa pokúsime interpretovať údaje zo sekvencie 11 až 15, teda interpretovať možnú trasu od Spišskej Belej k takmer legendárnemu Žabiemu plesu. Táto úloha nie je jednoduchá, keďže mnohé miestne názvy zmieňované v textoch zemských kľúčov už upadli do zabudnutia, prípadne boli prenesené na iné lokality. Ďalšie mohli byť chybné prepísané pisateľmi, ktorí neboli dobre oboznámení s terénom alebo si ich zle vysvetlili, prípadne ide o zámerné medzery v dikcii textu, ktoré boli predmetom osobného odovzdávania potrebných informácií. Napriek týmto problémom sme sa už zaoberali krajinnou rekonštrukciou z textov najstarších zemských kľúčov z poslednej tretiny 16. storočia (S3) (S6) (S7). Doterajšie poznatky môžeme obohatiť o dodatočnú pramennú základňu.³⁵

Pokus
o rekonštrukciu
cesty zo
Spišskej Belej
k Žabiemu
plesu

Hoci texty neboli podrobené úplnému topografickému rozboru, konštatujeme, že ich autori predstihli o takmer pol storočia datovanie doposiaľ známeho opisu doliny Bielej vody, ktorý je súčasťou správy o prvom výstupe na jeden z vrcholov Vysokých Tatier v závere doliny Zeleného plesa. S veľkou pravdepodobnosťou išlo o zdolanie Kežmarského štítu, ktorého sa zúčastnil v roku 1615 prírodovedec Dávid Fröhlich (1595 – 1648) pôsobiaci v tom čase zhodou okolností taktiež v Kežmarku.³⁶

³⁵ MILOŠ JESENSKÝ a PAVEL HRONČEK: Rozbor topografie v spise Alchidemia magistri Friderici ae de ferrea porta z roku 1573. In: *Historický časopis*, roč. 68, 2020, no. 1, s. 125 – 136.

³⁶ DAVID FRÖHLICH: *Medulla geographiae practicae, peregrinantium inprimis usui, deinde historiarum et rerum, (...) pleniori cognitioni accomodata, in qua potissimum Europae regiones nobiliores et aditu faciliores nova, compendiosaue methodo proponuntur (...) et*

Charakteristika krajiny v doline Kežmarskej Bielej Vody „Biela voda“, „Bíla voda“, „Bílí potok“ pochádza teda už z polovice 60. rokov 16. storočia a jednotlivé texty napriek niektorým osobitostiam vykazujú takmer zhodnú a priestorovo presnú toponýmiu: „...ptej se na bílú vodu, která teče na Bielu“ (S6), „...když přideš k Kežmarku, jdiž od něho vedla potoka, kterému říkají Bílá voda“ (S7) alebo „...jednakowo jest rzeka, która się zowie Biąła. Trzymaj się tej rzeki.“ (P)

Menovaná riečka vzniká sútokom Zeleného potoka, odvodňujúceho dolinu Zeleného plesa a Bieleho potoka, pritekajúceho z Doliny Bielych Plies. Na svojom toku priberá Napájadlový potok, tečie na východ popri Mlynčekoch a neďaleko Kežmarku ústi do rieky Poprad. Niektoré historické pramene pritom za zdrojnicu toku neobvykle označujú Biely potok, vytekajúci z Bielych plies. V zmysle väčšiny dobových dokumentov však ako Kežmarskú Bielu vodu môžeme označovať tok poniže sútoku Bieleho potoka so Zeleným potokom, čo je aj tento prípad: „Ty pójdz tą doliną, którą woda ciecz na Białą i na Kieżmark, aże od Zielonego Plosa.“ (P) Názov Bielej vody pritom patrí medzi prvé geografické názvy vo Vysokých Tatrách, pod názvom *aqua Bela quae fluit de miueis montibus* („rieka Bela tečúca z Snežných hôr“) sa spomína už v pozemkových listinách z roku 1285. Vo svojom diele z roku 1639 Dávid Fröhlich rieku označuje ako Biela Bystrina, *Albula Amnis*, čo vychádza z jej horského bystrinného charakteru s množstvom štrkovitých nánosov bielej farby. Slovenský polyhistor Matej Bel (1684 – 1749) v roku 1736 už používa pomenovanie Kežmarská Biela voda, *Albula Kesmarkiensis*.

Pokiaľ sa hľadači pokladov priamo z Kežmarku nevydali dolinou Bielej vody, prichádzali – ako už vieme – do Spišskej Belej a odtiaľ sa putovali nahor južným úpäťm Tatier na sever. Pokračovalo sa dolinou Kežmarskej Bielej vody až „za jedon vrch, který zovú jménem Štysl“ (S7), v súčasnosti ide o kótu nazývanú Stežky (1529 m n. m.) na ľavej strane doliny približne 2,3 km severozápadne od Kežmarských Žľabov. Pôvod tohto názvu nie je známy, ale pravdepodobne je odvodený od nemeckého toponyma *Stößchen*, niekedy sa vrch označoval aj za Kežmarský či Beliansky príslop. Jeho východné úbočie pokrýva hustý porast Veľkého kežmarského lesa, okrem toho vo vyšších polohách bujná kosodrevina. Historici tatranskej oblasti evidujú na tomto vrchu staré „banské diela“, ³⁷ nepochybne pozostatky dávnej činnosti hľadačov pokladov.

tandem caeterae quoque Orbis terrarum partes summatim pertractantur. Bartphae: Officina Klösi, 1639, 456 s.

³⁷ JÓZEF NYKA: *Tatry Słowackie: Przewodnik*, 2. vyd. Latchorzew: Wydawnictwo Trawers, 1998, 448 s.

Trasa ďalej stúpala až do lokality nazývanej „Kompašacht“, kde sa na pastvinách pásli kone zo Spišskej Belej: „...prídeš do Kompašacht, kde z toho mestečka konie pasú“ (S6), alebo „merkũg sobe, kady Bielanske koně chodj“ (S5).

„Kompašacht“,
čiže Medené
šachty/
Meďodoly

Toto pomenovanie môžeme odvodiť od nepresne zaznamenaného nemeckého pomenovania *Kupferschächten*, čiže medené šachty – bane.³⁸ Ďalším vývojom názvoslovia sa pretvorilo na slovenský ekvivalent Meďodoly (Predné a Zadné), ktoré pomenúvajú dolinu ústiacu do doliny Kežmarskej Bielej vody v tomto priestore. Toto toponymum sa však vyskytuje aj v slovakizovanej forme ako Kopersády, zatiaľ čo v poľskom jazyku ako *Koperszady*.³⁹

Z historických dokumentov vyplýva, že v Predných, ako aj v Zadných Meďodoloch sa v dávnejších dobách baníčkovalo. Spomínajú sa dve štôlny v Kopskom sedle, ďalšie sa tiahli po hrebeni k Jahňaciemu štítu. Popri medených žilách pramene zmieňujú aj spomínajú aj železnú. Pozostatky banských diel však nie sú presnejšie lokalizované. Haviari prichádzali z Kežmarku a zo Spišskej Belej.

Naprieč dolinou vedie aj dnes viditeľný chodník až do Tatranskej Kotliny alebo do Kežmarských Žľabov. Za zmienku stojí, že časť trasy cez rovinatejšiu dolnú časť doliny Meďodolov, ktorá sa volá „Jeruzalem“. Práve tu sa stretávajú sa tu chodníky vedúce z Predných Meďodolov a Doliny Bielych plies.

Ešte v 50. rokoch minulého storočia tam stál salaš,⁴⁰ ktorý spomínajú autori zemských kľúčov už od konca 16. storočia: „Kdy pak z Lesa wygdess, nedochazegjec Salasse, teče Druhy Potuček kržem od Leweg Ruky z Doliny maleg. Obrat se od toho Salasse, na Lewu Ruku Potůčkem hore Doljnu, a tak zanechass Salass na Praweg Ruce.“ (S2). Salaš umožnil aj orientáciu v prípade, že prichádzajúci si nebol istý ďalším smerovaním cesty: „Gak zle windeš, nedochazegjce salassa, pres druhy potok, kržom od leweg ruky zdolinj maličkeg, odwratiwsse se od toho gisteho salassa, tym potokem hore dolinu, atak zustawis salaš na praweg ruce.“ (S1).

Salaš
v Belianskej
doline

Je zaujímavé, že dolina, ktorej majiteľom bola Spišská Belá bola až do konca 2. svetovej vojny spásaná dobytkom a ovcami, čo nepriamo potvrdzuje aj pasenie koní v minulosti, ako sa o tom zmieňujú texty S5 a S6.

Dolinou Zadných Meďodolov, teda najväčšieho a prvého východného odvetvia Javorovej doliny na rozhraní Východných a západnej časti Belianskych Tatier preteká Meďodolský potok s mnohými prítokmi, z ktorých najväčší je Kolový potok. Práve k nemu sa vzťahujú vety v sekvencii 10:

Cesta
k Bielemu
a Červenému
plesu

³⁸ Slovo *Kopper* v spišsko-nemeckom dialekte označuje meď.

³⁹ IVAN BOHUŠ: *Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier*. Tatranská Lomnica: ŠL TANAPu, 1996, 458 s.

⁴⁰ VLADIMÍR ADAMEC a RADEK ROUBAL: *Turistický sprievodca Vysoké Tatry*. Bratislava: Šport, 1972, 182 s.

„...pregdeš na tom lese krížom pres potok, kteri teče z Kolowého plesa“ (S1), „...pregdess Krížem, pres gedem Potok, Ktery teče z Koloweho Plesa“ (S2) alebo: „...zostawiwszy ształas na prawej ręce, idź potokiem, a tak przyjdiesz na kosodrzewinę w tym lesie. Potok, który na krzyż ciecze od Kołowego Plosa“ (P).

Odtiaľ sa pokračovalo do okolia Bieleho plesa: „Přideš k Bílému jezeru, to jest k hlavině tej Bílej vody i obejd' to Bílé jazero.“ (S7). V jeho bezprostrednom okolí sa nachádzali staré banské diela. V mieste kde horský potok vytekal z jazera bola otvorená stará štôlna na zlato. Ďalšia cesta pokračovala dolinou Zeleného plesa, a prichádzala do lokality, ktorú tvorca spisu nazýva „červená borová hora“, respektíve v inej časti „potok červený“: „Když přideš, kady voda vychodí, jdiž pres ni, až přideš k červenej borovej hore.“ (S6)

Túto lokalitu by sme pravdepodobne mohli hľadať v závere Zelenej doliny, niekde v priestore Červenej doliny či Červeného plesa, keďže pútnik prichádzajúci na lokalitu mal mohutný skalný masív po pravej strane, ako sa to zhoduje v tejto identifikácii. Trasa ďalej prudko stúpala vysoko do hôr, prechádzala „mezi horami“ (S6), teda sedlom na druhú stranu hlavného hrebeňa Vysokých Tatier k nemenovanému plesu, ktoré bolo tretie od „poľského“ plesa: „...uvidíš pred sebou gedno pleso, tretý od Polskeho plesa“ (S1), „...wujdiss pred sebu w Doljne gedno Pleso, to zowu tretj od Polskeho Plesa“. (S2)

Pokračovanie
cesty Žabiemu
Javorovému
plesu

Išlo o náročný úsek trasy: „Ten, který váš vůdca bude, ten aby vás dovedl k Žiabímu jezeru, nebo před tím Žiabim jezerem najdeš skalnú cestu nebezpečnú choditi, kedy jest vítr, a hned to Žiabi jazero jest za tú nebezpečnú cestú“. (S3) Na základe poznania geografickej situácie vieme, že tento nebezpečný úzky skalný chodník s najväčšou pravdepodobnosťou prechádzal cez Kolové sedlo (2097 m n. m.) do Kolovej doliny, v závere ktorej sa nachádza Kolové pleso. Práve Kolové pleso je tretie v poradí smerom na západ od popisovaného cieľového „poľského jazera“, ktorým je Žabie Javorové pleso.⁴¹ Toto bolo v polovici 16. storočia nazývané „Žabi jazero“ či „Žiabi jazero“ a po nemecky *Kröten-schlecht*. Chodník cez hlavný skalný hrebeň Vysokých Tatier bol vo všetkých prípadoch popisovaný ako veľmi nebezpečný a bez sprievodcu nepriechodný: „...najdeš skalnú cestu nebezpečnú choditi, kedy jest vítr (...) i trefiš na chodník, kady polnici chodia. A potom přideš k skale jednej vysokej, jest jako stena, i obrát se k půlnoci i uhlídáš chodník, tak se obrát i uhlídáš to Žabi jazero...“ (S7).

Podľa opisov sa pri Žabom Javorovom plese mala nachádzať banská lokalita označená baníckymi znakmi vysekanými do skaly v tvare „... dva

⁴¹ Podľa názoru, ktorý zastáva M. Grabowski sa „toto miesto nachádzalo niekde pri úpätí Ladového štítu v Zadnej Javorovej doline.“ MICHAŁ GRABOWSKI: Kody i zagadki w „spiskach“ tatrzańskich. In: *Napis*, roč. 17, 2011, s. 237 – 246 (tu s. 238).

čakany, mlatec a perkajzin⁴² a ruka..." (S6), ktorá ukazovala smerom na ústie štôlne. Nachádzala sa tam jedna otvorená štôlnička vo vysokej skale "... i vležíš do tej díry štolny po ruku a po nohách..." (S3) Na lokalite sa mali vyskytovať ešte dve ďalšie uzavreté štôlne.

*Banské diela
pri Žabom
Javorovom
plese a záhada
slova rígel'*

V sekvencii 12 až 14 sa v slovenských textoch vyskytuje slovo *rígel*: "...na Rigl gest wirubanj chodnjik" (S1) či "Tye pak Rigne tam se wgedno schodi, Prwssj Rigel od Zeleneho Plesa" (S2), ktorý sa ale objavuje aj v textoch písaných staropoľskom jazyku napríklad: "U tych Ryglów jest Żabie Jezioro, tam się w jedno schodzą Rygle" (P). Ide pritom o slovo nemeckého pôvodu, ako nám dokazuje aj jeho výskyt v dokumente N1: "Darneben auf der andern wis stossen 7 Riegel zusammen..." Z nemčiny prekladáme *Riegel* ako *rígel*, podobne ako ho do súčasného poľského jazyka vo forme *Rygiel*, *Rygle*, tlmočí Jozef Nyka.⁴³

V dobovom jazyku pritom nachádzame rôzne obmeny slova *rígel*. Prvý význam môžeme stotožniť so slovom závora. Tak napríklad listina zo Zvolena z roku 1669 spomína „rygel zelezni“, podobne tak dokument z Dubnice nad Váhom z roku 1720 „rigel do dweri“. Úplne jednoznačne nám tento výraz identifikuje Kamaldulský slovník z roku 1763, v ktorom čítame: „Obex, obstaculum: záwora, zapreni, rygl“.⁴⁴

Autor rukopisu S1 predstavuje v danej tatranskej oblasti sedem objektov: „Prvy od Zeleného plesa, druhy od uplazuv, tretí od maleho Kolobaku, čtvrti od welkeho Kolobaku, páty od Kolowehe plesa, ssesti od Čerweného plesa, sedmi od Yaworowich saduw.“ Úlohou používateľa zemského kľúča je identifikovať tieto objekty v teréne. Samotný Michal Chrościński pritom vo svojom diele trefne píše, že „teraz nie każdemu świadomo i wiadomo do wyrozumienia, co to znacza te Rygle ...“⁴⁵

Michał Grabowski sa domnieva, že sa tu stretávame s dômyselné konštruovaným rébusom:

„Záhada o siedmych Rígl'och je istým druhom opisnej hádanky. Namiesť otázk si autor pomáha opisom výhľadu, využíva metonymiu, ktorá účinkuje v dvoch rovinách. Prvá spočíva v zakódovaní názvu hôr pod pomenovaním Rígl'ov, druhá na chápaní horských chrbtov ako zámku.“⁴⁶

⁴² Z nem. *Bergeisen*, teda banské kladivo.

⁴³ JÓZEF NYKA: *Bierz i Bogu dziękuj. Spiski poszukiwaczy skarbów*, Latchorzew: Wydawnictwo Trawers, 2019, s. 8.

⁴⁴ MILAN MAJTÁN a kol.: *Historický slovník slovenského jazyka* V, s. 65.

⁴⁵ STANISŁAW ELJASZ RADZIKOWSKI: *Michała Chrościńskiego Opisanie ciekawie gór Tatrów*, s. 17.

⁴⁶ MICHAŁ GRABOWSKI: *Kody i zagadki w „spiskach” tatrzańskich*, s. 8.

Pritom sa odvoláva na Chrościńského dobový spis, v ktorom sa píše: „Co to znacza te Rygle, to jest niby zamek o Siedmiu Ryglach, zamykajacy sie, wszystko w nim...”⁴⁷

Podľa interpretácie tejto dobovej predstavy by oblasť zmienených horských štítov mohla predstavovať akýsi druh obrovského, vrchmi tvoreného „zámku so siedmymi západkami“, čo vcelku korešponduje s predstavou „horskej pokladnice“: „Čjm wjce Pan Bůh obmurował Komoru swu Tatrmy, Wrchy, Skalamy, Turnemy, a obložyl Doljnamy, y spogil, učinil mocne Sedmy Riglamy.“ (S2).

Odovzdajme opätovne slovo Michałovi Grabowskemu: „Rígel“ zo „spiskov“ v istom zmysle možno nazvať „zámkovým zariadením“, Rígle totiž oddeľujú doliny od seba a tvoria akýsi labyrint. Rígle tvoria zámok a zámok je niečím, čo zamyká určitý priestor.“⁴⁸

K našej téme môžeme zmieniť použitie slova rígel k označeniu strmého hrebeňa vrchu, ako to čítame napríklad v listine z Oravy z roku 1655: „Bokom kragom hory prygde na gednu gedlu, která sama na gruny pod Magurkow k pustinam gduce sucym stogy, a odkud na druhu gedlu na tomže gruny stogycy a zatim spustiwsse se dolu ryglom k Pustkam, Polane tak řečeneg.“ Alebo písomný dokument z Bytče z roku 1773: „Boky welkeg a maleg Lubeneg se až po gruny aneb rygely wihanagu a winassagú“.⁴⁹ V tomto význame vystupuje aj zdrobnelina ríglík, ako píše autor zo Sklabine v roku 1643: „bok aneb ubocz nad hostowny wisyety od znakov hore rigljkom az po cestu.“⁵⁰

K významu
slova gang

V sekvencii 5, 6, 9, 14, 17, 19, 20, 21 a 22 sa stretávame so slovom gang a jeho rôznymi dobovými variantmi: „Ganguw zlatych, Strjbrnych“ (S2), „Cžlowek který hleda Gangůw Zlatych bohatych“ (S2), „takowe zrna wtom gangu“ (S2), „...in diesem Loch findest du einen Gang“ (N2), „...wirstu einen gülden gang“ (N1), „einen gesprenkelten gülden Gang finden“ (N1), „tu najdeš gank“ (S7), „chceš-li teho ganku dojíti“ (S7), „nagdess tam Gank zlaty“ (S2), „tam znajdziesz gank złoty“ (P), „w tym ganku są drogie kamienie“ (P) a pod.

Józef Nyka prekladá z nemeckých textov zemských kľúčov slovo Gang do modernej poľštiny ako „žila“ (żyła). Podobne tak ho môžeme prekladať a interpretovať z dobového jazyka slovacikálnych pamiatok, aj mimo okruh nami skúmaných zemských kľúčov, predovšetkým v textoch vzťahujúcich sa k dejinám prospektorstva a baníctva. Rudná žila v bani sa označovala ako „gang“ alebo „geng“. V listine z Boce z roku 1599 si všimneme „gang

⁴⁷ STANISLAW ELJASZ RADZIKOWSKI: *Michala Chrościńskiego Opisanie ciekawe gór Tatrów*, s. 17.

⁴⁸ MICHAŁ GRABOWSKI: *Kody i zagadki w „spiskach“ tatrzańskich*, s. 9.

⁴⁹ MILAN MAJTÁN A KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka V*, s. 65 – 66.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 66.

budto sryeborny aneb zlatny wyssurfugy“. V inom dokumente z tej istej obce z roku 1610 sa zase zmieňuje „*po klufte prišel na gang*“, či v roku 1659 o tom, ako tu „*nowe surfy a genky se nassly*.“⁵¹ Pozoruhodné je aj to, že skutočne ide o slovo z dávnej montanistickej terminológie – gang je totiž aj striktné odborné označenie pre horninu ležiacu nad alebo pod ložiskom úžitkového nerastu, teda nadložie alebo podložie. V konkrétnom význame hangotského a ligendského gangu je v listine zo Žakaroviec z roku 1771 zmienená geologická situácia „*na pravem ligenzkem a hangozkem swogim gangu*“.⁵²

Pri opise nerastného a rudného bohatstva v okolí Žabieho plesa autori zemských kľúčov používajú názvy, ktoré nás presviedčajú o rozmanitosti a prepracovanosti terminológie vzťahujúcej sa okrem zlata a striebra predovšetkým ku vzácnym minerálom, drahokamom a polodrahokamom. Z opisu náleziska v cieľovej destinácii môžeme napríklad excerpovať nasledujúce názvy drahých kameňov či nerastov a porovnať ich so zmienkami v iných dobových pamiatkach slovenského jazyka.

O rozmanitosti a prepracovanosti hľadačskej terminológie s ohľadom na drahé kamene

Skúmané texty sa zmieňujú, že pri Žabom plese možno nájsť „*Carbunculi, drahe kameni, Zafir, Rubyn y wsselikych drahych kamenůw*“ (S1), existenciu drahokamov potvrdzuje aj ďalší rukopis: „*...tam gest mnohých, rozličných a newyprawitedlných drahých kamenj*“ (S5). A pritom autor upozorňuje: „*Gestli bys chtel z tech drahych kamenj wzýti sobě nekteré; tedy naber tolíko, ktere gsuu sprostěgssj: gako Dyamant a Rubjn. Dyamant gest bjly, Rubjn čerwenj.*“ (S5). Podobné uistenie nájdeme aj v ďalšom rukopise: „*Tu gest Strjbra, Zlata, Lazuru, Čarbunculi, Diamantu, Saphyru, Rubinu etc. In Summa: Wsseligakych drahych Kamenj.*“ (S2). Pre doplnenie uveďme aj cudzojazyčné texty zemských kľúčov: „*hier ist Gold Silber, Lasur, Carfunkel, Demant, Saphir, Rubin also in summa allerley Edelgestein* (N1) alebo „*von Marmor, Rubin, Saphiren, Perlen, und Edelsteinen kanst Du nehmen*“ (N3) Paradoxne, dobový text v staropoľskom jazyku je v tomto ohľade prekvapujúco lakonický: „*W tym ganku są drogie kamienie, bierz co ci Pan Bóg dal.*“ (P)

Karbunkul alebo karbunkuluš, „*Carbunculus*“, „*Carbunculi* (S1), „*Čarbunculi* (S2), „*Carfunkel* (N1) je slovo latinského pôvodu a v prameňoch sa používa k označeniu tmavočerveného drahokamu vysokej hodnoty: „*Mezy drahjm kamenjm negdrachssj gest karbunkul.*“⁵³ Definíciu tohto drahokamu

O drahokame menom „karbunkulus“ alias rubín, ale tiež o českých granátoch

⁵¹ MILAN MAJTÁN A KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka*. Vol. I. Bratislava: Veda 1991, s. 376.

⁵² FERENC GREGOR: *Die alte ungarische und slowakische Bergbauterminologie mit ihren deutschen Bezügen*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1985, 344 s.

⁵³ JOANNES AMOS COMENIUS: *Janua linguae latinae reserata aurea sive seminarium linguae latinae et scientiarum omnium*. Leutschoviae: Laurentii Breveri, 1643, 762 s. Slovenský rukopisný preklad Františka Búľovského [Franciscus Bulowsky] z roku 1666, ktorý

prináša *Kamaldulský slovník* z roku 1763 ako „*anthracites: karbúinkl, krwawnyjk ohniwy, kameň; acaustus: karbúnkul*“,“⁵⁴ podobne tak aj súdobý odborný traktát z roku 1760: „*Karbunkul: ochniwy krystal podobny sklu*.“⁵⁵

„*Apyritos: karbunkl*“⁵⁶ je známy svojim charakteristickým sfarbením: „*čerweny kamen gako carbunculus*“⁵⁷ a vysokým leskom: „*gako karbunkulusy bliščali*“⁵⁸ Vetu „*položjm na karbunkuljch kamenj*“⁵⁹ možno kvôli tvrdosti (a teda i trvácnosti) tohto druhu drahokamu chápať aj metaforicky, ak má niečo spočívať na pevných základoch.

Karbunkulus bol aj zástupným pomenovaním pre „*rubinus: rubin, kameň*“,“⁶⁰ „*rubinus, pyropus: rubint*“,“⁶¹ teda purpurovú priesvitnú odrodu korundu. Ten sa takisto objavuje v nami skúmaných prameňoch ako „*rubyn*“ (S1), „*rubjn*“ (S5), „*Rubin*“ (S2, N1, N3). Zmienky ako „*čerweny rubjn*“⁶² či „*rubjn se červená*“⁶³ nám pripomína, že farba bola aj v tomto prípade dôležitým rozpoznávacím znamením. „*Drahe kamenj gako rubinty*“, popisuje *Turčiansky receptár* zo 17. storočia, pričom listiny z Čachtíc z roku 1736 zmieňujú „*deset drobnich rubintku*“ a záznam zo Zvolena z roku 1709 prsteň „*rubintowy z dewgatmi rubintmy*“.⁶⁴

je príväzkom tlačeného diela, 503 s. Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, sign. B529.

⁵⁴ *Syllabus dictionarij Latino-Slavonicus cum brevi quoque methodo parvulorum, rite videlicet: scribendi, formandi et pronuncind nonnullas vces in Ortographo Slavonico Idiomate, quod exemplis deducitur*, 1763. 948 s. Rukopis v Univerzitnej knižnici v Budapešti, sign. H64.

⁵⁵ *Krátke poznamenáni sweta, to gest: Malý spis kragén, mést, wód, áno y národuw rozlinčnyých*, 294 s. Rukopis z roku 1760 v Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti, sig. Quart. Slav. 37.

⁵⁶ ADAMUS LATSNY: *Dictionarium cognitionem seu convenientiam linguarum: Hungaricae et Slavicae exhibens pro nationalibus scholis Slavonicis adornatum*, 1767 – 1797. Rukopis v Univerzitnej knižnici v Budapešti. Sign. H 10.

⁵⁷ *Opuscula artis chymicae*, 390 s. Rukopis zo 17. storočia v Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti, sig. Duod. Slav. 3.

⁵⁸ DOMINICUS MOKOS: *Sermones pro festo B. Virginis Mariae Immaculatae*, 142 s. Rukopis z roku 1758 v Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti, sig. Quart. Slav. 66.

⁵⁹ *Cantus et orationes*. Rukopis zo 17. stor. v Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti, sign. Duodec. Slav. 6.

⁶⁰ *Syllabus dictionarij Latino-Slavonicus* a MILAN MAJTÁN a KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka V*, s. 187.

⁶¹ ADAMUS LATSNY: *Dictionarium cognitionem seu convenientiam linguarum*, pozri MILAN MAJTÁN a KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka V*, s. 187.

⁶² JOANNES AMOS COMENIUS: *Orbis sensualium pictus quadrilinguis. Hoc est omnium fundamentalium in mundo rerum et vita actionum, pictura et nomenclatura Latina, Germanica, Hungarica et Bohemica*. Leuchoviae: S. Brewer, 1685, 313 s.

⁶³ LADISLAUS BARTOLOMEIDES: *Kratičká hystorye přirozenj k pomocy a k dobrému gak učitelů, tak y mládeže sskolské sepsaná, ano y k rozssjřenj lepssj a k Bohu wedaucy známosti tohto swěta wübec*. Budín: K. Landerer 1798, 63 s.

⁶⁴ MILAN MAJTÁN a KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka V*, s. 187.

Pre úplnosť však dodajme, že červenú farbu môžu mať – slovami už citovaného *Turčianskeho receptára* – aj „drahe kamenj gako granaty“.⁶⁵ Takto musíme chápať aj pomenovanie „česky diamant čerweny“⁶⁶ v zázname z Trenčína z roku 1613, kde sa slovo „diamant“ evidentne využíva zámenou za „drahokam“. Autor má na mysli český granát, teda v mineralologickej terminológii almandín.

Diamant, „bijly démant“⁶⁷ čiže „diemant“ v písomnosti z Orlového roku 1694 či „démant“ podľa listiny z Trenčína z roku 1613⁶⁸ je najvzácnejší a najdrahší drahokam, preto mu autori zemských kľúčov venujú patričnú pozornosť: „dyamant“ (S5), „diamant“ (S2) či „deman“ (N1). Názov používajú priamo k označeniu vzácneho minerálu či klenotu na rozdiel od iných dobových pisateľov s obľubou písucich metaforickým jazykom, aby nás napríklad poučili, že „pannenstwi gak diamant swíři“⁶⁹ alebo o vrúcnosti vzťahu v súkromnej korešpondencii: „Má vprimná grofka, drahý mug diamante.“⁷⁰ K opisu drobných diamantov sa napríklad v listine z Čachtíc z roku 1736 použilo označenie „male diamantky“ alebo v jednotnom čísle „dyamantik“, ako čítame v zázname z Praznova z roku 1630.⁷¹ Bez zaujímavosti nie je ani slovné spojenie „falessny diamant“.⁷²

O bielych
diamantoch

V zemských kľúčoch zmieňovaný „Zafir“ (S1), „Saphyr“ (S2), „Saphir“ (N1), „Saphiren“ (N3), teda zafír, je modrý alebo číry priehľadný drahokam, ktorý je ďalšou odrodou korundu: „Mezy drahjm kamenjm gest zafir.“⁷³ Spomína sa aj v iných dobových písomnostiach ako „saphirus“,⁷⁴ „sáffjr, zaffirus“⁷⁵ pričom v kontexte toho istého prameňa nachádzame aj slovné

O modrých
alebo čírych
zafíroch

⁶⁵ MILAN MAJTÁN A KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka* I, s. 382.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 250.

⁶⁷ JOANNES AMOS COMENIUS: *Orbis sensualium pictus quadrilinguis*, MILAN MAJTÁN A KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka* V, s. 187.

⁶⁸ MILAN MAJTÁN A KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka* I, s. 250.

⁶⁹ HUGOLÍN GAVLOVIČ: *Walaska sskola mrawuw stodola*, Pruské 1775, 757 s. Rukopis v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine, sign. B 89.

⁷⁰ JOANNES BAPTISTA BESKO: *Smutné rozlučenj Człowěka podle Krwi, a Ctnosti wýsoce Wznesseného aneb: Pohřební Kázanj pri Sláwných exequiách (...) Pána Groffa Illessházy Jozeffa, z Illessháze, (...) zámku, a Panstwj Trenčánskeho Dedičného Pána, Slawných Stolic, (...)*. W Trnawe: Wytlačené w Impressy Kollegi Akademického, 1766, 32 s.

⁷¹ MILAN MAJTÁN A KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka* I, s. 250.

⁷² DOMINICUS MOKOS: *Sermones pro festo B. Virginis Mariae Immaculatae*, MILAN MAJTÁN A KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka* I, s. 250.

⁷³ JOANNES AMOS COMENIUS: *Janua linguae latinae reserata aurea*, MILAN MAJTÁN A KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka* VII, s. 36.

⁷⁴ *Slovenské kázne*, 1766 – 1780, 149 s. Rukopis v súkromnom vlastníctve autora.

⁷⁵ *Swaté biblia slowenské*, 920 s. Rukopis z 18. storočia z Červeného Kláštora na Farskom úrade v Cíferi.

spojenia „s kameňa saffjrowého“ či „ozdobeny kamenjm saffyrowym“. Liekopis *Justa Torkosa* z roku 1745 obsahuje aj položku „magisterium lapid. Saphirri: magisterium z safyru“, čo naznačuje použitie zafíru v medicíne prvej polovice 18. storočia.⁷⁶ Zatiaľ čo formulácia „založjm tě na zafirjch“⁷⁷ má zjavne alegorický význam, sfarbenie tohto drahokamu často inšpirovalo k charakteristike farebnosti – výraz „zafírovo modrá“ je ostatne súčasťou nášho slovníka dodnes. O to viac zarazí zjavný omyl v texte Ladislava Bartolomeidesa z roku 1798, ktorý je chybné presvedčený, že „zaffr se zelená“.⁷⁸ Ak by bol ale čítal staršie dielo *Orbis sensualium pictus quadrilinguis*, v ktorom Ján Ámos Komenský jasne opisuje „drahé kamenj jako nebesky saffjir“, určite by sa nedal pomýliť farbou, akú má v skutočnosti „zeleny ssmaragd“.⁷⁹

O polodrahokame
lazurite

Okrem toho musíme zmieniť aj „lazur“ (S2), teda polodrahokam lazurit známy svojou modrou farbou. „Lazur gest belawy“,⁸⁰ nemá v tom opäť úplne jasno Ladislav Bartolomeides na rozdiel od zasväteného autora *Liptovského herbára* zo 17. storočia, ktorý vcelku správne mieni, že „lazur nyekte-ry gest syrowy yako ruda, gyny modrosty wesele“.⁸¹ Podľa zemských kľúčov sa „gank lazurový“ (S7) nachádzal pri Bielom plese, O tom, ako máme podľa autora jedného z nich rozumieť tvrdeniu, že „lazur drží v sobě 3 díly zlata“ (S7), sa necháme poučiť z už zmienenej *Geografie* Stanislawa Józefa Duńczewského. Ten vo svojom diele píše, že v Tatrách možno objaviť aj zlato „przyległe do kamienia niebieskiego niby lazuru.“⁸²

Zemské kľúče
na rozhraní
voľnej
obraznosti
a legend

Dôvodom našej analýzy zemských kľúčov nie je zhodnotenie výskytu vzácnych rúd a minerálov v Tatrách, ale jazykový a kultúrno-historický rozbor týchto zaujímavých dobových dokumentov. Zrejme sa však nebudeme myliť, ak uvedieme, že ich autori značne zveličujú. Sme ochotní pripustiť, že hľadači pokladov prisudzovali niektorým prírodným útvarom antropomorfné vlastnosti. Stĺpy, plastiky či iné podivuhodnosti môžeme pritom vysvetľovať nadmernou obrazotvornosťou hľadačov vstupujúcich do jaskýň. Ich kvapľová výzdoba môže pri mihotavom svetle fakiel, sviečok

⁷⁶ JUSTUS JOHANNES TORKOS: *Taxa pharmaceutica Posoniensis cum instructionibus pharmacopoeum, chirurgorum et obstetricum speciali mandato excelsi consilii regii locumtenentialis Hungarici assumta*. Preßburg: Litteris Royerianis, 1745, 98 s.

⁷⁷ *Cantus et orationes*, MILAN MAJTÁN a kol.: *Historický slovník slovenského jazyka VII*, s. 37.

⁷⁸ LADISLAUS BARTOLOMEIDES: *Kratičká hystorye přirozenj*, MILAN MAJTÁN a kol.: *Historický slovník slovenského jazyka II*, s. 202.

⁷⁹ JOANNES AMOS COMENIUS: *Orbis sensualium pictus quadrilinguis*, MILAN MAJTÁN a kol.: *Historický slovník slovenského jazyka V*, s. 187.

⁸⁰ LADISLAUS BARTOLOMEIDES: *Kratičká hystorye přirozenj*, MILAN MAJTÁN a kol.: *Historický slovník slovenského jazyka II*, s. 202.

⁸¹ *Liptovský herbár* zo 17. stor., 335 s. Rukopis v Magyar Tudományos Akadémiai Könyvtár v Budapešti, sign. K 59.

⁸² Citované podľa JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 36.

alebo pochodní skutočne prepožičiavať tomuto podzemnému svetu ilúziu nadprirodzeného života, avšak rozprávanie o bohatstve kráľa Gregoriusa môžeme oprávnenne odkázať do ríše legiend. Napriek tomu však predstavuje zaujímavý podnet na ďalšie skúmanie. Všimnime si, ako ho zmieňujú rôzni autori zemských kľúčov:

„Tam sedj gako sam kral Gregorius a snim gehu knižatá z radú, netreba tobe nižadneho swetla wteg swetničky nebo sam kral Gregorius switi swogu korunu“ (S1). „Abys trefil do druhe djry wegjt, tam se nelekey,“ upozorňuje ďalší. „Tam widjs Gregoryusa, stogjcyho krále prostred té geskyně, ze sameho čjsteho zlata, a ma očj karbunkulusowé.“ (S5) „Tam sedj sam Kral Gregorius, a s nim gehu Knjzata a Rada Netreba tobe tam žadneho Swetla bude (...). Nebo sam Kral Gregorius swjti Korunu swu.“ (S2) Podobne tak čítame aj v nemeckom texte „... das alles ist einen gülden den Königlichen Hoffzimmer zu vergleichen also da sitzt der Königliche Gregorius sambt seinen Fürsten und Rätchen, da bedarff man keines lichtes nicht, den der König leichtet selber mit seiner Kron.“ (N1)

V snahe vysvetliť, kde sa vzala na poľsko-slovenskom pomedzí neobvyklá legenda o zázračných pokladoch kráľa Gregora, formuloval poľský literárny historik Julian Krzyżanowski (1892 – 1976) dôvtipnú hypotézu o „importe“ tohto rozprávania zo západoeurópskej kultúrnej oblasti.⁸³ Tento motív nachádza v latinskej zbierke príbehov z prelomu 13. a 14. storočia *Gesta Romanorum*. V nej neznámy autor prerozprával z rozličných orientálnych, biblických a antických prameňov a legiend tematicky pestré *exemplá*, ktoré rozšíril o morálnu, alegorickú a mystickú interpretáciu. Zachovali sa v množstve úprav, rukopisov a prvotlačí, pričom je zaujímavé, že ich preklady do národných jazykov sa objavovali už od 14. storočia.⁸⁴ Konkrétne ide o príbeh klerika, ktorý v Ríme kopal pri podstavci starobylej sochy až našiel vchod do napoly zasypanej chodby. Tá ho zaviedla do podzemnej siene, v ktorej svetlo obrovského karbunkulu ožarovalo množstvo nazhromaždených pokladov. Inú verziu tejto legendy viažucej sa k pápežovi Silvestrovi II., teda Gerbertovi z Aurillacu († 1003), nachádza profesor Krzyżanowski v kronike Viliama z Malmesbury (1080 – 1142) a upozorňuje, že v prípade

*Genéza legendy
o zázračných
pokladoch kráľa
Gregora*

⁸³ JULIAN KRZYŻANOWSKI: Na szlakach tatrzańskich poszukiwaczy skarbów. In: *Paralele: Studia porównawcze z pogranicza literatury i folkloru*. Ed.: IDEM. Warszawa: PWN, 1977, s. 421 – 425.

⁸⁴ Pozri neúplné slovenské preklady: *Skutky Rimanov*. Trans.: MARIANA PAULINY-DANIELISOVÁ. Bratislava: Tatran, 1978, 140 s. Ďalej: *Rímske príbehy*. Trans.: JOZEF MINÁRIK; HELENA MÁJEKOVÁ a MARTA KERULOVÁ. Bratislava: Mladé letá, 1981, 166 s.

rozprávania o „kráľovi Gregorovi“ z tatranskej oblasti ide o analogický príbeh, v ktorom sa pôvodné meno Gerbert transformovalo do podoby Gregor. „Autor tejto znamenite zdokumentovanej koncepcie poukázal okrem toho na dobre podložený predpoklad, kde a kedy vznikla táto tatranská legenda a akými cestami sa dostala do Tatier,“ hodnotí Krzyżanowského mienku Jacek Kolbuszewski.⁸⁵

Keďže od formovania hypotézy profesora Krzyżanowského ubehlo už takmer pol storočia, pozrime sa na túto problematiku cez prizmu súčasných poznatkov, pričom sa sústredíme predovšetkým na zmienenu Viliamovu kroniku *Gesta regum Anglorum*, ktoré spísal medzi rokmi 1124 až 1126. Jeho dielo sa pritom stalo inšpiráciou aj pre ďalších európskych autorov.⁸⁶ „Zmysel pre dramatický výklad, vysoká úroveň textu a príťažlivá povaha spracovanej témy spôsobili, že Viliamova verzia sa stala v najrôznejších obmenách a doplneniach základom pre tradované varianty,“ píše český historik filozofie Marek Otisk, ktorý sa touto témou podrobne zaoberal vo svojej monografii.⁸⁷ A my dodajme, že medzi tieto „tradované varianty v najrôznejších obmenách a doplneniach“ môžeme skutočne zaradiť aj príbehy o Gerbertových/Gregorových bájných pokladoch v tatranskej oblasti.

S prihliadnutím na štúdiu Mareka Otiska pripomeňme tú časť Viliamovho textu, v ktorom sa zmieňuje Gerbertovo dobrodružstvo v pozostatkoch antického Marsovho poľa (*Campus Martius*) v Ríme a poukážme na podobnosť jej fabuly s opismi zemských kľúčov o podzemných pokladniciach kráľa Gregora. Podľa legendy v tejto oblasti stála staroveká socha z kovu, ktorá mala vztýčený prst na pravej ruke a na hlave nápis vyzývajúci k úderu. Ľudia to chápali tak, že ak sa chcú zmocniť pokladu, ktorý socha naznačuje, musia do nej udierať a mnohí sa o to sekerami aj pokúšali, pokým ich Gerbert nevyviedol z omylu.⁸⁸ Počkal až bude na poludnie (*meridie*) slnko v správnej pozícii, zaznamenal si miesto, označené tieňom prsta sochy. V noci sa vrátil na miesto so svojim pomocníkom, aby s použitím svojho

⁸⁵ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 159.

⁸⁶ MASSIMO OLDONI: *A fantasia dicitur fantasma, Gerberto e la sua storia II*. In: *Studi Medievali*, roč. 21, 1980, no. 2, s. 493 – 622. Pozri tiež IDEM: *Gerberto e la sua Storia*. In: *Studi Medievali*, roč. 18, 1977, no. 2, s. 629 – 704.

⁸⁷ MAREK OTISK: „Papežovo ďábelské vedomie: Věda a filosofie v době Gerberta z Aurillacu. Ostrava: Montanex a Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2010, s. 12.

⁸⁸ WILLELMI MALMESBIRIENSIS MONACHI: *De Gestis regum Anglorum, libri quinque. Historiae nouellae. Libri tres*. Ed.: WILLIAM STUBBS. London: Rerum Britannicarum medii aevi scriptores, 1887, s. 284: „Erat iuxta Romam in campo Martio statua, aerea an ferrea incertum michi, dextrae manus indicem digitum extentum habens; scriptum quoque in capite ‚Hic percutite. Quod superioris aevi homines ita intelligendum rati quasi ibi thesaurum inuenirent, multis securium ictibus innocentem statuam lanauerant. Sed illerum Gerbertus redarguit errorem, longe aliter ambiguitate absoluta...“

tajného umenia vstúpil do podzemia.⁸⁹ Obidvaja odvážlivci v hĺbinách našli nádherný palác strážený zlatými vojakmi, s kráľom a kráľovnou v okázalých sieňach nevidanej výzdoby a množstvom vybraných jedál a nápojov. To však malo jeden zásadný nedostatok – na nič sa nedalo siahnuť, pretože predmety pri priblížení začali miznúť. Gerbertov druh siahol po zlatom nožíku v domnienke, že takáto drobnosť nebude chýbať. V tej chvíli sa ozval hrozný krik, neďaleko stojaci zlatý chlapec s lukom vystrelil šíp a všetko sa zatemnilo. Preto sa vo svetle lampáša vrátili na povrch s prázdnyimi rukami, bez vzácností z podzemných pokladov.⁹⁰ Podobnosť s opisom bájných pokladov Tatier je tu naozaj zjavná – či už ide o samotnú fabulu, opisy bohatstva uloženého v podzemnom „kráľovstve“, ako aj predpoklad špecifických znalostí „tajného umenia“

„*Táto stredoveká povesť bola v Poľsku známa a ona tiež inšpirovala opis podzemného kráľovstva Gregora v tatranských spiskoch,*“⁹¹ komentuje Jacek Kolbuszewski zistenia Juliana Krzyżanowského. Je to názor s ktorými môžeme súhlasiť s tým dodatkom, že zmienená legenda bola známa aj v Uhorsku s tým istým efektom, ktorý konštatuje, čo si ešte rozoberieme v rámci diskusie s doteraz publikovanými názormi odborníkov.

Predbežné výsledky analýzy nami skúmaných textov umožňujú vstúpiť s novými poznatkami do diskusie s odborníkmi, ktorí vo väčšine pozostávajú z poľských bádateľov, ako sú Julian Krzyżanowski, Jacek Kolbuszewski, Józef Nyka či Michał Grabowski. Je to o to dôležitejšie, že vedec-
ký záujem o zemské kľúče prejavili bádatelia na Slovensku iba sporadicky.

*Diskusia
a predbežné
závery*

⁸⁹ *Ibidem*: „...namque meridie sole in centro existente notans quo protenderetur umbra digiti ibi palum figit, mox superueniente nocte solo cubiculario laternam portante comitatus eo contendit. Ibi terra solitis artibus dehiscens latum ingredientibus patefecit introitum.“

⁹⁰ *Ibidem*, s. 284 – 286: „Conspicantur ingentem regiam, aureos parietes, aurea lacunaria, aurea omnia; milites aureos aureis tesseris quasi animum oblectantes; regem metallicum cum regina discumbentes, apposita obsonia, astantes ministros, pateras multi ponderis et pretii, ubi naturam uincebat opus. In interiori parte domus carbunculus lapis in primis nobilis et paruus inuentu tenebras noctis fugabat. In contrario angulo stabat puer arcum tenens extento neruo et barundine intenta. Ita in omnibus, cum oculos spectantium ars pretiosa raptaret, nichil erat quod posset tangi etsi posset uideri; continuo enim ut quis manum ad contingendum aptaret, uidebantur omnes illae imagines prosilire et impetum in presumptorem facere. Quo timore pressus Gerbertus ambitum suum fregat; sed non abstinuit cubicularius quin mirabilis artificii cultellum, quem mensae impositum uideret, abriperet; arbitratus scilicet in tanta preda paruum latrocinium posse latere. Verum mox omnibus imaginibus cum fremitu exsurgentibus, puer quoque emissa harundine in carbunculum tenebras induxit, et nisi ille monitu domini cultellum reicere accelerasset, graues ambo penas dedissent. Sic insatiata cupiditatis uoragine laterna gressus ducente discessum.“

⁹¹ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 159.

Pričom môžeme spomenúť predovšetkým štúdie Ervína Lazara či Márie Kosovej, dnes už viac ako štyri desaťročia staré. Pre úplnosť musíme zmieniť aj spišských bádateľov inej ako slovenskej národnosti v uplynulých storočiach, ako boli Viktor Greschik, Martin Róth či Johann Lipták.

Všimnime si teraz analyzované cudzojazyčné znenie zemských kľúčov z pohľadu ich dobového výskumu a publikovania. Konkrétne ide o texty N1, N2, N3 a P, pričom okolnosti ich redakcie a zverejnenia jednotlivými bádateľmi umožňujú vysloviť ďalšie zaujímavé závery.

Vznikli
cudzojazyčné
preklady zo
slovenskej
pôvodiny?

Text N1 je, ako sme sa už zmienili, prepisom diela *Schwarzkünstler – Persiflage aus der Hohen Tatra* zverejnenom v nemeckom jazyku v periodiku *Karpathen Post* z 10. a 17. septembra 1896 Viktorom Greschikom.⁹² Ten bol podľa dobového komentára zverejnený „nach einer alten Handschrift in orig. Schreibweise aus dem 16. Jahrhunderte“, teda podľa pôvodného rukopisu zo 16. storočia so zachovaním jazykovej originality, pričom Józef Nyka upozorňuje, že to môže byť až storočie nasledujúce.⁹³ Skrátený poľský preklad urobil v roku 1758 Kazimierz Gorączko z Myślenic a jeho časti publikoval v roku 1977 Jacek Kolbuszewski.⁹⁴ Pre úplnosť dodajme, že niektoré časti tohto textu sú identické so slovenskou verziou, ktorú zverejnil v roku 1972 Józef Szaflarski.⁹⁵ Je tiež zaujímavé, že podobné pasáže sa nachádzajú v tzv. *Wydżgowom testamente* datovanom (zrejme chybné) do roku 1630. Józef Nyka nazýva text N1 „spisom z Čiech z 18. storočia“,⁹⁶ pričom neuvádza, na základe čoho dospel k tomuto názoru. Do úvahy pripadá možnosť, že nemecky písaný list považuje za „český“ kvôli tomu, že jeho autor ho podľa vlastných slov píše z Prahy. To je istou indíciou, ktorú však nemôžeme preceňovať. Ak vylúčime možnosť, že ide iba o výlučnú štylizáciu pisateľa dôverne sa obracajúceho k čitateľovi ako reálnemu alebo domnelému rodinnému príslušníkovi (ako sme videli, išlo o obľúbený, priam „žánrový“ postup tvorcov zemských kľúčov), potom ani formulácia „...welch ein Vatter seinen Sohn von Prag auß Böhmen nach Trentschin geschriben hat“ (N1) nemusí znamenať, že

⁹² Schwarzkünstler Persiflage aus der Hohen Tatra I. Ed.: VIKTOR GRESCHIK. In: *Karpathen Post*, roč. XVI, 1896, no. 37, 10. septembra, s. 1 – 2 a Schwarzkünstler Persiflage aus der Hohen Tatra II. Ed.: VIKTOR GRESCHIK. In: *Karpathen Post*, roč. XVI, 1896, no. 38, 17. septembra, s. 3.

⁹³ „List z Pragi, ogłoszony w r. 1896 z godnym pochwały zachowaniem oryginalnej niemczyzny, która zdaje się tkwić w XVII stuleciu...“ JÓZEF NYKA: *Bierz i Bogu dziękuj. Spiski poszukiwaczy skarbów*, s. 5.

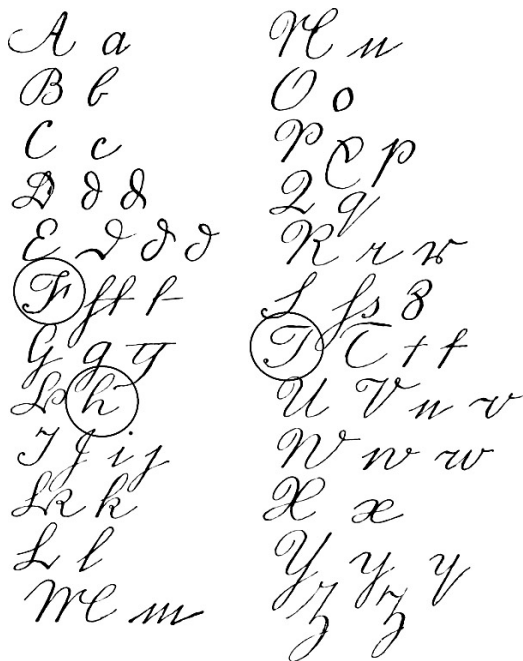
⁹⁴ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Osobliwości i sensacje tatrzańskie*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1977, s. 23 – 26.

⁹⁵ JÓZEF SZAFLARSKI: *Poznanie Tatr: Szkice z rozwoju wiedzy o Tatrach do połowy XIX w.* Warszawa: Sport i Turystyka, 1972, s. 63 – 75.

⁹⁶ JÓZEF NYKA: *Bierz i Bogu dziękuj. Spiski poszukiwaczy skarbów*, s. 5: „Spisek z Czech z XVII wieku“.

iba kvôli tomu, že list vznikol v Prahe (ak tam naozaj vznikol) písal Čech. Je totiž celkom dobre možné, že ho písal Slovák dobre oboznámený s oblasťou, pričom prijímateľom bol obyvateľ Trenčína. Tým sa dostávame k názoru, že časové určenie tohto dokumentu na základe jazykových zvláštností dobovej nemčiny môže síce poukazovať na 17. storočie, ale nejde o datovanie vzniku, ale prípadného neskoršieho prekladu do nemeckého jazyka, pripusťme, zo slovenskej pôvodiny. Tým spôsobom by sme mohli interpretovať údajné „české“ znenie originálu ako použitie dobového slovenského jazyka s početnými českými jazykovými prvkami. Je to iba hypotéza, ktorú však – ako sa zdá – potvrdzuje rozbor textu N2, o ktorom Józef Nyka jasne píše: „*Spis Jakoba Fora v origináli bol v slovenskom jazyku*“.⁹⁷

V nemeckom texte N2 sa totiž objavujú originálne jazykové prvky, napríklad „*pres krizove wodi*“, „*prez drevo male*“ či „*ku trum studnom*“. Môže to znamenať, že autor originálneho nemeckého textu zaznamenal kvôli presnosti aj domáce toponymá v slovenskom jazyku alebo ide o reziduá pôvodne slovenského textu, ktoré prekladateľ nepretlmočil do nemčiny. Tak ako je to teda? Pripomeňme, že nami skúmaný text N2 je prepisom diela *Hinterlassene Schrift eines Schatzsuchers* publikovanom v nemeckom jazyku v ročenke Uhorského karpatského spolku v roku 1901 Martinom Rothom.⁹⁸ Dokument pripisovaný istému Jacobovi Forovi by mal pochádzať z roku 1692, bol prepísaný v roku 1832 a v roku 1901 pretlmočený M. Rothom do nemčiny, pričom zrejme došlo k moderným jazykovým úpravám. A teraz pozor: „*Jazyk originálu bol slovenský alebo poľský*“, tvrdí Józef Nyka.⁹⁹ Domnievame sa, že pôvodne to bol jazyk slovenský, pokiaľ obsahuje slová ako „*pres krizove wodi*“, „*ku trum studnom*“, „*prez drevo male*“ a podobne.



⁹⁷ *Ibidem*: „*Spisek Jakoba Fora w oryginalu był w języku słowackim.*“

⁹⁸ *Hinterlassene Schrift eines Schatzsuchers*. Ed.: MARTIN ROTH. In: *Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-vereins*, roč. 28, 1901, s. 177 – 181.

⁹⁹ JÓZEF NYKA: *Bierz i Bogu dziękuj. Spiski poszukiwaczy skarbów*, s. 11: „*Językiem oryginału był słowacki lub polski.*“

Nemecký text N3 je v mnohom podobný – miestami priam identický – textu N2 pričom si všimnime zaujímavú podobnosť priezvisk ich autorov – Jacob For a Jacob Thor. Priam sa tu ponúka možnosť, že ide o chybu kopistu, ktorý si zamenil písmená F a Th – čo je pri ťažko čitateľnom rukopise pochopiteľné, ako názorne ukazuje aj obrázok vpravo. Túto mienku zastáva aj Józef Nyka, podľa ktorého ide skutočne „o tú istú osobu a ten istý dokument, zmenený v priebehu kopírovania.“¹⁰⁰ Aj tu môžeme konštatovať, že napriek tomu, že pisateľ v texte zmieňuje rok 1692, „štýl, písmo a ortografia sú zrejme novšieho dátá,“¹⁰¹ ako si všimol aj editor tohto textu v roku 1885.

Pokiaľ si teda zhrnieme všetky historické a jazykové indície v skupine nemeckých textov, môžeme vysloviť úsudok, podľa ktorého je text N1 zrejme najstarším. Pripúšťame, že to je v prvej polovici 17. storočia vyhotovený nemecký preklad zo staršieho, pravdepodobne slovenského originálu zo 16. storočia.

Slovenská predloha textu N2 by mala pochádzať z roku 1692, v roku 1832 bola prepísaná alebo aj preložená neznámym kopistom a v roku 1901 publikovaná v nemeckom jazyku.

Vzhľadom k tomu, že autor textu N3 napriek zjavnej identite mnohých pasáží s textom N2 nepreberá slovenské toponymá a skomolil priezvisko autora, pôjde o mladší dokument, ktorý vznikol prepisom práve textu N2. Autor teda už nepracoval so slovenskou pôvodinou, ale už nemeckým prekladom textu N2 (ešte pred jeho vydaním tlačou v roku 1901) a s určitými modifikáciami. Text N 3 bol publikovaný v roku 1885.

Čo sa týka textu P, ten bude zrejme najmladší a tu vchádzame do sporu s poľskými bádateľmi o vzniku a datovaní tohto zaujímavého dokumentu. Jeho znenie sme čerpali z už niekoľkokrát zmienenej, rozsahom pomerne útlej knihy zostavenej Stanislawom E. Radzikowským na základe starobylého rukopisu poľského hľadača pokladov Michała Chrościńskiego.¹⁰²

Zámerne píšeme o „starobylom“ rukopise, keďže o určenie jeho veku a pôvodu sa pokúsime v diskusii s poľskými bádateľmi. Stanislaw Radzowski prisudzuje autorstvo tohto textu Michałovi Chrościńskému, avšak jeho dielo je v skutočnosti zbierkou nielen textov samotného pisateľa, ale aj

¹⁰⁰ *Ibidem*, s. 17: „...chodzi oczywiście o tę samą osobę i ten sam dokument, zmieniany w toku kopiowań.“

¹⁰¹ E. K.: Ein Kuriosum. In: *Karpathen-Post*, roč. 19, 1885, 7. mája, s. 2: „Im Vorhinein ist zu bemerken, daß Styl, Schrift und Orthographie jüngerer Datums sind, als die Beichreibung angibt.“

¹⁰² STANISLAW ELIASZ RADZIKOWSKI: *Michała Chrościńskiego Opisanie ciekawe gór Tatrów*. Kraków: G. Gebethner, 1905, 78 s.

tých, ktoré prepísal a prevzal. O rukopise¹⁰³ Jacek Kolbuszewski usudzuje, že „nepochybné pochádza z 18. storočia, ale jeho jednotlivé časti sú odpismi staršieho textu zo 17. storočia.“¹⁰⁴ Tento názor bude zrejme potrebné v súčasnosti poopraviť, keďže iba nedávno Józef Nyka k Chrościńskiego manuskriptu poznamenal, že jeho „kaligrafia zrejme nesiahá pred 19. storočie.“¹⁰⁵

Jasná nie je ani totožnosť autora, z ktorého zbierky zemských kľúčov sme text P excerpovali. V rukopise sa jeho meno objavuje iba jediný raz a to ako „Hrościński“. Nie je známe, prečo ho Stanisław Radzikowski pozmenil, a treba dodať aj to, že potom aj márne pátral v archívnych fondoch po osobe s týmto priezviskom. Od Radzikowského preberali tento tvar aj jeho nasledovníci s výnimkou už zmieneného geografa Józefa Szaflarského (1908 – 1989). Veľká tatranská encyklopédia¹⁰⁶ prináša informáciu, že existujú celkom tri verzie autorovho priezviska a to Chrościński, Hrościński i Hrosieński, pričom ale nevysvetlí, že prvé dva tvary vznikli (mylnou?) interpretáciou Stanisława Radzikowského. Tento rozpor si pritom všimol literárny historik Jan Gwałbert Pawlikowski (1860 – 1939), a to ešte v roku 1934.¹⁰⁷

Na základe zhody niektorých textových markerov môžeme usudzovať, že dokument P vznikol pravdepodobne prekladom, či skôr skráteným prerozprávaním slovenských originálov, ktoré boli rozšírené na Spiši v priebehu 18. storočia – čím konkrétne myslíme dobové odpisy v slovenskom jazyku v podobe textov S1, S4 a S5. Spoločný názov *Spis do Tatár k trom Turňam, ktore leža nad mestem Kežmarkem*, pod ktorým boli tieto texty v roku 1907 publikované, veľmi pripomína titul spisu *Wahrhaftige und gründliche Beschreibung zu den dreyen Thürmen, und zu dem Kroten-See, welches auf dem Schnee-Gebirge in der Grafschaft Zips, über dem Kaisersmarker-Hattert ist* zmienenom v knihe Kristiána Genersicha (1759 – 1825), ako „dod'aleka rozšírené“. Prisľuby bohatstva v ňom zmieneného nazýva síce autor legendami, ale dodáva, že „môže byť na tom niečo pravdy.“¹⁰⁸

¹⁰³ MICHAŁ CHROŚCIŃSKI: *Skarbowiec Michała Hrościńskiego S.M.P. Filozofa, Opisanie ciekawe Gór Tatrów za Nowem Targiem i dalej mający, z prognostyków od duchowney osoby uczynionym ku wynaydowaniu skarbów, klenotów i ziół służący*. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Dostupné online: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/608894/display/JPEG>.

¹⁰⁴ JACEK KOLBUSZEWSKI: *Skarby króla Gregoriusa*, s. 43.

¹⁰⁵ JÓZEF NYKA: *Bierz i Bogu dziękuj. Spiski poszukiwaczy skarbów*, s. 19.

¹⁰⁶ ZOFIA RADWAŃSKA-PARYSKA a WITOLD HENRYK PARYSKI: *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*. Poronin: Wydawnictwo Górskie, 2004, s. 964.

¹⁰⁷ JAN GWALBERT PAWLIKOWSKI: *Z dziejów poezji tatrzańskiej*. Kraków: Polskie Tow. Tatrzańskie, 1935, s. 3.

¹⁰⁸ CHRISTIAN GENERSICH: *Reise in die Carpathen mit vorzüglicher Rücksicht auf das Tatra-Gebirge*. Ed.: SAMUEL BREDECZKY. Wien – Triest: Geistinger, 1807, s. 196 – 198.

To nám nepriamo dokazuje, že ak boli tieto zemské kľúče „*dod’aleka rozšírené*“ začiatkom 19. storočia, celkom určite kolovali v tatranskej oblasti už v storočí predchádzajúcom, čo sa týka aj textu P a iných, v poľskom jazyku písaných „*spiskov*“ zozbieraných Michałom Chrościńským v 18. storočí. Toto datovanie môžeme vztiahnuť aj na texty S1, S4 a S5, či predpokladané slovenské predlohy textov N1 a N2, odkazujúcich na záver 17. storočia.

Tam, kde sme pri predchádzajúcich prameňoch odkázaní iba na zhodnotenie indícií, máme v prípade textov S3, S6 a S7 v otázke ich datovania úplne jasno. Sú nepochybne najstaršie a vznikli v 60. rokoch 16. storočia na základe ešte starších predlôh.

Z tohto zistenia v konečnom dôsledku vyplýva skutočnosť, že slovákálne podoby zemských kľúčov budú pravdepodobne najstaršie a vzhľadom na ich geografické situovanie vznikali na Spiši od polovice 16. storočia. Ich nemecké pendanty mohli síce vznikať aj súčasne vzhľadom na tamojšie nemecké osídlenie, ale zatiaľ známe doklady umožňujú datovať ich najskôr do prvej polovice 17. storočia, poľské dokonca o ďalšie storočie neskôr.

Aj to dokazuje mimoriadny význam týchto osobitných historických dokumentov pre jazykovedu, históriu slovenskej literatúry a všeobecne aj pre iné dejinné odbory. Domnievame sa preto, že ďalšie interdisciplinárne štúdium môže v tomto smere priniesť ešte množstvo cenných poznatkov.

Konkordancia vybraných dobových textov „zemských klúčov“ s prihliadnutím na ich jazykové varianty a sémantickú interpretáciu

Na nasledujúcich stránkach publikujeme súbor textov zemských klúčov tematicky sa viažiacich k existencii údajných nerastných pokladov pri Žabom jazere v Tatrách. K vytvoreniu zloženého textu bolo použitých celkom 7 slovenských prameňov, ktoré sme porovnávali s tromi nemeckými a jedným poľským prameňom.

Súbor 7
slovenských
„zemských
klúčov“

Text S1 je prepisom diela *Spis do Tatár k trom Turňam, ktoré ležia nad mestem Kežmarkem*, zverejnenom v roku 1907 v slovenskom jazyku pravdepodobne Andrejom Kmeťom.¹ Text S2 je prepisom slovenského textu z rukopisu latinsko-slovenského diela *Spisy Na rozličné Mjsta Hory a Bane rozličných Rud a Kowuw*, ktorý v roku 1980 z pozostalosti Alojza Miškoviča čiastočne sprístupnila v slovenskom jazyku Mária Kosová.² Text S3 je prepisom slovenského diela *Jiný spis o Žiabim jazere* z rukopisu *Alchidemia magistri Friderici*, ktorý prvýkrát publikoval v slovenskom jazyku v roku 1969 Ervín Lazar³ a v komentovanej edícii 5. zväzku *Monumenta Linguae Slovacae* roku 2020 Miloš Jesenský, Martin Homza a Pavol Žigo.⁴ Text S4 je prepisom diela *Spis o Žabjm Gezeru gjný* zverejnenom v slovenskom jazyku v roku 1907 pravdepodobne Andrejom Kmeťom.⁵ Text S5 je prepisom diela *Cesta k vrchu tatranskému* zverejnenom v slovenskom jazyku v roku 1907 pravdepodobne Andrejom Kmeťom.⁶ Text S6 je prepisom diela *Descriptio ad montes Carpaticos* zverejnenom v roku 1969 v slovenskom jazyku Ervínom Lazarom a v roku 2020 Milošom Jesenským, Martinom Homzom a Pavlom Žigom.⁷ Text S7 je prepisom diela *Concordans descriptio cum præcessa zve-*

¹ *Spis do Tatár k trom Turňam, které ležia nad mestem Kežmarkem*. In: *Sborník Museálnej Slovenskej Spoločnosti*, roč. 12, 1907, s. 29 – 37.

² KOŠOVÁ, MÁRIA: Folklorizované texty na území Karpát v 16. – 19. storočí. In: *Interetnické vzťahy vo folklóre Karpatskej oblasti*. Ed.: KLÁRA VOLLOŠÁKOVÁ. Bratislava: Veda, 1980, s. 137 – 157.

³ ERVÍN LAZAR (ed.): *Alchidemia 1573: Slovenská alchymistická pamiatka*. In: *Z dejín vied a techniky*, vol. 5, Bratislava: SAV, 1969, s. 475 – 513.

⁴ *Jiný spis o Žiabim jazere*. In: JESENSKÝ, MILOŠ; MARTIN HOMZA a PAVOL ŽIGO: *Alchymia magistra Frederika od Železných vrát zo 16. storočia: Monumenta Linguae Slovacae*. Vol. IV. (ďalej MLS IV). Bratislava: Univerzita Komenského, 2020, 141 s. (tu s. 101 – 102).

⁵ *Spis o Žabjm Gezeru gjný*. In: *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 12, 1907, s. 34.

⁶ In nomine Iesu. *Cesta k vrchu tatranskému*. In: *Sborník Museálnej Slovenskej Spoločnosti*, roč. 12, 1907, s. 34 – 37.

⁷ *Descriptio ad montes Carpaticos*. In: *MLS IV*, s. 102 – 103.

rejnenom v roku 1969 v slovenskom jazyku Ervínom Lazarom a v roku 2020 Milošom Jesenským, Martinom Homzom a Pavlom Žigom.⁸

Súbor 3
nemeckých
„zemských
kľúčov“
Text N1 je prepisom diela *Schwarzkünstler – Persiflage aus der Hohen Tatra* zverejnenom v nemeckom jazyku v periodiku *Karpathen Post* z 10. a 17. septembra 1896 Viktorom Greschikom.⁹ Text N2 je prepisom diela *Hinterlassene Schrift eines Schatzsuchers* publikovanom v nemeckom jazyku v ročenke Uhorského karpatského spolku v roku 1901 Martinom Rothom.¹⁰ Text N3 je prepisom diela *Ein Kuriosum* zverejnenom v nemeckom jazyku v roku 1885 editorom, ktorého totožnosť skrývajú iniciály E.K.¹¹

Pol'ský
„zemský kľúč“
Text P je prepisom diela *Michala Chrościnskiego Opisanie ciekawe gór Tatrów*, ktoré v roku 1905 v poľskom jazyku publikoval a editorsky pripravil Stanislaw Eliaz Radzikowski.¹²

Komparácia 22
porovnateľných
sekvencií
Vzniknutý metatext sme pre potreby komparácie štrukturovali do súboru 22 sekvencií. Pre každú z nich sme v jednotlivých prameňoch vyhľadali na základe obsahových a štylistických príznakov analogické časti a zverejňujeme ich tak, aby uľahčili vzájomné porovnávanie. Pritom musíme ale zobrať do úvahy, že každá sekvencia má rôzne zastúpenie prameňov, keďže rozsah a informačná hodnota každého z nich je do značnej miery limitovaná poznaním a literárnou erudíciou pôvodného autora, užívateľa alebo kopistu.

Z hľadiska formálnej úpravy uvádzame v hlavnom texte pri každej sekvencii priame citácie so skratkovitým označením prameňa. V prípade poľského jazyka ponúkame vlastný preklad pod čiarou, podobne tak aj pri nemeckých textoch – pri tých však okrem prekladu do slovenského jazyka pripájame aj jeho poľskú verziu z dôvodov, ktoré neskôr vysvetlíme pri samotnej komparatívnej analýze tohto metatextu.

⁸ *Concordans descriptio cum praecessa*. In: MLS IV, s. 103.

⁹ *Schwarzkünstler Persiflage aus der Hohen Tatra I*. Ed.: VIKTOR GRESCHIK. In: *Karpathen Post*, roč. XVI, 1896, no. 37, 10. septembra, s. 1 – 2 a *Schwarzkünstler Persiflage aus der Hohen Tatra II*. Ed.: IDEM. In: *Karpathen Post*, roč. XVI, 1896, no. 38, 17. septembra, s. 3.

¹⁰ ROTH, MARTIN (ed.): *Hinterlassene Schrift eines Schatzsuchers*. In: *Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-vereins*, roč. XXVIII, 1901, s. 177 – 181.

¹¹ E. K.: *Ein Kuriosum*. In: *Karpathen-Post*, roč. 19, 1885, 7. mája, s. 2 – 3.

¹² STANISLAW ELIASZ RADZIKOWSKI: *Michala Chrościnskiego Opisanie ciekawe gór Tatrów*. Kraków: G. Gebethner, 1905, 78 s.

„Siehe das ist eine echte Schrift über das verborgene Gewölbe,¹³ die Jacob For im Jahre 1692 geschrieben und noch am selben Tage seinem geliebter Sohne, Jacob, ausväterlich er Liebe hintergelassen hat: dass im Carpathen – Gebirge dieses ungarischen Landes, im Comitae Zips ein Gewölbe verborgen sein, welches von einigen guten und gottesfürchtigen Menschen aufgefunden worden ist. Dem zu folge bringe ich dir mein lieber Sohn zur Kenntniss, dass mir Gott die gute Gnade erwiesen und einen Menschen gegeben hat, der mich in dieses Gewölbe ein führte, woher ich ein Stück Gold herausgebracht hatte, dessen Wert 100,000 Teller war. Testamentarisch bitte ich Euch darum lieber Sohn und liebe Tochter, sollet daraus den Arm en geben und selbst davon leben, wie es Gott befohlen.

Wolltest du lieber Sohn selbst dorthin gehen, so müsstest im Geheim en einen guten und gottesfürchtigen Menschen mitnehmen, denn jeder möchte sehr gerne reich werden und ein schlechtes Leben führen, und so um seine Glückseligkeit kommen, weil die Reichen zur Sünde und Unzucht die besten Anlagen haben.“¹⁴

¹³ V nemeckom texte N1, ale aj v ďalších sa pre označenie skalnej diery používa slovo „Schrock“. Tento výraz nachádzame v texte P ako „rygiel“ či „szrank“, čo Michał Grabowski pomocou nemeckého slovníka interpretuje ako „skrýša“ (szafa) alebo ohrada (ogrodzenie). Pritom zrejme pôjde o spišský dialekt a nárečové slovo „Schrock“ alebo „Schruck“, ktoré môžeme opisne prekladať vo význame „skalná jama“, „skalná čelust“, „prepadlina“ a podobne. V nemeckých textoch zemských kľúčov sú podzemné priestory označované ako „Gewölbe“. Z historickej lexiky slovenského jazyka tomu najlepšie zodpovedá výraz „sklepenie“, napríklad „sklep“, „sklepený“, či „klenuti“, ako uvádza MILAN MAJTÁN A KOL.: *Historický slovník slovenského jazyka* V, s. 265 – 266. V tomto kontexte by sme teda „Gewölbe“ mali chápať ako jaskyňu, sklepenie či jamu.

¹⁴ V preklade do slovenského jazyka: „Pozri, toto je vierohodný opis tajomnej podzemnej jaskyne, ktorý napísal Jacob For v roku 1692 a ešte v tom istom dni z otcovskej lásky zanechal svojmu milovanému synovi Jacobovi: že v Karpatských horách [Tatrách] v Uhorskej krajine, v Spišskej stolici je skrytá jaskyňa, ktorá bola objavená niekoľkými čestnými a bohobojnými ľuďmi. Preto ti to odkazujem, milý synu, do vedomosti, že ma Boh vyznačil takou milosťou, aby mi zoslal človeka, ktorý ma sprevádzal do tej jamy, odkiaľ som vyniesol kus zlata v hodnote 100 000 toliarov. Preto vás týmto testamentom prosím, môj milovaný syn a milovaná dcéra, aby ste z toho podporovali núdznych a sami z toho žili, ako Boh prikázal. Keby si, môj milovaný synu, chcel tam osobne ísť, musel by si si potajomky vybrať poctivého a oddaného človeka, pretože každý by sa veľmi ochotne chcel obohatiť, viesť zlý život a kvôli tomu sa pripraviť o večné vykúpenie, pretože bohatí majú najlepšie podmienky ku hrešeniu a rozpustilosti.“

Poľské preklady tohto i nasledujúcich nemeckých textov pozri – JÓZEF NYKA: Bierz i Bogu dziękuj: Spiski poszukiwaczy skarbów. In: *Biblioteka Historyczna*. Łączęw: Trawers, 2019, *passim* (dostupné online: http://www.nyka.home.pl/bibl_his/pl/60.htm, 22. júna 2022).

Text N3 sekvencia 1

„Liebster Sohn! Die Genügsamheit ist der größte Reichtum auf Erden, so wohl bei Wohlhabenden als Armen; dennoch aber trachtet ein Jeder nach ehrlicher Gelegenheit reich zu werden, welches Gott nicht mißfallen und daher wollt ich auch nicht unterlassen, dir zu wissen machen, was Gott an mir für eine große Gnade gethan, der mich durch einem frommen Mann in das Gewölb führte und daraus ein Stück Gold von hunderttausend Reichsthaler werth, wegtragen lassen; derothalben macht ich für dich und deine Schwester ein Testament, dieses Schatzes wegen, damit ihr demselben könntet gemäß leben und genützen, auch den Armen davon zu geben, und wenn Du forthin mehr bedürftes, so erwähle Dir forthin einen Gottesfürchtigen Mann zu Deinem Gefährten, dem Du Solches Vertrauen kannst, den diese Beschreibung muß in Geheim gehalten werden, auch dadurch müßfällige Hausßhaltung entstehen und um keine Seeligkeit kommen sönnte, und Du wirst schuld daran, durch die Offenbarung solcher Beschreibung. Lieber Sohn, diese ist meine väterliche Warnung, daß Du Dich hütest vor großen Reichtum, den die Reichen haben die größte Gelegenheit zu findigen, als nemlich wohllüstiges Leben zu führen, Ihren Nächsten zu schaden, und sich um Ihre Seeligkeit zu bringen.“¹⁵

Text S2 sekvencia 2

Sekvencia 2

„Spis o Tatrach k Zabymu Gezeru který te doprovodi do Tater, na to misto s nim nedochazegte, ani List pred nim nečítegte ale o co gste se s nim smluwili to mu degte a zaplacte: A kdy prigdete k ostatnjmu Znakú, zase s nim nazad opodal odegdete, a gehó prat odprawýte, na misto to w ten den nechodte, než na druhý. Nabrawsse, z rozumem chodte, Salassuw se warugte, a Rusnakúv se wystrihegte.“

¹⁵ V preklade do slovenského jazyka: „Milovaný synu! Vystačiť si s málom je ten najväčší poklad na zemi, a to rovnako medzi zámožnými, ako aj bedármi. Napriek tomu sa ale každý snaží o to, aby našiel počestnú príležitosť k obohateniu, kvôli čomu sa Boh nebude hnevať. Preto nechcem zanedbať, aby som ti ozrejmil, akou láskou ma Boh vyznamenal, keď mi poslal nábožného človeka. Ten ma odprevadil do istej jaskyne [Gewölb] a dovolil mi odtiaľ vyniesť kus zlata v hodnote stotisíc ríšskych toliarov. Kvôli tomuto pokladu som vyhotovil pre teba a tvoju sestru testament, aby ste podľa neho mohli žiť skromne a zúžitkovať [tento dar] a tiež z neho pomáhať biednym. A keby si v budúcnosti mal ďalšiu potrebu, vezmi si ako spoločníka bohabojného človeka, ktorému môžeš veriť, pretože tento opis musí byť uchovaný v tajnosti. Môžu z toho tiež vzniknúť osobné strasti, hroziace stratou večného života a ty by si bol na vine vyjavením tohto spisu. Milovaný synu, to je moje otcovské napomenutie, aby si sa vystrihal veľkého bohatstva, keďže bohatí majú najlepšiu príležitosť k hrešeniu a strate večného šťastia, predovšetkým pre hýrivý život a škodenie svojim blízkym.“

Text S1 sekvencia 2

„Neyprwe wedeti mas můg mily Synu, že toho Žabyho Yezera mnozj hledagj, ale toho nagjti nemohou, obzwasste ty, kteri nemagi spisu. Ey mily Synu ty stinto spisem do toho Žabyho Yezera dugdes, toliko te za to prosym, nezwerug se mnohym, ale dakomu, tomu, kteriby stebou ssel, nebo gsou w Spyssj zracy. Protož gjm tento lyst neukaž, ani nečjtag, ani od sebe nedeg. Daleg ty naucenj dawam, aby sy twogich Towarissůw z prisahal, ze chtegj werny býti, a nyc o tobe zleho nemislity, nebo by gsy s tym způsobem nyc newikonal, any by gsi ho nenassel, nebo by desst, anebo burka, anebo mlha by byla na ten čas, zwasste kdyby twogj Towarissia o twem zdrawy zmislely, krukam nedopust nyc wziti Towarissowi, mjsto neukazug, any listu necjteg, a co mu zgednas to mu zaplat a když tomu mystu budeš dochazety theda towarissuw domu nawraf, až na tobe nestrežu chtegice za tebou giti, nabrawssi zrozumem chod' na hospodu, warug se Rusnakův.“

Text S3 sekvencia 2

„Nemáš lepšího chození jako o Svatej Margitie, techty (na okraji pripísané NB) najvíceji žiaba stojí. Ten, který vaš vůdca bude, ten aby vás dovedl k Žiabímu jezeru, nebo před tím Žiabim jazererm najdeš skalnú cestu nebezpečnú choditi, kedy jest vítr, a hned to Žiabi jazero jest za tú nebezpečnú cestú. Pakli Němec, který vás povede, techdy nemecky to jazero jmenují Krotenschecht.“

Text N1 sekvencia 2

„Ferner liber Sohn N. B. (nota bene) daß geb ich dir zur lehre, daß du zuvor deinen gesellen auf sein gewissen treibest, ob er nicht etwan mit einer H (...) zu thun habe gehabt und ihn auch vermahnest daß er dir getrew sein soll, und daß er auch nicht irgend ein böses in gedanken führe wen aber dieses alles so were, so kent ihr nicht darzu kommen, da es entweder wolte regnen, oder wolt sich verfünstern, oder sonsten ein Ungewitter entstehen und so dein gesel gedechte untrew zu sein, so were es umbsonst, ein gewisses zeichen aber were es, das ihr zu dem Schatz nicht kommen kentet, den so bald ihr unter den Fall kommet, die Schatzhütter auff euch mit steinern werfen werden, darumb wahrne zuvor deinen gesellen, daß er sich vor allen der bösen hütte, hastu aber einen wegweiser, so führe ihn nicht gantz und gar auff den ort und stelle, halte mit dir den Briff, liß ihn auch nicht für ihm, wie du mit ihn gedinget hast, so bezahle ihm endlich, und wen du mit ihn zum letzten zeichen kommest, so gehe mit ihm zurück einen fernen weg, und laß ihn in Friden gehen, und gehe wider zurück in gottes nahmen auff die stelle dieselbe Nacht.

*Auff den andern Morgen nehmet zu euch was von nöthen ist, und gehet verständig umb sehet euch für vor den Schächtern und Rußnacken.*¹⁶

Text N2 sekvencia 3

Sekvencia 3

*„Nimm Laterne, Kerze, Feuer, einen guten 20 bis 30 Klafter langen Strick, ein Messer, eine Axt, 100 Ellen Spagat, denn du wirst sie brauchen.“*¹⁷

Text N1 sekvencia 4

Sekvencia 4

*„J. N. D. Wahrhaftige und gründliche Beschreibung zu den drei Thürmen auf dem Schneegebirg in Zibs bey der Königlichen freien Stadt Keysermarkt zu dem Krotten See, welch ein Vatter seinen Sohn von Prag auß Böhmen nach Trentschin geschriben hat, welcher Vatter solches selber gesucht und auch Gottes Segen, nechst Gottes Hülffe darvon getragen hat, zur Nachrichtung geschriben.“*¹⁸

Text N1 sekvencia 4

„Liber Sohn. Daß soltu wissen das daß Krotten See große Summa Volck suchet, aber man irret indem, wen man eß bey dem Polnischen See suchet, den eß ist nicht da, und wird auch nimmermehr gefunden da, darnach wisse auch daß etliche Leute haben beschreibung zu demselben aber falsch, derhalben bekommen sie auch nichts, damit du aber mein liber Sohn mit dem Schreiben fortkommest so richte dich

¹⁶ V preklade do slovenského jazyka: „Okrem toho milý synu N.B. (nota bene), čo ti dávam k výstrahe, aby si predtým preveril úprimnosť svojho spoločníka, či prípadne nemal do činenia s čarodejníctvom [Hexerei], aby si ho napomínal k vernosti a aby nič zlé netajil vo svojej mysli. A hoci by sa aj všetko vydarilo, nemali by ste tak konať [pod zámienkou], že sa schyluje k dažďu, začína stmievať alebo sa sa ukazuje nejaká nepriazeň počasia. A pokiaľ by sa tvoj druh chystal spreneveriť, bolo by to zbytočné a istým znakom, že nemáte ísť po ten poklad, pretože sotva by ste došli pod ten vodopád, strážcovia pokladu budú po vás hádzať kameňmi, preto vždy varuj svojho tovariša, aby sa vystríhal všetkého zlého. Ak máš sprievodcu, tak ho neber až na samotné miesto, list maj u seba a nečítaj mu ho. Napokon mu zaplať, ako ste sa dohodli a keď s ním prídeš k ostatnému znaku [zavráť ho], chod' s ním kus cesty, dovoľ mu v pokoji odísť, pričom sám v Božom mene chod' znova na miesto ešte tej samej noci. Ráno si so sebou zoberte všetko potrebné, choďte s rozvahou a majte sa na pozore pred pastiermi a Rusákmi.“

¹⁷ V preklade do slovenského jazyka: „Zober lampáš, sviece, oheň, dobrý povraz 20 až 30 siah dlhý, nôž, sekeru, 100 lakťov špagátu, lebo to ti bude potrebné.“

¹⁸ V preklade do slovenského jazyka: „J.N.D. Vierohodný a fundovaný spis ku Trom vežiam v Snežných horách na Spiši pri slobodnom kráľovskom meste Kežmarku [Keysermarkt] k Žabiemu plesu [Krotten See]. Napísal ho z Prahy v Čechách otec svojmu synovi v Trenčíne, pričom otec sám vykonával toto hľadanie a dosiahol tým Božie blahoslavenstvo a pomoc. Napísal ho pre jeho poznanie.“

nach dem, so wirstu dasselbe keinesweges fehlen können, doch daß bitte ich dich, nicht vertraue du dich viellen außgenommen mit wem du gehen wilt, und daß bedencke wol mit dem du gehen solt, vertrau nicht einen itweden. Daß Schreiben liß auch nicht vor allen, und behalte eß bey dir.“¹⁹

Text S2 sekvencia 5

„Daleg wedeti mass Pričjnu mily Synu, proč my to misto Zabym Gezerkem naZywame. Negprw proto, ze su tam w Gezerku takowe Žaby maličke, bile gako y tyeto Žabky na spůsob, Hlawu, Oči, gako gjne Žaby, a kdy ge rozbigess, gsu gako bila Žabica. A to gest Znamenj welike od Pana Boha toho Bohatstwj, nebo nenj tam žádných Žjwých Žab, proto že se tam chowati nemohu, pro weliku Zjmu. Po druho Pričjnu nazywame my to Žabym Gezerkom, že tam gest Matka wsseho Bohatstwj a Ganguw zlatých, Strjbrných y Draheho Kamenj.“ Sekvencia 5

Text S1 sekvencia 5

„Dalej o můg mily Synu maš vedety, že zkrze to se nazjwa Žabym Yezerem, ze gsou wnem takowe maličke bjle Žabý Kámeňe, gakoby žjwe byli, magjce nohy, hlavy, a když gj rozbygeš, ukazuge se gako býli kwět, a to gest znak od Boha wssemohoucyho, že tam welike Bohatstwj gest. Rjka se tež Žabym Yezerem, že tam Matka gest wssemu Bohatstwj, gak zlata, gak strjbra, tak drahých Kamenj.“

Text N1 sekvencia 5

„Darzu soltu die ursach wissen warumb derselbige Ort das Krotten See genet wird, darumb daß kleine weiße Krötlein darinnen find, den sie haben die gestalt alß andre lebendige Krötten auch gleichsam augenköpffe und andre glieder aber es sind nur solche kleine steiner, und wen du sie zuschlägst, so sind sie inwendig weiß,

¹⁹ V preklade do slovenského jazyka: „Milý synu. Mal by si vedieť o tom, že Žabie pleso hľadá veľká skupina [summa] ľudí, ale mýlia sa v tom, že ho hľadajú pri Poľskom jazere, aj keď tam nie je, a nikdy tam nebude objavené. Okrem toho si bud' vedomý, že rôzni ľudia majú spis ku tomu miestu, ale falošný, z tohto dôvodu teda oni nič nedosiahnu. Aby si však ty, môj milý synu, s týmto písmom dosiahol cieľ, riad' sa ním, a vtedy sa v žiadnom prípade nemôžeš pomýliť. Jendak ťa ale synu prosím, nezveruj sa mnohým, s výnimkou toho, s kým sa chystáš ísť a na to pilne dbaj, s kým tam chceš ísť a nevkladaj dôveru do hocikoho. Ten spis tiež nečítaj všetkým a drž ho pri sebe.“

und daß ist ein groß zeichen von Gott desselben großen Güttern und reichthums den es kann sich daselbst kein lebendiges (Wesen) erhalten grosser kälte halben.“²⁰

Text S2 sekvencia 6

Sekvencia 6

„Daleg wedeti mass tuto Probu prawdiwu, každý Człowiek który hleda Gągŭw Zlatych bohatych, nech nemysli panowati, nebo tak nedugde toho; Pan Buh ma owssem dwogake Bane, gedne dal Panŭm, panowati skrze welike nakladky, a na sylne Roboty: druhe pak on sobe zochabil a zostawil neybohatssi, nebo gest wssemo-haucy Stworitel wssech wecy, gako se gemu ljbí, tak čjni, ktere pro swe Wywolene a nabožne Lidi chowa, nepotreby tam mnoheho Nakladu, ani Pracy, učjni w hodinu, neb za den, že bohaté ma, a komu on dawá, w presstastnu hodinu se narodil, a může Panu Bohu wečne dekowati, a Vbohe napomahati.“

Text S1 sekvencia 6

„Daleg maš wedeti, ze toho Garku nenagdeš, kteriby mel pamatowaty, y roz-koš plodity, neb P. Bůh ma swe Bane, gedne dal Panŭm, neb ginssjm lidem, aby zwelikau pracy nakladali Stribra, Zlata dobywajce. Druhe bane a bohatssse sobe zanechal, kterež nedopustil užjwati, gedine komu on chce, zwlasste swjm wiwoleným a wernim lidem. Na takowe bane nepotreba gest nakladati a pracowaty, než může w hodinu neb pres den pánem byti. Komu on to dá, ten se wsstastnu hodinu narodil, může Pána Boha chwaliť, a ubohe zapomahat.“

Text S2 sekvencia 6

„Daleg wedeti mass, že Panowe nad swymy Banjamy magj Stražne aneb Wartowniky, aby gjm tam žádný bez gich Wúle nemohol prigjti, aneb netco ukradnuti; Tak tež Pan Bůh nad swymi Banjamy ma Stražne Duchy prečiste, tak nazwane Pigmei, Gyrom, Sylphos, duchy dobré, který nedopusti tam žádnemu wgjti bez Wule Božj swewolne, Čzłoweku marnemu a złé Mysli, aby snad nabrawssy. propil, prožral, proffregował, marne utratil a zlost prowozował: aneb naposledi chtel by z Wozem wozyti, toho nechce Pan Bůh mitj.“

²⁰ V preklade do slovenského jazyka: „Mal by si tiež poznať dôvody, prečo sa toto miesto nazýva Krotten See. Je to preto, že sa v ňom nachádzajú malé biele žabky, ktoré vyzerajú ako iné živé žaby [Krötten], rovnako majú hlavy s očami a iné končatiny, ale to sú iba malé kamienky, keďže v tom mieste sa nemôže udržať žiaden živý tvor kvôli veľkej zime. A keď ich rozbiješ, sú v strede biele a to je dôležitým znakom od Boha ohľadom hojných statkov a bohatstva.“

Text N1 sekvencia 6

„Weiter wisse wen einer reiche gütter oder güldene gänge suchet, daß er alß bald ein grosser Herr gedenkt zu werden und begert oder führt in gedancken als ein großer Herr zu herschen, daß derselbe eben den Segen von Gott erlangen kente, weitter wisse, wie grosse Herrn über ihr Bergwerck Hütter und gutte Wächter haben, daß ihm kein Mensch ohne wissen und willen darzu kommen umb etwas stelen oder veruntrewen, also hat Gott über seine Bergwerck auch Hütter gesetzt, daß ohne Gottes willen und zu Fassung keiner darzu komme oder etwas hinwegtrage. So hat nun Gott der Herr über seine Gütter gesetzt reine Geister, alß mit nahmen genandt der erste Pigmaeus, der andere Chironius, der dritte Scephorus, aber es sind gutte Geister die da nimant oh n gottes willen lassen herzukommen, ein H . . oder ein böser Mensch der etwan böse gedancken führet, wen ihm etwan beschert würde werden, daß er gedendcket dasselbe zu versauffen und zu verspillen, zu verbuhlen, unnützlich durczubringen, oder gedächte eß fuhrweiß weg zu führen, das will Gott nicht haben.“²¹

Text S1 sekvencia 6

„Y to maš wedeti, ze panuowe nad swimi Banjami warowčikuw ustanowugj, aby gjm żaden ŋebantowal, ani nepokradel, tak y P. Bůh postawil duchi čjste, aby na wrate straž drželi, kteri nedopausstegj bez wuli Božj tam git, zwlasste pak marnym lydem, a zle myslicym, kteriby nabrawssj mislel prohraty, prepiti a zlost činity, w zlem wložity, nechce to P. Bůh mity.“

Text S2 sekvencia 7

„Podle toho Synu můg mily, warůg a ostrýheg toho Listu pilne pred zlými lidmi, tak gako negaku Truhlu plnu wsseho Bohatstwj, kdiby gjnym prissel w Ruky, tehdy by se welmj to misto oslawilo, potom by geden druheho mordowali, a ty by sy tym winen byl, ze Listu nezawarowal.“

Sekvencia 7

²¹ V preklade do slovenského jazyka: „Ďalej musíš vedieť, že ak niekto hľadá bohaté imanie alebo zlaté skryšie, aby sa rýchlo stal veľkým pánom a tuží, alebo mu to chodí po rozume, že bude vládnuť ako veľký pán, sotva bude môcť niekto taký dosiahnuť blahoslavenstva Božieho. Ďalej vedz, že podobne, ako majú veľkí páni pre svoje bane dozorcov a dobrých strážnikov, aby sa im žiaden človek bez ich vedomia a vôle neodvážil niečo ukradnúť alebo spreneveriť, tak aj Boh pri svojich baniach postavil strážu, aby bez Božej vôle a dovoľenia sa ku nim nikto nedostal alebo niečo nevyniesol. A tak Pán Boh usadil pri svojich bohatstvách čistých duchov, ktorých môžeme menovať, prvý je Pigmaeus, iný Chironius, tretí Scephorus, ale to sú dobrí duchovia, ktorí tam bez Božej vôle nikoho nepustia. Čarodejník [H...] alebo zlý človek, ktorý prechováva zlé úmysly, ak by predsa len bol obdarovaný, tak [tieto dary] zamýšľa prepíť alebo prehrať, premárniť, pomiňať bez úžitku alebo by ho chcel vyviezť fúrami, a to si Boh neprahe.“

Text N1 sekvencia 7

„Neben diesen bewahre dieses Schreiben woll vor bösen Leutten und nim es wohl in acht alß einen Schatz und Reichthumb, denn, wen es andern leutten zu vill in die Hände kommen würde, als im Zibs, und solte offenbahr werden, so wolllt einer den andern ermordern, wen sie solches suchen solten so werestu an allen diesen der Urfächer und Schuldiger, darumb bewahre dieses Schreiben fleißig.“²²

Text S2 sekvencia 8

Sekvencia 8

„K tomu toho pilne merkûg, aby každý den Rano wstawagjce Hospodinu swymi Towarissmy, obratjwsse se k Wychodu Slunce, a Krjž na Zemi nowym Nožem udelawssi, nan klekna, a Ruce zdwyhna, Panu Bohn se modlil, rjkagjce neyprwe Otče nass, etc Potom Credo, etc. K tomu Evangelium. In principio erat Verbun etc a na ostatku tuto nasledugjcy Modlitbu:

Oratio. O Bože Wsemohaucy w trog Osobach geden Búh prežaducy, který sy Andela sweho ku wysluhowanj swemu stworiti, a twym wernym ku Obrane zeslati račil. Račjž nas skrze neho ostrjhati tohoto dnessnjho Dñe, Dussi y Telo, od Angela zleho a bogugjcyho, od Muže zlostiwého, od Smrti nahle a nenadaleg, od Strely wsseligake, od wsselikeho Nesstesti a Vrazku. A to pro Gmena tweho neyswategsseho Čtj, Chwaly, a dekowanj hodneho, po wssecky weky, An etc.“

Text S1 sekvencia 8

„Ktomu wedeti maš abys každe rano pokleknuwsse na swa kolena k wýchodu Slunce, z swymi Towarissj, wziwal P. Boha sweho na pomoc uprimnym srdcem: Otče náš genž gsy w nebesych &. Werjm w Boha &. Napočatku bylo slovo &. Napokon pak touto modlitbou: O Svata Trogjce, geden Bože, pokorne tebe prosyme ze Srdce uprimného, abys zeslal swych swatych Angelůw, kterj by nas ostríhali na wssech cestach nassjch, gako sy y prislibyl, tak aby nas zawarowali dnessniho dne i powssecken čas zjwota nasseho od muže zlostneho, od Dábla bogugjcyho naproti nas, od nahleg a nenadaleg smrti, od streli y od wsselikeho nesstesti od upadu, od úrazu, a to skrze toho, kterýž nás wikoupil P. nasseho J. K. což y werime že učiníš. We gmeno Otce etc. Ktomu y gine modlitby rano y wečer modli se.“

²² V preklade do slovenského jazyka: „Okrem toho, opatruj dobre toto písmo pred zlými ľuďmi a dbaj naň, ako na poklad či drahocennosť, pretože, ak by sa malo dostať do rúk iným ľuďom, ako na Spiši, a malo sa rozšíriť, vtedy, ak by ho mali hľadať, mordoval by jeden druhého, a vtedy by si bol ty pôvodca a vinník toho všetkého, preto toto písmo chráň z celej sily.“

Text N1 sekvencia 8

„Mein lieber Sohn merke daß mit Fleiß das du alle Morgen wen du auß der Herberge geheft mit deinen gesellen niderkniest und fleißig bettest, das Vater unser, den Glauben, darnach das Gebet was folget, oder was dein Andacht mit bringet.

Gott Schöpffer Himmels und der erden, du Herr aller Herren und König aller Könige, der du den Himmel, erde und Mere mit deinen Seegen und Gütern erfüllet, vornehmlich aber die erde mit allerley Segen also geziret und geschmicket hast, den armen menschlichen Geschlecht zu gutt, daß dadurch auch ein Türk und Heyde erkennen kann, daß du allein Herr und König bist über alle Creaturen, wir bitten dich du woltest uns deine arme Kinder auch mit gnaden ansehen, den wir sonst keinen Helffer haben, den der im Himmel wohnet, und auff das nidrige sihet und auf dem wir unß alß einen trewsten Vatter kennen verlassen, du wollest unß von deinen gutt und seegen auch heutthe etwas mit theilen, wollest unß auch die gnade geben, daß wir daßelbe woll anlegen und ohne alle Sünde gebrauchen vornemlich aber zu ehr und ruhm deines heiligen Namens, zunutz unsern Nechsten und endlich zur beförderung unsern Studirens, das wir dermahl einst mit nuß und Frucht möchten entweder deiner christlichen Kirchen, der Schull oder Haußstand vorstehen. Wir bitten dich auch Allmächtiger Gott du Wächter und Hütter der Menschent du wollest heutthe und allezeit unser Führer sein, und mie deinen Heiligen Engeln begleiten in dieser gefehrlichen öd, und wüsten, unß bewahren für (vor) böse Leutte, räubern und mördern, vor böses und gefährliches fallen, für wilden Thieren und für einen schnellen todt. Wollest unß auch behütten für deß leidigen Teiffels anstiftung, verführung und verirung, wollest unß auch laßen frisch und gesund ohne schaden und ungemach zurück zu den liben unsrigen kommen, endlich wollest unß gnädiglich verzeihen und vergeben, wo wir an dir sündigen, wie es den nichts anders

ist, daß wir unß vorsätzlich und ausser den beruff unsers ampts sich an diese gefarliche örter begeben. Ach Herr du möchtest unsere Hertzen gedenken, daß wir dich dadurch nicht wollen versuchen, noch ein Mittel zu sündigen suchen, sondern allein deine Wunderwerke zu sehen, die du durch deine allmächtige Hand allhir bereittet hast, und deine Almacht und Gütigkeit daduch zu rühmen und preisen. Darumb vergib o Herr, wo wir an dir sündigen vmb deines liben Sohnes unseres Herrn und Heilandes willen. Amen.

Ach Herr erhöre, ach Herr sey gnädig, ach Herr merke drauff und thue es umb deines aller heiligsten Nahmens Ehre willen. Amen.“²³

²³ V preklade do slovenského jazyka: „Môj milý synu, nikdy nezabúdaj na to, aby si každé ráno, keď vychádzaš z hostinca, padol so svojimi tovarišmi na kolená a vrúčne sa modlil Otčenáš, Vyznanie viery, následne nižšie uvedenú modlitbu, prípadne tú, ktorú ti napovie tvoja nábožnosť: Bože, Stvoriteľ neba i zeme, pán všetkých pánov a kráľ všetkých kráľov, ty, ktorý naplíňaš nebo, zem i more svojím blahoslavenstvom a darmi, obzolaš keď si Zem ozdobil

Text N2 sekvencia 8

„Allmächtiger Gott in drei Personen, Du Schöpfer, der Du mir deine hl. Schutzengel gegeben hast, dass sie uns vom bösen Geiste an Leib und Seele und vom plötzlichen Tode schützen, gebe, dass wir bei guter Gesundheit unseren Weg antreten und dann zurück -kehren, das bitten wir durch deinen hl. Namen und durch deine hl. Dreifaltigkeit: Vater † Sohn † und hl.Geist † Amen.“²⁴

Text S1 sekvencia 9

Sekvencia 9

„Synu mŕg mily neyprwe se pteg do Spissa do Kezmarku, zgednawsse sobe Towarisse, dowedug se na takoweho hoŕnelnjka, ktery by swedomi byl w horach takowych, a když budeš miti takoweho čloweka, tehda se napj neyprw mocneho wjna, aby sy mohl sylnegssj gjty do wrchu. Potom ydy do mestečka Bela řečna Belicy z Belicy gđj chodnikom do Kompersawtow, kade kone Belnické chodga, wssecko hore wodu, ktera hore na Belu teče, kdy pujdeš na wrssky zustaŕe ty ta woda w doline na lewe ruce, a na praweg strane chodnikom a prawo, až prigdeš mezy dwa wrchy do doline, a tam pominete tri Turne wysoke, gđj tou dolinou co s nj teče woda, to ležj

a skrášlil všemožnými milostami pre úžitok biedneho ľudského rodu, prostredníctvom čoho aj nejaký Turek alebo pohan môže poznať, že iba ty si pánom a kráľom nad všetkým stvorením, prosíme Ťa, aby si ráčil láskavo pohliadnúť aj na nás, tvoje biedne deti, lebo my zatiaľ nemáme žiadneho opatrovníka, okrem toho, ktorý prebýva v nebi, zhliada na nižiny a na ktorého môžeme spoliehať, ako na najdrahšieho otca. Ráč nám z tvojho dobra a blahoslavenstva tiež niečo dnes udeliť, ráč nám preukázať svoju lásku, že my [tie dary] dobre využijeme a bez hriechu z nich budeme mať čestný úžitok, predovšetkým na česť a chválu tvojho svätého mena, k prospechu našich blízkych a napokon aj na prehlbenie nášho štúdia, aby sme mohli teraz užitočne a plodne prispievať tvojim kresťanským kostolom, školám alebo domácnostiam. Prosíme Ťa tiež, ó Všemohúci Bože, ty ochranca a pestún ľudí, aby si ráčil byť dnes a v každom čase našim sprievodcom a s tvojimi svätými anjelmi sprevádzať nás na tej ľudoprázdnej pustatine, stráž nás pred zlými ľuďmi, zbojníkmi a lotrami, pred hroznými a nebezpečnými pádmi, pred divými zvieratami a pred náhlou smrťou. Ráč nás ochrániť pred pokúšaním ohavného diabla, pred únosom a poblúdením, dovoľ nám navrátiť sa k našim blízkym v plnosti zdravia a síl, bez predsudkov a neprijemností. Nakoniec ráč nám láskavo prepáčiť a odpustiť viny tam, kde proti tebe hrešíme, tak ako to nie je ináč ani teraz, keď sa zámerne a mimo našich pracovných povinností vydávame na tieto nebezpečné miesta. Ach, Pane, ty ráč pamätať na naše srdcia, lebo my Ťa týmto spôsobom nechceme vystavovať skúške, nehľadáme príležitosť k hriechu, chceme len obdivovať tvoje dokonalé diela, ktoré si tu svojou všemocnou rukou všade vyhotovil, aby sme skrze ne chválili a oslavovali tvoju všemohúcnosť a hojnosť. Preto nám odpusť, Pane, že sme proti tebe hrešili a proti vôli tvojho milovaného Syna, nášho Pána a Vykupiteľa. Amen. Ó, Pane, vyslyš nás! Ó, Pane buď ku nám láskavý! Ó, Pane, pozri na to a učiň pre česť tvojho najsvätejšieho mena. Amen.“

²⁴ V preklade do slovenského jazyka: „Všemohúci Bože v troch osobách, Stvoriteľ, ktorý si zoslal Tvojich svätých anjelov strážnych, aby nás chránili na tele i na duši pred zlým duchom, ako aj pred náhlou smrťou, daj, aby sme v dobrom zdraví vyrazili na našu cestu a potom sa z nej vrátili, o to prosíme skrze Tvoje meno a Tvoju svätú Trojicu: Otca † Syna † a Ducha svätého † Amen.“

Zelene Pleso, gdi tou dolinou mezej dwa wrchj, a prigdeš k gednemu Korissku, co my rikame tri studnyčky.“

Text S2 sekvencia 9

„Synu můg mily, neyprw se ptěg w Spissy do Késmarku, tu se dowedůg na nektereho Čžloweka, aneb na Hornjka, Kteri by wedel a mohol gjti s tebu do Tater, a aby tebe tatam sprowodil. Kdy tehdy prigdess do Mestečka Beleg: Odtudt gdi do Komper, aneb KupfferSsachtůw, kudi Belane Kone honjwagj: Ano, nepotrebj tobe Průwodce, toljko drž se tě Wody, Ktera na Belu těče, aneb na Kesmarek, zowe se Biela Woda: Potom kdy prigdess na Wrchy, zustane Woda w Doljne po leweg Růce, a na Praweg Ruce, wjydiss Salass na Strelenj od Chodnika; Ty pak predce gdi Chodnjkem, Lukamy, as prigdess mezy dwa Wrchy do Doljny: na praweg Ruce zustane tobe Muranjik na leweg pak Durls = Berg, na kterem Wrchu se w Pjsku samorostle železo naleza gako djrawe Plessky: A tu budess mygeti try Turne, aneb Wrchy a wysoke, gdi tu doljnu, keru teče Woda na Belu na Kežmarek, totiž z zeleneho Plesa, a gdi predcy Lukamy tu Doljnu, až prigdess k gednomu Koytu aneb Žlabu, Ktere zoweme w trech Studních.“

Text S5 sekvencia 9

„Ptey se do města Kežmarek rečeného. Prjgda tam, gdj k stolu Páne, a welebné swátosti požjweg. (Byloby též uzitecné, aby Cyrkewnjmú zpráwcy oznámyl, a zebe y swych Towarissu modliti se dal.) A potom gdj na rjnk a hled' pilně k wrchu Tatranskému a odtud' ho uwidjš na způsob kostelné weže, potom opatri se spolu y se swyma towarissmi s strowau, neymene na pět, nebo ssest dnj. A gdj wen hornj branau. Ptey se na městečko Bielu, a tam se posylni a prenocug. A potom ráno wčas wstana, naber sobe potrawy, gak k gjdlu, tak k pitj wjna dobreho; a gdj mestečkem hore (tau gistou Bielau) po lewe strane potoka, až práwě po wrch přjgdeš. Potom pugdeš pres gedn potok; a merkůg sobe, kady Bielanske koně chodj a chodnjka se pessjho nezpůssteg. Potom prjgdeš neyprwe k gednomu wrchu malému, tam gest chodnjk pokazenj od wody, ale gdi gen hoře téma wýmolký hore do wrsska. Potom nagdeš gednu studénku, a pri te studénce měrkůg, kdeby byli kameně zkresané, gdi, tam maš chodnjk.“

Text S4 sekvencia 9

„Poneyprwe musyš gjti k městu Kezmarku. Potom pŭgdeš horama, rowno chodnjkem, třeba se stratj, nagdeš ho na gedno wyhozenj, nebo dale, genom rowno gdj; wssak prigdeš zas na ten predessly chodnjk.“

Text N2 sekvencia 9

„Wolltest also lieber Sohn gehen, so suche im Com. Zipsen die Stadt Kesmark auf und von dort gehe nach Bela, von Bela neben dem Wasser bis in das Tatra-Gebirg und dann weiter wo das Wasser aus dem Gebirg fliesst, dort ist ein Steg: pres krizove wodi (Kreuzwasser); der Bach bleibt zur linken Hand. Du gehe am Stege auf einer Wiese bis du in ein kleines Thal zwischen 2 Hügeln kommst, wo Wasser tröpfelt und welches: ku trum studnom (zu den drei Brunnchen) heisst.“²⁵

Text S6 sekvencia 9

„Jdúce z Kežmarku, ptej se na bílú vodu, která teče na Bielu, jedno mestečko ze trinácti. Jdiž podle tej vody na horu, až přideš do Kompašacht, kde z toho mestečka konie pasú.“

Text N3 sekvencia 9

„Wenn Du nun gesonnen bist, diese Reise zu machen, so mußt Du den Weeg in das Zipserland machen nach Kaisenmark und Gott alle Tage um guttes Glück anrufen, in Kaisenmark frage nach dem Städtchen Bela, daß eine kleine Maile davon ligt, unter dem Karpatischen Gebürge gegen Pohl; also das Wasser aus dem Gebirge fließt, so gehe dem Wasser nach in das Gebirg, bis Du kommst in die hohe Kröft, dem Fußsteig nach, durch die Kraßwasser; das Wasser bleibt linker Hand, da aber gehe dem Fußsteig durch die Wiese, bis Du komst zwischen Berge und ein Thal, allwo das Wasser fließt; allwo es heißt bei den 3 Brunnen.“²⁶

²⁵ V preklade do slovenského jazyka: „Keby si sám chcel, milý synu, ísť, tak hľadať v Spišskej stolice mesto Kežmarok a odtiaľ chod' do Belej, z Belej pozdĺž riečky až do hôr Tatry, a potom ďalej, kde voda z tých hôr tečie, tam je chodník: pres križove wodi (Kreuzwasser). Potom zostane po ľavej ruke. Ty chod' chodníkom cez lúku, až prídeš do dolinky medzi dvomi vrškami, kde vyteká voda, ktorá sa nazýva Ku trum studnom.“

²⁶ V preklade do slovenského jazyka: „Pokiaľ by si pojal úmysel podniknúť takúto výpravu, musíš sa vydať na cestu do spišskej zeme, do Kežmarku a po všetky dni prosiť Boha o úspech [gutes Glück]. V Kežmarku sa pýtaj na mestečko Belá, vzdialené sotva míľu a oproti Poľsku pod Karpatskými horami [Karpathisches Gebürge]. Tak, kde voda steká z hôr,

Text S7 sekvencia 9

„A když přideš k Kežmarku, jdiž od něho vedla potoka, kterému říkají Bílá voda. Drž sa preca při ni a přideš za jedon vrch, který zovú jménem Štyzl, kde raste jedna drahá zelina, jméno jí Unora. Za tím vrchom však drž se ty prece pri tej vode vodie Bílej, až přideš k Bílému jazeru, to jest k hlavině tej Bílej vody i obejd' to Bílé jazero a nechaj ho na pravej ruce anebo strane a jdi na svú stranu, to jest na levú ruku, tu najdeš gank lazurový pri tom kraji jazera.“

Text P sekvencia 9

„Bracie mój najmilszy, pytaj się do Kieżmarku, a dowiaduj się o jakiego górala wiadomego, któryby był wiadomy. Ale jednakowo jest rzeka, która się zowie Biała. Trzymaj się tej rzeki. Potym gdy przyjdiesz na wierzch, zostanie woda w dolinie na lewej ręce, także i szataś. Idź na dwoje strzelenia z hakownicy, potym łakami, aże przyjdiesz między dwa wierzchy czyli rowy albo staw. Są turnie wysokie, a ty pójdz tą doliną, którą woda ciecze na Białą i na Kieżmark, aże od Zielonego Plosa.“²⁷

Text S1 sekvencia 10

„Gdj predce chodnikom, až prigdeš do Červeného plesa. Potom pregdeš na tom Iese krjžom pres potok, kteri teče z Kolowého plesa, gdj chodnjkem, na dwoje strelenj zhakownyce, tu wichazj zlesa salaš, podle sameho chodnjka, uplazj, yaworowymi sady.“

Sekvencia 10

Text S2 sekvencia 10

„Odtud gdi predce chodnjkem, az prigdess do černeho Lesa, w tom Lese pregdess Krjžem, pres gedem Potok, Ktery teče z Koloweho Plesa; Gdi tehdy Chodnikom

chod' pozdlž nej dohora, až vòjdeš do vysokého Kroestu [?], drž sa chodníka, cez Kratzwasser [Kreuzwasser = Křižne vody]. Potok ti zostane po ľavej strane, ty však jednak chod' cez lúku, až dôjdeš medzi hory a dolinu cez ktorú tečie voda, volá sa to tam U Troch studničiek [bei den 3 Brunnen].“

²⁷ V preklade do slovenského jazyka: „Brat môj najmilší, pýtaj sa do Kežmarku a pýtaj sa na nejakého rozhľadeného goralu, ktorý by bol znalý. Ale jednako je rieka, ktorá sa volá Biela. Drž sa tejto rieky. Potom, keď prídeš na vrch, zostane voda v doline po ľavej ruke, ako aj salaš. Choď na dve strelenia z hákovnice, potom lúkami, až prídeš medzi dva vrchy, čiže k priekope alebo k plesu. Sú tu vysoké veže, a ty choď tou dolinou, ktorou voda tečie na Belú a na Kežmarok, až od Zeleného plesa.“

na dwoge Strelenj z Hakownjce; Wychazegjce pak z lesa, vwjdis druhy Salass, podle sameho Chodnjka, a ten zowu pod Vplazem, nad Yaworowimy Sady.“

Text S6 sekvencia 10

„A když přideš, kady voda vychodí, jdiž pres ni, až přideš k červeney borovej hore.“

Text S1 sekvencia 11

Sekvencia 11

„Gak zle windeš, nedochazegjce salassa, pres druhy potok, krjžom od leweg ruky z dolinj maličkeg, odwratiwsse se od toho gisteho salassa, tym potokem hore dolinu, atak zustawis salaš na praweg ruce, na gedno streleni windeš z dolinky wen na čistinau, a tam se pohni na prawau ruku, prigdež na chodnjk zase a potok zustawiš na leweg ruce gdj predce chodnjkem, až prigdeš na wrch anebo podwrch a prigdeš k Kosodrewine, uwidiš gedno pleso, na dwoge strelenj, Kolovo pleso, to zustawiš na teweg ruce.“

Text S2 sekvencia 11

„Kdy pak z Lesa wygdess, nedochazegjec Salasse, teče Druhy Potuček krjžem od Leweg Ruky z Doliny maleg. Obrat se od toho Salasse, na Lewu Ruku Potůčkem hore Doljnu, a tak zanechass Salass na Praweg Ruce, na Dostrelenj, windess wen z dolinky na Čistinu. Odtud gdi na Prawu Ruku, prigdess opet na Chodnik, Potůček pak zanechass na Leweg Ruce: Gdi predce Chodnikem, až prigdess pod Wrch do Kosodrewiny, a tak magjce wchazeti do Kosodrewiny, uwidiss na Leweg Ruce gedno Pleso, na dwoge strelenj, to zowu Kolowe Pleso.“

Text S6 sekvencia 11

„Nehaj tej hory na pravej ruce a jdúc mezi horami, ndrž sa vysoko k horám, až přideš k jazeru tretímu od polského jazera a tady jdi do jednej hory.“

Text P sekvencia 11

„A tak łakami przez dolinę pójdiesz między dwa wierzchy, ku jednemu kątowowi, a potym idź chodnikiem do Czarnego Lasu. Na dwoje strzelenia wychodząc

z lasu na drugi ształas podle samego chodnika, a ten zowią pod Uplazem Jaworowym albo Sadem. Gdy potym wychodząc z pod Uplazu nie dochodząc ształas na lewą rękę potokiem do góry doliną, a tak zostawiwszy ształas na prawej ręce, idź potokiem, a tak przyjdiesz na kosodrzewinę w tym lesie. Potok, który na krzyż ciecze od Kołowego Plosa.“²⁸

Text S1 sekvencia 12

„Gdj predce do Kosodrewinj na Rigl gest wirubanj chodnjak, až prjgdeš na sami Rigel w Kosodrewine widiš geden salaš obdalič pred dolinou na druheg strane, spatrug dale, uwidiš pred sebou gedno pleso, tretý od Polskeho plesa, potom gdj daleg kosodrewinou, až prigdeš na roweň, atak tobe zustane pleso na praweg ruce, gsou dwa spadi wisse seba zwijsse, a ztech spaduw woda teče do toho plesa tretiho, od Polskeho, ten spad wissj od te strani zastawjš, od kud sy prissel, gest falessny, tym se mnozj lide klamagi, který nemagj sprawedliwego spysu. Potom na tom spade gsou tyto znaky vytesané na skale hladkeg dobre, na druheg hvezdy 12, tri ruky, try hlawj, tri krjže ††† gedno gak tam na druhe strane poznamenaš spatkem ale windi, na to tež pamatug toho se warug wigewiti kazdemu cloweku, nebo by kazdj potrefil to male mestec-ko P. Boha skrite. Potom se obrat dolu wodu, gdy podle wod a woda nech zustane na prawej ruce, a kdy pregdeš dole, pregdeš do Lesa, w samem koncy Lesa nagdeš wedle wodj Ohnisko, tam sme my spawali, kdy zla chwile byla, a od toho ohniska chodnjak gest podle Lesa zase kosodrewinou wyrubanu, gdj tym chodnikem až na streleni, po leweg ruce uwidiš pri samem chodnjku sud a na nem wyrubane tyto znaky N N.“

Sekvencia 12

Text P sekvencia 12

„Idź tedy chodnikiem na dwoje strzelenia, a tak mając wchodzić do kosodrzewiny, tam jest samym wierzchem chodnik, aże przyjdiesz na sam Rygiel w kosodrzewinie. Potym zobaczysz przed sobą opodal jeden ształas przez dolinę na drugiej stronie, co go zowią trzeci od Polskiego Plosa. Potym idź na dół przez kosodrzewinę na równinę, a tak zostanie Plosa na prawej ręce, a na lewej ręce wyżej ciebie są spady wysokie, z których woda ciecze do tego Plosa od Polskiego Plosa. Na tym spadzie są znaki takie: głowa, ręka i gwiazdy, na gładkiej wyciesane skale. Ujrzysz dobrze

²⁸ V preklade do slovenského jazyka: „A tak pôjdeš lúkami cez dolinu medzi dva vrchy, do jedného kúta, a potom choď chodníkom do Čierneho lesa. Na dve strelenia vyjdeš z lesa na druhý salaš po samotnom chodníku a ten volajú Pod Javorovým úplazom alebo Sadom. Keď potom vychádzaš po ľavej ruke potokom spod Úplazu hore dolinou, neprichádzaj k salašu. Tak zanecháš salaš po pravej ruke, choď [ďalej] potokom a tak prídeš ku kosodrevine v tom lese. [Je to] potok, ktorý križom tečie od Kolového plesa.“

i juž nie chybisz. Na drugim spadzie albo skale te są znaki: trzy głowy, trzy krzyże, dwanaście gwiazd i te litery T. M. W. P. Z. Z. G. N. I. W. Ale się każdemu waruj wyjawić, boby każdy na to miejsce trafił, a to jest małe miejsce i od Boga skryte. Potym obróć się wodą na dół, aże ci zostanie na prawej ręce woda, lasek podle tej wody, znajdziesz tam ognisko przyprawne, kędy my legamy, kiedy niepogoda. Od tego ogniska jest chodnik pod las przez kosodrzewinę wyrąbany, idź za nim na strzelenie z łuku, po lewej ręce, ale ujrzysz naprzeciwko tej łączki jedno wymulisko, przykopę, którejdy woda chodzi podczas powodzi. Obróć się tą doliną alias ścieżką, jakoby na dwoje strzelenia, miarkuj, a patrz pilno na prawej ręce, znajdziesz znowu chodnik w kosodrzewinie wyrąbany.”²⁹

Text S2 sekvencia 12

„Gdi predse do Kosodreviny, tam gest wyrubany Chodnik, až prigdess na samy Rigel w Kosodrevjne: Potom uzrjss pred sebu obdal geden Salass pres Doljnu na druheg strane. Popatr daleg, vwjdiss pred sebu w Doljne gedno Pleso, to zowu tretj od Polskeho Plesa. Potom gdi dolu skrze Kosodrevinu, az z neg windess, na Rowen, a tak tobe zustane pleso na Praweg Ruce na dwoge Strelenj; A na leweg Ruce wjsse tebe gsu Spady dwa, wysoke, z kterych Woda teče do toho Plesa tretjho od Polskeho. A ten Spad bljžssy na te Strane odkud sy prissel, gest ffalessny, tjm se z wodj mnoho Lidi, kterj nemagj prawdziwych Spisuw.

Na tom Spade su tyto Znaky: To gest Czlowečy Hlawwa, Ruka, Krjž, Půl Mesyce a ssest Hwezdy wytesane na hlatke Skale, dobre vwjdiss, a nechabyss. Na druhym Spade try Ruky, try Hlawy, try Krjeze, dwanacte Hwezd y Slunce a tyto Litery: T. M. W. P. Z. Z. G. N. T. P. W. Ale toho warug se wygewowati každemu, nebo by každý potraffyl to maličke Mistečko ad Pana Boha skryte. Potom se obrat

²⁹ V preklade do slovenského jazyka: „Chod' teda chodníkom na dve strelenia, a keď už budeš mať vojsť do kosodreviny, tam ide na samom vrchu chodník, až prídeš na samotný Rigel v kosodrevine. Potom uvidíš pred sebou neďaleko jeden salaš na druhej strane cez dolinu, čo ho nazývajú tretí od Poľského plesa. Potom chod' nadol kosodrevinou na rovinu, a tak ti zostane pleso po pravej ruke, a na ľavej sú vyššie od teba vysoké vodopády, z ktorých voda tečie do toho plesa od Poľského plesa. Na tom spáde sú takéto znaky: hlava, ruka a hviezdy, vytesané na hladkej skale. Dobré ich uvidíš a už nepochybiš. Na druhom spáde alebo skale sú takéto znaky: tri hlavy, tri kríže, dvanásť hviezd a písmená T. M. W. P. Z. Z. G. N. I. W. Ale vystríhaj sa to každému vyjaviť, lebo by každý na to miesto trafil, a to je malé miesto a od Boha skryté. Potom sa obráť vodou nadol, tak, aby ti po pravej ruke ostala voda, hájlik vedľa tej vody, tam nájdeš pripravené ohnisko, kde my usadáme, keď je nepohoda. Od toho ohniska je chodník pod les vyrábaný cez kosodrevinu, chod' po ňom na strelenie luku po ľavej strane, až uvidíš oproti tej lúčky jednu barinu, priekopu, ktorou voda ide počas povodne. Obráť sa tou dolinou alias cestičkou, asi na dve strelenia, merkuj a pozorne pozeraj po pravej ruke, opäť nájdeš chodník v kosodrevine vyrábaný.“

dolu Wodu, a gđj podle nj, až tj zustane po praweg Ruce: A když prigdess do Lesa, w samem Koncy Lesa podle Wody, nagdess Ohnjisko pripravene, kde my spawame, kdy Nepočas na nas prichazy. Od toho Ohnjiska gest Chodnjik podle Lesa, skrze Kosodrewinu wyrubany: Gdi njm až na Strelenj po leweg Strane, aneb Ruce, wwdjiss pri samem Chodnjiku geden Smrek, a na nem wyrubany takoweto Znamenj: M/W.“

Text S5 sekvencia 12

„Prindeš na wrch, tam máš znaky wsseligaké. Potom tam prjgdeš na pasynek; ale dey pozor kady tam maš giti. Nechod bokem, kady koně chodj: ale gdi wždycky tym malým chodnjkem. Tam prjgdeš pod geden malý wrch na planawu (neb ples-sinu.) Tam v zamolech gest sněch wždycky, gako w zymě tak wletě. A wedle toho sněhu musyš gít. Potom wygdeš na ten wrssek, dey tam pilný pozor, abys widel, kdeby pásly owce walassj. Obegdi ge, gak neylepe můžeš. Nebo gsau zradcowe fales-snj. Ale sy potom měrkůg, abys chodnika nestratil. Tym gistým malým chodnjkem nechod w prawau stranau; nebo gest to k salassum tym walaskym: ale gdi na lewau ruku až tu na plánawu prjgdeš na geden potok, a pres ten potok pregdi, a gak wigdeš na breh potoka, nech chodnjka praweho, gdi na lewo tym brehem, na gedno zruky wyhodenj kamenem. Prigdeš pod gednau skal, tam najdes znaků wsseligakých.“

Text N1 sekvencia 12

„Auff die linke Hand sind sehr zwo hohe Spitzen umb dieselben Spitzen fleißt das Wasser in die drei See, die nechsten Spitzen von den Polnischen See, von der Seiten da du herkommst ist ganß falsch, dadurch werden auch verführet, die nicht rechte Beschreibung darzuhaben. Auff einer Spitzen findestu diese zeigen: 1 Menschenkopff, 1 Handt, IX. den Monden und 6 Sterne auff einen glatten Felsen außgehauen du wirst es wohl sehen kennen und nicht fehlen, auff der andern Spitzen drei Hände, drei Köpffe, drei X, und 12 Sternen und diese abgemahlte Buchstaben T. M. W. W. Z. G. N. U. W. aber daß du dieses keinen Menschen vertrawest, da sonst ein iglicher zu demselbigen verborgenen Ort kommen könnte.“³⁰

³⁰ V preklade do slovenského jazyka: „Po ľavej ruke sú dva veľmi vysoké vrchy, okolo tých vrchov plynie voda do tretieho plesa [tretieho od Poľského jazera]. Ďalšie štíty od Poľského jazera, od tej strany, odkiaľ prichádzaš, sú úplne chybné, tí čo nemajú pravý spis, sa kvôli nim dostávajú do omylu. Na jednom z týchto vrchov nájdeš znaky vyryté na hladkej skale: 1 ľudská hlava, 1 ruka, IX mesiacov a 6 hviezd. Určite ich musíš zbadať a nepomýliš sa. Na druhom štíte tri ruky, tri hlavy, tri X, 12 hviezd a namaľované litery T. M. W. W. Z. G. N. U. W. Ale nevyjavuj to žiadnym ľuďom, pretože vtedy by na toto tajné miesto mohol hocikto prísť.“

Text N2 sekvencia 12

„Von dort führt ein Weg »prez drevo male« (Kleinholz) bis du zu einem grossen Berge kommst, auf welchem Berge ein Stollen ist, von dem Wasser rinnt. Dieser Stollen verleitet Viele, die keine richtige Direction haben, denn sie meinen, dass in diesem Berge das geheime Gewölbe ist; und doch ist in dem Stollen der in diesen Berg führt gar nichts. In den Felsen sind zwar viele Zeichen ausgeschnitten: ein Menschenkopf, eine Hand, ein Kreuz, ein Mond, 6 Sterne; auf der anderen Seite dieses Felsens aber: 3. Hände zusammen, 3 Köpfe zusammen, 3 Kreuze zusammen, 12 Sterne neben einander, so dann die Buchstaben: I, I, M, C, Z, Z, S, N, P, V. Diese Zeichen geleiten dich durch das Wasser, welches links nicht tief ist; dann kommst du in einen Wald, wo du einen Felsen findest und an diesem einen Herd, der Fels ist gross und kahl, an dem haben wir fremde Leute geschlafen. Von dort wirst du durch das klein Holz »Drewo drobne« 2 Schuss weit gehen, dann findest du einen Baum, an dem ein V ausgeschnitten ist.“³¹

Rukopis N3 sekvencia 12

„Von hier gehe zwischen den Krumholze einem Fußsteig, bis Du komst, unter einem großen Felsen und hohen Berg, aus welchem das Wasser fließt; dieser Felsen betrügt viele Leute, die seine richtige Beschreibung haben, und meinen, das Gewölbe müsse dort seyn; aber in dem Loche des Berges ist nichts, auf den Felsen aber sind die Zeichen ausgehauen; ein Menfchenkopf, eine Hand und ein Kreutz, ein Mond und 3 Sterne; auf der andern Seite, sind diese Zeichen 3 Menschenhände, die sich in einander schlüssen, 3 Köpfe die gegen einander schauen, 3 Kreutze die gegen einander hängen, 12 Sterne nach der Reue und folgende Buchstaben Tctt. P. Z. Z. N. S. W. Diese Zeichen geben Anlaß dem Wasser nach, welches recht groß ist zu gehen, auf der linken Hand, und wenn Du komst in den Wald, wirst Du als dann einen feuer Herb finden, auf einen flachen Stein allwo wir pflegen zu schlafen; Von danen gehe durch das Krumholz bis auf 2. Flintenschuß zu einem hohen Fichtenstamme, auf welchem ein solches Zeichen ausgehauen ist: W.“³²

³¹ V preklade do slovenského jazyka: „Odtiaľ vedie cesta pres drevo male (Kleinholz), až dôjdeš do veľkej hory, v ktorej je štôľňa, z ktorej sa leje voda. Tá štôľňa zvädza mnohých, ktorí nemajú správne návody, pretože si myslia, že v tej hore je tá tajomná komora, a pritom v tej štôľni vedúcej do hory niet ničoho. Pravda, v skalách je vyryté množstvo znakov. Ľudská hlava, ruka, kríž, mesiac, 6 hviezd; na druhej strane skaly zase nasledujúce písmená: I, I, M, C, Z, Z, S, N, P, V. Tieto znaky ťa prevedú cez vodu, ktorá nie je naľavo hlboká, vtedy nájdeš sa v lese, kde natrafiš na skalu, a na nej ohnisko, tá skala je veľká a holá, pri nej my, cudzí prichádzajú, spíme. Odtiaľ pôjdeš na dve strelenia cez malé stromy drewo drobne, vtedy nájdeš strom, na ktorom je vyrezané V.“

³² V preklade do slovenského jazyka: „Odtiaľ chodí chodníkom medzi kosodrevinou, až prídeš pod veľkú skalu a vysokú horu, z ktorej tečie voda. Tá skala mylí mnohých ľudí, ktorí

Text S6 sekvencia 13

„A když prejdeš tú vysokú horu i trefíš na chodník, kady polnici chodia. *Sekvencia 13*
A potom prídeš k skale jednej vysokej, jest jako stena, i obráť se k půlnoci i uhlídáš
chodník, tak se obráť i uhlídáš to Žabí jazero.“

Text S1 sekvencia 13

„Gdi preč az na gednu Lauku maličku, tu se ty chodnik straty y widiš pro-
stred teg Lučky wymolu čo woda wimlela kdy powodne gsou teče, atak se snau obrat'
hore, a gdy gakoby dwakrat kamenem dohodil, namalowane *NB* a hled' pilne na
prawe ruce nagdeš chodnik w kosodrewine wyraubani gdj snym dokud bude trwati,
potom se ty straty, ale na to nyc nedbeg, ale ho zase hledeg na polane, zase ho nag-
deš, nenawracug se, ale wssecko ubočami gdj, pokud bude trwati, a kdy se ty straty,
nedbag nyc, gen gdy proti polane na dwoge dohodeni kamenem, gdiže kte skale, gest
gako sena kopa, ale gest načistine, na teg skale nagdeš mnoho znakuw. *NB* Merkug
sobe abys když se nawratil, zase potrefil, negtwrdssj we dwóch mestech bude ty hore
wylesti, a když hore wjleżneš, widiš tam polanu, tam uwidiš diwne diwy, gdj, na
te polane gest mnoho kosti co cyzozemcy gedau, u tyže sy odpočjn a posylni se, na
tej polane hledej te rigle, uwidis wssem sedmim konec gegjch, y budeš v prostredku
mezj temi riglj, konec nich gest to Žaby Yezero.“

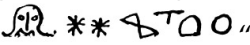
Text S2 sekvencia 13

„Gdi predce daleg, az na gednu Lučku maličku, tu se tj Chodnik strati;
Vwjđjss prostred te Luky gednu Wymolu, s kteru Woda tekawa, času Powodne, Tu
Lučku obrat se hore, a gdi gakoby dwakrat Kamenem dohodil. Merkug a hled pilne
na Praweg Ruce, nagdess opet Chodnik w kosodrewnie wyrubany. Gdi njm poked
tj bude trwat, A kdy se ti stratj, nedbeg nicz na to, ale ho zase hledeg na Polednj,
na dohozenj Kamene, nagdess ho zase; Ne do Wrchu, any dolu, ale wssecko ubočjm.
Potom kdy ho nagdess, gdj s nim zase, dokud trwa; A kdy se ti strati, nedbeg na to

nemajú správny opis a domnievajú sa, že podzemná jaskyňa musí byť práve tam, pritom
v jame na tej hore nie je vôbec nič. Ale na skale sú vytesané znaky: ľudská hlava, ruka a kríž,
mesiac a tri hviezdy; na druhej strane sú znaky: 3 navzájom spletené dlane, 3 hlavy pozerajúce
na seba, 3 kríže visiace oproti sebe, 12 hviezd po [znaku mesiaca v] nove a nasledujúce
písmená: P. Z. Z. N. S. W. Tie znaky odkazujú, aby sa išlo na ľavej strane s tokom vody,
ktorá je celkom dlhá. A keď vŕjdeš do lesa, čoskoro nájdeš ohnisko na plochom kameni, kde
zvykneme spať. Odtiaľ choď cez kosodrevinu na dve strelenia z flinty ku pňu vysokého
smreku, na ktorom je vyrezaný znak W.“

nicz, gdy predcy prawo na Poledne, na dwoge hodenj Kamene, k gedne Skale, gako Sena Kopa, a ta Skala gest na čjstjne; Na te Skale nagdess mnoho Znamenj. Merkug sobe abys opet, kdy do Domu pugdess traffyl.“

Text S4 sekvencia 13

„Prigdeš k dřevu osyně, potom prjgdeš do gedne skale, co ge tak hruba, gako kopa sena; gsou znaky podobne mjstem gako tyto *“*

Text S2 sekvencia 14

Sekvencia 14

„Negtežssy we dwoch mjstech hore wyleztj: A když hore wylezess, tam uzrjss djwne wecy: Lučku maličku, a na neg mnoho Kosti, co Cyzozemcy gjdagj: Y ty sobe odpočjn a posyln se. K teg Luce schodi se wgedno Sedm Rigluw, konce gjm vwjdiss, a ty budess w Prostredku: A mezy Koncemy tech Rigluw gest to Žabe Gezerko.“

Text S4 sekvencia 14

„Prjgdeš na ten, zuhledáš tam mnoho kostj, co cyzozemcy se posylnugj; tak i ty se posylni a pogež. Nebo z tisycy geden tym vrchem nezegde. Ale gdj na lewou stranu, nagdeš tam schody od tech wytesane, kterj tam chodiwali. Když zté skaly zegdeš, nagdeš potok, co zté skaly padá, gako do korita. A to ge Žabj Gezerko.“

Text S7 sekvencia 14

„A potom chceš-li teho ganku dojíti, aby jeho mohol bez vody dostati, pohled pilno i uhlídáš padá potok s skaly daleko jako půl druhých honův. Potom hledaj pod tím potokom i najdeš ten gank, který se tiahne pres to jazero dolův, ten pak lazur drží v sobě 3 díly zlata a tomu jazeru říkají nemecky Krotenschecht.“

Text N2 sekvencia 14

„Von dort kommst du auf eine kleine Wiese, wo sich der Steg verliert; gehe schräg durch diese Wiese und du kommst zu einem Berglein, das nur 2 Stein würfe weit ist. Da findest du wieder den Steg, er führt dich weiter, solltest du ihn verlieren, so suche ihn südwärts in der Entfernung eines Steinwurf.“

Von dort kommst du zu einem Felsen, der so hoch wie ein Heuhaufen ist; an dem Felsen sind ovale Zeichen, da gib Acht, dass du von dannen zurück treffest; von hier kommst du auf einen kleinen Hügel, auf welchem eine kleine Wiese ist; auf dieser sind viele Bäume sichtbar. Dort sind wir Fremde immer gesessen und haben geruht.“³³

Text N3 sekvencia 14

„Von dannen wirst du kommen, auf eine kleine Wiese; Von da gehe hin auf den Berg, so weit man mit einem Stein 2. mal werfen kann, so ist wieder rechter Seit ein Fußsteig, diesen gehe so lange Er dauert; wen Du solchen verlohren hast, so suche ihm gegen Mittag ein Steinwurfsweit, bis auf 2. gutte Ackerbreit zu einem Stein, der wie ein Schober Heu groß ist, auf welchem unterschiedliche Zeichen sind, und ein Kreutz; Von hier gehe auf den Berg, wo eine kleine Wiese ist, zwischen 3. Felsen, wo viele Bäume zu sehen sind; hir kanst Du ausruhen.“³⁴

Text N1 sekvencia 14

„Darnach kehre dich runter zu dem Wasser und gehe so lang dar bey biß daß wasser auff der Seiten bleibt, so wirstu in einen wald kommen am endung deß walddes, wirst ein Herdt zugericht finden, daselbst habert wir auch geruhet, wen ungestüm Wetter war, und von demselbigen ort ist ein Fußsteig bald neben den walddt ausgehauen, gehe fort so wirstu auff der linken Seitten, bey den Steig ein Holtz finden, darauf die zeichen außgehauen sind: W. W. gehe noch weiter biß du auff eine kleine wisen kommst, da wird sich der Fußsteig verlihren, du wirst auch mitten auf der wisen einen graben sehen, da daß wasser wan es groß wird, dadurch fleißt. Darnach kehre dich auff einen Berg und gehe fort so weit du mit einer Schleider werffen kannst, schau und gib fleißig acht, bald auff der rechten Hand wirstu ein Fußsteig sehen, gehe demselben nach, so weit er dich führen wird, gehe dan noch fort, wiederumb auff einen steinwurff weit, so findestu ihn wider, nicht in die Höhe,

³³ V preklade do slovenského jazyka: „Odtiaľ prejdeš na malú lúku, kde sa chodník stráca; chod' šikmo cez túto lúku a prídeš do hôrky, dlhej iba na dva hody kameňom. Tam opäť nájdeš chodník, ten ňa povedie ďalej, a keby si ho mal stratiť, hľadaj ho na juh vo vzdialenosti hodu kameňom. Odtiaľ prídeš ku skale vysokej ako stoh sena. Na nej sú oválne znaky, tu daj pozor, aby si odtiaľ trafil pri návrate; stadiť prídeš na malý grúň, na ktorom je malá lúčka; na nej sú početné stromy. Tam my, prichodzí, obvykle sedávame a odpočívame.“

³⁴ V preklade do slovenského jazyka: „Odtiaľ prejdeš na malú lúčku. Chod' hore na dva hody kameňom, po pravej strane je znovu cestička, chod' ňou tak dlho až zanikne, ak by si ju stratil, hľadaj ju na južnej strane na hodu kameňom. Chod' dva dobré akry [?] ku kameňu, ktorý má veľkosť stohu sena, na ňom sú rozmanité znaky a kríž. Odtiaľ chod' hore, kde medzi tromi skalami je malá polianka, vidieť tu mnoho stromov. Tu si môžeš oddýchnuť.“

noch runter, sondern seitlich gehe fort, widerumb so weit er dich führet und wen er sich wiederumb verliret, so frage nicht darnach, sondern gehe weiterfort biß du zu einen Felsen komst, der ist wie ein Hew Hauffen und an denselben wirstu vill außgehauene zeichen finden, merck das woll wen du zurück wider wirst gehen, daß du gutt nach richtung wirst haben, daß du dich nicht verirest, oder unrecht gehest, es wird dir an zwei orten am schwerften ankommen, so steig herauff und wen du herauff kommen bist wirstu mancherlei Sachen drauff sehen ein kleine wisen darauff find allerlei beeren und andere Sachen, davon sich dieselben, wan sie hinauff kommen damit laben und daselbst auch ruhen. Darneben auf der andern wis stossen 7 Riegel zusammen, du wirst es woll sehen können, du wirst auch mitten innen oder der zwischen 3 sein und dort da sich dieselbigen enden ist daß Krotten See.“³⁵

Text S1 sekvencia 15

Sekvencia 15

„Techto sedem Rigluw se tam schodi wgedno wsseckych. Prvy od Zeleného plesa, druhý od uplazuw, tretí od maleho Kolobaku, čtwrti od welkeho Kolobaku, páty od Koloweho plesa, ssesti od Čerweného plesa, sedmi od Yaworowich saduw. A tam na teg luce uwidiš, proti wichodu slunce, gedne wrata anebo fortničku, uskau gako dwa slaupi, a tak nikade se ginade nepust, gen tu Fortničku uskau gako dwa slaupi, tam dnu hluboka, príkra se widi, ale dobret gest gity, ackolwek gsyce gity jeden by se obawal, myslice, ze nezigde, a wssak y stari člowek muže gity, gest wyrubani chodnj k w skale, co sme byli mi wysekali stupne, to sobe tež merkug, kdy budeš na lauce, uwidiš gednu rozpadlinu welmi hlubokau, a w teg rozpadline spady geden na druhem, co woda spada, gest misto gako sennj woz mezej skalamj, a to gest Žaby Yezero, budeš nad njm staty a do neho hledeti, ale tade do neho newegdeš, musyš okolo choditi. Daleg merkug sobe, naproti teg rozpadlini gest na drugej strane

³⁵ V preklade do slovenského jazyka: „Obrát sa dolu k vode a chod' pozdĺž nej, pokým ti tá voda neostane bokom, tak prídeš do lesa, a na konci toho lesa nájdeš nachystané ohnisko. Na tom mieste sme sa aj my zastavili, keď sa zrazu zhorčilo počasie. Z tohto miesta vedie peší chodník hneď pri lese, chod' ním ďalej, vtedy na ľavej strane pri cestičke nájdeš strom a do neho vyrezané znaky: W.W. Chod' ešte ďalej, až prídeš na malú lúčku, tam sa cestička stratí. Uprostred lúčky zbadáš úžľabinu, ktorou tečie voda, keď sa stane veľkou. Potom sa nasmeruj hore, chod' ďalej toľko, koľko môžeš hodiť rukou, pozeraj a starostlivo sleduj, lebo po pravej ruke uvidíš chodník, ktorým pôjdeš tak ďaleko, ako ťa povedie, potom chod' ešte ďalej, znovu na vzdialenosť hodenia kameňom, tam ho nájdeš opäť. Nechod' ani hore, ani dole, iba bokom, opäť tak ďaleko, ako ťa povedie, a keď sa znovu stratí, nestaraj sa, len chod' ešte ďalej dopredu, až prídeš k jednej skale, ktorá je ako kopa sena a na tej skale nájdeš početné vyryté znaky. Zapamätaj si to dobre, aby si dodržal správny smer, keď sa budeš znovu vracat', nezabúdil si alebo nešiel nesprávne. Najťažšie bude na dvoch miestach, preto šplhaj hore a keď prídeš na vrch, budeš tam vidieť všelijaké veci, malú lúčku, na nej jahody a iné veci. Na nich si pochutnávajú tí, ktorí prichádzajú hore a tiež tu odpočívajú. Vedľa toho miesta na inej lúke sa zbíha sedem rígl'ov. Budeš ich dobre vidieť, budeš tiež uprostred nich, alebo medzi tromi [nejasné: oder der zwischen 3 sein] a tam, kde sa končia, je Žabie pleso.“

Turňa, a na tej Turnj gakoby mnych byl wikresani, a gakoby okolo gjdla mel pracu, a to gest neywyžssj znak od P. Boha ustanoweni, a když Slunce schodj, neyprw Mnych oswedcuge, a potom blesk uderi prawo do rozpadlini kde gsou tri rozpadlini a Žural anebo Žaby Yezero wodni.“

Text S2 sekvencia 15

„Tye pak Rigle tam se wgedno schodi, Prwssj Rigel od Zeleneho Plesa: Druhy od Vplazu: Tretj od Maleho Kolbachu: črwrty od Welkeho Kolbachu: Paty od Kolo-weho Plesa: Ssesty od černeho Plesa: Sedmy pak od Yaworowych Sadůw. A tam na teg Luce, wvjdisz protj Wychodu Slunce, gedne Wrata aneb Fortnjčku, vzku gako dwa Slupy, a tak nikudy gjnudy se nespussteg dnu, než tuto Fortničku; Hluboka a Prikra se Doljnka widi, ale dobre gest giti; Ačž y z tisycz Lidj geden by se sotwa pokussel dnu, nazdagjce se, že nezegde, ale y Stary Czlowek může zgjti. Gest nekudy wyrubany Chodnik, co sme my dali wyrubati. Toto sobe tež merkug, kdy budess na té luce, wvjdisz, gednu Rozpadljnu, welmy hluboku, a w neg su try Spady, geden nad druhym a woda spaduge. Merkug sobe, kde ta Woda pada, gest gako Senny Woz mezy Skalamy, a to gest to Žabe Gezerko: Budess nad nim statj, a do neho hledetj, ale tady do neho newedgess: Než musyss okolo giti. Daleg merkug sobe, protj teg Rozpadliny, gest na druheg strane Mnjch, pres Doljnu, prawe protj wychodu Slun-ce, gedna wysoka Turne, a na nj Mnjch, gako by ho wytesal, a okolo Hrdla ma gako Partu: A to gest nagwžžssy Znak ustanoweny od Pana Boha, A kdy Slunce winde, negprw oswjti Mnjcha, a potom blesk z neho udery, prawe do Rozpadliny, kde su try Spady, a Zump aneb Žabe Gezerko.“

Text P sekvencia 15

„Idž nim, póki go stawa, a gdzie się straci, nie dbaj nic, ale go szukaj na południe; ma liście, nie kamienie, ku jednej skale, która jest jak kopa siana. Na której są znaki, miarkuj sobie, gdy pójdziesz do domu, abyś trafił. Najciężej na dwóch miejscach będzie ci wynieść do góry, a tam ujrzysz dziury dziwne, malutką łączkę, a na niej pagórek, gdzie cudzoziemcy jadają, tam możesz odpocząć, a posilić się. Ku tej łące schodzi się Sie dym Ryglów, bo ich nie ujrzysz, ale będziesz w po-środku między niemi, to jest końcami. U tych Ryglów jest Żabie Jeziorko, tam się w jedno schodzą Rygle. 1. Rygiel od Zielonego Płosa, 2. Od Polskiego Płosa, 3. od Małego Kolbaku, 4. i 5. Od Kołowego Płosa, 6. i 7. Rygle od Jaworowych Sadów.

A tam na tej łące zobaczysz na wschód słońca jedne wrota albo furteczkę wąską, jako dwa słupy, a kędy indziej spuszczać się nie można, tylko tą furtką głęboką,

a przykro się widzi dolina, ale dobrze iść do niej, bo się zda, że nie dojdiesz, dlatego ledwie jeden z tysiąca się dobierze tam iść.

Jest tam wyrąbany dalej chodnik, co my go wyrąbali sobie, to miarkuj, gdy będziesz na tej łące, ujrzysz jedną rozpadlinę bardzo głęboką i trzy spady, jeden na drugim, bo tam woda spada, – to miejsce między skalami jako wóz siana, a to jest Żabie Jeziorko.

Będziesz nad nim stał i patrzeć będziesz na niego, ale tędy do niego wniknąć nie możesz, ale masz wokoło przyjść, miarkuj sobie przyjście tej rozpadliny i jest na drugiej stronie przez dolinę ku wschodowi słońca jedna wysoka turnia, na niej Mnich bardzo misternie wyrobiony. To jest znak największy od Pana Boga postanowiony.”³⁶

Text N1 sekvencia 15

„Alle 7 Rigel stossen hinein, der erste komt von Grünen See, der andere von Blawen der dritte von der kleinen Kalbach, der 4 von grossen Kalbach, der 5 von Bunten See, der 6 von Schwarzen, der 7 von Rothen See. Darnach auff der wisen wirstu in eine enge Pfort sehen gegen auffgang der Sonnen alß wan 2 Seilen auff ein ander stunden, daselbst gehe durch die tiffe Pforte und nicht anders wohin es däucht dich woll alß were es schwer herunter zu steigen, du mußt nur getroft sein, es ist genug gutt zu steigen es wolt sich untter tausenden kaum einer erwagen heruntter zu steigen, es kan auch woll ein alter grauer Man heruntter steigen, es ist ein außgehauener Fußsteig in den Felsen, dem ich mit meinen gesellen selber habe außgehaun, mein Sohn weitter merke auch woll, wen du auf der wisen sein wirst, wirstu 3 Fallen sehen, da daß wasser herunter felt, da wirstu ein ort sehen, alß ein Fuhrwagen groß, unten zwischen den Felsen dasselbe ist daß rechte Krotten See, du wirst aber stehen und reiner (hinein) sehen können. Mein Sohn merk weitter

³⁶ V preklade do slovenského jazyka: „Chod' ním [chodníkom] pokiaľ to ide, a keď sa stratí, o to nedbaj, ale hľadáj južne: má listie, nie kamene, ku jednej skale, ktorá je ako kopa sena, Na nej sú znaky, merkuj, keď pôjdeš domov, aby si trafil. Najťažšie bude vyjsť hore na dvoch miestach a tam uvidíš divné diery, malú lúčku, a na nej pahorok, kde cudzozemci jedávajú, tam si môžeš odpočínúť a posilniť sa. Ku tej lúke sa schádza dym Rígel'ov, preto ich neuzrieš, ale budeš v strede medzi nimi, teda koncami. Pri tých Rígel'och je Žabie jazierko, tam sa do jedného schádzajú rígle. 1. Rígel' od Zeleného plesa, 2. Od Poľského plesa, 3. Od Malého Kolbaku, 4. a 5. od Kolového plesa, 6. a 7. Rígel' od Javorových sadov. A na tej lúke uvidíš na východ slnka jedny vráta alebo úzku bráničku, ako dva stĺpy, a keď sa už inde spúšťať nemožno, iba tou bránkou a dolina sa zdá byť prikrrou. Ale je dobre do nej ísť, aj keď sa zdá, že neprejdeš, preto sotva jeden z tisíc sa tam vyberie ísť. Je tam vyrúbaný chodník, čo sme ho my vyrúbali. Merkuj, keď budeš na tej lúke, uvidíš jednu veľmi hlbokú rozpadlinu a tri spády, jeden na druhom, lebo tam voda padá, – to miesto medzi skalami je ako voz sena, a to je Žabie jazierko. Budeš nad ním stáť a pozeráť na neho, ale vtedy do neho vojsť nemôžeš, ale musíš okolo prejsť, merkuj si prechod tej rozpadliny a na druhej strane cez dolinu je ku východu slnka jedna vysoká veža, na nej Mnich veľmi majstrovsky vyrobený. To je najväčší znak spravený Pánom Bohom.“

gegen denselben schrock über, ist auff denselben ein Münch, gleich alß wen es mit Fleiß außgehauen were, und umb den Halß herumb hat er einen barten, und daß ist ein grosses wunder von Gott, wen die Son auff gehet, so bescheinet sie erstlich den Münch, und von denselben schlägt der Glantz alß bald in den schrock da die drei felle (Wasserfälle) sein auß den Krotten See.“³⁷

Text S5 sekvencia 15

„Pregdi za tau skalau na gedno dobre wystrelenj z maleho kusa, ber se po skalach ssjkem hore do wrchu, na prawe ruce. Wygda na wrch, dey pilný pozor, kadyby sy mohl dole zégit; nechod' ssjkem ani na pravo, ani nalewo, gen rowno dolu, až prjgdeš rečené plesu, odtud' uvidiš zpad, co tu teče ze skali, gako zněgake strechy, gakoby z krhly lil wěliký: ale gest falessnj ten zpád. Gdi dálé způsobem zpád druhý uvidjš na lewe ruce, ze skaly vychazegjcy; ale gest menssj, a gest njže, nežli ten prwnj a merkug sobe odkud' ten zpad wypádá, neb ze sameho Žabjho Gezerka wypadá, teče, ale odtud neuwidjš Žabjho Gezera. Nebo gest w rozpadlině. Potom gdi od plesa rowno k welikým stromum a drž se rowno. Prigda k stromům, obrať se na lewo wedle sameho stromowj; a potom přigdeš bljsko gednoho sameho potoka; počuješ wodu, ale nechod' za wodau, přes ten potok. Potom prjgdeš na gednu Lůčku, ne welmi welkau, a posteg na te lučce, uvidjš dwe wymoly od wody gedna wetssj a druha menssj; a tak tau menssj gdi, zustawagjcy na lewé ruce. Gdj snj porad rowno; neobraceg se ani na pravo any na lewo; než gdi půl wrchem, a potom uvidjš gednu skalu (iust na spůsob senne kopi) tam nagdeš zase kresane znaky. Nechey na prawé ruce tu gednu skalu, a gdj rowno tym wrsskem. Ale dey pilny pozor, abys wtom wrchu nechyl; nebo na lewe ruce gest tak na spůsob ulyce, gako do brány Fortña; a gdi tau uličkau do sameho wrchu, tam wjgdeš na wrch; a gdi tym brehem

³⁷ V preklade do slovenského jazyka: „Všetkých sedem rígl'ov sa spája do jedného, prvý prichádza od Zeleného plesa, iný od Modrého, tretí od Malého Kolbachu [der kleine Kalbach], štvrtý od Veľkého Kolbachu, piaty od Farebného plesa [der Bunte See], šieste od Čierneho plesa, siedme od Červeného plesa. Potom na tej lúčke pozri do úzkeho priechodu v smere východu slnka [a uvidíš] akoby dva stĺpy stojace jeden na druhom, tadiaľ prejdi cez ten hlboký priechod, a nie inde, určite sa ti zdá, že tadiaľ bude ťažké zliezť dole, neobávaj sa však, tam je to dosť dobré na šplhanie. Spomedzi tisícov by sa sotva jeden odvážil spustiť nadol a pritom aj starý šedivý človek tadiaľ môže zísť. V tých skalách je vykresaný priechod, ktorý som urobil spolu s mojimi druhmi. Môj synu, ďalej dávaj veľký pozor, keď už budeš na tej lúčke, uvidíš tri vodopády, kde voda padá nadol, medzi skalami dolu uvidíš miesto vo veľkosti voza, to je samotné Žabie pleso, ty však môžeš iba zastať a pozeráť do neho. Môj synu, pozoruj, že oproti ďalej od tej rozpadliny, je [na skalách] Mních, akoby majstrovsky vytesaný, a pri krku má akoby bradu [einen barten], a to je veľký div od Boha. Keď slnko vychádza, najprv osvetľuje Mnícha, od ktorého sa odráža blyskot do tej priepasti, kde sú tie tri vodopády zo Žabieho plesa.“

na prawu stranu; a odtůd' uwjdiš Žabj Gezerko, na způsob senného woza do neho budeš hledět; ale nigakým způsobem tudy do neho newegdeš.“

Text S1 sekvencia 16

Sekvencia 16

„Pod nimi a pod tu Turnu wisoku gest druha Turna nižssj, pod tu druha gest predse Turňa gesste nižssj, až gsou od sebe zdali gedna od druheg gsou gednake wssecky porád spogene. Wsseckom Rigli nenagdeš hlubssj dolinu, wsseckych Tatrech gako ta gest, a tak se pust tym chodnjem na polanu tou Fortničku, a gdi dolu az na dwoge strelenj, prigdeš k gedne skale a bude ty po leweg strane hladkeg skale, a když k neg prigdeš pozustaň, pilne hled, widiš pred sebou prostrednj Turni pod mnichem merkug dolu gedn ssjroky kamen položenj pri skale pres rozpadlinu, hlawa clowečj wykresana gest na te skale, wegdi pod tu skalu dole, a pohledni, gest muž wykresani.“

Text S2 sekvencia 16

„Pod tu Turnj wysoku, gest druha Turnj, nižssj, pod tu zase nižssj gest tretj, a su sobe gedna druheg gednake z dale, a wssecky Porad stogj, na gednym Rigly. Anyž mass skrytgsseg Doliny we wssech Tatrach, gako gest ta Doljna Zabyho Gezerka.

A tak se pust tym Chodnjem na Pul Nocy tu ffortnicku, a gdi dolu, až na dwoge Strelenj, prigdess k gedneg Skale hladkeg, a ta tobe bude po leweg Strane aneb Ruce; A kdy k nj prigdess, stan sobe, a hled pilne, vwjdiss pred sebu prostrednj Turnj pod Mnjchem: Merkug, Daleg gest gedn ssyroky Kamen, položený pri Skale pres Rozpadljnu, a na nem Čzlowecy Hlawa wytesana. Wegdi poden dolu, a pohlednj na druha, gest Můž wyrubany.“

Text N1 sekvencia 16

„Untter denselben grossen Thurm ist ein ander thurm, und untter denselbi- gen ist der dritte thurm und ist einer so weit alß der andere und stehen alle drei nach ein ander auff einen Rigel, den du hast kein verborgenes thal in gantzen Schneegebirg also, alß daßselbe ist. Lasse dich dan den steig gegen mitternacht, durch dieselbe pford hinein und gehe herunter 2 Schus weit da wirstu kommen zu einen glatten Felsen und wan du dahin kommst, so stehe stil und schaue fleissig auff, da wirstu für (vor) dir sehen den müttelsten Thurm und untten den Münch, mercke weitter eß ist

ein breitter stein gelegt an denselben ist ein Menschenkopff außgehauen, gehe unter denselben herunt und sihe nach einen andern, darin ist ein Man außgehauen.“³⁸

Text N2 sekvencia 16

„Von da gehe zwischen 2 Spitzen, sehr tief herab. Dieser Steg ist aus lauter Steinen gebaut aber gut ist es an ihm zu gehen. Du kommst zu einem glatten Felsen und wirst links sehen hohe Felsen, auf welchen eine mönchartige Figur steht. Die Gestalt hat einen Reif am Kopfe und am Hals, dort ist schon das Zeichen dieses Gewölbes. Dieser Felsen ist sehr hoch; wenn die Sonne am Morgen aufgeht, so bestrahlt sie eben diesen Mönch, gib acht! Von da 2 Schüsse weit ist ein breiter Stein kreuzförmig über ein Loch gelegt; diesen Stein hebe auf, eine Menschen gestalt ist auf ihm eingravirt.“³⁹

Text N3 sekvencia 16

„Von danen gehe zwischen 2. Felsen den Berg tief hinunter; der Fußsteig ist von lauter Stein ausgehackt, aber gutt zu gehen ist, bis Du von hier kumst zu einem glaten Felsen, unten linker Hand; von hier wirst Du sehen, den großen Felsenhügel, an welchen stehet eine große Statur, in Gestalt eines Mönches, der an den Kopfe einen goldenen Reifen hat und Kragen um den Hals, welches ein Zeuchen ist, des verborgenen Gewölbes. Dieser Hügel ist über 80 Thürme hoch, und wenn die Sonne früh aufgeht, so bescheint Sie den nämlichen Stein; von hier auf 2. Flintenschutz ist ein breiter Stein qwerk über ein Loch gelegt, auf welchem ein Mensch ausgehauen ist, und hinten ein Kopf.“⁴⁰

³⁸ V preklade do slovenského jazyka: „Pod tou veľkou vežou je iná veža, a pod ňou ešte tretia a všetky sú v rovnakej vzdialenosti od seba a stoja všetky tri jedna za druhou na ríglach, preto v celých Snežných horách nenájdeš skrytejšej doliny, ako je táto. Pusti sa potom tým chodníkom smerom na sever, cez ten istý priechod, a zojdi nadol na dve strelenia, tam prídeš ku hladkej skale, a keď tam dôjdeš, pokojne sa zastav a pozorne pozerať nahor, uvidíš pred sebou strednú vežu a nižšie aj Mnicha. Ďalej pozoruj, že je tam položený široký kameň a na ňom vytesaná ľudská hlava. Chod' popod neho nadol a rozhľadni sa za iným, na ktorom je vyrytý muž.“

³⁹ V preklade do slovenského jazyka: „Odtiaľ chod' medzi dvomi vrchmi, veľmi hlboko nadol. Ten chodník je vytvorený iba z kameňov, ale dobre sa po ňom ide. Dôjdeš ku hladkej skale a naľavo uvidíš vysoké veže, na ktorých stojí statua v tvare mnícha. Tá postava má diadém na hlave a krku, tam už je aj znak toho úkrytu. Veža je veľmi vysoká. Keď ráno vychádza slnko, osvetľuje mnícha a tak dávaj pozor! Odtiaľ na vzdialenosť dvoch strelení je široký kameň položený na dutine jamy. Dvihni ten kameň, na ktorom je vyobrazená ľudská postava.“

⁴⁰ V preklade do slovenského jazyka: „Od tohto miesta sa spustiť z hory medzi dvomi skalami hlboko nadol. Chodník je vykresaný v kameni, ale dobre sa ním ide. Chod' tadiaľ, pokiaľ neprídeš ku hladkej skale na ľavej ruke. Odtiaľ uvidíš veľký skalný vrch, pri ktorom stojí veľká socha v podobe mnícha, ktorý má na hlave zlatú obruč a a na krku golier a to je znak skrytej jaskyne. Ten vrch má výšku viac ako 80 veží a keď ráno vychodí slnko, osvetľuje

Text S7 sekvencia 17

Sekvencia 17

„A když přideš k Žiabimu jazeru, tečie z ného potok a tratí se do zemie, tam najdeš jednu dieru v vysokej skale i vlez do tej díry jak můžeš, tam potom najdeš prostranství a méch. Už dvihni toho méchu a tu najdeš, co si hledal.“

Text S6 sekvencia 17

„Jako s vysokej veže tu hľad' veľmi pilno, kde voda vychodí z toho jazera pres horu vysokú, ale za tu vodu se neobracej, ale hľad' pilno, kde druhý skok vychodí a nebude potreby daleji choditi odtad' a tan hľadaj takového znamení: 2 čakany a mlatec a perkajzin a ruku na kameni vykresanú, a tu aby pilno pohledl po tej ruce, kde ukazuje a pod tím plesom tam a pod tú uplzejú najdeš, co si hledal, a stoje u tej ruky, která jest celá v kameni vykresaná i odval ten kámen a odraz tu vodu, tu najdeš díru, kudy tá voda vpadá, vejdi do tej díry a ber s bázní Boží.“

Text S1 sekvencia 17

„Potom pressed ten kamen, pustis se dolu podle rozpadlini a ta rozpadlina bude tobe po prawe strane. Dobre poznaš kudj ljde chodj, na dwoge streleni niže kamene, tam zas pres rozpadlinu pugdeš, dobre požnaš kade lide chodj, pressedsse pres nj, uwidiš na leweg ruce kosodrewinu, magjce wichoditi do kosodrewini uwidiš geden ssiroky kamen černi, na tom cyzozemcy ohen kladagu. Pod tím kamenem nagdeš čekani, grace, splakin nagdeš gako orech, gako liskowec wetssj čjste zlato.“

Text S3 sekvencia 17

„Když přideš k Žiabímu jazeru, techdy spatři, kady s něho voda ide nebo se tratí. Tu najdeš díru v jednej vysokej skale i vležíš do tej díry štolny po ruku a po nohách, až skrze tu skálu proležeš a tam najdeš prostranství, potom najdeš moch i zdvihni ten moch anebo posekaj, tu najdeš, co si žiadal jako lískový orechy, a na chudinu nezapomínej ve jméno Boží.“

vlastne tento kameň. Na dve strelenia z flinty odtiaľ je široký kameň položený naprieč dierou, na ňom je vytesaný človek s hlavou od tyľa.“

Text S4 sekvencia 17

„Nagdeš pri tom taky, co ge gako leskowec, gsou mnohe menssj i wetssj. A toho muže nabrať za 1000 a 500 fr. Potom gđj rowno chodnjkem.“

Text S5 sekvencia 17

„Než padnj na swá kolena spolu y s swymy Towarissmi, a modli se, aby ty P. Bůh zwěstowal; kadybys se měl dolu zpustit. Wstana hore, gdi na prawo y na lewo, a dey pozor, kady cyzozemcy chodj; a nelekey se, žebys do neho newessel. Nebo člowek gak kolwek starj, muže tady wgjt do neho. A tak zegda dole, gdi prawo k Žabjmu Gezerku. Prwe wssak zegda dole, odpočjn sobe nebo ge tu mjsto neytežssj. Odpočjna gdi k tomu Žabjmu Gezerku rowno, tam nagdeš bljsko u Žabjho Gezerka geden kameň na způsob stola. Pohledni na ten kameň; gestli ge mechem zarostly, tedy tam gesste toho roku žádný nebyl: pakli gest černý a neni mechem zarostlj, tedy tam giz toho roku nekdo byl. A tak odwal ten kameň, a nagdeš tam rád (nástroj) k tomu djlu potřebný.“

Text S2 sekvencia 17

„Potom pregda ten Kamen, pust se dolu podle rozpadliny, a ta Rozpadljna, bude tobe po Praweg Ruce, dobre poznass, kudj Lide chodj. Na dwoge Strelenj nižě Kamene, tam zase pres Rozpadlinu pregdess, dobre poznass, kudy Lide prochazegj. Pregduc pres nj, vwjdiss na leweg Ruce Kosodrewinku, malicku, do kterege magjce wchazetj, vwjdiss geden Kamen ssyroky černy, na Kterem sobe Cyzozemcy Ohen kladu; Pod tym kamenem nagdess Cžekan, Kraczu, a Plak gako Bub, Hrach, Orechy Wlaske y wetssy čiste Zlato, zwrchu černu ssupinku obtahnuty.“

Text N1 sekvencia 17

„Wen du vor denselben stein vorüber bist, so lasse dich herunter, so wirstu wider durch einen Schruck gehen, wo die leutte pflegen durch zu gehen, wan du durch kommen bist, so wirstu auff der linken Seitt sehen ein Krombholz und wen du dahin kommen bist wirstu einen Schwarzen stein sehen, darauff die frembden pflegen ein Feuer zu machen, untter denselben wirstu finden ein keil, haw, kratz, und

ein waschwerck mit bonnen, erbsen, welsche nüß auch größer, lauter gold darüber ist ein schwarze haut.“⁴¹

Text N3 sekvencia 17

„Gehe in das Loch wo Du sehen wirst, daß ein Fußsteg ist, bis zu einem Krumholzgebüsch, vor welchem ein großer flacher Stein und zwar ein rothlicher, an welchen ein Feuerherd der Fremden zu sehen ist; unter den Stein ist ein Loch wie ein Keller allwo Du wirst finden eine Kraze und Hacke, eine solche grabe in dem Sand, so wirst Du finden, wie die wällsche Nüsse groß und wie Euer groß mit Schwarz geglänzten Schuppen pure Stücke feines Gold.“⁴²

Text N2 sekvencia 17

„In diesem Loch findest du einen Gang, folge diesem und du kommst zu niederem Knieholz, das ein anderes Loch verdeckt an dessen Eingang ein rother Stein liegt. Hebe diesen Stein auf und du kommst in eine kelleraitige Höhle. Dort findest du eine Haue, eine Spitzhaue, ein Grabscheit; grabe in diesem Sand, so findest du schw arze Ziegelstücke wie eine Nuss oder auch ein Taubenei gross, und in diesen das beste Gold.“⁴³

Text S1 sekvencia 18

Sekvencia 18

„A pakli nechceš brati, gdi naproti welikeg Turnj, Mnjcha dobre wjdiš, netreba tobe uciti giž, gdj prawo do teg rozpadlini proti mnychowi, az prigdeš pod spadi a widiš gako woda pada a deli se na trj častky, wissy mali spad, druhi spad wetssj, treti neywetssj, ale ty spadi gsou tak wisoke, gakoby čtiri anebo pet Turni gedno na

⁴¹ V preklade do slovenského jazyka: „Keď prejdeš popred tento kameň, pusti sa nadol, vtedy znovu pôjdeš cez rozpadlinu, ktorou kedysi prechádzali ľudia. Keď ňou prejdeš, na ľavej strane uvidíš kosodrevinu, a keď tam prídeš, zbadáš čierny kameň, na ktorom cudzinci zvyknú rozpaľovať oheň, pod ním nájdeš klin, krompáč, špachtľu a pernicu [waschwerk] s [hrudkami] ako fazuľa, hrach, vlašské orechy i väčšie, všetko zlato s čiernym povlakom.“

⁴² V preklade do slovenského jazyka: „Choď do toho otvoru tak, ako vidíš stopy cestičky až ku zhluku kosodreviny, pred ktorou leží veľký plochý kameň, a to červenkastý, pri ktorom vidieť ohnisko cudzozemcov. Pod kameňom je diera v podobe pivnice, kde nájdeš motyku, ňou hrab v piesku a objavíš čisté kúsky rýdzeho zlata veľké ako vlašské orechy alebo vajcia v čierno sfarbenom povlaku.“

⁴³ V preklade do slovenského jazyka: „V tej diere nájdeš žilu, choď podľa nej a prídeš do nízkej kosodreviny, ktorá zakrýva inú dieru pri vchode ktorej leží červený kameň. Podvihni ho a nájdeš sa v jaskyni pripomínajúcej pivnicu. V nej nájdeš motyku, sochor a rýľ. Hrab do piesku a nájdeš čierne hrudky veľkosti orecha alebo holubieho vajca, a v nich najlepšie zlato.“

druhu skalú, tak gako neywižssj Kežmarske weže, nebo pohled wižssj spad gako pod se zaweseni gest díra a neb rozpadlína, a ta woda pada do toho Žumpu, nebo Žabyho Yezera, gako koritko podobne k senimu wozowj rnalo wetssj ho woda wibyla, gakoby ho na schwal wikresal CEX in Castris a okolo neho skali wjsy, gako pec, zda se gakoby chteli spadnauti, ale se nic nebog, a mezi tymi skalami gest mnoho djr a rozpadlin, malich i welikych.“

Text S2 sekvencia 18

„Pakli tu bratj nechcess, gdi naprotjwko welkeg Turne, kde Mnjcha dobre wjdiss. nepotrebno to učjti: A tak gdj prawe do teg Rozpadliny, protjw Mnjchowj, až prigdess pod Spad, a tu rozpadljnu prigde gjti na gedno Strelenj, gako mezy dwe Steny: A kdy prigdess pod Spad, wjdiss lepe, gako Woda pada, a delj se na try Česty: Wyžssj Spad maly, druhy wetssy, a tretj y poslednj negwetssy. A tj try Spady su tak wysoke, gakoby 4. aneb 5. Turnj kezmarskych.

Nagwižssy, aneb negposlednegssj Spad gest gakoby pod se zaweseny v sameho spodku: A pres to Zawessenj gde Woda: Pod tym Zawesenjm gest Djra, aneb Rozpadljna, a ta Woda pada do toho Žempu, aneb do Žabjho Gezerka. To Žabi Gezerko, gest gakoby Koryto, podobne Sennemu Wozu, malo wetssj, wybyte, gako by ho schwalem wytesal: A okolo neho Skaly djwne wysy, gako Peczy, aneb Piljry, gako by meli zpadnuti. Ale se nicz nebog: Mezy tymy Skalarny gest mnoho Dyr a Rozpadljn, malych y welikych, etc.“

Text N1 sekvencia 18

„Wo du aber nicht nehmen wilt, so gehe gegen den großen thurm, wo der Münch ist, da wirstu ihn woll sehen man wirdt dich nicht unterrichten dürffen und gehe grat in den Schruck gegen den Münch über biß du untter den Fall komest, von demselben darnach wirstu müssen gehen gleich wie zwischen zweien stein wänden und wan du untter den Fall komen wirstu besser sehen wie das wasser sich theilet auff 3 theil, der höchste Fall ist klein, der andere ist grösser, und der letzte ist der allgeröste, der niderste und letzte Fall henckt gleich wie untter sich, da ist ein loch oder Schruck, da felt das wasser in das Krotten See, daselbe ist wie ein Trog eines Furwagens groß zu vergleichen oder wie ein Fuder Hew, daß wasser hat eß also außgeschlagen alß wen es mit fleiß außgehauen were und herumb sind seltzame felsen

alß auff den Seitten und hencken alß wen sie sollten heruntter fallen, fürcht dich nicht. Zwischen den felsen sind viell löcher grosse und kleine.“⁴⁴

Text N3 sekvencia 18

„Wirst Du aber dorth nichts nehmen, so gehe den Menchstein zu grad in dem Berg zum Loche hin, von welchem das Wasser, von dem höchsten Hügel, wo der Mensch stehet, wie platzregen hinunter schießt, so springe durch das Wasser in das Loch, schlage Feuer auf, und da wirst Du sehen hängen die Felsen als sollten Sie übereinander fallen, Du aber fürchte Dich nicht, den Sie können nicht bewegt werden, dort sind große und kleine Löcher.“⁴⁵

Text N2 sekvencia 18

„Wenn du davon nicht nimm en willst, so kehre zurück zu diesem Felsen, schau, wo der Mönch steht, unter diesem Felsen ist das Loch; von diesem Felsen fliesst das Wasser herab wie der schittere Regen. Mach einen Sprung durch dieses Wasser in das Loch und lege dir dort Feuer. Die Felsen hengen hier als sollten sie herunter fallen, doch sei darüber ohne Sorge. Dort sind kleinere und grössere Löcher, du gehe aber in jenes, das 20 Ellen hoch liegt, dort ist so ein Gang wie in einer Durchfahrt und hier findest du eine Kiste mit Gold und zwischen diesem Gold sind verschiedene kostbare Steine in schwarzen Ziegeln. Davon aber nehme nicht, denn es giebt niemanden, der dir das abkaufe; du kannst soviel von dieser Kiste abschlagen, so viel du tragen kannst, auch ich hab nur soviel abgeschlagen und nach Haus gebracht, was 100,000 werth war. Rechts von diesem Loch ist wieder ein anderes ebenfalls mit Steinen verschüttet, trag sie weg und gehe, wie in einen Keller, hinein; dort wirst du verschiedene Dinge sehen: 2 grosse Stücke Gold, aber nimm nicht

⁴⁴ V preklade do slovenského jazyka: „[Zlato s čiernym povlakom] však nebudeš brať a preto choď smerom k tej veľkej veži, kde je Mních, dobre ho uvidíš, nebude potrebné ťa poučovať [unterrichten dürfen], choď teda rovno cez tú priepasť oproti Mníchu, až prídeš pod vodopád. Od toho potom budeš musieť ísť akoby medzi dvomi kamennými stenami, a keď prídeš pod ten vodopád, budeš lepšie vidieť, ako sa tá voda delí na tri časti, najvyšší spád je malý, nasledujúci väčší a ostatný je najväčší. Najnižší a posledný, akoby sa skrúcal do seba, tam je diera alebo rozpadlina, kde voda padá do Žabieho plesa, ten ostatný má pre porovnanie veľkosť rebriňáka či fúry sena, a pritom ho voda tak prerazila, akoby ho niekto zámerne vytesal. Dookola sú divné skaly, akoby na boku a nakláňajú sa, akoby sa mali zvaliť, ale neľakaj sa. Medzi skalami sú početné diery veľké i malé.“

⁴⁵ V preklade do slovenského jazyka: „Ale tam nič nevezmeš, iba choď smerom ku kamennému mníchovi, priamo do otvoru v hore, z ktorého voda z najvyššieho vrchu, kde stojí mních, padá nadol ako lejak. Preskoč cez tú vodu do diery, zapál oheň a uvidíš skaly skláňajúce sa tak, akoby sa mali zvaliť jedna cez druhú, ale ty sa neboj, predsa sa nepohnú. Tam sú diery veľké a malé.“

davon denn es ist kein gutes Gold; sondern gehe 2 Stufen höher, so findest du eine eiserne Thüre, in dieser ist ein Schlüssel, mach nun mit ihm auf, aber nimm ihn nicht heraus.“⁴⁶

Text S5 sekvencia 19

*„Wezmi ten rád a gdi k Žabjmu Gezerku, a tam pro lepssj toho gistotu, zpust-
jte gedneho kamaráda, nech nabere w te game kamenkŭ, ale ne mnoho, ale pět nebo
sseat, wytáhnuce kamaráda swého, roztlučte to kamenj, a nagdeš w tom kamenj ta-
kowe zrnka zlata čistého, gako bob aneb hrach. Potom gdj na prawu rukau, prigdeš
pod gednu skaiu, a bude se ty zdáf, gakoby na tebe hněd měla spadnaut. Gest na
způsob wěže, ale se nebog. Tam gest gedna rozpadlina: tu rozpadlinu překroč, potom
nagdeš gednu djru.“*

Sekvencia 19

Text S3 sekvencia 19

*„A potom vynda z tej díry, jak by chcel daleji jiti, techda uhlídáš potok an
padá do jazera Žiabeho, vynda na vrch, kde ten potok vpadá, a tu najdeš v tej díre,
co si hledaj ještě. Potom kdy svú vec spraviš, pust zase ten potok pres tu díru, a tak
se sprav. A potom zase nechaj tú díru po pravej strane nebo ruce a jdi vedle tej skály,
nebo jest jako zed' aneb mŭr, k půlnoci, ale dvoje hony nebo za troje zarobenú díru
a tu najdeš ještě lepšie, tu ber s bázní Boží, jináče nenajdeš.“*

Text S6 sekvencia 19

*„A chceš-li jiného dojiti a lepší najiti, tecda chod' po úslní teho kamení i hled',
kde najdeš červený potok, tu najdeš, co si žiadal. Na luce za jezerem tu najdeš díru
vykresanú v kameni v stiené, tu s pilností hledej, nebo jest dobre zapravená, tu ber
s bázní Boží.“*

⁴⁶ V preklade do slovenského jazyka: „Ak nechceš z neho brať, obráť sa späť ku tej skale, pozeraj, kde stojí ten mních, pod tou skalou je diera: z tej skaly splyva voda ako hustý lejak. Preskoč cez tú vodu do diery a vykres tam oheň. Skaly tu visia, akoby sa mali zosunúť nadol, ale tým sa netráp. Sú tam aj menšie a väčšie diery, ty chod' jednak do tej, ktorá je vo výške 20 lakfov, tam je žila, ako [predtým] v dutine, a tu nájdeš skriňu so zlatom a medzi tým zlatom sú rôzne drahokamy v čiernych hrudkách. Z tej jednako neber, keďže nie je nikto, kto by to od teba kúpil. Z tej skrine môžeš toľko odobrať, koľko vládzeš zdvihnúť, ja som rovnako oddelil iba toľko a odniesol domov a malo hodnotu 100 000. Napravo od tej diery je ešte iná, rovnako zahádzaná kameňmi, odvaľ ich a vojdí ako do pivnice; uvidíš tam rôzne veci: 2 veľké kusy zlata, ale neber z neho, lebo to nie je dobré zlato; namiesto toho chod' dva schody vyššie, nájdeš železné dvere, z ktorých trčí kľúč, s jeho pomocou otvor, ale ho nevyberaj.“

Text S7 sekvencia 19

„A vyjduce z té díry zasa, i vidiš an potok vpadá z toho jazera Žiabiho i vedši na vrch, jdiž k tomu cestú pod vrchom, tam najdeš díru pod tím, kady voda spadá, tam hledej potom hled' pustiti ten potok zase tú díru, a tak se rozumem sprav. A potom opět nechaj tu díru, po pravej ruce jdi vedle tého a tej skaly, nebo jest jako k půlnoci, v tu stranu za dvoje nebo za troje hony, tu najdeš zapravenú díru, otevri a vejdi tam a ber s bázní Boží. A jdi po tej skale k půlnoci, tam najdeš potok a spadá s tej steny od polední, tu jdi po tej skale na hůru vedle teho potoka, až přideš na roveň a tu jest potok červený, v tom potoku ber.“

Text S4 sekvencia 19

„Prjgdeš k takowe skále, co wjš gako podluby, gakoby mela spadnut. Pri té skále mnjch samo rostlý, ma obogek gako mnjch. Kde ten mnjch tjnj pri sv. Jaňe na poledne, tam ge Balta a Kračka, neb Kučownjčka.“

Text P sekvencia 19

„Ujżrysz dziurę jako na dwie siągi od ziemie, tam znajdziesz gank złoty, jako winna beczka, bronatny, jako szarłat. Gdy go rozbierzesz albo utniesz, mieni się, jak miedź najczerveniejsza. W tym ganku są drogie kamienie, bierz co ci Pan Bóg dal.“⁴⁷

Text S1 sekvencia 20

Sekvencia 20

„Potom klekni na kolena, dekug P. Bohu, ze ty sem dal zdrawernu dogjty pros P. Boha, aby ty dal we zdrawj wigjty, w bazni Božj požjwaty, P. B. neyprw chwaliti a chudobne napomahati. Potom pilne welmi patri, uwidiš gednu djru, gako na dwa kročage, tam ge gang zlati, gako bliskawj, když odetneš widi se gako med neyčerwenegssj, a w tom gangu sedi kameni drahe Carbunculus, a zrna gsou gako bob, gako liskowi orech, gako husy wegce, takowe zrna wtom gangu sedia kdy sekeru odetneš zlato, wylaupi se drahe kameni, ale drahemu kameni deg pokog, radegj zlata naber, nebo by sy musyl do Widni choditi, a tobe by ti zadni nezapltil. Potom daleg merkug kde ta woda pada do Žumpa, anebo Žabyho Yezera, a skoč pod spad pod wodu, pod to zawesseni, a zakreš sobe ohen, a potom klopag čekanom, a kde ty bude bubnovati, otewri.“

⁴⁷ V preklade do slovenského jazyka: „Uvidíš dieru asi na dve siahý od zeme, tam nájdeš zlatý gank, ako vínny sud, bronzový, ako šarlát. Keď ho rozoberieš alebo utneš, mení sa ako najčervenšia med'. V tom ganku sú drahokamy, ber, čo Ti Pán Boh dal.“

Text N1 sekvencia 20

„Mein Sohn alß dan knie nider dancke Gott, daß er dich hat frisch und ges- und und mit gutten glück darzu komen laßen, bitte auch daß er dich wider so soll herauß komen laßen und waß du da bekommen wirst in gutter gesundheit zu gebrauch- chen, den armen damit guttes zu thun und ihn auch loben und preisen. Darnach gib gar fleißig achtung, da wirstu sehen ein loch 2 klafteren hoch von der erden und ist am schwersten herein zu steigen und wen du da hinein wirst kommen, wirstu einen güldenen gang sehen wie eine Wein Kuff rundt, roth wie ein Scharlach, und wen du davon abgehauen hast, so verwandelt sich gleich wie das aller rothe Kuppfer in denselben ligen Edelgestein Carfunkel und find körner wie die bonnen, erbsen, haselnuß, wie tauben, Hüner, gänß ewer (Eier). Wen du mit den beil abhawest gold und daß Edelgestein, so sich herauß löset wie ein kern auß einer Nußschalen, so laß daß Edelgestein zufriden, den du must erst damit auff Venedig reisen, da wird es dir erst bezahlet werden. Nun liber Sohn was dir Gott bescheret hat und was ich dir gelassen habe, an dem laß dich begnügen. Darnach spring untter den Fall wo daß Wasser, daß da in Sumpff felt, untter dem, so untter sich henckt, schlag Feuer auff, darnach klopf mit einem beil und wo es donnern wirdt, da öffne es den da ist das loch mit steinern vermacht.“⁴⁸

Text S5 sekvencia 20

„A při té djře opatri sobe a rožni swetlo, ale newkračug nuter dokud sive mod- litby neodprawjš. A tak gdi do te geskyňe s swyma kamarady. Ale geden nech wenku zůstane, wssecy at nechodj. A wegda tam zůstawagjce wssyckni w baznj Božj a mys- li gednostegnau spogeni gsauce. A tak tluč na prawu stranu, a poznaš kde znj skala.“

⁴⁸ V preklade do slovenského jazyka: „Môj synu, následne padni na kolená a ďakuj Bohu, že ti tu dovolil dôjsť sviežim, zdravým a so všetkým šťastím, pros takisto, aby ti dovolil v takomto stave aj odísť a to, čo tam dostaneš zúžitkovať v dobrom zdraví, konať dobro núdzny a Jeho chváliť a oslavovať. Následne obráť pilnú pozornosť, aby si videl dieru na dve siahly vysoko od zeme, Najťažšie je ku nej sa vyškríabať a keď už budeš vnútri, zbadáš zlatú žilu [güldenen Gang], okrúhlu ako vínny sud, červenú ako šarlát a keď z nej odlúpiš, zmení sa náhle ako najčervenšia med'. V nej tkvejú drahé kamene karbunkulu a zrná ako fazuľa, hrach, lieskovce, ako vajcia holubie, slepačie a husie. Keď sekerkou odrúbneš zlato a drahé kamene, vylúpia sa ako jadrá orechov zo škrupiny, nechaj teda tie drahé kamene na pokoji, lebo by si musel najskôr s nimi putovať do Benátok, aby si to dostal zaplatené. Teraz, milý synu, už si to, čím Ťa Boh obohatil a čo som ti ja zanechal. Následne preskoč pod vodopádom, kde je voda padajúca do močiara, a pod ním akoby visela pod sebou, rozlož oheň, potom uderaj sekerkou a kde bude dunieť, [tam] otvor dieru zahádzanú kameňmi.“

Text S4 sekvencia 20

„Wegdj pod tou skalú, tukey na půl druha rifa od zemj zwjsse, bude duznet. Zawad' tau Kračkau aneb Kučowníčkau, otewreš tau djru, co tam wlezeš. A tam mas zлата kuse, gako 20. aneb 30. okowů sud. A to nebog se žádného krom Pána Boha.“

Text S1 sekvencia 21

Sekvencia 21

„Nebo gest tam dira zaprawena, kamenim zametana, od pravo wles do nj, a tak nagdeš po prawe strane diru zaprawenu a wteg dire gest zлата matka, y matka draheho kameni, naber co k twemu srdci libo, a slup zlati, y mnych zlati, gakoby ziwi byl stogj wprostredku swetnicky, aneb podobenstwj kostela wunowj med' od teho slaupa anebo mnycha wonnj, tak mu spraweno od noch na wssecky strani skrze sedm Rigluw, prawe gako od stromoweho koreni rozrostage se a wychowawage se. Tam jest slaup stribrni roste gako ten zlaty, welmi weliky a kwire podobne gest tež slaup anebo draheho kameni matka. Carbunculus tam sedj gako sam kral Gregorius a snim geho knížatá z radú, netreba tobe nižadneho swetla wteg swetničky nebo sam kral Gregorius switi swogu korunu, tam gest stribro zлатo, Carbunculi, drahe kameni, Zafir, Rubyn y wsselikych drahych kamenůw naber, wzdawagjc chwalu Bohu mocnemu, ze wsseckych wecy Bohu wssemohaucymu, tomu kterýžto požehnal take dari diwne, zgeho ruky tak učjnených wjdeti a dostati, kterežto lide dostati, ani tam prigjti nemohau. Daleg ze wteg rospadline druha yzbyčka gt, tam gest wneg druhy zlaty mnych welmi weliky, a tam gt nasazene husy na wegacach zlatych, kačice, slepice, gastraby zlaté y wsselikeho ptactwa prirozenj sedj na wagcach zlatych, mezy wagcami zlatymi nagdeš mnoho draheho kamenj wsselikeho.“

Text N1 sekvencia 21

„Krich hinein und da wirstu auff der rechten Hand einen gesprenkelten gülden Gang finden, wie ein Wein Kuff und wen du davon hawest was einer allein ertragen kann gibt alleweg bey 400 fl. daß laß zufriden, darnach schaw auff die linke Hand, da ist ein andrer guldner gang von denselben hatw ab, da kan einer vor 1500 fl. tragen. Weiter merke wo 12 Füße über sich sind ausgehawen, da kreich hinauff, da wirst ein vermacht loch finden in denselben ist die Mutter des Goldes und des Edelgesteines, nimb waß dein hertz begehret, auch wirstu auff einer güldenen Seil (Säule) einen güldenen Münch sehen stehen und von denselben gehen stralen auff alle seitten, gleich wie in einem Baum die wurtzeln wachsen, dabei ist auß eine Silberne gewachsene Seil, sowie die gülden so groß, fast unmüglich zu glauben, das alles ist einen güldenen Königlichen Hoffzimner zu vergleichen also da sitzt der Königliche

*Gregorius sambt seinen Fürsten und Rätthen, da bedarff man keines lichtest nicht, den der König leichtet selber mit seiner Kron, hier ist Gold Silber, Lasur, Carfunkel, Demant, Saphir, Rubin also in summa allerley Edelgestein. Nimb und dancke Gott dem Herrrn das er dich hat, die Wunderwerck sehen lasszen und dir geschencket, welches wunder Gottes untter tausend die das Krotten See suchen kaum sehen kan.*⁴⁹

Text S5 sekvencia 21

„A zas padnj na kolena, a modl se nabožne spolu y s wýma towarissmi, tak gako prwe. Potom odwáleg to kamenj, gestli trefiš do prwnj, nagdeš tam trj slaupj ze sameho čjsteho zlata. Tedy, ktere gest žluté toho neber; ale ktere gest načerwenaste, gako kotlowina, mužeš brat. Proč? Proto, ze gt to čerwene dražssj nežli to žlute. A gestli bys chtěl, můžeš sobě gakeho chceš nalamat. Ale y to ty prikazugj, abys nebral koristj mnoho, gsa welmi pohrižený w lakomstwj. Ale co bys mohl lechce odňesti, abys potom y w ceste nezunowal nessenjm.

Nabera tu z požehnanj Božjho tech drahých pokladů zemských, zase tu padni na kolena, a pomodl se P. B. a podekug gemu za gehu Božske dary. Ale wssak nezapomineg na chude. Potom abys trefil do druhe djry wegjt, tam se nelekey, tam widjs Gregoryusa, stogjcyho krále prostred té geskyně, ze sameho čjsteho zlata, a ma očj karbunkulusowé; tam gest mnohých, rozličných a newyprawitedlných drahých kamenj. Gestli bys chtel z tech drahych kamenj wzýti sobě nekeré; tedy naber toliko, ktere gsuu sprostěgssj: gako Dyamant a Rubjn. Dyamant gest bjly, Rubjn čerwenj. Ale ponewadž máš gjných pokladu dosti, nepotreby ti giného drahého kamenj. Nebo bys gesstě mezy Pány přissel skrze to do nebezpečnstwj.“

⁴⁹ V preklade do slovenského jazyka: „Preplaz sa a po pravej ruke nájdeš kropenatú zlatú žilu, ako sud vína, a ty z nej odlúpneš toľko, koľko človek dokáže zdvihnúť na jedenkrát. To ti vydá v každom prípade okolo 400 florénov, zanechaj teda toho a pozri sa na ľavú stranu, tam je iná zlatá žila, z nej odrúbaj, z tej môže človek odniesť za 1500 florénov. Ďalej sa dívaj, kde je 12 schodov vytesaných jeden nad druhým. Vylez nimi nahor, nájdeš tam urobenú jamu, v ktorej je Matka zlata a drahokamov, ber teda toľko, koľko túži tvoje srdce. Rovnako uvidíš na zlatom stĺpe stojaceho Mnicha, a z neho vychádzajú na všetky strany pramene, ako keď vyrastajú korene zo stromu, naboku čnie strieborný stĺp, taký veľký ako ten zlatý, až sa tomu nechce veriť a to všetko nie je ničím v porovnaní so zlatou kráľovskou komnatou. V nej sedí kráľ Gregorius spolu so svojimi kniežatami a radcami, nie je tam potrebné žiadne svetlo, keďže samotný kráľ žiari so svojou korunou. Tu sú zlato, striebro, lazúr, karbunkul, diamant, zafír, rubín a viac in summa rozmanité ušľachtilé kamene. Ber a ďakuj Pánu Bohu, že ti dovolil obzerať tieto divy a prichystal ti dar, pričom tieto Božie zázraky z tisícok tých, čo hľadajú Žabie jazierko, uvidí len málokto.“

Text S2 sekvencia 21

„Potom kleknj na kolena, dekug Panu Bohu, za to, že tobe dal w zdrawj dogjti, pros ho, abys mohol zase ue zdrawj wen wygjtí, a we zdrawj tež užjwati, dobre Vbohym čjniti, a Boha chwaliti. Potom welmj pilne Patr, wjdiss tam gednu Dieru, gakoby na dwa Laktere od Zeme, do ktereğ nagtezssy wgjtí: Wlezssy do neg, nagdess tam Gank zlaty gako Bečka Winna, gako Med negčerwenssj: W tom Kanku sedj Kamen drahý Carbusculus, a Zrna su gako Bůh, gako Hrach, gako Liskowe Otechy, gako Holuby, Slepicy, y Husy Wagca: A kdy Sekeru odetness, Zlata, wylupy se wen drahý Kamen: gako Gadro z Orecha: Ale deg Pokog Kamenj, nebo bys s njm musel až do Venetij gjtí, zde by ho nikdo nezaplatil: Naber radneg Zlata, a co Pan Bůh dal, y co sem ga zastawyl, no torn prestaweg

Potom skoč pod Spad pod Wodu, ktera pada do Žompu, pod to zawesenj: Zakress sobe Ohen, Potom klopag Czakanem, aneb Sekeru, a kde bude dudnetj: tu otewry: Nebo gest welmj mocne Djra zaprawena, a kamenjm zametana: Oprawywssy, wlez dnu, a tak nagdess po Praweg Ruce geden Kank Zlaty nakropany, gako Becka Winna, Geden unese za 400 zlatych, neb gest w nem Zlato gako Hrach, tomu dag Pokog.

Potom patry opet po Leweg Ruce, gest opet Gank Zloty, gako Winna Bečka, ten rubay toho muzess za nesti za 15.Sto zlatych.

Toto sobe merkug, kde 12.Stupnjch gest wyrubanych, nad se wlez hore, tam nagdess gednu Dieru zaprawenu, a w teg Diere gest zlata Matka, draheho Kamenj: Naber co twemu Srdcy bude mило. Tam gest Slup Zlaty, y Zlaty Mnjch stogj gako žiwy w Prostřed toho Cemitera. Nebo gest tam gako Swetnjce, napodobne Čemiterow. Od toho Slupa, anebo Mnjcha tahnú Pramene a obnohy na wssecky Strany skrze 7.Riglůw, prawe gako od Stromu Korenj rozrostagj a vychazegj. Tam gest Slup stribrny, rostly gako y Zlaty, welmy weliky, a k Wjre nepodobny: Gest tež Slup a Matka Draheho Kamenj Čarbunculi. Tam sedj sam Kral Gregorius, a s nim geho Knjzata a Rada. Netreba tobe tam žadneho Swetla bude, w tom Čmyteri. Nebo sam Kral Gregorius swjti Korunu swu. Tu gest Strjbra, Zlata, Lazuru, Čarbunculi, Diamantu, Saphyru, Rubinu etc. In Summa: Wsseligakych drahých Kamenj naber, a wzdag Chwalu Panu Bohu za to, že tj dal takowych Darůw Djwuw swych dogjtí: kterých Djwůw slyssjce Lide, geden z tisycze nemuže gjch wjdetj, kterj Žabjho Gezerka hledagj.

Daleg gesste w tegže Rozpadline gest druhy Čmentar, ale sem ga k nemu nechodil: Tam gest druhy weliky Mnjch: a okolo neho nagdess Husy, Kačjce, Slepice, Orljce, Gestraby Zlatd etc wsselikeho Prjrozenj Ptactwa, sedjce na Wagcých Zlatých, a to gest Matka. Mezy temy Wagcy nagdess mnoho Wagecz, z draheho Kamenj wsselikeho.“

Text N2 sekvencia 21

„Hier kniee nieder und danke Gott, dass er dich in dieses Gewölbe kommen und solch' ein Heiligthum sehen liess und bete, dass du auch so glücklich zurück kommest; denn du musst es wissen, dass dieses Heiligthum die Mutter aller Reichtüm er ist. Dort sind 12 silberne Säulen, auf denen das ganze Gewölbe ruht und in der Mitte eine goldene Säule und um diese sind 12 mönchförmige Figuren aus bestem Gold. Dazwischen steht ein Stein von reinem Kristall, der das ganze Gewölbe gleich der Sonne beleuchtet. Die Wände sind aus Marmorstein, Rubin, Diamant, Carbunculus, Safire und grosse Perlen, davon kann der Mensch nehmen, wie viel er nur will; nur die Figuren rühre nicht an, denn das ist göttliches Heiligthum, im Falle du lange leben willst, weil das ist erschaffen worden, wie Christus geboren ist.“⁵⁰

Text N3 sekvencia 21

„Du aber gehe in das Loch, daß von der Erde 20 Ellen hoch ist, all wo ein Faß groß kupfärbig ist ein Stück Gold zu sehen, in diesem Stück Gold sind Edelsteine wie Erbsen groß, auch wie Taubeneuer groß mit schwarzen Schuppen umgeben, da aber nim nicht die Steiner, den Sie sind nicht zu verkaufen, von dem Gold aber kannst Du ein Stück abhauen, so viel Du kannst ertragen, da ich ein Stück von hundert tausend Reichthaler da von nach Hauß getragen habe. Auf der andern Seite des Loches wirst Du sehen mit Steinen ein neugemachtes Loch, solches mache auf und gehe hinein, da ist ein Gang wie in ein Keller, in welchem allerhand ist, zwei dergleichen Goldklumpen – doch nim nichts davon, den es ist nicht rechtes feines Gold, sondern geh 12. Stufen hinauf, da findest Du eine eiserne Thüre, diese kanst Du aufmachen mit dem Schlüssel, der in der Thüre steckt, nim aber nichts heraus, sondern fall auf Deine Knie nieder, und bethe zu Gott, danke, daß Er Dir die Gnade gab, in das verborgene Gewölb zu kommen, solche Wunder zu sehen, und bitte ihm, Du möchtest glücklich nach Hauße kommen. Da ist die Mutter aller Schätze und Kleinodien, unter andern sind 12 Silberne Seulen, auf welchem dad Gewölb stehet, in der Mitte ist ein Seule von dem feinsten Golde, in ihrer Mitte steht ein Mönch von Karfunkelstein, der das ganze Gewölb erhellet, die Männer rühre nicht an, den

⁵⁰ V preklade do slovenského jazyka: „Tu padni na kolená a ďakuj Bohu, že Ťa ráčil pustiť do tejto jaskyne, vidieť také požehnanie a modli sa, aby si rovnako šťastne prešiel spiatočnú cestu. Okrem toho ti treba vedieť, že tým požehnaním je Matka všetkého bohatstva. Je tam 12 strieborných stĺpov, na ktorých spočíva celé toto sklepenie, v strede zlatý stĺp, okolo neho 12 figúr v tvare mníchov z najlepšieho zlata. Medzi nimi stojí kameň z čistého krištálu, ktorý celé sklepenie zvonútra osvetľuje ako slnko. Steny sú z mramoru, rubínov, diamantov, karbunkulov, zafirov a veľkých perál, z toho človek môže brať, koľko zatúži. Ak chceš ale dlho žiť, nedotýkaj sa figúr, lebo to je božská sviatosť, keďže to bolo vytvorené pri narodení Krista.“

es ist Gottes Heiligtum und wen Du lange leben wilt: aber von Marmor, Rubin, Saphiren, Perlen, und Edelsteinen kanst Du nehmen.“⁵¹

Text S1 sekvencia 22

Sekvencia 22

„A tam Synu můg mily wedeti maš, gestli na tau zahradku anebo cimiter dug deš, nebudže lakomi, asnad by gsy chtel nektoru s tych matek wzyti, toho ne-
učjn, nebo by gsy velmi prohressil proti P. Bohu, ponewadž mage co gjneho braty co
ktwemu srdcy libo, nebo by gsy pohrdal dari Božjmi, ulakomil by sy se na welikeg
dire uskeg, kteru sobe sam P. B. sworiti račil k swecty a chwale, nebo gako kralowe
zemsstí, knjžata, cysari tohoto sweta magice bohatstw, umegj sklepi, komori ozclo-
byti a okrasslity, tym pak wice P. Bůh stworitel wsseho sweta ozdobył komoru swau
Žaby Yezero diwnimj wecmj, k wire podobne, a gako Cysarowe, Kralowe mocne dali
murowati Mesta, Bassty, bohatstwym swym kde co magj, čjm wyce P. Bůh obmu-
roval Tatrami komoru swau wrchy, skalami, Turňamy, gakowymi y spogil, učinil
mezy swimi Riglami. Wedeti maš, kdy by sy se ulakomil, gako sem ty prwe oznamil,
matku wzyti nikdy by ti P. Bůh nedal dogjti brati w tom gezeru, wždycky, kdy by sy
tam ssel, gesste by sy daleko byl, giž by kamenim hazali do tobe, teda by te urazyli
anebo y zabyli, naspatek pak wedeti maš, kdyby sy prissel na ten cymiter můžeš
matku kterou chceš odsaditi krasne, anebo dolu zložjty a wagec kterych chces nabra-
ti, toliko wsseckych neber, dwe anebo try necheg a Matku zase na misto polož, a kdy
w rok zase pugdeš, zase zuplna najdeš. Tento lyst, kdy do Žabyho Yezera pugdeš aby
si zlim lidem w ruce neupadl, pilne se warug.“

Text S2 sekvencia 22

„O tom Synu můg wedetj mass, gestlj na ten Čminter dugdess, nebud Lako-
my, abys snad Matku nekteru chtel y z Wagcy pobratj, toho nečjn, neb bys welmj

⁵¹ V preklade do slovenského jazyka: „Ty jednak pôjdeš do jamy, ktorá je dvadsať lakfov nad zemou, uvidíš tam ako sud veľký kus zlata farby medi, v tom kuse zlata sú drahokamy veľké ako hrach, ako aj holubie vajcia obalené čiernymi šupinami. Tie kamene však neber, lebo sa nedajú predaf, namiesto toho môžeš odrúbať kus zo zlata, koľko len vládzeš zdvihnúť – ja som odtiaľ priniesol domov kus v hodnote tisícov ríšskych toliarov. Na druhej strane jamy uvidíš dieru nedávno zakrytú kameňmi, odstráň ich a vojdí dnu, je tam priechod ako do pivnice, v ňom sú rozmanité veci, dva rovnaké kusy zlata – ale z toho nič neber, iba padni na kolená a modli sa k Bohu, ďakuj, že ti preukázal lásku dostať sa do tejto tajomnej jamy [das verborgene Gewölbe] a obzerať si takého veľkoleposti. Pros ho, aby si sa mohol šťastne vrátiť domov. Tam je Matka všetkých pokladov a klenotov, medzi inými aj 12 strieborných stĺpov, ktoré podopierajú toto sklepenie. Uprostred je stĺp z najčistejšieho zlata, v strede stojí mních z karbunkulu, ktorý osvetľuje celé sklepenie. Ak chceš dlho žiť, tak sa mužov [apoštolov?] nedotýkaj, lebo je to Božia sviatosť, ale mramor, rubíny, zafíry, perly a drahokamy môžeš brať.“

zhressyl, protj Panu Bohu, a protj gehu Djwum, magjce co gjneho dostj bratj, co twemu Srdcy gest mile: Ohrdel by sy Dar Božj, a ulakomyl by sy se na welike Djwy Bozske, ktere sobe Pan Buh sam k swe ctj a Chwale stworyti račyl. Nebo zagjste gako kralowe a knjžata, y Čysarowe Sweta tohoto, vmegj swe Sklepy y Komory Bohatstwym swym ozdowati a okrasslowati: Cim wjce Pan Buh Stworitel wsseho Sweta ozdoby sobe Komoru swu a Žabe Gezerko djwnimy wecmy, k Wjre nepodobnimy naplnyl. A gako Čysarowe a Kralowe dawagj mocne warowati, mjsta Bohatstwym swym naplnene: Čjm wjce Pan Buh obmurowal Komoru swu Tatramy, Wrchy, Skalamy, Turnemy, a obložyl Doljnamy, y spogil, učinil mocne Sedmy Riglamy. Wedetj mass, kdyby sy, gako sem prw powedel, se ulakomyl Matku wzytj z tych Wagecz, nekdy by tobe Pan Buh nedal, anj wjce k tomu Gezerku prigiti; Nebo kdybys kolwek prissel, gesste bys daleko byl, gjž by na tebe hazeli Skarbnicy: A kdyby sy Gwaltem predcy chtel giti, tedy by to douráželi: Protož kdy prigdess na ten Čmentar, Můžess Matku kteru chcess, na Stranu odložiti a krasne odsaditi, a Wagca, ktere se tobe budu zdati, mužess wzytj, toljko wssech neber, dwe nebo try zistaw, a Matku zase pekne na ne posad: a kdy w Rok opet prigdess, zase splna Wagca nagdess. Lauda Deum/etc.

Tento List, kdy do Žabjho Gezerka dugdess, spal ho potom, aneb ho pilne warúg, aby se zlým Lidem nedostal.“

Text S5 sekvencia 22

„Chcessli pak gesste widět wjce: Protj sluncy wychodu w té geskyni nagdeš djru ; a tau pūgdeš s swetlem hore stupňama; a tam nagdeš ze wsseligakého a rozdilného ptactwa stworěnj, same čjste zlato, sedjcy na wagcých. A gestly bys byl žádostiwy s twjma towarissi: tedy můžeš wzyt pod každau, po gednom wagcy, ale wjce neber. Nebo otdad newigdeš: gen po gednem musyš wzyt. Paklibys wjce wzal: neprobug, nebo zahyneš. Gestliže wssak wezmeš, neber toho tak sam pro sebe, gako pro pamatku a Cyrkewnj potrebu. Ale na chude a služebnjky Cyrkewnj nezapominey. Nebo tak sobe poklad w nebi shromaždjš. A paklibys ten statek do roka wssecek zmárnyl, ale ne negakym způsobem zlým, totiž skrz negake korhelstwj, aneb negak ginak, ale na Chrami neb školy, neb služebnjky Cyrkewnj, neb na chude: tedy zas w Rok w tom S. Janskem mesycy spolu y s swyma Towarissj gdi zas tam, a tym způsobem naber toho zlata, gako y prwe; a nepoznaš nyc gestli co ztoho ubylo; ale wssak wssecko w celosti zas nagdeš, gako predtym. Ale ty djri zas tak zapraw gakos ge nassel. A tak mage swe wecy, tedy s podekowáním wssemohaucymu Pánu Bohu odewzdage ty pozůstalé poklady, a sebe požehnagjce, prawjm, gakos nassel te djry, tak gich zas zapraw. A wygda odtud, ten rad zas polož w to mjsto, a ten kamen priwal naň, a naraubage kosodrewiny, naklad' na tom kamenj ohne, a tam se posyl-ni. Prwé wssak podekűg P. B. za gehu darj, a prose gehu Božskou milost, aby tobe

pomocnykem byl, tebe do prjbytku tweho doprowodil, než se budeš nazpet brati. Potom sobe merkũg kadys prissel, abys zase tady odssel. Ale když pũgdeš zwrchu dole, prjgda k tomu plesu a k spádu gednému y druhému: obrat se potom gjnau cestou k Sobotce změřugicy. Nebo by ti to ty walassi pobrali.“

Text N1 sekvencia 22

„Weiter noch in denselbigen Schruck ist noch ein anderer güldener gang, wo ein Münch, und umb denselden findest güldene gäntz, Enten, Hüner, Adler, Habicht allerley vögel auff gülden Ewern sitzen. Zwischen den Ewern sitzt die Mutter der Edelgestein. Daß soltu wissen liber Sohn, so du dort kommen wirst, das du nicht geitzig seiest und etwan die Mutter mit den Ewern nimmest. Für dem hütte dich, den du würdest dich gegen Gott versünden, den du hast genug zu nehmen ander Sachen, den gewißlich wie die Könige diser Welt, ihre gewelber mit Gold zihren, wie vielmehr unser Herr Gott, alß ein Shöpffer der gantzen Welt seine gewelber des Krotten See, welches unmöglich zu glauben, erfüllet hat, mein Sohn zu überfluß soltu noch wissen, wen du dich untterstehen würdest die Mutter wegzunehmen, Gott der Herr wolt dich nimmermehr zu den Krotten See kommen lassen und wen kommen würdest, von weitten werden dich die Schatzmeister Geister steinigen und wen du mit gewalt fort gehen woltest, würden sie dich beschädigen oder ja zu todt schlagen. Derohalben wen du zu denselben kommest, kanstu die Mutter, welche du wilt, fein säuberlich auf die seitten setzen und ein Ew, welches dir gefehlt nehmen, aber nicht nimb alle und die Mutter setz säuberlich widerumb hinauff, und so du das ander Jahr wider kommest, da wirstu die Ewer wider vollkömlich finden!“⁵²

⁵² V preklade do slovenského jazyka: „Ešte ďalej je v tej istej rozpadline aj iná zlatá skrýša, kde je Mnich a okolo neho nájdeš zlatú hus, kačky, sliepky, orla, jastraba a rozmanité vtáčtvo sediace na zlatých vajciach. Medzi tými vajcami sedí Matka drahých kameňov. To máš vedieť, milý synu, že keď tam prídeš, nebuď taký chamtivý, aby si sa odvážil zobrať Matku aj s vajcami. Vyvaruj sa toho, lebo by si zhrešil proti Bohu, môžeš predsa zobrať dostatok iných vecí. Keď bezpochyby tak, ako králi tohto sveta svoje komnaty zdobia zlatom, tým skôr náš Pán Boh, ako tvorca celého sveta, naplnil svoje pokladnice pri Žabom plese tak, že sa tomu ani nedá uveriť. Preto, môj synu, musíš vedieť, že keby si sa osmelil zobrať Matku, Pán Boh by ťa nechcel už nikdy viac pripustiť k Žabiemu plesu a keby si sa tam predsa objavil, strážni duchovia pokladov budú po tebe už zďaleka hádzať kameňmi. A keby si tam aj tak chcel nasilu dôjsť, zmrzačili by ťa alebo aj ubili na smrť. Preto tiež, ak by si tam došiel, môžeš rečenú Matku jemne odsunúť nabok, zobrať jedno vajce, ktoré sa ti páči, ale neber všetky, a Matku opäť opatrne posadiť [na pôvodné miesto]. A keby si sa v ďalšom roku tu opätovne vrátil, vajcia nájdeš opäť v plnom počte.“

Text N2 sekvencia 22

„Es ist noch ein Gewölb, aber in dem war ich nicht – aber die Kameraden haben mir erzählt, dass dort verschiedene Thiere und Vögel aus bestem Gold am Boden liegen und solche Stücke Gold, wie ein Nuss oder ein Ei und von denen kannst du nehmen, wie viel du nur willst. Nur jenes berühre nicht, denn du hättest keine Ruhe von diesen Geistern, die murone sipsona heissen; denn diese regieren die ganze Tatra; du würdest untergehen, wenn du anrührtest etwas, was verboten ist. Wenn du noch einmal darum kommen möchtest, würdest du alles hier wiederfinden was du schon weggetragen hast. Den Schlüssel ziehe nicht heraus sondern lass ihn, wie du ihn gefunden hast. Kniee nieder und danke Gott, dass er dir so glücklich hinaus zu kommen verholfen hat. Dieser Reichthum soll dir nicht zum Stolz und Schlechtigkeit dienen, sondern diene Gott, helfe deinem Nächsten, gib Almosen und übe gute Werke. 6-ten Maj.“⁵³

⁵³ V preklade do slovenského jazyka: „Je ešte jedna podzemná jaskyňa, ale v tej som už nebol. Hovorili mi jednako moji druhovia, že tam na zemi ležia rôzne zvieratá a vtáctvo z najrýdzejšieho zlata a také kúsky, ako orech alebo vajce, a z toho si môžeš brať, koľko len chceš. Iba tamto nerušaj, lebo by si nenašiel pokoja od duchov, nazývaných murone sipsona; pretože ony vládnu nad celými Tatrami. Bol by si stratený, keby si sa dotkol niečoho, čo je zakázané. Ak tu chceš prísť ešte raz, nájdeš všetko, čo si odtiaľ už vyniesol znovu na svojom mieste. Kľúč nevyberaj, nechaj ho tak, ako si ho našiel. Pokľakni a ďakuj Bohu, že Ti pomohol šťastne odtiaľ dostať. To bohatstvo ťa nemá uvrhnúť do pýchy a lákať ku neprávostiam, ale naopak – slúž Bohu, pomáhaj bližným, dávaj almužny a konaj dobré skutky. 6. mája [1692].“

Zemské klúče ako sprievodcovia pri ceste krajinou. Mentálne mapy ako príklad štruktúr dlhého trvania

Úvod:
navigácia,
mentálne mapy
a zemské klúče

Kým sa dostanem k hlavnej téme tejto práce, chcem uviesť jedno pozorovanie. Poznám človeka, ktorý má veľký problém zorientovať sa v jednom konkrétnom meste na Slovensku, ktoré navštívil už mnohokrát.¹ Vždy, keď stojí v tomto meste na peróne železničnej stanice dívajúc sa na hrad, zaskočí ho, z ktorej strany prichádzajú vlaky smerujúce zo severu krajiny na juh. Očakáva, že vlak zo severu krajiny príde sprava, hoci v skutočnosti prichádza zľava. Problém, ktorý tu spôsobuje zmätenie, je, že v jeho predstave miestnej geografie tečie rieka, popri ktorej vedie železnica, priamo zo severu na juh, pričom hrad je od rieky aj železnice západným smerom (nad pravým brehom rieky). V skutočnosti sa hrad nachádza na brehu nad ľavým brehom, no rieka (a ešte výraznejšie železnica) robí okolo hradného brala esovitú zákrutu, pričom železničná stanica sa nachádza práve v jej výraznom ohybe. V dôsledku toho je hrad voči železničnej stanici skutočne takmer západným (presnejšie západo-juhozápadným) smerom, čo môjho známeho utvrdzuje v chybnej predstave. Príčinou zmätenia je teda skreslenie jeho mentálnej mapy, ktoré spočíva v napriamení línií (toku rieky aj železničnej trate) a chybnom umiestnení hradu na opačný breh rieky. Z toho potom vyplývajú aj ďalšie chyby v určovaní smerov (očakávanie vlaku z opačného smeru, než má v skutočnosti prísť).

Predmet práce:
Čo môžeme
vyčítať
z písomných
prameňov
o historických
spôsoboch
praktickej
orientácie
v teréne

Toto pozorovanie sa môže zdať na prvý pohľad banálne a nesúvisiace s témou tejto štúdie, ktorá sa zameriava na to, čo môžeme vyčítať z písomných prameňov o historických spôsoboch praktickej orientácie v teréne. Praktická orientácia v teréne (či už ide o mestské, vidiecke alebo prírodné prostredie) si totiž vyžaduje určenie polohy, kde sa človek nachádza, zorientovanie sa v rámci svetových strán a rozhodnutie o smere ďalšieho postupu. Ako naznačuje ilustračné pozorovanie v úvode, toto nemusí byť ľahká úloha dokonca ani v relatívne prehľadnom prostredí, v ktorom máme k dispozícii dostatočný počet orientačných bodov (dominantný hrad, železničnú trať, rieku apod.), nehovoriac o rôznych pomôckach, ako sú napríklad mapy. O to náročnejšia mohla byť úloha zorientovať sa v krajine v stredoveku alebo v ranom novoveku, keď sa cestujúci museli spoľahnúť na znalosti a ochotu miestnych obyvateľov a na takmer výlučne verbálne opisy cesty.

¹ Ide o Trenčín (pozn. autora).

A práve niektoré z takýchto opisov ciest budú tvoriť pramennú základňu tejto štúdie.

V ranom novoveku sa v súvislosti s rozvojom ťažby kovov objavili na území strednej Európy písomné (typicky rukopisné) dokumenty, ktoré obsahovali opisy ciest k „pokladom“, resp. k údajným náleziskám vzácnych kovov. Mária Kosová uvádza, že pre tento typ písomných prameňov sa v odbornej literatúre používa názov „Spisy“, „Spisky“, prípadne v nemčine *Walenbücher*.² V tejto štúdii pre tieto dokumenty budem používať poetickejšie označenie „zemské kľúče“,³ a to ako synekdoch na základe jedného z takýchto spisov z 18. storočia⁴ nachádzajúceho sa v archíve Etnografického múzea SNM v Martine.

„Spisy“, „Spisky“ alebo radšej „zemské kľúče“

K textom tohto druhu je možné pristupovať z rôznych uhlov pohľadu. Ako píše Mária Kosová,⁵ doteraz najväčší znalec problematiky, môžeme ich skúmať v súvislosti s dejinami baníctva, verifikovať ich z hľadiska faktografickej reálnosti, prípadne si v nich môžeme všímať elementy banického folklóru. V tejto štúdii sa však na tieto dokumenty zameriam ako na príručky na orientáciu v teréne, teda ako na určitý typ sprievodcov krajinou. Táto krajina pritom môže byť do väčšej či menšej miery fiktívna; to pre túto štúdiu nie je rozhodujúce. Kľúčové je niečo iné: je možné pomocou poskytnutých opisov zrekonštruovať plauzibilné modely krajiny (teda mentálne či kognitívne mapy)? Ak áno, akými prostriedkami to pisatelia týchto dokumentov robili? A napokon: čo majú tieto opisy ciest k „pokladom“ spoločné s historicky oveľa staršími návodmi na orientáciu v teréne, totiž so stredovekými metáciami?

Zemské kľúče ako typ sprievodcov po krajine

Pri poslednej otázke sa musíme pristaviť: prečo by vlastne stredoveké metácie (vyznačenia hraníc) mali mať čokoľvek netriviálne spoločné s novovekými „sprievodcami“? Tu si musíme uvedomiť, že oba typy písomných prameňov mali slúžiť primárne na praktickú orientáciu v teréne. Verbálne opisy hraníc, ktoré boli súčasťou napríklad darovacích listín, mali v prípade majetkových sporov slúžiť ako jednoznačná a rozhodujúca informácia o tom, pokiaľ siaha územie vymedzené v listine. Aby však mohli splniť túto úlohu, museli odrážať dobové spôsoby orientácie v krajine,⁶ teda jej členenie na krajinné prvky a prepojenie týchto krajinných prvkov do vzájomných

Stredoveké metácie a orientácia v teréne podľa zemských kľúčov

² MÁRIA KOSOVÁ: Folklorizované texty na území Karpát v 16. – 19. storočí. In: *Interetnické vzťahy vo folklóre karpatskej oblasti*. Ed.: VIERA GAŠPÁRIKOVÁ A KOL. Bratislava: Veda, 1980, s. 137.

³ POPOV. aj MILOŠ JESENSKÝ: Zemské kľúče ako originálne pramene dejín literatúry a interdisciplinárneho vedeckého štúdia (pozri tu, od s. 37).

⁴ *Clavis terrae*, 52 s. Archív Slovenského národného múzea v Martine, sign. R 521.

⁵ MÁRIA KOSOVÁ: Folklorizované texty, s. 138.

⁶ TOMÁŠ KLIMEK: *Krajiny českého středověku*. Praha: Dokořán, 2014, s. 104.

priestorových vzťahov. Inak povedané, museli sa zrozumiteľným spôsobom vzťahovať k dobovým mentálnym mapám konkrétnych území. Niečo podobné očakávame aj od zemských kľúčov. Ich prípadná fiktívnosť nie je podstatná. Ako ilustruje Beatrice Ploch na príkladoch z beletrie, aj v prípade čisto fiktívnych svetov si dokážeme na základe adekvátneho opisu vytvoriť uveriteľnú predstavu o konfigurácii opisovaného priestoru⁷ (napríklad mesta, ktoré sme nikdy nenavštívili). Pritom, odkazujúc na román Patrika Süßkinda *Parfum*, tento opis vôbec nemusí byť primárne založený na zrakových vnemoch.⁸

*Orientácia
v krajine bez
technickej
podpory
a s ňou*

Orientácia v krajine patrí k tým úkonom, ktoré zvyčajne považujeme za úplne samozrejmé, takže sa nad nimi len zriedka pozastavujeme. Súčasné mestá sú vybavené množstvom pomôcok uľahčujúcich orientáciu – od názvov ulíc a čísel vchodov cez smerové tabule až po orientačné mapy. V prípade, že aj napriek týmto pomôckam nedokážeme nájsť cestu, má takmer každý z nás k dispozícii technické prostriedky umožňujúce určiť vlastnú polohu s presnosťou na pár metrov a navrhnuť optimálnu trasu do cieľa. Môže ísť o samostatné prístroje s prijímačom GPS, alebo čoraz častejšie o softvérové aplikácie v mobilných telefónoch alebo v palubných počítačoch automobilov. Navigácia pomocou prístrojov však predstavuje zásadne odlišný kognitívny proces oproti orientácii založenej na priestorovej pamäti. Namiesto aktívnej navigácie sa nechávame navigovať a len pasívne prijímame pokyny. Čoraz častejšie sa objavujú výskumné práce, z ktorých vyplýva, že návyk spoliehať sa na GPS negatívne ovplyvňuje priestorovú pamäť počas samostatnej navigácie,⁹ čo vedie k postupnej strate schopnosti orientovať sa v krajine bez technologickej podpory.

*Antropologický
pohľad: Čo
sa deje, keď
sa v teréne
snažíme
zorientovať?*

Na prvý pohľad sa môže zdať, že takéto individuálno-psychologické otázky navigácie v teréne nemajú mnoho spoločného s vedami o kultúre, a už vôbec nie s historickými rukopismi, ktoré nazývam zemské kľúče. Pri bližšom preskúmaní je však zrejmé, že tento pohľad je mylný. Ak sa má človek zorientovať v teréne, potrebuje v ňom identifikovať konkrétne krajinné prvky a tie porovnať s vhodnou reprezentáciou priestoru – či už s grafickou

⁷ BEATRICE PLOCH: Vom illustrativen Schaubild zur Methode: Mental Maps und ihre Bedeutung für die Kulturanthropologie. In: *KulturTexte. 20 Jahre Institut für Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie*. Eds.: INA-MARIA GREVERUS, JOHANNES A. KOL. Frankfurt/Main: Universität Frankfurt/Main, Institut für Kulturanthropologie, 1994, s. 153.

⁸ *Ibidem*, s. 154,

⁹ Napríklad LOUISA DAHMANI a VÉRONIQUE D. BOHBOT: Habitual Use of GPS Negatively Impacts Spatial Memory during Self-guided Navigation. In: *Scientific reports*, roč. 10, no. 1, 2020, Dostupné na <https://doi.org/10.1038/s41598-020-62877-0>; v populárnej forme aj MANFRED SPITZER: *Digitální demence*. Trans.: FRANTIŠEK RYČL. Praha: Host, 2014, s. 28 – 36.

(napríklad s turistickou mapou) alebo s mentálnou mapou, teda s reprezentáciou krajiny v pamäti. Na detailnejšie pochopenie ľudského uvažovania pri navigácii v teréne nám pomáha článok britského antropológa Alfreda Gella¹⁰ o tom, ako čítame mapy. Gell tvrdí, že podstatným prvkom riešenia navigačnej úlohy je myšlienkový prevod zo „scenérie“ na „mapu“ a späť. Mapu (fyzickú alebo mentálnu) charakterizuje ako „akýkoľvek systém priestorových poznatkov alalebo presvedčení, ktorý má formu netokenových indexikálnych výrokov o priestorovej polohe miest a objektov“.¹¹ Naopak, sémantický obsah obrazu či scenérie pozostáva z tokenových indexikálnych výrokov. Keďže Gellova terminológia môže pôsobiť mätúco, uvedieme si niekoľko príkladov ilustrujúcich tieto pojmy. „Netokenový indexikálny výrok“ (*non-token indexical proposition*) vyjadruje priestorové vzťahy objektívne, teda bez ohľadu na aktuálnu pozíciu hovoriaceho. Pre propozíciu „*Banská Bystrica leží severne od Zvolena*“ sú pravdivé všetky jej tokeny (teda jej jednotlivé vyjadrenia v reči), bez ohľadu na to, kde konkrétne tento výrok vyslovíme. Naopak, pravdivostná hodnota vety „*Banská Bystrica leží severne odtiaľto*“ závisí od konkrétnej polohy hovoriaceho: veta bude pravdivá, ak ju vyslovíme vo Zvolene či v Budapešti, ale nie napríklad v Žiline. Tento terminologický aparát Gell potrebuje na to, aby opísal, čo sa deje, keď sa v teréne snažíme zorientovať. Úsudky o vlastnej polohe založené na vnímaní majú vždy podobu tokenových indexikálnych propozícií („*Som na svahu; dolu predo mnou je údolie, ktorým zľava doprava tečie rieka; na opačnej strane údolia sa dvíha svah horského hrebeňa. Na ľavej strane asi do polovice výšky svahu vedie lanovka.*“). Aby sme sa mohli zorientovať, musíme tieto pozorovania prepojiť s poznatkami o priestore kódovanými pomocou „objektívnych“, teda netokenových indexikálnych propozícií („*Údolie s riekou sa tiahne od východu na západ; lanovka je na severnom svahu horského hrebeňa, ktorý z juhu ohraničuje údolie.*“). V ilustračnom príklade, ktorý som použil v úvode tejto kapitoly, mal môj známy chybu v „mentálnej mape“, teda v systéme netokenových indexikálnych propozícií. Chyby tohto druhu môžu vzniknúť rôznym spôsobom, ale pomerne častý zdroj omylov pochádza z chybného „prepočtu“ z tokenových na netokenové indexikálne propozície, teda keď sa informácie získané z vnímaného krajinného obrazu snažíme zaradiť do mentálnej mapy. Nevyhnutnou podmienkou na takýto prepočet totiž je aspoň implicitná znalosť „objektívnych“ svetových strán. Nepotrebujeme si teda vždy priamo uvedomovať, kde je sever, ale musíme egocentrické súradnice vzťahnúť na

¹⁰ ALFRED GELL: How to Read a Map: Remarks on the Practical Logic of Navigation. In: *Man* (N. S.), roč. 20, 1985, no. 2, s. 271 – 286.

¹¹ *Ibidem*, s. 278.

nejaké referenčné smery (napríklad na smerovanie významných vodných tokov). To, že tak samozrejme môžeme prísť k omylom, sme videli na ilustračnom príklade.

Braudelov
koncept
štruktúr dlhého
trvania

Gellova teória logiky praktickej navigácie nám poslúži ako prvé z teoretických východísk. Druhým je Braudelov koncept štruktúr dlhého trvania (*longue durée*). Tento koncept zaviedol do historiografie významný francúzsky historik a člen školy Annales Fernand Braudel.¹² Predstavuje jeden z kľúčových pilierov jeho historiografického prístupu a má niekoľko dôležitých aspektov. Koncept „dlhého trvania“ sa týka historických štruktúr, ktoré sú stabilné a menia sa len veľmi pomaly. Braudel považoval tieto štruktúry za základné pre porozumenie historickej skutočnosti. Zahŕňajú geografické, sociálne, ekonomické a kultúrne faktory, ktoré formujú a ovplyvňujú historické udalosti a procesy.

Aj napriek povrchovej dynamike historických udalostí (napríklad politických revolúcií alebo vojen) pretrvávajú základné štruktúry spoločnosti a kultúry často len s malými zmenami po dlhé obdobia. To znamená, že určité sociálne, kultúrne a mentálne štruktúry, ktoré boli vytvorené v stredoveku, mohli pretrvať až do raného novoveku alebo aj dlhšie. Podľa Braudela je možné pretrvávanie týchto štruktúr vysvetliť ich hlboko zakoreneným vplyvom na spoločnosť a kultúru. Predstavujú akýsi „sociálny cement“, ktorý drží spoločnosť pohromade a určuje jej základné charakteristiky. Tieto štruktúry sú často odolné voči krátkodobým zmenám, pretože sú hlboko zakorenené v každodenných praktikách, hodnotách a vnímaní sveta ľuďmi.

Pochopiteľne, aj takéto dlhodobé pretrvávajúce štruktúry podliehajú zmenám. Tieto zmeny môžu byť spôsobené zásadnými transformačnými udalosťami, ako sú technologické inovácie, veľké ekonomické zmeny, dlhodobé environmentálne zmeny, alebo hlboké kultúrne posuny. Braudel zdôrazňoval, že tieto zmeny sú často pomalé a postupné, môžu však mať hlboký a trvalý vplyv na spoločnosť.

Aspekty
chápania
krajiny
ovplyvnené
kultúrnymi,
historickými
a sociálnymi
kontextmi

Pre túto štúdiu je podstatné, že jedným z príkladov štruktúr „dlhého trvania“ sú aj spôsoby vnímania priestoru a krajiny v histórii. Napriek tomu, že sám Braudel sa staval skepticky k aplikácii svojho konceptu dlhého trvania na mentálne štruktúry,¹³ neskorší vývoj disciplíny ukázal produktivitu tohto úsilia.¹⁴ Aspekty vnímania krajiny sú totiž často hlboko

¹² FERNAND BRAUDEL: *Das Mittelmeer und die mediterrane Welt in der Epoche Philipps II.* Vol. 1 – 3. Trans.: GÜNTER SEIB a GRETE OSTERWALD. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 2001.

¹³ GERT DRESSSEL: *Historische Anthropologie. Eine Einführung.* Wien – Köln – Weimar: Böhlau, 1996, s. 266.

¹⁴ JACQUES LE GOFF: Eine mehrdeutige Geschichte. In: *Mentalitäten-Geschichte. Zur historischen Rekonstruktion geistiger Prozesse.* Ed.: ULRICH RAULFF. Berlin: Wagenbachs

zakorenené v kultúrnych praktikách a menia sa zvyčajne len veľmi pomaly. To, ako ľudia vnímajú a chápu svoje okolie, krajinu alebo geografický priestor, je silne ovplyvnené ich kultúrnymi, historickými a sociálnymi kontextmi. Tieto vnímania sa formujú po generácie a prenášajú sa z jednej generácie na druhú, čo vedie k ich stabilite a odolnosti voči rýchlym zmenám. No napriek tomu, že vnímanie priestoru a krajiny sa môže javiť ako stále, môže dôjsť k jeho postupným zmenám vplyvom dlhodobých faktorov, ako sú technologický pokrok, zmeny v spôsobe života, migrácia, alebo environmentálne zmeny. Tieto dlhodobé faktory môžu postupne meniť spôsob, akým spoločnosti vnímajú a interagujú so svojim okolím.

Po predstavení teoretických východísk teda už nič nestojí v ceste formulácii hlavného argumentu tejto práce. Východiskovým predpokladom k jeho formulovaniu je, že tak vnímanie krajiny, ako aj spôsoby orientácie v nej môžeme považovať za štruktúry dlhého trvania. Ak zároveň prijmeme Gellovu teóriu logiky praktickej navigácie, môžeme usúdiť, že technologickou zmenou, ktorá v Európe zásadným spôsobom zmenila navigačné praktiky, nebolo zavedenie čoraz presnejších máp, ale až navigačných prístrojov založených na prijímačoch GPS signálov. Texty, ktorých funkciou je okrem iného umožniť aj orientáciu v teréne (či už ide o stredoveké metácie alebo o novoveké zemské kľúče), sa v súlade s Gellovou teóriou musia z dôvodu zrozumiteľnosti riadiť rovnakou praktickou logikou založenou na úsudkoch, pri ktorých sa z tokenových indexikálnych výrokov vyvodzujú netokenové indexikálne propozície, teda prvky mentálnej mapy, a naopak. Rozdiely môžu byť v konkrétnej sémantike krajinných útvarov alebo v špecifických spôsoboch uvádzania vzdialeností a smerov, ale nie v základnej logike.

Vnímanie krajiny ako štruktúra dlhého trvania

Metačné listiny slúžili primárne na vymedzenie hraníc konkrétnych majetkov, napríklad v prípade darovania alebo iných zmien vlastníckych vzťahov. Presnejšie povedané, písomne zachytávali hranice ustanovené už dávnejšie, majetky vyčlenené nanovo, alebo ich aktualizáciu, doplnenie a spresnenie hraníc vymedzených v rámci prvých dvoch typov v procese zvanom reambulácia.¹⁵ Keďže obsahujú veľké množstvo miestopisného materiálu, predstavujú veľmi cenný prameň napríklad pre rekonštrukciu stredovekej krajiny a ľudských aktivít v nej.¹⁶ Aby tieto vymedzenia hraníc slúžili svojmu účelu, museli sa písať tak, aby boli dodržané určité konvencie

Stredoveké metácie ako najstarší príklad verbálneho navigovania v teréne

Taschenbücherei, 1987, s. 18 – 32. Porovnaj aj PETER DINZELBACHER: Zu Theorie und Praxis der Mentalitätsgeschichte. In: *Europäische Mentalitätsgeschichte: Hauptthemen in Einzeldarstellungen*. Ed.: IDEM. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2008, s. XXVIII – XXIX.

¹⁵ PAVOL MALINIAK: *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku*. Banská Bystrica:

Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2009, s. 110.

¹⁶ *Ibidem*, s. 118 – 219.

umožňujúce ich interpretáciu, ale aby zároveň zachytávali aj miestne znalosti prostredia. Jedným z prostriedkov, ako zachytiť miestne poznatky do úradného textu, bolo okrem pochopiteľného využívania miestnych názvov (toponým) aj použitie všeobecných pomenovaní rôznych terénnych prvkov alebo stromov pochádzajúcich z miestnych jazykov (najmä maďarčiny a slovenčiny, miestami aj nemčiny). Jedným z najstarších príkladov (aspoň pokiaľ ide o región Spiša), ktoré uvádza aj Miroslav Števík,¹⁷ môže byť listina Ondreja II. z roku 1209, ktorou kráľ venuje spišskému prepoštovi Adolfovi a jeho sestre zem nad Popradom na Spiši:

*„...prima meta incipit a niveo monte, sub cuius pede oritur rivulus, qui vocatur Iascunov, per quem descendit in Poprad; inde directe versus villam Isac tendit ad metas distinctas ultra quoddam pratum, ubi oritur quedam aqua, que descendit per idem pratum usque ad rivulum nomine Hunounig, qui rivulus currit in Poprad, videlicet Poprad per rivulum, qui vocatur Osoy; revertitur ad priores niveos montes, unde inceperat.“*¹⁸

Vo vyznačení hranice v tejto metácii sa objavujú viaceré toponymá, ktoré uvedieme podľa ich identifikácie u Števíka. Vytýčenie hranice začína prvým medzníkom pod Tatrami (Snežné vrchy – *niveus mons*, abl. *niveo monte*), pod ktorými pramení Červený potok (*Iascunov*) ústiaci do rieky Poprad (*Poprad*) oproti dedine Žakovce (*Isac*). Hranica ďalej pokračuje na lúku, kde pramení Žakovský potok – Hnojník (*Hunounig*); následne je potrebné opäť prekročiť Poprad a vrátiť sa k Tatrám pozdĺž potoka zvaného Slavkovský jarok (*Osoy*).

Števík žiaľ neuvádza zdroje, na základe ktorých identifikoval konkrétne toponymá (najmä názvy potokov *Iascunov*, *Hunounig* a *Osoy*) – hoci

¹⁷ MIROSLAV ŠTEVÍK, *Prírodno-geografické pomery na Spiši a prírodné názvy na Spiši v písomných dokumentoch z 13. a 14. storočia*. In: *Terra Scepusiensis. Stav bádania o dejinách Spiša*. Eds.: RYSZARD GŁADKIEWICZ a MARTIN HOMZA. Levoča: Kláštorisko; Wrocław: Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003, s. 104.

¹⁸ RICHARD MARSINA (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*. Vol. 1. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1971, nr. 154, s. 122 – 123. Slovenský preklad: *V kráľovstve svätého Štefana: Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov*. Vol. 3. Ed. a trans. Richard Marsina a kol. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2003, nr. 31, s. 93: *„...prvý medzník začína od snežného vrchu, pod ktorého úpäťm vyviera potok zvaný *Jasenov, po ňom (hranica) zostupuje do (riecky) Poprad; potom priamo smerom k dedine Izáka k rozdielnym medzníkom povyše istej lúky, kde vyviera istý potok, ktorý zostupuje cez tú lúku až k potoku zvanému *Hnojník, tečúcemu do Popradu, vlastne do Popradu cez potok, ktorý sa volá *Jasenov; (potom) sa (hranica) vracia k prvým snežným vrchom, kde začínala“*.

vychádza najmä zo Šmilauerovho diela *Vodopis starého Slovenska*,¹⁹ jeho autor tieto toky neidentifikuje presne. Situuje ich však na základe tej istej metácie do priestoru medzi Veľkou Lesnou na juhozápade, riekou Poprad na juhovýchode a Slavkovským jarkom, respektíve takmer až Kežmarkom na východe. Šmilauer potok *Hunounig* charakterizuje len ako „pravý prítok Popradu niekde pri Žakovciach“.²⁰ Táto opatrnosť je zaiste na mieste, keďže môžeme predpokladať, že priebeh menších vodných tokov na úpätí Tatier sa mohol v histórii meniť.

Citovaná metácia je zaujímavá aj preto, lebo narúša niektoré konvenčné predpoklady, ktoré v iných prípadoch pomáhajú situovať vylíčený priebeh hranice do konkrétneho terénu. V prvom rade, takmer úplne tu chýba vymedzenie smeru ohraničenia podľa svetových strán. Jediné výroky o smeroch, ktorých pravdivostná hodnota nezávisí na mieste pozorovateľa (teda predstavujú vyjadrenia netokenových indexikálnych propozícií), sa týkajú priebehu vodných tokov (napríklad *rivulus, qui vocatur Iascunov, per quem descendit in Poprad*). Pavol Maliniak uvádza, že orientácia podľa svetových strán sa do 60. rokov 16. storočia objavovala pomerne nepravidelne.²¹ V starších metáciách však podľa neho až do polovice 14. storočia platilo pravidlo, že pri vytýčení hraníc sa používalo vymedzenie podľa pravej ruky. V dôsledku toho sa priebeh hranice vyznačoval v smere hodinových ručičiek. Vymedzenie strán podľa ľavej ruky sa podľa Maliniaka objavovalo až v neskorších prameňoch.²² Z tohto hľadiska by bola citovaná metácia buď netypická (hranica sa v nej vyznačuje proti smeru hodinových ručičiek), alebo je identifikácia konkrétnych vodných tokov nesprávna. Druhú možnosť spochybňuje miestna konfigurácia terénu, v dôsledku ktorej je nepravdepodobné, aby bola hranica nasledujúca priebeh vodných tokov vytýčená opačným smerom. Ak metáciu interpretujeme tak, že bola vytýčená podľa ľavej ruky, potom tvorí potok *Iascunov* súčasť juhozápadnej hranice, ktorá prekračuje Poprad, približuje sa k Žakovciam, kde sa stáča doľava pozdĺž potoka zvaného *Hunounig* (Hnojník), opäť prekračuje Poprad a vracia sa na severozápad popri potoku *Oscoy* tvoriaceho severovýchodnú hranicu. Povedané ešte inak, prítoky Popradu *Iascunov* a *Oscoy* sú ľavostranné, pričom *Oscoy* sa nachádza severovýchodne od potoka *Iascunov*. Opačné umiestnenie by nebolo možné kvôli tomu, že v okolí Kežmarku na pravej strane rieky Poprad nie je (a z dôvodov

¹⁹ VLADIMÍR ŠMILAUER: *Vodopis starého Slovenska*. Praha – Bratislava: Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy, 1932, s. 276 – 278.

²⁰ *Ibidem*, s. 447.

²¹ PAVOL MALINIAK: *Človek a krajina*, s. 112.

²² *Ibidem*, s. 113.

konfigurácie terénu nemôže byť) potok, ktorý by tiekol juhozápadným smerom. Porovnanie s inou literatúrou²³ však ukazuje, že ľavo-, respektíve pravotočivé vytýčenie hraníc v skutočnosti nemožno považovať za pravidlo, ale maximálne za nie vždy dôsledne dodržiavanú konvenciu.

Metácie
s uvedenými
svetovými
stranami

Príkladov metácií s uvedenými svetovými stranami je aj v slovenskom publikovanom materiáli dosť na to, aby bolo zrejmé, že nejde o výnimky. V listine vydanej Spišskou kapitulou v roku 1318 čítame:

*„Metae autem hoc ordine distinguntur: quod prima incipit a plaga orientali inter fontem, qui fluit ad orientem et laneos populorum de Menartwaldorph²⁴ ubi sunt due terree mete, a quibus procedit et vadit inter meridiem et occidentem ad unum campum vulgariter Rusk vocatum (...) deinde descendit directe in aquam, que fluit de Menartwaldorph in Millumbah, circa quam aquam sunt iterum due terree mete; et in eadem aqua ascendendo per unum iactum sagitte in alia parte aque pervenit ad duas terreas metas“.*²⁵

Prvý medzník teda začína „na východe medzi prameňom, ktorý tečie na východ, a zvolnenými poľami ľudí z Novej Lesnej (pôvodina „Menartwaldorph“), kde sú dve zemské medzníky, od ktorých pokračuje a ide medzi juhom a západom k poľu, ktoré sa všeobecne nazýva Rusk“. Text metácie obsahuje pomerne dôsledné zasadenie priebehu hranice do sústavy svetových strán. Okrem toho sa v ale tejto metácii vyskytuje aj konkrétny údaj o vzdialenosti, a to v podobe jedného strelenia šípu (*per unum iactum sagitte*). Maliniak²⁶ v tejto súvislosti uvádza viacero mier, ktoré sa sporadicky objavujú v metáciách. Až do 15. storočia sa dostrel šípu vyskytuje ako pomerne častá dĺžková miera. Alexander Húščava sa domnieval, že mohlo ísť o vzdialenosť približne 60 až 70 metrov (no s obrovským rozptylom; rôzni autori, na ktorých sa odvoláva, odhadovali dostrel 50 – 60 metrov, 100 – 105 metrov, ba aj 750 metrov²⁷). Od 16. storočia sa ako miera vzdialenosti v teréne postupne čoraz častejšie objavuje dostrel z pušky²⁸ (*iactus*, resp. *ictus pixidis/sclopi/schlopi*). Naopak, k archaickým mieram patrila aj hod kameňom (*iactus lapidis*), prípadne iným predmetom (palicou či sekerou). Naopak, oveľa zriedkavejšie

²³ TOMÁŠ KLIMEK: *Krajiny českého středověku*, s. 136.

²⁴ Nová Lesná; *silvestris villa Menhardi*.

²⁵ VINCENT SEDLÁK (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae*: Vol. 2. Bratislava: Veda, 1987, nr. 331, s. 163.

²⁶ PAVOL MALINIÁK: *Človek a krajina*, s. 113. Porovnaj aj ALEXANDER HÚŠČAVA: K dejinám najstarších dĺžkových mier na Slovensku. In: *Slovenský národopis*, roč. 5, 1957, no. 3 – 4, s. 301 – 302.

²⁷ ALEXANDER HÚŠČAVA: K dejinám najstarších dĺžkových mier, s. 301.

²⁸ *Ibidem*, s. 298.

sa v metáciach objavujú miery odvodené priamo od ľudského tela, ako napríklad lakte, stopy či kroky. Všetky tieto meracie jednotky majú, ako zdôrazňuje Tomáš Klimek, veľký rozptyl, pretože ich dĺžka závisela od vlastností konkrétneho terénu.²⁹

Vystrelenie šípu (*iactus sagitte*) je v stredovekých metáciach pomerne častou dĺžkovou mierou. V listine z roku 1323 týkajúcej sa územia Jasenovej na Orave, sa objavuje vzdialenosť „na dve strelenia šípu“: „...*prima meta incipit in spacio [ipsius] a parte orientali tendens ad orientem ad iactum duarum sagittarum...*“;³⁰ ďalším príkladom je listina týkajúca sa okolia Letanoviec a Skaly útočiska v Slovenskom raji: „...*descendendo ab ipso ponte in eodem rivulo extendit se ad spacium iactus duarum sagittarum...*“.³¹

Výstrel šípu
a hod kameňom

Hod kameňom ako dĺžková miera sa vyskytuje napríklad v listine zoborského kláštora z roku 1342 o sporných majetkoch v Tekovskej stolici patriacich kláštoru v Hronskom Beňadiku. Podľa tejto listiny sa hranica začína prvým medzníkom na ceste, po ktorej sa ide zo Starého Tekova do Vrábľov, a to na vzdialenosť hodu kameňa od dolnej strany spomenutej cesty („...*prima meta incipit prope viam, qua itur de Bors versus Werabel, quantum iactus est lapidis, a parte eiusdem vie inferiori...*“).³²

Dnes môže byť prekvapujúce zahrnutie konkrétnych stromov do opisu hranice.³³ Nepochybné šlo o nápadné, izolovane rastúce stromy, no zrejme sa nepočítalo s možnosťou ich skorého zániku (napríklad vyrúbaním alebo zničenie v dôsledku zásahu bleskom a podobne). O mnohých príkladoch z oblasti Zvolenskej kotliny a okolia píše v tejto súvislosti Maliniak.³⁴ Zaujímavou ilustráciou je však metácia z roku 1319, v ktorej kráľ Karol Róbert poslal istého Petra, syna Mikešovho (*Mykes*), aby upresnil sporné hranice chotára vo vlastníctve *comesa* Rudolfa pravdepodobne v okolí Liptovskej Sielnice:

Výskyt
stromov, ako
medzníkov
v metáciach

„...*quoniam meta incepit in vena fluvii Wag, ubi est meta terrea, deinde iuxta terram etiam procedit ad occidentem et pertransiens fluvium Scelerate dictum venit ad villam Croztalan er pertransiens ipsam villam iuxta terram ascendit ad terram metam et ibi angulatur et venit ad aliam metam ultra pomerium Alberti; (...), deinde descendit iuxta metas filiorum Meser ad terram metam, hinc declinat ad orientem et*

²⁹ TOMÁŠ KLIMEK: *Krajiny českého středověku*, s. 123.

³⁰ VINCENT SEDLÁK: *RDŠL* 2, nr. 1013, s. 441. Porovnaj *Ibidem*, nr. 892, s. 388.

³¹ *Ibidem*, nr. 185, s. 100.

³² ALEXANDER HÚŠČAVA: K dejinám najstarších dĺžkových mier, s. 294.

³³ Pozri napr. MIROSLAV ŠTEVÍK, *Prírodno-geografické pomery na Spiši*, s. 105 – 106, ako aj PAVOL MALINIAK: *Človek a krajina*, s. 128 – 137.

³⁴ PAVOL MALINIAK: *Človek a krajina*, s. 128 – 137.

*venit ad terram metam; dehinc ad magnum spacium decurendo descendit ad arborem pomi; postea ad arborem tolgy, demum pertransiens viam publicam Scelnice et ipsum fluvium pertransiens cadit in venam Wag, inde descendit ad priorem metam et ibi terminatur.*³⁵

Hranica teda začína v koryte rieky Váh, odkiaľ pokračuje smerom na západ, až prekračuje rieku Scelerate (nie je známe, o akú rieku ide; možno o potok Sestrč – *Sesterche*), prichádza do dediny Croztalan (opäť neidentifikovateľný názov), atď. Pre náš výklad je ale dôležité, že hranica v jednom úseku „*klesá k veľkému stromu jablone; následne k stromu tolgy (dub)*“. Vidíme tu príklady dvoch charakteristických aspektov stredovekých metácií z územia dnešného Slovenska. Okrem používania toponým sa v textoch vyskytujú pomenovania nápadných objektov, napríklad stromov, prevzatých do latinčiny z miestnych jazykov v neustálenom pravopise. V tomto prípade ide o výrazy z maďarčiny (varianty výrazov pre dub, ktoré sa v týchto textoch objavujú, môžu byť napríklad *tölgy*, *töldfa*, *theulgyfa*). Ďalšie výrazy pre stromy ako orientačné prvky v metáciách máme napríklad v listine z roku 1320 týkajúcej sa pravdepodobne okolia Liptovskej Teplej a obce Madočany (*Madach*).

*„[D]einde iuxta metas Madach declinando ad orientem venit ad salices et inde ascendit ad gommelchenfa; abinde venit ad viam, per quam descendit ad septemtrionem usque ad metas Mock; inde tendit ad gommelchenfa, ubi est meta terrea; inde descendit ad rivulum et per ipsum ascendit iuxta metas filiorum Clementis et per magnum spacium currendo venit ad töldfa, ubi est meta terrea et sic semper ad septemtrionem descendendo pervenit ad quandam silvam; abhinc reflectit ad orientem et venit ad viam publicam, per quam viam devenit ad meridiem per magnum spacium et ibidem iuxta viam est meta terrea; inde descendit ad puteum ad occidentem, inde descendit ad mochar, ubi est meta terrea; deinde ad nyirfa, ibi est meta, postea ad terream metam; (...)“*³⁶

Väčšina výrazov pre stromy pochádza z maďarčiny (*gommelchenfa*/*gemelchenfa* – pravdepodobne hloh; *nyirfa* – breza a *töldfa* – dub), len vrby (*salices*) sú pomenované po latinsky. Výraz *mochar* pochádza zo slovenčiny (močiar); porov.: „*deinde gradiens per unum mochar versus occidentem*“.³⁷

Z uvedených príkladov sa dajú vyvodiť niektoré všeobecné charakteristiky metácií ako pomôcok na orientáciu v teréne. V prvom rade, metácie neopisujú priestorové pomery v podobe, ktorá by zodpovedala mapám.

Niektoré
všeobecné
charakteristiky
metácií ako
pomôcok na
orientáciu
v teréne

³⁵ VINCENT SEDLÁK: RDSL 2, nr. 497, s. 232.

³⁶ *Ibidem*, nr. 605, s. 276.

³⁷ *Ibidem*, nr. 227, s. 115.

Interpretácia metácie ako návodu na praktickú orientáciu v teréne si vyžaduje situačnú znalosť. Mnohé fakty nevyhnutné pre orientáciu v teréne sú v metáciách len naznačené alebo v nich úplne chýbajú, takže opis je potrebné konfrontovať nielen s aktuálnou situáciou v teréne (čo je nevyhnutný prvok akejkoľvek navigácie v krajine – pozri vyššie časť o Gellovej teórii čítania mapy), ale treba ho dopĺňať aj znalosťami miestnych obyvateľov. To súvisí okrem nie vždy jednoznačných údajov o priebehu hranice najmä s uvádzaním smerov a dĺžok, ktoré je len veľmi približné a zaťažené obrovským rozptylom. Keďže však údaje z metácií mali zároveň slúžiť aj ako podklad pre riešenie sporov o hraniciach, museli obsahovať aj informácie, na základe ktorých bolo možné skonštruovať určitý model orientácie v priestore, ktorý by bol nezávislý na individuálnych potrebách jednotlivcov. Z hľadiska rôznych modelov orientácie³⁸ podľa nemeckej etnologickej Beatrice Ploch ide o symbolickú orientáciu v priestore.³⁹ Obsahuje preto predovšetkým prvky reprezentujúce prírodné prostredie a prvky viazané na hodnoty pamäti, miestnej tradície a image. Preto sa tam objavujú aj mená vlastníkov pozemkov.

Zemské kľúče boli písané ako príručky na cestu za pokladmi. Nech už si tie poklady predstavujeme akokoľvek (napríklad ako náleziská vzácných kovov), podstatnou časťou týchto príručiek je opis cesty, teda akýsi návod na orientáciu v teréne. V časti venovanej stredovekým metáciám som načrtnol určitý model orientácie v teréne s pomocou verbálnych písomných informácií bez podpory máp alebo inej grafickej reprezentácie zachytávajúcej vzájomné geometrické vzťahy terénnych útvarov. Naznačil som (vychádzajúc z kognitívno-antropologickej teórie Alfreda Gella), že ak má verbálny opis cesty naozaj napomáhať orientácii v teréne, musí umožňovať konštrukciu takzvanej mentálnej (respektíve kognitívnej) mapy. V druhom kroku musí byť možné identifikovať jednotlivé terénne útvary, ktoré osoba pohybujúca sa krajinou vníma, a určiť svoju vlastnú polohu voči nim. To je možné vtedy, keď pisateľ metácie alebo sprievodcu zvolí dostatočne výrazné (a časovo stabilné⁴⁰) terénne útvary, keď pre nich používa štandardne zaužívané pomenovania a keď ich navzájom prepája spôsobom umožňujúcim zapamätať si ich vzájomné vzťahy v termínoch takzvaných netokenových

*Zemské kľúče
a orientácia
v teréne*

³⁸ Inštrumentálna, strategicko-politická, sociokultúrna a symbolická. Pozri BEATRICE PLOCH: Die Symbolisierung der eigenen Welt: Das Raumorientierungsmodell als Schlüssel zu den Mental Maps. In: *Region: Heimaten der individualisierten Gesellschaft*. Eds.: HEINZ SCHILLING a BEATRICE PLOCH. Frankfurt/Main: Universität Frankfurt/Main, Institut für Kulturanthropologie, 1995, s. 173 – 178.

³⁹ *Ibidem*, s. 177.

⁴⁰ Ako sme však ukázali, pisatelia metácií nemali žiaden problém zahrnúť do opisov nápadné stromy, a to dokonca aj ako medzníky.

indexikálnych propozícií (napríklad „skala X je na dostrel šípu severne od plesa Y“). V nasledujúcich častiach štúdie teda postupne rozoberieme obsah zemských kľúčov ako potenciálnych návodov na orientáciu v teréne. Preto sa zameriame postupne na identifikáciu lokalít a terénnych útvarov (to jest využitie toponým a opisov terénnych prvkov), spôsoby vyjadrenia smerov a vzdialeností, a napokon na vzájomné logické prepojenie týchto elementov.

Identifikácia
lokalít zo
zemských
kľúčov na
základe
toponymie
Spisu o Tatrach
k Zabymu
Gezeru

Podobne ako stredoveké metácie, ani opisy ciest v zemských kľúčoch sa nezaobídu bez toponým situujúcich cesty do reálneho geografického priestoru. Niektoré z miestnych názvov, ktoré sa spomínajú v zemských kľúčoch, sa dajú identifikovať aj v súčasnosti, keďže často ide o historicky ustálené pomenovania. Najnázornejšie si to môžeme ukázať na texte *Spis o Tatrach k Zabymu Gezeru*,⁴¹ ktorý sa týka lokality v komplexe Javorovej doliny. Tento rozsiahly zemský kľúč, ktorý Mária Kosová v citovanej práci prepísala v plnom znení, je súčasťou pozoruhodného rukopisného zborníka *Georgii Riplæi Epistola ad Eduardum IV. Regem Angliæ. Ex Anglico Idiomate translata de opere lapidis philosophorum*.⁴² In extenso ho v kritickej podobe sprístupňuje táto edícia. Podrobnejšiu charakteristiku tejto zbierky podala vo svojej staršej práci už Mária Kosová,⁴³ preto len pripomeniem, že zbierka pozostáva v zásade z dvoch častí: prvá je písaná v latinčine a obsahuje najmä alchymistické traktáty, druhá je písaná v kultúrnej slovenčine (respektíve slovenčiacej češtine) a obsahuje rozsiahly súbor zemských kľúčov rozdielneho rozsahu pod súhrnným názvom *Spisy Na rozličné Mjesta hory a Bane rozljčnych Rúd a Okowuw*. Podľa Kosovej ho (okrem niekoľkých dodatkov) písala jedna osoba, pričom rukopis pochádza z 18. storočia.

Ako zdroj informácií o tatranskom miestopise budeme využívať príručku od Ivana Bohuša, významného znalca tatranskej histórie a geografie. Lokalít s názvom Žabie pleso či jazero je vo Vysokých Tatrách viac. Z kontextu sa však dá usúdiť, že to Žabie pleso, o ktorom je reč v tomto konkrétnom zemskom kľúči, môžeme lokalizovať s využitím informácií od Ivana Bohuša⁴⁴ do Zadnej Javorovej doliny pod severnú stenu Javorového štítu. Do komplexu Javorovej doliny čitateľov Spisu o Tatrach k Žabiemu jazeru vedie úvodný odsek:

⁴¹ MÁRIA KOSOVÁ: Folklorizované texty, s. 140 – 148.

⁴² *Georgii Riplæi Epistola ad Eduardum IV. Regem Angliæ. Ex Anglico Idiomate translata de opere lapidis philosophorum*. Ex Libris Michaëlis Horvath. L/iber/ B/aro/ de Palocsa. Archív SAV, Kosová, osobný fond, kr. 4, ič. X (rukopis), ič. VIII (transliterácia).

⁴³ MÁRIA KOSOVÁ: Folklorizované texty, s. 148 – 151.

⁴⁴ IVAN BOHUŠ: *Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier*. Tatranská Lomnica: Štátne lesy TANAP-u, 1996, 128 s.

„...neyprw se ptęg w/Spissy do Kés_marku (...) Kdy tehdy prigdess do Mestečka Beleg: Odtudt gdi do Komper,, aneb KupfferSsachtůw, kudi Belane Kone honjwagj: Ano, nepotrebj tobe Průwodce, toljko drž se tě Wody, Ktera na Belu těče, aneb na Kés_marek, zowe se Biela Woda: Potom kdy prigdess na Wrchy, zustane Woda w Doljne po leweg Růce, a na Praweg Ruce, wjdiss Salass na Strelenj od Chodnika; Ty pak predce gdi Chodnjkem, Lukamy, as prigdess mezy dwa Wrchy do Doljny/: na praweg Ruce zustane tobe Muranjik na leweg pak Durlsb-erg, na kterem Wrchu se w Pjsku samorostle železko naleza gako djrawe Plessky :/ // A tu budess mygeti try Turne, aneb Wrchy a/ wysoke, gdi tu doljnu, kteru teče Woda na Belu na Kežmarek, totiž z/ zeleného Plesa, a gdi predcy Lukamy tu Doljnu, až prigdess k/gedno-mu Koytu !/ aneb Žlabu, Ktere zoweme w trech Studních. Odtud gdi predce chodnjkem, az prigdess do černeho Lesa, w tom Lese pregdess Kržem, pres geden Potok, Ktery teče z Koloweho Plesa; Gdi tehdy Chodnjkem na dwoge Strelenj z Hakownjce; Wychazegjce pak z lesa, wjdiss druhy Salass, podle sameho Chodnjka, a ten zowu pod Vplazem, nad Yaworowimy Sady.“⁴⁵

Čitateľ má teda z Kežmarku vystúpiť dolinou Kežmarskej Bielej Vody až do Predných Meďodôl (do KupfferSsachtůw). Ďalšími orientačnými bodmi sú vrchy Belianska Kopa (nem. Durlsb-erg, v texte Durlsb-erg); tú má chodec obísť sprava, takže ju má po ľavej strane, zatiaľ čo po pravej strane vidí vrch Muránik. Hoci je otázka, ktorý konkrétny vrch Belanských Tatier má pisateľ na mysli (či výrazný Murán alebo niektorý z menších bočných vrcholov), je zrejmé, že od čitateľa požaduje prechod Kopským sedlom na druhú stranu Meďodolského hrebeňa, aby zostúpil do Zadných Meďodolov (v texte sa táto dolina nespomína, ale vyplýva to z opisu, ktoré vrchy má čitateľ vidieť). Ďalej má postupovať lúkami po úbočí, prekročiť Kolový potok (pres geden Potok, Ktery teče z Koloweho Plesa) a ďalej popod Úplaz napokon do Javorovej doliny.

Opis cesty je trochu mätúci v dvoch bodoch. V prvom rade sa zdá, že pisateľ chcel na začiatku vymedziť prinajmenšom dva rôzne varianty cesty do Javorovej doliny. Prvá vedie z Kežmarku Dolinou Kežmarskej Bielej vody, kadiaľ aj dnes vedie turistický značkovaný chodník (okolo Šalviového prameňa a Veľkého Bieleho plesa). Druhý variant vedie zo Spišskej Belej, no tento nie je tak jednoznačne opísaný, že by sa dal identifikovať aj dnes. Druhý problematický bod sa týka nasledujúceho úseku: „A tu budess mygeti try

*Problémy
s interpretáciou
cesty do
Javorovej doliny*

⁴⁵ MÁRIA KOŠOVÁ: Folklorizované texty, s. 142; v pôvodnom rukopise *Spisy Na rozljčné Mjsta hory a Bane rozljčných Rúd a Okowuw*. Archív SAV, Košová, osobný fond, ič. VIII, kr. 4, s. 42 – 43.

Turne, aneb Wrchy a/wysoke, gdi tu doljnu, kteru teče Woda na Belu na Kežmarek, totiž z/zeleného Plesa“. Veta podľa všetkého hovorí o doline Zeleného plesa na východnej strane hrebeňa Vysokých Tatier, no zahrnutá v texte je na mieste, kde sa predpokladá, že čitateľ už prekročil hrebeň cez Kopské sedlo a nachádza sa na západnej strane (v Zadných Meďodoloch), alebo už postupuje do Javorovej doliny. Aj v Javorovej doline sa síce nachádza Zelené pleso,⁴⁶ jeho spomenutie v texte by však bolo nelogické. Hoci z neho vyteká Zelený potok, ide o jeden z prítokov Javorinky tečúcej na sever do Tatranskej Javoriny a ďalej do Poľska, nie smerom na Spišskú Belú.

Čo sa týka názvu Žabie jazero, respektíve pleso, Bohuš uvádza, že názov tohto plesa sa používa v spresnených tvaroch Žabie pleso v Javorovej doline, Žabie pleso javorové, atď. Spomína, že historický názov plesa pochádza od zlatokopov, pričom v 18. storočí sa o jeho okolie zaujímal hľadači pokladov z Rakús a zo Strání pod Tatrami. Žaby, podľa ktorých má pleso svoj názov, mali podľa ich povestí strážiť poklady, pričom „*tomu, kto pri tom nemyslel na poklad, dovolili vziať si z neho primerané množstvo, aby zahnal núdzu*“.⁴⁷ Tieto žaby sú však podľa Spisu o Tatrách k Žabiemu jazeru výnimočné, pretože dokážu prežiť tam, kde je pre bežné žaby príliš chladno:

*„Daleg wedeti mass Pričjnu mily Synu, proč my to misto Zabym Gezerkem naZywame. Negprw proto, že su tam w Gezerku takowe Žaby maličke, bile gako y tyeto Žabky na spůsob, Hlawwa, Oči, gako gjne Žaby, a kdy ge rozbigess, gsu gako bila Žabica. A to gest Znamenj welike od Pana Boha toho Bohatswj, nebo nenj tam žádných // Žjwých Žab, proto že se tam chowati nemohu, pro weljku Žjmu.“*⁴⁸

Vo jednom z vetiev Javorovej doliny, konkrétne v Kolovej doline, pod jej horným rozvetvením sa nachádza aj Kolové pleso:⁴⁹

*„Odtud gdi na Prawu Ruku, prigdess opet na Chodnik, Potůček pak zanechass na Leweg Ruce: Gdi predce Chodnikem, až prigdess pod Wrch do Kosodrewiny, a tak magjce wchazeti do Kosodrewiny, uwidiss na Leweg Ruce gedno Pleso, na dwoge strelenj, to zowu Kolowe Pleso.“*⁵⁰

Hoci sa tomu budem podrobnejšie venovať až v samostatnej časti, poznamenám len, že okrem toponým sa v citovanom úryvku objavuje aj údaj

⁴⁶ IVAN BOHUŠ: *Od A po Z o názvoch*, s. 326.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 324 – 325.

⁴⁸ MÁRIA KOSOVÁ: *Folklorizované texty*, s. 140. Pôvodina: *Spisy Na rozličné Mjsta*, s. 38 – 39.

⁴⁹ IVAN BOHUŠ: *Od A po Z o názvoch*, s. 324.

⁵⁰ MÁRIA KOSOVÁ: *Folklorizované texty*, s. 144. Pôvodina: *Spisy Na rozličné Mjsta*, s. 43.

o vzdialenosti „na dwoge strelenj“,⁵¹ čo bol, ako sme videli, pomerne bežný spôsob vymedzovania vzdialeností aj v stredovekých metáciach. V nich však šlo o streľbu z luku, kým tu o výstrel z palnej zbrane, hákovnice.

V hornej časti Zelenej doliny sa nachádza Zelené pleso⁵² (inak aj Zelené pleso javorové, či tiež Zelené pleso pod Širokou):

„K teg Lučce schodi se wgedno Sedm Rigluw, konce gjm wwdjiss, a ty budess w Prostredku : A mezy Koncemy tech Rigluw gest to Žabe Gezerko.

Tye pak Rígle tam se wgedno schodi, Prwssj Rigel od Zeleneho Plesa: Druhy od Vplazu : Tretj od Maleho Kolbachu: čwrtj od Welkeho Kolbachu: Paty od Koloweho Plesa: Ssesty od černeho Plesa: Sedmy pak od Yaworowych Sadůw.“⁵³

Citovaný úryvok spomína „rígle“, no nie je úplne jasné, o čom konkrétne je reč. O výraze „rígel“ Ivan Bohuš píše (napríklad v súvislosti s potokom dnes zvaným Rígl'ová voda vytekajúcim z Nižného Žabieho plesa a ústiaceho do Javorinky), že šlo o častý výraz spomínaný v textoch zemských kľúčov. Rígle „znamenalí tajuplné miesta pod ochranou nadprirodzených bytostí, uzamknuté na sedem zámkov, čiže rígl'ov,⁵⁴ pred hľadáčmi pokladov a zlatokopmi. Medzi známe rígle patrili aj Javorové štíty, v tieni ktorých leží uzáver Javorovej doliny.“⁵⁵ Podľa kontextu, v ktorom sa tento výraz spomína v citovanom úryvku, sa však skôr môžeme domnievať, že na tomto mieste ide skôr o rigol, teda pomenovanie pre jarok či potôčik vytekajúci z plesa.

Taktiež nie je úplne jasné, pre ktorý potok používa autor *Spisu o Tatrách k Žabiemu jazeru* pomenovanie Kolbach. Tento výraz sa totiž v Tatrách používal typicky pre Studený potok⁵⁶ (nem. *Kohlbach*), je však možné, že v prípade Javorovej doliny ide o skomoleninu z pomenovania Kolový potok vytekajúci z Kolového plesa.

Podľa prvej polovice zemského kľúča s názvom *Spis o Tatrách k Žabiemu jazeru* by sme teda aj v súčasnosti teoreticky mohli nájsť cestu do

⁵¹ Na inom mieste textu sa špecifikuje, že ide o strelu z hákovnice.

⁵² IVAN BOHUŠ: *Od A po Z o názvoch*, s. 326.

⁵³ MÁRIA KOŠOVÁ: *Folklorizované texty*, s. 145. Pôvodina: *Spisy Na rozličné Mjsta*, s. 46.

⁵⁴ Výraz „rígel“ (ako hovorový ekvivalent pre pojem „závora“ používaný od 17. storočia) odvodzuje Králik vo svojom etymologickom slovníku od nemeckého výrazu Riegel; pozri LUBOR KRÁLIK: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: VEDA, 2015, s. 506 (heslo „rígel“).

⁵⁵ IVAN BOHUŠ: *Od A po Z o názvoch*, s. 353.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 437.

Javorovej doliny, hoci pastierske a poľovnícke chodníčky by sme už z dôvodu prísnej ochrany prírody pravdepodobne nenašli. Taktiež v doline už nestoja salaše, ktoré sú ako jeden z orientačných bodov spomenuté v texte. Úplne iná otázka však je, či sa podľa tohto zemského kľúča dalo orientovať v minulosti, a to najmä v zadnej časti Javorovej doliny, v teda v náročnejšom vysokohorskom teréne.

Rekonštrukcia
trasy podľa
terénnych
detailov

Pri navigácii v náročnom teréne si už nevystačíme so všeobecnými inštrukciami týkajúcimi sa väčších vodných tokov, dolín či výrazných vrchov slúžiacich ako orientačné body. Terénne detaily v samotnej hornej časti Javorovej doliny, ktoré sú nevyhnutné na nájdenie konkrétneho náleziska, sú však opisované rôzne – na niektorých úsekoch pomerne zrozumiteľne, kým inde len veľmi nejasne. Zdanlivo jasný je úsek od poľany pod Úplazom ku Kolovému plesu:

„Kdy pak z/Lesa wygdess, nedochazegjec Salasse, teče Druhy Potuček krijem od Leweg Ruky z Doliny maleg. Obrat se od toho Salasse, na Lewu Ruku Potůčkem hore Doljнку, a tak zanechass Salass na Praweg Ruce, na Dostrelenj, windess wen z dolinky na Čistinu.

*Odtud gdi na Prawu Ruku, prigdess opet na Chodnik, Potůček pak zanechass na Leweg Ruce: Gdi predce Chodnikem, až prigdess pod Wrch do Kosodrewiny, a tak magjce wchazeti do Kosodrewiny, uwidiss na Leweg Ruce gedno Pleso, na dwoge strelenj, to zowu Kolowe Pleso.*⁵⁷

Tento úryvok priamo nadväzuje na ten, ktorý bol citovaný vyššie (pozri pozn. 45). Háčik je v tom, že pokiaľ sa človek pohol z poľany pod Úplazom tak, že mal svah po ľavej ruke (o čom svedčia zmienky o stekajúcich potokoch), tak musel ísť viac-menej na juh, zatiaľ čo Kolové pleso sa od tej lokality nachádza opačným smerom. Môže ísť jednoducho o zámenu (podľa skutočnej konfigurácie terénu by sme namiesto Kolového plesa pravdepodobne došli k Čiernemu Javorovému plesu; Bohuš uvádza ako aktuálny názov Čierne pleso⁵⁸), alebo aj o indíciu, že ide o fiktívny opis cesty. Ak by totiž človek predsa len chcel prísť z poľany pod Úplazom ku Kolovému plesu, musel by mať svah (a stekajúce potoky) po pravej ruke. Isteže, pripustiť sa dá aj možnosť, že toponymum Úplaz označovalo iný vrch než v súčasnosti – do úvahy by prichádzal západný výbežok z masívu Jahňacieho štítu zvaný Jahnence, to je však rovnaká špekulácia, ako domnienka, že došlo k zámene názvov plies.

⁵⁷ MÁRIA KOSOVÁ: Folklorizované texty, s. 144. Pôvodina: *Spisy Na rozličné Mjsta*, s. 43.

⁵⁸ IVAN BOHUŠ: *Od A po Z o názvoch*, s. 324.

Inak má ale opis cesty všetky charakteristiky dôveryhodnej (uveriteľnej) informácie. Textová výstavba opisu cesty nevyvoláva na prvý pohľad žiadne podozrenia z vynechávania dôležitých faktov. Až na hlbšej úrovni sa ukáže viacero rozporov, o ktorých je reč aj v tejto štúdii. Orientácia je tu zabezpečená na základe chodníkov, potokov (so špecifikovaním strán voči chodcovi), salašov ako nápadných orientačných bodov a typov porastu (lúka, les, kosodrevina). Naopak, jednotlivý strom ako orientačný bod je v texte zmienený len raz, a to v súvislosti s tým, že sú doň vysekané značky. Ako miera vzdialeností sa používa typicky „dostrelenie“, pričom sa myslí dostrel hákovnice (napr. *na dwoge Strelenj z Hakownjce*). Ako bolo uvedené vyššie, šlo o pomerne častú dĺžkovú mieru; okrem dostrelu sa v tomto zemskom kľúči vyskytuje aj hod kameňom: „*gdi gakoby dwakrat Kamenem dohodil*“.

Všetky tieto informácie umožňujú človeku, ktorý kráča podľa tohto opisu, vytvoriť si prevod medzi tokenovými indexikálnymi propozíciami vyvedenými z pozorovania scenérie v jednotlivých miestach na trase a netokenovými indexikálnymi propozíciami tvoriacimi mentálnu mapu. Problém však je, že sa to týka len jednotlivých úsekov cesty. Ako bolo vyššie uvedené, vyskytujú sa tam problematické miesta, ktoré buď obsahujú chyby, vzťahujú sa na iné lokality, sú zámerne mätúce, alebo ide o opis cesty fiktívnou krajinou.

Jedným z prostriedkov, ktoré napomáhajú prepočtu medzi „egocentrickými“ (tokenovými indexikálnymi) propozíciami odvodenými zo scenérie a „geocentrickými“ (netokenovými indexikálnymi) propozíciami tvoriacimi mentálne mapy, boli v stredovekých metáciach explicitne uvedené svetové strany. Tie sa vyskytujú aj zemských kľúčoch. Príkladom je ďalší úsek cesty k Žabiemu jazeru:

„Gdi predce daleg, az na gednu Lučku maličku, tu se tj Chodnik strati; V-wjđjss prostred te Luky gednu Wymolu, s/keru Woda tekawa, lčasu Powodne, Tu Lučku obrat se hore, a gdi gakoby dwakrat Kamenem dohodil. Merkug a hled pilne na Praweg Ruce, nagdess opet Chodnik w kosodrewjne wyrubany. Gdi njm poked tj bude trwat, A kdy se ti stratj, nedbeg nicz na to, ale ho zase hledeg na Polednj, na dohozenj Kamene, nagdess ho zase; Ne do Wrchu, any dolu, ale wssecko ubočjm. Potom kdy ho nagdess, gđj s/nim zase, dokud trwa; A kdy se ti strati, nedbeg na to nicz, gdy predcy prawo na Poledne, na dwoge hodenj Kamene, k/gedne Skale, gako Sena Kopa, a ta Skala gest na čjstjne; Na te Skale nagdess mnoho Znamenj.“⁵⁹

⁵⁹ MÁRIA KOVÁČ: Folklorizované texty, s. 144. Pôvodina: *Spisy Na rozličné Mjsta*, s. 45.

V tomto prípade nepredstavuje „geocentrické“ uvedenie smeru len svetová strana (*ale ho zase hľadeg na Polednj*), ale aj vyjadrenie stúpania či klesania v horskom teréne: „*Ne do Wrchu, any dolu, ale wssecko ubočjm*“. Pridanie dimenzie výšky je tu kvôli konfigurácii terénu nevyhnutné. Mimochodom, práve v tomto úseku sa evidentne z dôvodu menších vzdialeností dĺžka uvádza v hodoch kameňom.

Jeden z finálnych úsekov cesty k Žabiemu jazeru obsahuje opäť informácie o vzájomných polohách terénnych prvkov v podobe svetových strán:

„A tam na teg Luce, vwjdiss protj Wychodu Slunce, gedne Wrata aneb Fortnjičku, vzkú gako dwa Slupy, a tak nikudy gjnudy se nespussteg dnu, než tuto Fortničku; Hluboka a Prikra se Doljnka widi, ale dobre gest giti; (...) Toto sobe tež merkug, kdy budess na té luce, vwjdiss, gednu Rozpadljnu, welmy hluboku, a w/neg su try Spady, geden nad druhym a woda spaduge. Merkug sobe, kde ta Woda pada, gest gako Senny Woz mezy Skalamy, a to gest to Žabe Gezerko: Budess nad nim statj, a do neho hledetj, ale tady do neho newedgess : // Než musyss okolo giti. Daleg merkug sobe, protj teg Rozpadliny, gest na druheg strane Mnjch, pres Doljnu, prawe protj vychodu Slunce, gedna wysoka Turne, a na nj Mnjch, gako/by ho wytesal...“⁶⁰

Nad Žabím jazerom sa teda východným smerom nachádza vizuálne výrazný vrch zvaný Mních (ťažko povedať, o ktorý konkrétny vrchol ide; môže ísť o ľubovoľný bočný vrchol Širokej veže, prípadne niektorú z troch Zbojníckych veží). V každom prípade, ak človek prichádza k Žabiemu jazeru traverzom približne od severozápadu, je rozsadlina, v ktorej sa pleso nachádza, skutočne ako keby za valom, v ktorom by mohla existovať kamenná brána, cez ktorú sa dá bezpečne zostúpiť do rokliny. Či tento opis súhlasí s miestnou realitou, sa žiaľ dá overiť len ťažko (samotné pleso je neprístupné a turistická značka vedie pomerne vysoko nad ním).

Spis o Tatrách k Žabiemu jazeru predstavuje výnimočne detailný opis cesty, ktorý vďaka množstvu uvedených toponým môžeme vzťahovať na reálne územie a údaje do istej miery konfrontovať s terénom. Zároveň jeho formálna výstavba (aspoň po častiach, keď už nie v celku) pokračuje v línii, ktorú vyznačili stredoveké metácie. Cesta je v ňom opísaná z pohľadu človeka kráčajúceho podľa inštrukcií pozdĺž nápadných vodných tokov a cez lokality a rôzne typy porastov využívaných miestnymi obyvateľmi (*gdi do Komper,, aneb KupfferSsachtůw, kudi Belane Kone honjwagi*). Smery sú v oboch

O vzťahu
opisu cesty zo
Spisu o Tatrách
k Žabiemu
jazeru
k reálnemu
tatranskému
územiu

⁶⁰ *Ibidem*, s. 145. Pôvodina: s. 46 – 47.

typoch dokumentov uvádzané primárne „egocentricky“ (z pohľadu chodca kráčajúceho k cieľu), ale na zorientovanie sa sú miestami prepojené aj s „geocentrickými“ smermi (svetové strany plus vertikálna dimenzia). Nechýbajú význačné orientačné body, ktorými sú v horskom teréne predovšetkým výrazné vrchy, plesá, prípadne skalné útvary.

Naopak, oproti metáciám sa v tomto spise z hľadiska orientácie v teréne stretávame oveľa častejšie s rôznymi značkami, ktorými sa údajne označovali niektoré miesta význačné z hľadiska účelu, to jest hľadania pokladov. Do týchto značiek bolo treba príjemcu zasvätiť. S potrebným zasvätením bol spojený ďalší rozdiel: kým metácie mali slúžiť prakticky ľubovoľnej oprávnenej osobe napríklad na riešenie sporov o majetok, úspešné využitie zemských kľúčov – aspoň podľa ich vlastných formulácií – záviselo aj od rôznych mystických okolností (od astrologických charakteristík po Božiu priazeň).⁶¹

Úloha značiek
a miestnych
obyvateľov
v dobovej
navigácii

Oba druhy dokumentov však majú spoločné to, že orientácia v teréne podľa nich (za predpokladu, že zodpovedajú faktickej realite) si vyžaduje vysokú mieru praktickej zručnosti v pohybe terénom, respektíve časté spoľahnutie sa na miestnych obyvateľov. Mnohé podstatné informácie totiž môžu byť v písomných prameňoch len naznačené. Napríklad údaje o vzdialenostiach merané v dostreloch hákovnice (čo by na peši postup terénom bola veľmi nepraktická zbraň), navyše bez udania smeru streľby, si vyžadoval nielen schopnosť vizuálneho odhadu, ale aj praktický úsudok a skúsenosti.

Mnohé iné zemské kľúče už zďaleka nebývajú tak podrobné. Spisy z 18. storočia zahrnuté do rukopisu Antonia Valthorna,⁶² ktorý taktiež publikujeme v tomto diele *Monumenta Linguae Slovacae*, sú zvyčajne len krátke (niekoľkoriadkové) a obsahujú omnoho lakonickejšie opisy ciest. Len zriedka je v nich možné identifikovať konkrétnu zemepisnú polohu. Len veľmi zriedka sa v nich používajú údaje o smerových stranách, napríklad „XII Spis: Ptag se za siwim na bgelu Skalu, na orawsku stranu Pilneg znamenag od teg skali proti poledni, a tase skala od walila od hole dost welika tu gest gedem mocgari pod mochom gest žabicza bgela a w neg gest welmi welike dobro.“⁶³ V nasledujúcom (XIII.) spise sa tiež poloha niektorých objektov vyznačuje pomocou svetových strán: „Ptag se na ostri wrch a potom se ptag na Hričow - salaš, a tam zdruhi strani od wichod sluncze gest gedna Dolinka k polednu...“⁶⁴ Vzdialenosti sa u Valthorna uvádzajú

Zemské kľúče
z rukopisu
Antonia
Valthorna

⁶¹ JOZEF ČIŽMÁŘ: Povesti o zlatých pokladech tatranských. In: *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 10, 1905, s. 66.

⁶² ANTONIUS VALTHORN: *Spisy, kterak w degakowich wrchoch a gakowa dobrogi nachazy*, 1754, 15 s. + PAVEL PETROVITRIUS KETSKEMETY: *Spisowce rozličnich míst a wrchu w Uherske zemi*, 1754, 8 s. Rukopis v Slovenskom národnom múzeu v Martine, sign. 518/946. Pozri tu (s. 378 – 396).

⁶³ *Ibidem*, s. 7 – 8.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 8.

v krokoch, pričom pisateľ nepoužíva ako dĺžkovú mieru dostrel z akejkoľvek zbrane, ba ani hod kameňom. V ukážke z XI. spisu sa údaje o počte krokov spájajú aj s uvedením smeru kráčania v pojmoch svetových strán: „našed se tu studničku, kračeti maš ko polodni trinacte krocuw ko wichodi slunce, zas trinacte krocegow, pr[o]stich w šech krokuw gest gedden kamen široki...”⁶⁵

O vzťahu
opisu cesty zo
spisu Na Starý
hrad s reálnym
považským
územím

Obsiahlejšie než vo *Valthornovom rukopise* sú zemské kľúče z vyššie spomenutej zbierky *Georgii Riplæi Epistola...*, ktorej súčasťou je aj analyzovaný *Spis o Tatrách k Žabiemu jazeru*.⁶⁶ Zbierka obsahuje zemské kľúče týkajúce sa pomerne dlhého pásma hôr na severe Slovenska, a to približne od Malej Fatry⁶⁷ cez Oravu, Liptov, až po Tatry. Prvky orientácie v teréne, ktoré som analyzoval na príklade *Spisu o Tatrách k Žabiemu jazeru*, sa vyskytujú aj v ďalších textoch v tejto zbierke. Príkladom lineárneho, respektíve sekvenčného opisu cesty je spis *Na Starý hrad*:

„Když prigdess k Staremu hradu, gdj / podle Wahu Chodnjkem, a prigdess na Luky, / protj Wrchu hory, Pada Woda Potok z/teg strany, / od Stareho hradu na tye Luky, gdj hore podle / toho Potučka, prigdess na Salasse na Rosstoky,, / Když pak prigdess k/tym Rosstokům, tu pilne po= / hlednj, abys nechodil na Prawu Stranu tym Po,, / tokem, ale deg se na levu Stranu, od Zamku Sta,, / reho hradu, prigdess tjm Potokem k/gedneg wysokeg / Skale, // pag. 88. Skale gest gako Stena na, y wypada z/teg Skaly / ten Potok, po Kůre gedloweg, wegđj pod tu Ska,, / lu, tam nagdess Čžekany dwa, Graczu, Korytko, tu / nagdess Rudu, gest pri nj ☉☿☿☿tu sem / ga bral Andreas Klobučžky, Martynus / Zrolla s/Martinem z Tjžiny. Anno 155.5.”⁶⁸

Sekvenčná reprezentácia je na opis cesty terénom výhodná vtedy, keď je situácia natoľko prehľadná, že prakticky nie je možné zísť z cesty. Vtedy sa zemský kľúč týka bezprostredného okolia výraznej dominanty – Starého hradu (nad meandrom Váhu blízko Strečna). Skala, pod ktorou údajne majú byť uložené banícke nástroje a kde má čitateľ zemského kľúča nájsť rudu, je podľa Kosovej prepisu označená znakmi pre Slnko ☉ a Venušu ♀. Terénne prvky, ktoré sa v texte spomínajú, sú rovnaké ako v iných opisoch ciest: lúka, potok, salaš (s uvedením toponyma *Rosstoky*), výrazné skaly a napokon samotný hrad. Údaje o vzdialenosti tu úplne chýbajú, respektíve sú

⁶⁵ *Ibidem*, s. 7.

⁶⁶ *Georgii Riplæi Epistola ad Eduardum IV. Regem Angliæ. Ex Anglico Idiomate translata de opere lapidis philosophor. Ex Libris Michaëlis Horvath. L. B. N Palocsa. Archív SAV, Kosová, osobný fond, kr. 4, ič. VIII. (transliterácia). Pozri tu (s. 197 – 378).*

⁶⁷ S lokalitami ako Kľak, Rajec, Strečno, Starý hrad, Stoh, Rozsutec, atď.

⁶⁸ Pozri tu (s. 268 – 269) *Georgii Riplæi Epistola*, pp. 87 – 88.

vymedzené len cieľom úseku, napr.: „gdj podle Wahu Chodnjkem, a prigdess na Luky“. Taktiež smery sú udávané len v egocentrických pojmoch vpravo-vľavo (na Prawu Stranu; na lewu Stranu). Vďaka dominantnému hradu a relatívne prehľadnému terénu by ďalšie spresňovanie smerov a azda aj vzdialeností bolo zrejme nadbytočné.

Podobnú sekvenčnú reprezentáciu cesty nájdeme aj v množstve ďalších zemských kľúčov, napríklad v *Spisu o Čremoši* (potok blízko Zázrivej):

„Gdi na Zazrjwu, a kdy prigdess do Dediny / Zazrjweg wpada do parnice od Čremossneg, / tu se s rozumem sprawug, a podle Spjsu, / gdi tjm potokem hore až Podsamy vrch, tu / Když prigdess pod wrch Čremossneg, ber s / baznj Božj, gest gako pssenjce a gak pohanka / a tak Pana Boha chwał.“⁶⁹

O vzťahu
opisu cesty zo
spisu Spisu
o Čremoši
s reálnym
oravským
územím

Podľa tohto extrémne stručného zemského kľúča stačí ísť hore dolinou Čremoše „až pod samý vrch“. Keďže potok v doline nabera prítoky, počíta sa tu s miestnou znalosťou, ktorý z prítokov treba sledovať.

V iných spisoch tejto zbierky sa, podobne ako v stredovekých metáciach, vyskytujú aj stromy ako orientačné body, predovšetkým vtedy, keď je na nich vyryté či vysekané nejaké znamenie. Zároveň sa v nich upozorňuje na nevyhnutnosť obrátiť sa na konkrétneho miestneho obyvateľa. Príkladom je *Spis o Rozsutci*: „Kdy prigdess do Dediny Beleg tak rečeneg, ptag se gedneho dobreho Čloweka, aby/ti pokazal, anebo dowiedol pod Rasudce, a kdyby tebe dowiedol tam, od teg strany hledag od vychodu Slunce gest Studna, á nad tu Studnicy dwa buky, potom na buku nagdess tato znamenj: DEO GRATIAS; W teg studny a v tom potoku hledag, tu nagdess bukwyce, ber s baznj Božj. A potom nižeg uhlidass Swrčinyje...“⁷⁰ Podľa toho opisu nie je bez pomoci miestnych obyvateľov („gedneho dobreho Čloweka“) vôbec možné nájsť ani len počiatok cesty. Spomínaná studnička z východnej strany pod Rozsutcami, nad ktorou sú dva buky s vyrytým znamením, by totiž mohla byť prakticky kdekoľvek. Obsahovo prakticky rovnaký zemský kľúč z *Valthornovho rukopisu* však vystríha, že miestni ľudia sú tam veľmi zlí a falošní; len málokto bude človeku nápomocný:

„6 Spis o Welikem Rosucy Est in Cotti Trencsiniensi. Rosuci medzi Orawu a Poważem kdi bi se chtel hledaty, mužeš opatrne choditi, nebo gsu welmi zli a falešni lide, nagdi sobe čloweka takoweho cobi tobe priwedl na rosutec, nebo se tak gmenuge. Gest gedna dedina Bela, ale

⁶⁹ Pozri tu (s. 360) a *ibidem*, p. 2 (pozn.: v transliterácii od Márie Kosovej ide o text z prídavku za registrom; v jej číslovaní je to s. 111 strojopisu).

⁷⁰ *Ibidem*, p. 5 – 6 (s. 113 strojopisu Kosovej).

*gsu wni lide običegni, gestlibi te tam dowedl hledeg tam od te strany, od wichodu Slunce gsu dwa buki hrube, na nichš wirezano bilo, i nini wirezano gest Deo gratias. tu pod nimi hledeg, nagdeš gako bukvice, ber zbazni boži a na chude nezapomineg.*⁷¹

Vo Valthornovom rukopise sa tento zemský kľúč končí spomenutím dvoch bukov s nápisom *Deo gratias*, ktoré označujú údajné nálezisko. Tu sa nehovorí o studničke – prameni potoka, pozdĺž ktorého má človek ísť a nájsť smrečinu, v ktorej má hľadať ďalej; dá sa povedať, že verzia tohto kľúča z rukopisu *Georgii Riplæi Epistola* začína tam, kde paralelná verzia z Valthornovho rukopisu končí.

Ďalšie spôsoby
uvádzania
vzdialeností
a smerov

Ak sa teda vrátime k zbierke, ktorou sa zaoberala Mária Kosová, môžeme sa ešte pozrieť na spôsoby uvádzania vzdialeností a smerov (okrem už zmienených egocentrických údajov „vpravo – vľavo“). Zemský kľúč, ktorý sa pravdepodobne týka toho istého plesa ako vyššie analyzovaný Spis o Tatrách k Žabiemu jazeru, je *Spjs gisty ke trom Turňom Kežmarskjm, ktore ležj nad mestem Kežmarskym*. Text vedie čitateľa rovnako ako aj Spis o Tatrách k Žabiemu jazeru z Kežmarku dolinou Bielej vody do Zadných Međodolov (tu ako „do Krompaskjho pole“). Následne komplexom Javorovej doliny až pod Tri kežmarské veže (turne). Akonáhle sa používateľ tohto kľúča dostane do Zadných Međodolov k jednému zo salašov, spis mu radí:

*Z Kežmarku chod wedle Beleg wody až do / Krompaskjho pole, až prigdess na vrch až / na gjnu stranu ku Salassu gednemu ku čier – / nemu lesu, ten les nech na pravu stranu, / á drž se na proti poludny, až prigdess na vrch / k gednemu plesu zelenemu proři Kežmarku, / a to p_leso gmenuge se tretj od Polskjho plesa, ku / kteremužto prigdess, drž se proti polednu, od / neho chodia k gjnemu plesu chodnikom mezi / kosodrewjnu kamenjm, podle chodnika prosto / stup na horu na kameň, odtud' gdi na wy – / chod Slunce, pohledňi na horu velmi vysoku / až do wrchnjho kameňa, obrať se na chodnik / na kamenj, z ktereho widiss, gako woz Sena / pleso, odtud dobre hled', kde woda wichodi do // toho plesa Žabjho, nebo teče pod skrytjm ma – / chom, a pada ta woda z hůry wysokeg...*⁷²

Trasa tentoraz vedie podľa všetkého pozdĺž západnej strany Javorovej doliny smerom na juh, až príde k „gednemu plesu zelenemu proři Kežmarku, a to pleso gmenuge se tretj od Polskjho plesa“. Tento údaj je trochu mätúci – postupom na juh hore Javorovou dolinou by človek skutočne mohol prísť

⁷¹ ANTONIUS VALTHORN: *Spisy, kterak w degakowich wrchoch*, p. 18 – 19 rukopisu, pozri tu (s. 393).

⁷² Pozri tu, s. 365 – 366 a *Georgii Riplæi Epistola*, pp. 7 – 8; (s. 114 – 115 strojopisu Kosovej).

k Zelenému plesu v Zelenej doline, ale podľa dostupnej literatúry nateraz nie je možné overiť, či sa niekedy nazývalo „Tretie Poľské pleso“.⁷³ Následne opis trasy vedie používateľa ďalej na juh a na východ, takže v podstate kopíruje súčasnú turistickú značku Javorovou dolinou. Podľa záchytných bodov v opise cesty sa zdá, že išlo o používanú cestu (chodník vysekaný v kosodrevine, a pod.). Uvedené svetové strany tak podporujú orientáciu v teréne, takže sekvenčný opis cesty nemusí byť tak podrobný, ako bol v *Spise o Tatrách k Žabiemu jazeru*.

Čo sa týka vymedzenia vzdialeností, najčastejšie sa uvádzajú pomenovaním etapového cieľa („choď tadiaľ, až kým nedôjdeš k X“). Občas sa však používajú vyššie spomínané miery ako hodenie kameňom či strela z pušky. Nedá sa dosť dobre vyhodnotiť, ako často sa tieto spôsoby odhadu vzdialeností vyskytujú, pretože viaceré zemské kľúče sa v študovanej zbierke nachádzajú vo viacerých variantoch, ktoré sú si vzájomne veľmi podobné. Týka sa to predovšetkým *Spisu o Tatrách k Žabiemu jazeru*. Odhad vzdialeností pomocou strely sa však vyskytuje aj inde, hoci veľmi zriedka. V spise *Na Hranowniczke*, ktorý je tiež súčasťou Ripleyovej zbierky, sa pomocou odhadu vzdialenosti na jedno strelenie od konca Hranovnice smerom k Vernáru určuje, ktorou lesnou cestou sa má používateľ príručky pustiť:

„Cesta gest, ktera wede z/Hranownjce / ku Wernaru: Tu samu gduce wysse Wsy, / na gedno Strelenj, uzryss na druheg strane, / to gest na Lewo Formanskeg Cesty, na le / wem Boku staru Cestu, ktera do hory wede, / tu samu drž se, prigdess lesem až ku Studnicy / tu // tu musyss pro welkost Wrchu spočjwatj. / Potom dag se dolu s/teg Studnicky Garkem, chod s/njm až te priwede k Skale, / ktereg Slowu Oselna: Pred tu gest staty Yawor, pri nem gest / Diera zawalena, tu wyčist, chod dnu ze Swet,, / lem, nagdess w/neg nadobywane Riady: Od / tych Riadow pol/tretja Riffa z/wissae po Skale / co k/dobremu a ku hodnemu Wiżjwenj nagdess. / Taleg tuže gjducz Dieru, nagdess y gjne wecy, / k/Požjwenj hodne, ktere libo bude bratj wol,, / no, Z/baznj Božj. Wsseho Putowanj meho / gest na půl dewata Roka.“⁷⁴

Skalu s názvom Oselná (ak nejde o fiktívny objekt) môžeme teda hľadať niekde v masíve Baby na juh od Hranovnice. Pod tou skalou by sa mal nachádzať zasypaný vchod do jaskyne, respektíve diery v zemi. V súvislosti

⁷³ Prvoplánové stotožnenie s niektorým z plies v Doline Pięciu Stawów Polskich v poľskej časti Vysokých Tatier neprichádza do úvahy pre geografickú odľahlosť (pozn. autora).

⁷⁴ Pozri tu, s. 326 a *Georgii Riplæi Epistola*, pp. 157 – 158; (s. 88 – 89 strojopisu Kosovej).

s pohybom v jaskyni sa objavuje aj inak v zemských kľúčoch veľmi zriedkavá⁷⁵ dĺžková miera – spustiť sa treba o dva a pol rifu (lakťa).

Záver

Problematika orientácie v teréne predstavuje zaujímavú tému v rámci širšej problematiky (historickej) antropológie krajiny.⁷⁶ Krajina býva v humanitných vedách často tematizovaná len ako „prírodné podmienky“, teda akési kulisy, na pozadí ktorých sa odohráva spoločenský život a vznikajú kultúrne formy, ktoré majú byť predmetom etnologického výskumu. Takéto chápanie však dnes už neobstojí. Krajina, respektíve životné prostredie, v ktorom žije určitá spoločnosť, totiž súvisia nielen so sférou politickej moci a ekonomických vzťahov, ale aj s treťou zo základných kategórií historických vysvetlení, teda s kultúrou. Ľudské vnímanie prírody je totiž vždy kultúrne špecifické. Vnímanie životného prostredia, klasifikácia prírodnín apod. sa riadi ľudskými záujmami a mentalitou. Preto má zmysel spojiť otázky životného prostredia a jeho dejín s modernými kultúrnymi a symbolickými štúdiami.

V tejto štúdii šlo o to, pokúsiť sa ukázať, že praktická orientácia v krajine sa riadi princípmi, ktoré predstavujú braudelovsky chápané štruktúry dlhého trvania. Kým Braudel sám bol pomerne skeptický voči spájaniu štruktúr dlhého trvania s mentálnymi fenoménmi, domnievam sa, že takáto aplikácia jeho myšlienok môže byť produktívna. V štúdii, ktorú predkladám, som Braudelovu koncepciu spojil s teóriou kognitívnych máp, aby som ukázal, že za spôsobmi orientácie v teréne využívajúcimi stredoveké metačné listiny, ako aj oveľa novšie zemské kľúče, je rovnaká logika. Táto praktická logika orientácie v teréne spočíva podľa britského antropológa Alfreda Gella v tom, že prakticky neexistuje rozdiel medzi materiálnou a mentálnou (kognitívnou) mapou; obe, aby boli zrozumiteľné, musia byť interpretované na základe rovnakého kľúča.⁷⁷ Zároveň aj za opismi trás v teréne, ak majú byť použiteľné na praktickú orientáciu, musí byť rovnaká logika.

Na túto vnútornú logickú štruktúru poukazujú už výskumy klasikov v oblasti kognitívneho mapovania (predovšetkým Kevin Lynch a Donald Appleyard). Oni ukázali, že mentálne mapy, najmä v urbánnych prostrediach, majú isté univerzálne charakteristiky týkajúce sa jednak obsahu, jednak formy. Čo sa týka obsahu, tieto kognitívne mapy pozostávajú z piatich základných prvkov – dominant, uzlov, ciest, hraníc a oblastí. Po formálnej stránke sú usporiadané podľa dvoch hlavných princípov: topologického

⁷⁵ V celom manuskripte sa vyskytuje len raz (pozn. autora).

⁷⁶ ERIC HIRSCH a MARK O'HANLON (eds.): *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Place and Space*. Oxford – New York: Clarendon Press – Oxford University Press, 1995, 268 s.

⁷⁷ ALFRED GELL: *How to Read a Map*, s. 278 a ďalej.

(sekvenčného), ktorý sa zameriava na priebehy ciest a ich uzly, často doplnených dominantami, a priestorového, ktorý zahŕňa informácie o geometrických vzťahoch a zahŕňa oblasti a hranice, vnímané akoby z vtácej perspektívy.⁷⁸ Slovné opisy ciest bez pomoci náčrtov neumožňujú príliš efektívne sprostredkovať informácie z kognitívnych máp s využitím priestorového princípu, preto neprekvapuje, že analyzované opisy trás nasledujú sekvenčný princíp. Otázkou ale je, či to robia tak, aby tieto opisy boli prakticky užitočné, teda aby sa podľa nich vôbec dalo zorientovať. V štúdii uvádzam množstvo príkladov, na ktorých ilustrujem, že hoci v prípade zemských kľúčov môže ísť o opisy fiktívnych trás, tieto sú opísané uveriteľne a s využitím rovnakých prostriedkov, ako využívali stredoveké metácie.

To, v čom sa rôzne analyzované historické formy orientácie v teréne líšia, teda nie je záležitosťou logickej štruktúry, ale skôr len konkrétnych detailov. Zásadnejšiu zmenu z pohľadu braudelovských štruktúr dlhého trvania priniesli až digitálne navigačné technológie založené na prijíme GPS signálu, ktoré prenášajú kognitívne úsilie potrebné na orientáciu v teréne z ľudského myslenia na výpočtové spracovanie informácií.

⁷⁸ ANDREJ MENTEL: *Medzigeneračný prenos poznatkov o štruktúre krajiny. Doktorandská dizertačná práca*. Bratislava: Univerzita Komenského Filozofická fakulta Katedra etnológie a kultúrnej antropológie, 2009, s. 12.

Jazyková charakteristika kutacích návodov (zemských klúčov)

Niečo o žánri
„zemské klúče“

Texty označované spoločným názvom „zemské klúče“ patria do skupiny dobových žánrov vecného charakteru. Dominantnými štýlovými vlastnosťami takýchto písomných pamiatok je ich verejný charakter s vysokou mierou informatívnosti, dobových faktov zodpovedajúcich autorskému zámeru, ale aj množstvo údajov, ktoré sa v nich po obsahovej stránke často mystifikujú. Uvedené konštatuje vo svojom texte aj M. Jesenský aj slovami: „Zrejme sa však nebudeme mýliť, ak uvedieme, že ich autori značne zveličujú“.¹ V pamiatke *Spisy, kterak w degakowich wrchoch a gakowa dobrogi nachazy*² (1754), prepis z roku 1754, a textu *Georgii Riplaei Epistola ad Eduardum IV. Regem Angliae. Ex Anglico Idiomate translata. De Opere lapidis Philosophorum*.³ Množstvo jazykových znakov poukazuje na vysokú vzdelanostnú úroveň pisateľov textu a na dobré ovládanie jazyka, ktorý bol typický pre verejné žánre svetského aj duchovného charakteru tej doby. Súčasne treba konštatovať, že týmto vzdelaním sa s ohľadom na tvorbu textu rešpektovala aj perspektíva jeho potenciálnych prijímateľov a tieto „zemské klúče“, t. j. kutacie návody, sa z pohľadu interpretácie ich obsahu vnímali ako folklorizovaná vecná literatúra.

„Zemské
klúče“ ako
pamiatky
staršej
slovenčiny
na rozhraní
slovenského
jazykového
priestoru

Prostredím, tematikou, obsahom aj adresnosťou sú interpretované „zemské klúče“ jednoznačne späté s územím dnešného Slovenska. Obsahujú najmä hodnotné informácie o dobových miestnych a terénnych názvoch, o ich stabilite či vývinovej kontinuite v prirodzených formách súkromnej aj verejnej komunikácie. Práve vo verejnom charaktere spomenutých textov sa odráža množstvo znakov, ktoré sú typické pre vecné žánre z predpisovného obdobia slovenského jazyka. V predchádzajúcich kapitolách tohto rozsiahleho zväzku série *Monumenta Linguae Slovacae* sa na viacerých miestach spomína, že práve „slovenské“ jazykové predlohy boli východiskom skrátených inojazyčných (nemeckých, poľských) prekladov zemských klúčov spätých s územím dnešného Slovenska. Pojem „slovenské“ sme v tomto prípade dali do úvodzoviek zámerne, v snahe upozorniť, že ide o slovenské jazykové územie, ale práve z jazykového hľadiska interpretované texty obsahujú

¹ MILOŠ JESENSKÝ: Komparatívna analýza vybraných dobových textov „zemských klúčov“. Pozri s. 351 tohto titulu.

² ANTONIUS VALTHORN: *Spisy, kterak w degakowich wrchoch a gakowa dobrogi nachazy*, rukopis z roku 1754, 15 s. vo fonde Slovenského národného múzea v Martine, sign. 518/946. Pozri tu (s. 378 – 396).

³ Ako v poznámke 35.

množstvo prvkov, ktoré presahujú hranice používania slovenského jazyka a sú svedectvom fungovania kultúrnych predpisovných jazykových útvarov s množstvom vonkajších jazykových stimulov, ovplyvňujúcich oddávna rozvoj nášho jazyka. Pomer domácich a nedomácich jazykových znakov v jednotlivých vývinových obdobiach jazyka, respektíve pamiatok, v ktorých sa jeho podoba zachovala, odráža aj množstvo polarizovaných vývinových tendencií. Na jednej strane išlo o preberanie nedomácich prvkov do slovenského jazyka, ale na druhej strane, ktorá je významná z hľadiska formovania predpisovných útvarov, treba mať na zreteli aj vonkajší jazykový vplyv, vplyvom ktorého dochádzalo k hľadaniu domácich jazykových prostriedkov na vyjadrovanie NOVÉHO A NEOBYČAJNÉHO ~~konkrétneho~~ obsahu vo verejnej komunikácii. Tieto dve základné tendencie sú síce na rozličnom stupni prítomné vo veľkej väčšine starších písomných pamiatok všetkých žánrov, ale v prípade „zemských klúčov“ v POMERNE VYSOKEJ MIERE.

Formálna stránka zápisov „zemských klúčov“ – označovanie predpokladaných foném grafémami – zodpovedá variantnej povahe grafického úzu 17. – 19. storočia:

Formálna
stránka zápisov
zemských
klúčov

fonémy	grafémy	fonémy	grafémy
ä	ae ⁴	dž	čz
ia	ya, ga	t	t
ie	ie, ye, ge	t'	ty, ti
uo	uo	d	d
s	s	d'	dy, di
š	ss	n	n
z	z, ž,	ň	ny, ni
ž	z	v	w, v, u, vv
c	c, cz	i	i, y
č	cž, čz, č	j	g, j, y ⁵
dz	z, cz, dz, d, čz		

V jazyku interpretovaných „zemských klúčov“ sa zachovali viaceré stopy jazykového prazákladu pôvodných hláskoslovných skupín *ort-, *olt- pod cirkumflexovou intonáciou, ktoré sa v západoslovenskom a východoslovenskom jazykovom areáli zmenili na skupiny rot-, lot- (*roste, wirostene, zarostlu, lokeť*). V zemepisných názvoch zo stredoslovenského územia, kde sú za pôvodné praslovanské skupiny *ort-, *olt- striednice rat-, lat-, sa však v textoch „zemských klúčov“ zachovali adekvátne stredoslovenské podoby

⁴ Graesow = *gräcov*, pozri poznámku 35.

⁵ Ostatné grafémy sú totožné s fonémami.

typu *Rakyta, Rasudecz*. K najstarším hláskoslovným znakom siahajúcim do praslovanského obdobia – palatalizácii velár – patria v interpretovaných pamiatkach tvary typu *Ruce, na pget Kroci, lasce. Studniče, Močarynce, na Rowince, Mlace*.

Vplyvy
kultúrnej
tradície dobovej
češtiny

Ak „zemské kľúče“ svojím obsahom a lokalizáciou predpokladaných nálezísk pokladov lokalizované prevažne do stredoslovenského areálu, respektíve aj pomedzia Liptova a Spiša, množstvo formálnych aj jazykovo-systémových prvkov poukazuje na písomnú, kultúrnu tradíciu češtiny, ktorej miesto sme v písomných pamiatkach rozličných žánrov z predpisovného obdobia slovenčiny charakterizovali v každom zväzku edície *Pamätníkov slovenského jazyka*. Spomenuté hláskoslovné podoby príkladov z pamiatok – *Ruce, na pget Kroci, lasce. Studniče, Močarynce, na Rowince* – si čeština zachovala až do súčasnosti, ale v slovenčine sa v dôsledku samostatného vývinu nášho jazyka a skloňovania sa v ňom vo všetkých pádoch z hláskoslovného hľadiska vyrovnal tvarotvorný základ a zanikli jeho pôvodné variantné podoby.⁶ Z hláskoslovných znakov ide aj o vedomé odstraňovanie českej mäkkej spoluhlásky ř. Táto tendencia sa ako jeden z najpríznačkovejších znakov fungovania češtiny v slovenskom jazykovom prostredí vedome nahrádzala hláskou *r* (*prirodzene, Presedssi, otewrel...*).⁷ V dôsledku staršej kultúrnej aj konfesionalnej tradície češtiny sa v „zemských kľúčoch“ zachovala aj formálna stránka viacerých prvkov, stabilizovaných biblickou češtinou – zapisovaním dvojhlásky *ou* spojením znakov *au* (*kterauš, audoly, gsau, wšemohauciho, audoly, waukol, vypaučil*), označovaním dlhej samohlásky *í* písmenom *j* (*Baznj, Božj, zakladagj, Bjlu*), dôsledným používaním písmen *y, ý* po sykavých spoluhláskach *c, z, s* na mieste pôvodných samohlások *i, í* (*Pomocy, Pracy, Lizyca, sy = si*). V interpretovaných textoch sa zachováva aj česká samohláska *ů* ako výsledok jednotlivých stupňov typického vývinu pôvodnej českej dvojhlásky *uo > ó > ů* koncom 15. storočia⁸ (*Bůb, sůl, můj, můžess*), a to aj v gramatických koncovkách (*dílův, klieštův, lotův, Ssachtův, Panům, Tatrům, kročagůw, Gangůw, Dukatůw, Rusnakůw*); česká samohláska *u* sa však už často nahrádzala slovenským ekvivalentom – samohláskou *u* (v zemských knihách *potuček, pugdess, pulnocy*). Prirodzeným prvkom dokazujúcim prítomnosť češtiny v textoch zo slovenského jazykového prostredia, a to s presahom až do obdobia jej kodifikovaných podôb, je výskyt

⁶ V slovenčine postupné vyrovnanie tvarotvorného základu *ruk-, noh-, stretch-* vo všetkých pádoch slovenského jazyka: *na ruk-e, na noh-e, na stretch-e*, v češtine sú zachované pôvodné tvary typu *ruk-a : na ruc-e, noh-a : na noz-e, stretch-a : na streš-e*.

⁷ V iných pamiatkach sa spoluhláska ř zapisovala spojením *rz*.

⁸ JANA PLESKALOVÁ: *Stará čeština pro nefilology*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovi univerzity, 2003, s. 47.

protetického j⁹ typu *gine, gako, gsu, giž*, tak isto je to aj zánik pôvodných českých dvojhlások a ich zmena na jednoduché samohlásky¹⁰ (*diru, domniwa, Bydne, Djte, wyce*).

Popri týchto tvaroch je však v textoch „zemských klúčov“ množstvo tvarov s prvkami slovenského hláskoslovného systému – s výskytom dvojhlások *ia, ie, ô*: *kosodrewga, odwalia, chodia, wychodia, Bania, Sučyan, Djera/Diera/Dgera, Lieskowe, Mesyec, Biela* (Woda), *Rječycu, Widiek, Koliesko, w rietkim, tye, hngezda, čgerneg, holubge, Rowgenka, cečge, potuocek, Na Druotech, (toho) kuolu*.. Dôkazom slovakizačných tendencií je tak isto aj prítomnosť slovenskej spoluhlásky *dz*: *Nachadzy, wichadzi, schadzi, schadzegi, nedochadzege, medzi, prirodzene, Narodzenego, Narodzenj*¹¹ (v češtine je v pozícii slovenského *dz* spoluhláska *z*: *nacházy* = „nachádza“, *mezy* = „medzi“). Prirodzenosť domáceho – slovenského – jazykového prostredia dokazujú aj typické slovenské hláskoslovné podoby so zmenami siahajúcimi ešte do 10. storočia: ide o odlišný hláskoslovný vývin, v dôsledku ktorého sú v češtine podoby s hláskou *e*, pričom v slovenčine je v tých istých pozíciách hláska *a*¹²: *hledat, hlediš, wihledawal, Jezera, pomineg, dowedeg, kopeg, dekug, požehneyz, meg, dešt, Mladence, spasitele, widey, štesti, wipuštel, meg, hlet, podle, klekni, hledeg, lewa* (= ľavá), *hled, wedle, dekowati, deg, nedbeg, nedochazegte, nečitegte, wistrihegte, Yezera, Salasse, od Trnowce, Na Klečženy*¹³, slovakizované podoby *ptag se, Nezapominag, sekag, hledag*, tak isto aj v predponách tretieho stupňa prídavných mien a prísloviek: *od nagnjžšeho, nag prwnegše, nagwicze, negprw*¹⁴. Český jazykový základ zachovávajú tvary typu *hluboko, slunce, sluneční, pri slupe, roztlucy*¹⁵, kde je pri sonórnych spoluhláskach *r, l* sprievodný vokál – oproti slovenským podobám so slabičnými sonórmi *r, l* (typu *Žlta, hlboka*), typická je východoslovenská podoba so sprievodným vokálom pred pôvodnou slabičnou sonórou: *Zarno* (= „zrno“). Ďalším znakom českého jazykového základu interpretovaných pamiatok je prítomnosť typickej

Slovakizačné
tendencie
jazyka
„zemských
klúčov“

⁹ V zápisoch sa označovala grafémou *g*, ale aj *y* (*yamu, yako*), resp. *j* (*jarky, jarne, jazere, jalowic, jamu*).

¹⁰ V odbornej terminológii *monoftongizácia*.

¹¹ V posledných dvoch príkladoch je hláska *dz* namiesto pôvodného mäkkého *d'* pravdepodobne pod vplyvom asibilácie, typickej hláskoslovnej zmeny na kompaktnom východoslovenskom území.

¹² ARNOŠT LAMPRECHT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROMÍR BAUER: *Historický vývoj češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, s. 93.

¹³ Množstvo príkladov uvádzame zámerne ako dôkaz vysokej frekvencie tohto javu v pamiatkach.

¹⁴ EUGEN PAULINY: *Fonologický vývin slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963, s. 116; RUDOLF KRAJČOVIČ: *Slovenčina a slovanské jazyky*. Vol. II: Fonologický vývin. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003, s. 33.

¹⁵ Aj po zániku dvojhlásky *ou > u*.

hláskoslovnej zmeny zo 14. storočia, kedy sa pôvodné české samohlásky *u, ú* po mäkkej spoluhláske zmenili na samohlásku *i, í*: *gjdaše, lide, slibi, zlitowál, litostiwiw, gi, (se ti) libi, smrkagj, prikladagj, opiragj*¹⁶. V slovenčine im zodpovedajú podoby so samohláskou *u*: *guz, nechwegu, spasagu, zaprawugu, Menugu*¹⁷. K týmto typickým slovenským hláskoslovným znakom priradujeme aj podoby *wktoreg, Wogdess, kostola, Mosacz*¹⁸, *Wrchom, Mochom* a lexikálne prvky typu *Obhrebana*.

Na české jazykové východisko textov poukazuje množstvo typických českých gramatických tvarov: analogická unifikácia foriem neživotných podstatných mien mužského rodu v prvom páde množného čísla typu *Spi-sowe* (podľa životných podstatných mien *Duchowe, sluhowe, predkowe*), tvary prvého pádu množného čísla podstatných mien stredného rodu *witezstwy, modlarstwy, Bohatstwy, Milosrdenstwy, mnostwi, bohatstwi*¹⁹, *Znamenj, Kamenj, Zbožj, Strelenj, oklamani*²⁰, dôkazom žánrov verejného styku sú v pamiatkach slovesné tvary českého pôvodu, ktoré sa v slovenských ani českých hovorových prejavoch nevyskytovali a sú znakom kultúrnych jazykových útvarov verejného styku. Ide o prechodníky a príčastia: *obratiwše se, gducze, hledagicze, rubage, nedochazege, Kračegjc, ležicze, stogicze, padagjce, usylugjce, Magjc, Kagjcich, wstúpúgjc, kralugjc, pracugjim, powalúgjim, duwerúgjiho, Ryterugjiho, zastawagjim, prinalezegjc, stogjcich, Nasledugjc*, oslovenia neživotných podstatných mien (tvary vokativu) typu *lutno, harfo*, (*Zawazugj tebe*) *poklade* podľa štandardných tvarov životných podstatných mien. *Dgable, belzebube, duchů zemsky*. Žánrovú diferencovanosť textov a ich verejný charakter dokazuje množstvo tradičných gramatických, respektíve syntaktických aj lexikálnych prostriedkov českej proveniencie, ktoré sa na slovenskom jazykovom území tradovali z predchádzajúcich storočí. Išlo o typické zámenné podoby *Nadewši, wše, wšy, swe, pro swe, na swe, w swem, prj swem*, syntaktické prostriedky – spojky a príslovky typu *pakli, ponewač, Nebot, kdiž, gdiž, abich, abys, kdy, když, kdyby, jenž, jestli, techda, abych, abychom, pak, wiceg, neb, gestli*... Slovakizačné tendencie v oblasti hláskoslovnia dokazujú slovesné tvary minulého času typu *tiahel, mohol/nemohol/nemohel, wzdwihel* (z češtiny sa v textoch zachovali tvary bez vkladného vokálu, to jest *priwedl/dowedl, mohl/nemohl, Rekl, powzdwihl*). V tejto súvislosti

¹⁶ JANA PLESKALOVÁ: *Stará čeština pro nefilology*, s. 37; distribúciu javu v českých, moravských a sliezskych nárečiach pozri: *Český jazykový atlas*. Vol. 4. Ed.: JAN BALHAR. Praha: Academia, 2002, s. 70.

¹⁷ EUGEN PAULINY: *Fonologický vývin slovenčiny*, s. 247.

¹⁸ Prítomnosť spoluhlásky *dz* zaznamenaná grafémou *cz*.

¹⁹ V slovenčine je v týchto slovách koncovka *-o*.

²⁰ V slovenčine koncovka je v týchto slovách koncovka *-ie*, resp. na východoslovenskom území *-e*.

uvádzame aj odkaz na typický český slovotvorný znak – zachovávanie skupiny *-dl-* v podstatných a prídavných menách: *účedlníkům, spravedlnosti, Nenáprawitedlna, Nesmrtedlného, smrtedlne*, české podoby predložiek (*pro gehu, pro Bolesnu, pro swe*) či typické klasické tvary siedmeho pádu jednotného čísla *zaprawena Mosty*.²¹

Slovakizovanie textov v tvaroslovnej rovine sa prejavilo pravdepodobne v snahe o spontánnu vysvetlenie obsahu výpovede, v ťažisku na odovzdanie informácie. V tomto vedomí autora textu akoby formálna stránka prejavu ustúpila obsahu, ktorý sa v písomnej podobe ustaľoval s typickými slovenskými gramatickými koncovkami prídavných mien a zámen ženského rodu: *K teg, na neg, w neg, wteg, z teg, dgere, každeg, żadneg, nižneg, wyssneg, wisokeg, leweg, sameg, bileg, rozpadleg, kozeg, gedneg, druheg, Koproweg, Polskeg, Beleg, Osobyteg, Krasneg, Strbanoweg, Urbanoweg, o Makeg Skale, sutowskeg dolini*. Svedectvom prirodzených tvarov slovenčiny sú koncovky podstatných aj prídavných mien a čísloviek mužského rodu *Na gednom, klinom pribity, dolnom, tich wrchow, stupnow, wekow* aj s typickými príkladmi životnosti zvieracích podstatných mien v štvrtom páde množného čísla *Wezmi Kohutou lebo Brawcou*,²² v koncovkách podstatných aj prídavných mien ženského rodu *dobrou, Pirtou, utlačenou, s Krwou*. Ojedinelý tvar *Potokuom* v siedmom páde jednotného čísla podstatných mien mužského rodu poukazuje na chybné jazykové vedomie pisára pod vplyvom tvarov druhého pádu množného čísla s výskytom v severostredoslovenskej nárečovej oblasti na osi Rajec – Žilina – Námestovo.²³ Texty obsahujú aj niektoré jazykové relikty, napríklad tvary pôvodného duálu (*do ruku Našgch, w Ruce*), samostatnej gramatickej kategórie, ktorou sa v nadväznosti na praslovančinu pomenúvali predmety, ktoré sa svojou prirodzenou podstatou mohli vyskytovať len vo dvojici (*ruky, nohy, oči, uši, rohy, brehy*,...). Príkladmi slovenskej proveniencie sú aj tvary slovík prvej osoby jednotného čísla s koncovkou *-m* (*Zawazugem, očystugem, berem, Vezmem*²⁴...) a syntaktické jednotlivosti typu (*hledat Potoka*).²⁵

Svedectvom postupného slovakizovania tvarov a prenikania slovenských výrazov do interpretovaných textov sú príklady (*gedno*) *kosodrewga*,

*Slovakizovanie
v tvaroslovnej
rovine*

²¹ Vo význame *mostami*.

²² Štandardne „očakávané“ tvary štvrtého pádu množného čísla neživotných podstatných mien – „kohúty“, „bravy“.

²³ JOZEF ŠTOLC: *Atlas slovenského jazyka*. Vol. 2. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1981, s. 100.

²⁴ V češtine sú v týchto tvaroch v závislosti od predchádzajúcej spoluhlásky koncovky *-i* (*zavazují*)/*-u* (*beru*).

²⁵ Väzba slovesa s druhým pádom.

(*misis miti*) *nacinga*,²⁶ *Solyssťa*, *horčično*,²⁷ *Ostatnga*²⁸ (zrno), *Rowgenka*, *uplas*,²⁹ *Pirtou*,³⁰ *lawien*,³¹ *čwo*,³² *obrubani kosodrew*,³³ *medzi kosodrewinu*, *u toho pahrbčeka*, *brunatni*³⁴ *Krištal*, *gedine graesow*,³⁵ *pres holiczu*, *prigdeš pod druhu holiczu*,³⁶ *swrčinu*,³⁷ *k galowcu*,³⁸ *liskowec*, *Podrigel*,³⁹ *Yaworyna*, *Widiek*, *Russnicamy*,⁴⁰ *Tresawysko*,⁴¹ *Oblok*, *Mokrinka*, *Spadik*,⁴² *Zawrat*,⁴³ *Odmety*,⁴⁴ *Wymolu*.⁴⁵ Východoslovenskú hláskoslovnú provenienciu tvarov indikujú tvary *huri* (*wisokeg*), *nahure*, (*pohlet*) *whuru welmi wisoku*, *w polu*, **isc. Inojazyčný vplyv dokazujú príklady** *Kanew*,⁴⁶ *Misliwcy* (čeština), *merkug*, *Halapartnamy*⁴⁷ (prevzatia z nemčiny), *cinobru*⁴⁸ (latinský výraz *cinobrium*), *skarbl*,⁴⁹ *Staw*⁵⁰ (*co ni-kdeg neteče*), *Čmentar*⁵¹ (poľské jazykové prvky).

„Zemské kľúče“, resp. kutacie návody obsahujú aj množstvo hodnotných prvkov z oblasti onomastiky – pomenovaní administratívnych celkov,

²⁶ Stredoslovenské tvary: koncovky *-ia* / *-a* v prvom páde jednotného čísla podstatných menách stredného rodu (vzory *vysvedčenie* / *srdce*).

²⁷ Koncovky *-ô/-o* stredoslovenského typu v prídavných menách stredného rodu (typ *horčičnô*, *hriato*).

²⁸ Doklad na často diskutované prídavné meno *ostatný* vo význame *posledný*.

²⁹ Úplaz = strmý, prudký svah, strmá, prudká stráň.

³⁰ Prť = úzky horský chodník vyšliapaný dobytkom alebo zverinou.

³¹ Lavieň = úzky drevený mostík pre peších, lavička.

³² Tvar identický s nárečovou podobou záměna *čo* v oravských nárečiach.

³³ Pri tvare *kosodrev* došlo v texte k prechodu podstatného mena do kategórie mužského rodu.

³⁴ Brunatný = červenohnedý.

³⁵ Graca = veľká široká klinovitá motyka, kľčovnica.

³⁶ Holica = trávou porastený horský chrbát, horská lúka, hoľa.

³⁷ Svrčina = smrek.

³⁸ Jalovec = borievka obyčajná *Juniperus communis*.

³⁹ Rígel = terénny názov s motiváciou všeobecného podstatného mena *rígel'* = strmý hrebeň vrchu.

⁴⁰ Ručnica = ručná strelná zbraň, puška.

⁴¹ Trasovisko = bahnitá, rašelinistá zem, nepevná, bahnistá pôda, rašelinisko.

⁴² Klesajúci povrch terénu, sklon.

⁴³ Závrat = miesto, kde sa voda vracia, vír.

⁴⁴ Zvyšky.

⁴⁵ Výmola, v texte podstatné meno ženského rodu vo význame „vodou vymleté miesto, rokľa, úžľabina“.

⁴⁶ V slovenskom jazykovom prostredí ide o podobu *kanva*.

⁴⁷ Halapartňa = bodná a sečná zbraň, kopija so sekerou a hákom.

⁴⁸ Cinóber = sírnik ortuťnatý, cinabarit.

⁴⁹ Skarb = prevzatie z poľštiny vo význame „poklad“.

⁵⁰ Staw = v poľštine „pleso“.

⁵¹ Cintorín.

miest, obcí a terénnych útvarov.⁵² Návodý na hľadanie podzemných pokladov sú v interpretovaných spisoch orientované väčšinou na územie Liptova (Liptow) a areál medzi Orawu a Powážem.⁵³ Z tejto oblasti sú pre poznanie vývinu zemepisných názvov hodnotné podoby oroným⁵⁴: *Dluhi uplas* (Dlhý Úplaz⁵⁵ medzi Lúčnou a Bobrovcom), *Ziwi wrch* (Sivý vrch – skalnatý vrchol na hlavnom hrebeni Západných Tatier), *Ostreho wrchu*, *Holicza*, *Tirgant* (dlhý zalesnený hrebeň končiaci sa na južnej strane Hrebeňa bášt vo Vysokých Tatrách), *w maleg Lukoweg*,⁵⁶ *pol Tatrach*, *Tatrech*, *na Babeg hore*, *Rosuci*,⁵⁷ *do sutowskeg dolini*, *k kozeg skale*, *sedm Rigluw*,⁵⁸ *Fortničku*,⁵⁹ *od Yaworowych Sadůw*, *Homulka*, *proti Homolce*, *Stary hrad*, *Mikowa*, *na Magure*, *Ostry Wrch*, *pod horu Duben*, *w Handloch*, ale aj podľa objektov bez pomenovania konkrétnym vlastným menom (*gest Luka*, *na teg Luce gest Baryna*, *w teg Baryne welky Rakytowy Ker*, *proti tomu Hamru gest Chodnik*, *k Klassteru pustemu*, *pod Zapolim*). Z oblasti ojkonymie⁶⁰ sa v textoch uvádzajú podoby *Luboče*, *od Trnowcza*, *k Tarnowcu*, *od Teplic*, *proti Kwačanom*, *Dowalowa*, *do Častowchowa*, *gmeno gemu Sobota*, *k Sobotce*, *do Popradu*, *Hranownjcz*, *do Teplicze*, *do Kriwgan*, *Vricko*, *Klak*, *Od Štegaownichi*, *o Mostniczi w Liptowe*, *mimo Bobrowca*, *w Bobruczi*, *Strsteneho*, *do Kešmarku*, *dedina Bela*, *na pucou*, *do Luček*, *Strba*, *od Maleho Kolbachu*, *od Welkeho Kolbachu*,⁶¹ *Kežmarek*, *tau Bielau*, *za Rabčžu*, *v Žiljny*. Významnou orientáciou hľadačov pokladov bola aj hydronymia,⁶² ktorej prvky sú zo súčasného pohľadu výskumu hodnotné najmä ako porovnávací základ ich pomenovacej funkcie, ale najmä z pragmatického pohľadu – identifikačnej

Zemské kľúče ako „poklad“ slovenskej onomastiky

⁵² Onomastika = náuka o vlastných menách, ich vývine, štruktúre a fungovaní v rozličných sférach komunikácie a administratívy.

⁵³ Príklady vlastných mien uvádzame ako reprezentatívne vzorky jednotlivých tried. Nejde tu o úplný zoznam všetkých vlastných mien interpretovaných spisov.

⁵⁴ Oronymum = pomenovanie útvaru z hľadiska vertikálnej členitosti zemského povrchu alebo morského dna (hôr, vrchov, pohorí, horstiev, priesmykov, priepastí, údolí); oronymia = súbor vlastných mien terénnych útvarov.

⁵⁵ Pozri vyššie poznámku 29.

⁵⁶ Luková – 1670 m n. m. v pohorí Nízkyh Tatier.

⁵⁷ Rozsutec.

⁵⁸ Vlastné meno *Rigel'* vo význame *strmý hrebeň vrchu* je v pomenovaní terénnych útvarov na území Slovenska veľmi časté (pozri MILAN MAJTÁN: *Z lexiky slovenskej toponymie*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1996, s. 99).

⁵⁹ Pôvodne *dvierka*, *brána*, tu vo význame *priechod terénom prekážkou*.

⁶⁰ Ojkonymum = pomenovanie, názov osídleného, obývaného celku, mesta, dediny, osady; ojkonymia = súbor vlastných mien osídlených celkov.

⁶¹ Kubachy pri Poprade.

⁶² Hydronymum = vlastné meno vodného objektu, hydronymia = súbor vlastných mien vodných objektov.

a orientačnej funkcie jednotlivých objektov v teréne: *Žabyho Yezera, k žabjemu Jozerku*,⁶³ *do Červeného plesa*,⁶⁴ *Kolovo pleso, od Koloweho Plesa, z Kolowého plesa*,⁶⁵ *zmrzle Pleso*,⁶⁶ *od čierneho Plesa*,⁶⁷ *od Dunagcza, k Wahu*.

Formálna,
štruktúrna
aj obsahová
analýza
„zemských
kľúčov“

Formálna, štruktúrna aj obsahová stránka „zemských kľúčov“ indikuje viacero poznatkov o ich aj jazykovej povahe. Napriek množstvu odkazov a datovaní v texte s indíciami ku koncu 16. storočia aj do 17. storočia ide s veľkou pravdepodobnosťou o neskoršie odpisy originálov. Zo štylistického hľadiska ide o dobovo adekvátny opisný slohový postup s množstvom pragmatických – geografických, mineralogických či alchymistických prvkov. M. Jesenský v súvislosti s komparatívnou analýzou vybraných dobových textov kutacích návodov, t. j. „zemských kľúčov“⁶⁸ uvádza: „...vzhľadom na ich geografické situovanie vznikali na Spiši od polovice 16. storočia“. Lokalizáciu obsahu textov s ohľadom na ich časté odkazy na územie Spiša nemožno spochybniť. Z jazykového hľadiska však treba upozorniť na potenciálny iný pôvod autora zápisov či prepisov, pretože je v nich v spojitosti so Spišom veľmi málo prirodzených územných jazykových indícií, prvkov východoslovenskej („spišskej“) jazykovej proveniencie: indikujú ju tvary *huri* (*wisokeg*), *nahure*, (*pohlet*) *whuru welmi wisoku, w polu*, *isc*, podoba so sprievodným vokálom pred pôvodnou slabičnou sonórou: *Zarno* (= „zrno“). Znak podobnej povahy sú v iných pamiatkach adekvátneho pôvodu prítomné oveľa zreteľnejšie. Pôvod východiskového textu či jazykové vedomie jeho autorov priezračnejšie dokazuje množstvo typologických prvkov stredoslovenského jazykového základu: výskyt dvojhlások v tvaroch *Djera/Diera/Dgera*, *Lieskowe*, *Mesyec*, *Biela* (Woda), *Widiek*, *Koliesko*, *w rietkim*, *tye*, *hngezda*, *čger-neg*, *holubge*, *Rowgenka*, *cečge*, *potuocek*, *Na Druotech*, (*toho*) *kuolu*, respektíve tvaroslovné znaky prvého pádu jednotného čísla podstatných mien stredného rodu typu (*gedno*) *kosodrewga*, (*misis miti*) *nacinga*, *Solysšťa*, *horčično*, *Ostatnga* (zrno),⁶⁹ typické slovotvorné prvky *Rowgenka*, *lawien*, *čwo*.⁷⁰

⁶³ Žabie Javorové pleso v Zadnej Javorovej doline Vysokých Tatier.

⁶⁴ Červené kežmarské pleso – najväčšie pleso v Červenej doline Vysokých Tatier.

⁶⁵ Kolové pleso v Kolovej doline Belianskych Tatier.

⁶⁶ Karové pleso vo Vysokých Tatrách v hornej časti Ťažkej doliny.

⁶⁷ Pravdepodobne Čierne pleso kežmarské pri Doline Zeleného plesa; podrobné údaje o vývine a dokladoch uvedenej hydronymie pozri MILAN MAJTÁN: Hydronymia povodia Popradu. (Základná charakteristika). In: *Hydronymia slowiańska*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, 1996, s. 47 – 50, IDEM: *Gewässernamen im Flußgebiet des Dunajec*. (Nazwy wodne dorzecza Dunajca). Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1998. 516 s.

⁶⁸ Pozri tu kapitulu MILOŠ JESENSKÝ: *Komparatívna analýza vybraných dobových textov „zemských kľúčov“*, s. 59

⁶⁹ Pozri poznámky 26 a 27.

⁷⁰ Tvar vyskytujúci sa v oravských nárečiach.

Synkretizmus českého jazykového východiska s veľkým množstvom prvkov stredoslovenskej a v menšej miere aj východoslovenskej jazykovej proveniencie v zemských kľúčoch je dôkazom veľkej variantnosti kultúrnych predpisovných útvarov slovenčiny. Práve variantnosť jednotlivých pamiatok je svedectvom formujúcich sa štýlov verejného styku, vytvárania základných znakov jednotlivých žánrov, aj so špecifickými areálovými znakmi, ktoré sa z praktických potrieb postupne unifikovali, presahovali základné medze nárečových areálov a stabilizovali tým komunikačné prostredie nadnárečovej povahy. Dokazujú to aj formy a obsahy zemských kľúčov, ktoré sú z hľadiska poznania všeobecných aj regionálnych dejín napriek mystifikácii prírodného bohatstva a jeho folklorizáciou hodnotným ohnivkom poznávania jednotlivých funkcií jazyka a formovania spoločenskej komunikácie.

*Variantnosť
kultúrnych
predpisovných
útvarov
slovenčiny
a ich unifikačné
tendencie*

Poznámky k edícii

Monumenta Linguae Slovacæ (ďalej *MLS*), vol IX. tvoria tri integrálne časti. Prvou je súbor *Zemski klúč* prepísaný v 19. storočí; druhou *Spisij Na rozljčné Mjsta hory á Baňe*, z konca 17. storočia a treťou dvojtext *Kterak se wdegakowich wrchoch a gakowa dobrogi nachadzy* a *Spisowe do Rosličnich mist a wrchu, w / Uherske zemi* prepísaný v roku 1754. Pri edícii všetkých pamiatok sme vychádzali zo zásad *MLS*. Pri editovaní prvej i druhej pamiatky nám napomohol prepis dr. Márie Kosovej. Jej prepis a náš však nie je identický. Niektoré slová čítame inak. Preberáme síce väčšinu textových poznámok Márie Kosovej, niektoré jej interpretačné vstupy, ktoré pokladáme za nepodstatné, však vynechávame. Na iných miestach dopĺňame, čo Kosová nevedela prečítať, alebo vynechala. Pridávame tiež vlastné poznámky, ktorými ozrejmuje text.

Tak ako v predchádzajúcich edíciách i v *MLS* IX zohľadňujeme proporčnú rozdielnosť, druh a veľkosť písma. Dodržiavame kompozíciu pôvodných jednotlivých strán. Paginácia našej edície je dvojaká. Pôvodná je zahrnutá v texte arabskými číslicami, naša vpravo dole. V prípade, že nie je v rukopise uvedená paginácia, ani my ju neuvádzame. Koniec pôvodnej strany označujeme //. Rešpektujeme pôvodné písanie veľkých a malých písmen. Skratky rozpisujeme do hranatých zátvoriek, alebo označujeme pod čiarou. Pokiaľ ide o rôzne grafické znaky a znamenia, odkopírovali sme ich z pôvodiny a uviedli na tom istom mieste ako v rukopise.

Keďže sme museli pracovať s fotokópiou, ktorá je na niektorých miestach nečitateľná, logické čítanie nejasných miest sme v niektorých prípadoch vložili do hranatých zátvoriek. Chýbajúce písmeno/á sme označili kurzívou. Podobne sme postupovali pri skratkách najmä na konci riadkov, ktoré neboli na kópiách čitateľné.

Do pôvodného textu sme vstupovali minimálne. Najmä v prípadoch spájania rôznych slov a spájania slov a predložiek, alebo naopak ich rozdeľovania. Týka sa to najmä našej edície druhej pamiatky. Nebolo totiž vždy jasné, či k takémuto spájaniu prichádzalo vedome, alebo je to len vec náhody. Aj tu sme sa nechali inšpirovať prepisom dr. Kosovej, ktorá zohľadňujúc komunikačný aspekt svojho prepisu nelogické spojenie slov naznačovala šikmou lomenou čiarou /. Podobne, v prípadoch nelogického oddelovania slov sme v súlade s prepisom Kosovej aj my ako indikáciu ich spojenia použili podčiarkovník _.

Pokiaľ prvá i druhá pamiatka boli pomerne dobre čitateľné, väčšie problémy nám robil prepis tretej pamiatky zloženej z dvoch textov. Naša edícia je organizovaná podľa strán (napísaných ceruzou) na horných vonkajších margináliách pôvodiny (pravdepodobne pri prepisovaní Jozefom Čižmárom). Zachovali sme ich, keďže čitateľa orientujú, na ktorej strane rukopisu sa daný „spis“ nachádza. Text sme transliterovali, okrem písmena „ŷ“, ktoré sme dôsledne prepísali ako „ý“

Naša edícia je pokročilejšia ako tá, ktorú kedysi urobil Jozef Čižmář, usilujúci sa „podať odpis zcela verný“. Podarilo sa nám totiž dešifrovať niektoré slová, ktoré uvedený autor nevedel prečítať. Miesta, ktoré sme nevedeli prečítať, alebo sme si neboli istí ich prepisom sme pod čiarou okomentovali ako „nečitateľné“ alebo „pravdepodobné čítanie slova“.

ZEMSKI

Svati nagswategssi Oroduj za



Zemski Klúč.

Ktereho predtím nigda nebolo, až povstal
po Faus Doktorovi smrti jeho, ten podviedol Dia
blov, a čertov, jako bi sa mohla voda na dlu,,
5 žini deliť, a jakobi sa mohli zemski skladove
otevret, a zavreť, tehdi odpovídali mu čertove, a
Diablove: O paňe! ze všetkim nás tráp, a sužuj
jedině to odnás nežádaj, nebo to je v našem ve,,
likem tajenství – odpovedel pán Faus Doktor:
10 Ej tů , sám pán váš i váš oddani, a zaslu,,
beňi muž ? tehdi ked Im to povedal za straha
li sa všetci, kterich mal na hodinu v službach
stali a služili jemu, ňeb se premieňali, ked
mu v službach stali, a kdiž Ich velmi troch
15 prenasledoval, ponováč mu verno mūseli slu,,
žit, tehdi kdiž pán poobedoval, rozkazal abi
povolali svojich mudrcov,– Na rozkaz pána
zerval jeden, který naten čas přiňem ból i
zbehlo sa mnoho hufov množství čo bi to bolo
20 tak noveho, klaňaice sa jemu, a predvsetkim
volali, a kričali: rozkaš pána Jolibi, a čo chteš
a to verno poslužime, a oznamel im čo žadal
a oňi mu všichni odpovedali „Paně učinime Tebe

co žádaš, ale sa nám nesluši, aňi Tebe svate
a Hluboke slova spat, jedině o Křištofovi, a
Mordáncy rečeni, esče pred Jezuvicku Reholu,
kterí mali opatrovat Jezuvitov, a spomahat a. t. d.
a skrz tich psáni, a Kniški, a skrz to psáni 5
a čítáni všetko ti budě možno, a tak sa ti sta-
ně, hnedki ho ochopili, a sprovadzali krásně, a
tiše, a spokojně, až ho doprovadili, ktim dvom
slavnim mužom, kdiž tam prišli, dostal čo
žádal, odkad keď šli prez more, prez velké Lesi 10
a Hori, a Vrchi i Doli, urobil si taku Regre,,
tiu, a čítal čo jest tuto nasledujice slova:

+++ Jesus Nazarenus Rex Judeorum +++
Ježiš Kristus Král slávi ✚ prišel v pokoji ✚
Duch je človekom učinen ✚ a slovo ťelom učino je ✚ 15
Kristus s panni se narodil ✚ Kristus trpel ✚
Kristus ból ukřižovan ✚ Kristus umrel ✚ Kristus
vstal zmrtvich ✚ Kristus stupil na Ňebe ✚
Kristus svetažuje ✚ Kristus panuje ✚
Kristus rozkazuje ✚ Kristus rač nas od Hro- 20
mobiti a Burki chráňit ✚ Kristus prosiš v
prostred bure opokoj ✚ A slovom telo učine,,

no jest ✚ Kristus je pro nás, zMárie sa
 narodil, odstupte protivni Duchove nebo Lev
 s pokoleňi Judova Korěň Davidov premohel ✚
 svati Bože ✚ svati silou ✚ svat a nesmrte,,
 5 delni smiluj sa nad nami ✚ Ozgios otheos ✚

C. M. B. tojest Gaspar Melichar
 a Baltazar.



Klaňim sa o Bože Otce ✚ Bože sinu ✚
 10 Bože Duchu svati ✚ oddávám sa tebe Ježiši
 Kristě, že si skrz svati Križ tvoj svet vi,,
 kupil, který si naroze ✚ ukrizovan ✚
 a pohrben
 za mně ✚ smiluj sa nademnu, o nejmilostivejsi
 paňe Kriste Ješisi, a ma jedinka nadeja, Tebe
 15 umiram, o me jedinke potešeňi, a poklade Tebe
 som živi i mrtvi 

NB Može bit Mužov aj 9=1 ale paterakeho Jme,,
 na, a nic jednoho, nebo dvoch gmen, dava sa kvi,,
 striháňi, jednemu každemu jak ma zachadzat
 20 a jak ma činit začínek. –
 Kdiž viš jiste místo sklepu aňeb Komori, aňeb po,,
 kladu vnitrnoho, Ti který viš daj pozor pilni ja
 ko stoji – a prikazuje tato Kniška musiš mat

opitnik, a Zeme Klúč, Kardo Benedikt men,,
si, a Jaloviczove zrnko, a to pri sebe mej, vejdeš
do vodi, a jakukolvek vizuješ obuv znvoch
svojich, namoč nohi sve do tej vodi, a tak Jich
budeš močiť, aš ti bochtele bude, a kdiž ti juš
nabochťele stanete všetkni do Kola v nitrneho
bosima nohými, a vimocenimá rikajte takto: 5

Bože Stvoriteli, Bože Spasiteli muj chrán
nás, brany nás, ostrihaj nás, abi sme neza,,
hinúli v potrebe našej, ktoru vihledaváme, k 10
spaseňu Duši našej, a ku viživeňu Tela nášeho.
Rikaj takto „Stoime pod ruku páne, Zava,,
zujeme mu Nohi, Ruki, porvazmi modlildeb:

~~NB~~. A vimodli sa každí jeden jedné Patrički
po vimodleňi patričiek, klekňi na kolena vo,, 15
lajice vsetci hlasom jednim.

Bože nerozvazujeme tebe skrz našich
modlildeb, pokud sa nezmiluješ nad nami, čo
čo žádame od tvoj boskej milosti.

NB Potom sklonte vaše Hlavi až k samej ze,, 20
mi, i oči k samej Zemi, abi ste neviděli, a
volajuće zasek vsetci.

Otevri sa Zeme, a vidaj nám ubohim Luďom
ten

ten Dar, a Poklad, ktorí jest v Tebe ku
spomozeňu nám, i Dušičkám v Očisti.

5 Potom stanťe hore vidíte Zem otvorenú
a ti zbosimi nohami vejdi dolu, dost Dier
naideš sem i tam, i uvidis poklad, i ber
a vinašaj pomáľu, nič sa ti nestaňe, keď tru,,
faš že bude dost každemu, tak tebe občaku-
vajíceľu zanechaj ostatní tak, a vindi ven
10 a napis s Tro Kralovu Griedu na Prkňe
a rob biele čárki na križ, a kdiž to urobiš
Summu ktoru si vinesol obkrocte vsetci do
Kolesa, a skoro každý Patrički vezmíte, a vi,,
modľíte sa, a potom pochilte k Zemi Hlavi
15 vaše, až nevidíte čo sa bude robiť, vten čas
se zatvori, a vi stanete hore ďekujice Bohu
za jeho dobrodeňi, takto:

Paňe Bože rozvazujeme našimi modľitba,,
mi tvo svate Ruce i Nohi, a neodvracuj
20 Tvár svu od nás až nebudeme zahanbeni
pri dobrem viživeňu, chceme Tebe srdco čiste
zachovavať verňe, a spravedľivo služiť, abi
sme boli blahoslaveni, ktorí budeme v Do,,
me tvem bidľet na Ňebi.

NB Ten Dar ktorí ste dostali, aneb Poklad
 posveť svaťenu vodu, vezmi jeden každi kolik
 vás je; a odhod nastranu kusek, neb dva
 stoho daru, ktorí budete mať, abi vám bolo
 k užitku vasemu, a ti ktorí si bol bosi v
 tahňi svoj obuv na nohi sve, a urob pora,,
 dek svuj abi sa Bohu lubilo, čítaj napredek
 a ti druhi za tebu nasledujúce Žalmi.

5

Kdož ochráni najvessiho v skriši jeho, ů,
 živa ten v stinů, vsemohuceho bespečno odpo,,
 číva, protož i já rikám Pánu v každi čas
 zduvernosti tis Hradem, a Pevnostu mů tis
 moja ochrana já na tebe mám dosti.

10

On mňe od Sidla Ludskeho, a Lstivich
 Šemetnosti, a Smilnosti, i s pokušeni každé,,
 ho vitrhne svu mocnosti, nad to mňe chce
 primuti, pod Brki kridla sveho, místo
 stidu budu miti pravdu vseh Zalmov jeho.

15

Procež pri strahu nočneho nebude sa
 nič báti, aňi vedne litajučeho šipu se stracho,,
 vati, aniž nejaké morne Rani nenadalo sko,,
 diti, aňi zhubi na žádného nešetriti.

20

Net bich po boku mem Tisic nahle videl kle,,
sáti, po pravici desat krat vic kemňe něma
sahati, nebož v cele sa zachovám tod budu spa,,
5 trovati jako umi odplatu Pán bezbožnim všem
davaři.

Ponevač tehdi v sameho Boha más uto,,
čiste ctiti, za Ochrance svého kladež na kaž
dem miste, opravdive se tebe nič zleho, aniž
ktobe pristupu žádnú stranu k stanku tveho
10 vnejmensim nezarmuti.

Neb Anjelom svim o Tebe Boch račil prika,,
zati, že navsetkich tvich cestach, tebe vzdi ma
jí ostrihati, bi ťa i pak na Rukách vlasnich
15 _meli nosiři, tež i od urazu, i noch Tvich usta-
vično chraňiti.

Po Lvu, i Hadu zdraždenem smeľe budeš
choditi, i po Draku Jedu plnem, nemá však
nist skoditi: protož že mňe zamiloval a
Buch chti jeho chraniti – me slavné Jmeno že
20 poznal naveki oslaviti.

Bude li kemňe volati, jistě že je vislišim
a vsúženu jemu spomahati sám mocu mú pri,
spišim: Učiním je i slavného Dluhe dři
chti

chti dati, bi tak moc spaseňi moho vprav,
de mohel poznati.

Pri odchodu vezmete summu kteru ste dostali
a každy jeden odlomte Halúzku ze Zelenich
aneb aj nezelenich stromov ohanat sa pre mno,,
stvo much Černich dolutajících na vás, to vám
bude treba ohaňati, od sčipaňu Oči vasich.

5

v Odejdeňu do Domu, Roi:

Bože odžen od nás zlich tichto Duchov
kterí nám Zavideji, čo si nám ti požehnal, až
máme spokojnu cestu našu, odžen od nás
vsech zlich Duchov, kteří nás uštipuju.

10

~~NB~~ At každi nese Haluzku v Ruki ohaňa,,
jice nad sebu, pokud do Domu neprindete
a kazdi sve penize nech si zloži, a zaopa,,
tri, a nech sa zejdu ku jednomu vsetci, a za,,
vazek noch urobia, medzi sobu, a tak tvrdi
pod prisahu, tvrdu každi, abi čo pak ještě po,,
zostalo zpozustaleho v summe, aneb ozte z
Pokladu abi se skrz Lakomost žadni neopo,,
važil snich tam jeti, nebo zahine, aňeb za
kratki čas zemre, aňi prvnejseho Daru Bo,,
zeho

15

20

žeho neužije ale jaki poradek medzi sebu
 udelaju tvrdo každi nech si zachova, a tak
 z Božu Bazňi, nech každi uživa svu časťku
 a tak šťastlivo užije, – jestli ale bi sa jednemu
 5 castka minúla, a jinemu ubívala, tehdi mo,,
 že sa hlasit jeden tomu, a druhi tomu, a tak
 ďalej, vsetci zasek sa môžu pozbierať, a môžu
 ist kdekolvek sa Im lúbi, nech len vedia isto
 miesto, a jezli bi sa tak vsetci nezebrali, tak
 10 že predtím bi Pán Boch svás nekerého po,,
 volal, tehdi povinni ste na jeho Dušu pama,,
 tovať, jak manzelce jeho mudrim sposobom u,,
 dělit, tež i na Mše svate, aňeb Modlitbi dati
 nakolik bi ste mieňili, a tak se vám dobre
 15 povede vsetkim. – Mnostvi pre svoju lako,,
 most zle prechodeli, pritom aj život stratili,
 a z Daru Božeho neužili – vtomto máme dost.
 prikladov len pozoruj : a prečítaj pilno budeš
 mat sa napozore každí jeden: Stalo sa jeden
 20 krat že isli traja Kamaradi, vikonali vsetko
 dobre i dostali dobri Dar, zboskoj ščedrej Ruki
 Páňe, – i kdiž se navracovali do Domu dva sa
 dali

dali do Kamaradstva, a smluvili sa nastraňe
že čo pak udeláme stim tretim Kamaradom. 5.
moj sin dobre chteš, nepotreba nám stimto chodit
domu, a skrz Dabelske pokuseňi, a pro svu ne,,
sčasnu Lakomost tak tehože pre knišku ta,, 5
kovuto zabili, a strčili jeho do Jami, a pilno
ho zaopatreli, abi takoveho žádnen nenašel.
Abi Oňi boli bezpečni kdiž knisku tu odebra
li, a penaze jeho mu nechali, nebo svoich ma,,
li dost a taško nesli, co pak se stalo ? prin,, 10
duce do domu sveho jako bezpeční, nemaji
ce Žadneho strachu na sebe skovali dar
Boži, a knisku tu kteru jemu zali, ale po,,
tom kdiž sa zvecereło prišel jeden Jager z
velkim krikom ozbrojeni k nim obidvom 15
a uhodel Im tu summu kteru boli sním
nechali, tito ulekli se velmi kde ze stra
chu velkeho vzali, a brzo naramňe sa
obesili, a tak dostal ten že Jager /:tojest Cert:/
Pro žádal, dve zverini tojest dve duše, a 20
tak sa jemu Kocka prehodila. – Chir sa ve–,
liki stal v Osade, a zvuk žebi dva Susedi
sa Obesili, kde i mnoho Ludi na nich divat
sa

sa zbehlo kde ich v skutku Obesenich
našli, nad jednim Harvana cerneho sedet
v pisku drzal jeden List kteri mohol
každí čitat, čo potom virozumice ludi
5 proč pak se ti obesili, nebo prvek nevedeli
čo bi Im bolo chibovalo, i hle isli pre toho
kterého zabili, Krasneho jeho naleznuc
takového pochovali.–

O Šutovskej Doliňe

10 Dovedaj sa o Troch Chotaroch Šutovského,
Sztankovského, a Kralovanského, zdruhej stra,,
ni niže paducej vodi kde sa ze sedmi cho,,
tarov vodazchodi je takovi Nánes, aneb planie
kde ta sedma voda vipáda, nazdal bi si sa
15 že tá voda vselijako patria, ale tam je skri,,
te mesto, tojest jedna škrižel, kteru jezli Ti Pán
Boch da naist tu odekrijes, nechod zaras do
nej, abi ti ta zemska para neškodila, až do
smrti, posed vedla nej aspon hodinu, a potom vej,,
20 di, a daj tvoim Tovarišom aj pre seba naber,
a na chudobnich nezapominaj. Inomine Domi
ni G.b. S.N.R.

Víklad_a dalej O Kozej – Skale.

Pri dolnem Spáde kade voda vipáda, jest
jedna Skala, na ktorej voda prska, nad tu je
druha malučka ne jak Kachle, nad tu Skalu je
rovienka, jest nad tu Rovienku takova Skala 5
jako Ščit na Dome, aj Baňa jako na Dachu
ktera i jakobi bola očadena prosto pod tu Ba,,
ňu jest Diera zapravena, kdiž tam chteš
veist, musis mat modlitbu de S Augustino.
De Omnibus Sanctis Littanias, et De Beata Vir,, 10
gine Laurethanas, na jakove vikonaňi Cirkev,,
nich dvoch Ludi, totižto Rehtori k vikona,,
ňu tejto pobožnosti, – potom 5 Očenaši 5 zdra,,
vas, a jedno verim, na Čest, a chválu 51,,
ranam Svateho Kristofa to sa modliti mosis 15
a ked to vikonate napis na Čele každemu
Križ ze znakom Kuňerata trium regum
deinde asperges cum Aqua benedicta pokro,,
pis ze svatenu vodu, kdiž tam dieru otevřeš
maj ze sebu vino, a chleb režni, potom sadni 20
a pi to vino, a chleb jec za zdravi tích to,,
varišov který ten poklad skovali, a keď
to učinis, rikaj tito slova „Chval každi
Duch

5 Duch Hespodina, vejmeno Božie kdiž do
nútra vejdeš, na stole vidiš dve sviečki, vezmi
ich a rožežni, apotom rikaj Amen, Amen
Alle, Alle, Alle, keď pojdes vemenom Boží rikaj
te vsetci Amen, Amen, Alle, Alle, Alle, bud Pa,,
nu bohu chvála.

O Skale pilno rozumej.

10 Stej Strani od Šutova kdiž is tam budeš pri-
chodiť, jezli sam pojdes, aňeb sám budeš u,,
rob spátke tri kroki, a jezli bi vás bolo vícej
tak jeden druhého odnašaj na tri kroki, a
na chrpte ku tomu mistu, a tu modlitbu S.
Augustina porád rikaj, a kdiž hu jednuc
to vse za každim po tri krát Amen, Amen,
15 Alle, Alle, alle,.

Modlitba Svateho Augustína:

20 O mučení, a všech udoch Krista Pána,
Sňata jest tato Modlitba z jedne Tabule La,,
uretanskeho Kostola v Rime, kteroužto kolko
kratkoliv hřišnim Srdcom virikaš 80 000
let Odpustkov obsahnes. – A jezli Hodňi
tak se zachováš všech Hriečov, plneho odpuste
ni dosahneš, tito odpustki nadal Papež
Bonifacius 8

nifacius 8= a potvrdil je Benedictus 9ti
 Šak otom Livus u nasledováni trpiceho Krista
 v Knihe Patej Kapitole 9tej.

Pozdravená bud vzaceti vseh Anjelov hlava	
a slovo nasho Spasitela Ježiša Krista pro	5
nás trním bolesno Korunuvana, a Strstim po,,	
smešno zbita, pozdravena bud Tvár Pana a	
Spasitele našeho Ježiše Krista, pre nás ha-	
nebnu upluvana, a poličkovana, pozdravene	
budte najmilostivejse Oči Pana Ježiše Krista	10
pre nás mnohimi, a cistimi Slzami polevane	
pozdravene budte nejsladse Usta Pána a Spa,,	
sitela naseho Jezisa Krista pre nas Octom	
a Žltu napajane, pozdravene budte najspa,,	
nilejse Usi Pana, a Spasitela Jezisa Krista	15
pre nás hanebnu vinu, a to potupnima	
slovmi zlečeni, pozdravene bud pokorne	
hrdlo pre nás za šikovane, o najsvatejší	
Chrbetik, pro nás ubicovaňi, pozdravene	
budte poctivosti hodne ruce, a Ramena	20
Pána, a Spasitele naseho Ježiše Krista pre	
nás na Križi Svatem rozpate, pozdravene	
budte	

budte najdobrotivejšie hrse Pana, a Spa,,
 sitela našeho Jezisa Krista, pre nás umu,,
 ceňe a zraňene, pozdraven bud slavnej,,
 si boku Pána, a Spasitela Ježísa Krista
 5 pre nás kopiu od Longina zbiti a probodnu,,
 ti, pozdravene budťe Nohi Pána, a Spasi,,
 tele Naseho Jezise Krista, pre nás casto tr,,
 pezlive sa rozpamatajuc, pritom pre nás
 na Križ z hrobiki pribite, pozdravene
 10 bud vsetko Telo Pána, a Spasitela na,,
 šeho Ježíša Krista pre nás na Križ po
 vesene, Zranene, Umrťvene, a pohrbene.
 Pozdravena bud najsvatejšia Krev z Tela
 Spasitela Ježísa Krista, pro nás hojne vi,,
 15 lita, pozdravena bud najsvatejšia Duše
 Pana, a Spasitela našeho Jezisa Krista
 na Križi za nás v ruce otce nebeskeho
 poručena, Stim poručenim tebe Paňe
 já ubohi poruceni dnes, i v ždicki Duši
 20 mu, a Život moj, Telo, i Srdce me, vsetki
 misli, a čini moji, vsetke pritele, i ne,,
 pritele, dobrodince, Sini, a Ceri, pribuzne
 me

me dise Rodičov, Bratov, Sester, a vsetkích prateli, a neprateľi abi nás Ochriniti, a spro,, stiti i uchovati račil, odevsech ukladov na,, šich neprateľov, vedomích, a nevedomích až na veki Amen, Amen, Amen, Alle, Alle, Alle,	5
Hledaj Javora pod vodu pozri nad vodu na vrch uzres tam Sedelko tam je sklep na tretím spade zloženi, vezmi železnu Štangu na tej rovence ale ju nenaideš pokiaľ nastavaicu modlitbu nevikonáš.	10
Modlite se za te Duše které to na,, robili, a napracovali, a za tich čo to nanoseli 9. Očenaše 9. Zdravas, jedno verim Bohu A za Zbojnikov ku Svatému Antoninu s Padue 7. Ocenašov Zdravas Maria, jedno verim Boha, kde je ? pozri z toho Sedla zasik vidis tam virajsovanu Botu. aňeb Stíblu, pozri na druhu stranu vi,, dis tam Kamen, jako varinska veža z druhej strani Rakity a od Rakiti prosto do skali je tam Okno dvoma klinmi za,, bite	15 20

bite vapnom zamazane, je tam Ohničo
pri stav sebe Ostro na dve Sahi tam je,,
den vejdeš, a vsetkim podavaj, ked tam poj,,
des pomodli sa 9 Ocenasi 9 Zdravas Ma,,
5 ria, a 1 verim, a ja sa do toho podpi,,
sujem.

Pod Krivanyom na Csizsinskem
medzi Turcsanskim, a Csizsinskim je Ska,,
la podobna nejakému Pecu, na nej je zna,,
10 meni 5 Károv, viťatich, tam je pod tu Ska,,
lu 16,000 Tolarov, na Skale očitane, a pod
tu Skalu skované tamže.

Ponajprv prezehnaj sa na čele, na Prsach
a na Ustach, a rekni: pozehnaj mňa Bože otce
15 vsemohuci ✚ Pozehnaj mňa mudrost Boha
✚ Sina, Pozehnaj mne dobrota Boha ✚
Ducha Svateho, Svati Bože, Svati Silni
Svati nesmrtedelni smiluj sa nad nami.

Činte před Kralom Páne, utekajte
20 Brani proti mne zvitazil Lev proti Juda
Koren Davidov All, Al1, All.
Stojaci čitaj Svate Evanjelium Jána

Zaklinaňi, aňeb Zastaveňi.

Ja N.N. vás zli Duchové zaklinam
kdo kolvek vás ustanovil tuto nad po,,
kladem já vás zaklinám, a zavazujem
skrz moc Boži. Boha Otca ✚ Boha Si,, 5
na ✚ Boha Ducha Svateho ✚ a skrz
te najsilnejše mena On, Ox, Elaj ✚ Ado,,
nay ✚ Sabaoth ✚ Terra gramathon ✚
Pilon ✚ Obscra ✚ Ossa ✚ Asine ✚
Abi ste odstúpeli, a nám vtomto našem 10
vernem predsevzeti zádnu prekažku neči,,
nili za to prosim Boha Otce ✚ Boha Si,,
na ✚ Boha Ducha Svateho ✚ Mudrost
a pravdu, a skrze mocne prinútení je,,
jich Amen.– 15

Ja tebe N. N. Mim menom zakli,,
nám a odzujem Zemske Zboži, Skrze
Pána Našeho Jezisa Krista, a nerozdil,,
nu Trojicu svatu, a skritich 5 slov sil,,
nich kteri skrz duchovni ruce, a pred,, 20
stavení chleba, a zrna, a svatosti volebnú
oltarni připomenu, abi si stal na tom

5 miste tk, jako stal Kristus Pán v
 Jordáňe kdiž ho Svati Ján Krstil, abi
 si se nigde nehibal, a mňe aňeb nám
 ku vizdviženu povolen bil, ja tebe za-
 klinam skrz tito najsilnejše mena
 a Slovom telom učiňeno jest, a prebiva,,
 lo medzi nami, a skrz tito najsilnej,,
 semena Kala ✚ Ox ✚ Ossa ✚
 Asine ✚
 10 Skrz to najsvätejší Telo Pana Naseho
 Ježisa Krista, a Skrz Jeho Umuceni
 a Slavne na Nebe stúpeňi, a Skrz moc
 Boha Otca ✚ Najsvätejšu moc Bo-
 ha sina ✚ a skrz najsvätejšu Ja,,
 snost Ducha Svateho ✚ abi si sa
 15 oddalil od mesta tohoto ktere tebe
 knejakemu opatrovaňu zverene je,
 abi sem ja aňeb mi ze vsetku bez
 pecnostu Strach Hruzu Poklad
 aňeb Dar ten kteri sem aneb sme
 20 z dobrotivosti Boskej skrz vrucne

vzdicháňi aneb modlitbi od toho čo
žije a Kraluje na veky vekov Amen.

Stimto sa Kniska táto skončuje,
Silno dufaj v Bohu, a rob jako Svate
Pismo hovori Ora et Labora, dabit
tibi Deus Omnia bona. toto zacho,,
vaj budes Scaslivi, vinsuje tebe,
Terra gramaton.

5

**GEORGII RIPLÆI
EPISTOLA AD EDU,,
ARDUM IV. REGEM ANGLIÆ.**

Ex Anglico Idiomate translata

**DE OPERE LAPIDIS
PHILOSOPHOR[UM]**

*Ex Libris Michaëlis
Horvath. L. B. N Palocsa**

* Dopísané sekundárne kurzívnym písmom inou rukou (pozn. red.).

Spisŷ

Na rozljčné Mjsta hory á Ba,,
 ňe rozljčnych Rŷd á Okowŷw.

5

1.

K Welikemu Wrchŷ.

Kdy pŷgdess od Yalowca starú Cestu k/Weli,,
 kemu Wrchŷ ale než k/těg Ceste prigdess, mass
 negprw pres dwe Wody pregjti, a potom na tŷ
 10 Cestu prigdess; Y pŷgdeš mymo Polomy, tam pa,,
 ssawagj Koně toho pana Banyho: A když prigdess
 na Wrch, pozry protj Wychodu Slunce do Doljny,
 y uhlidass pod Wrchem Skaly wysoke; Njže pak
 te Skaly, nagdess Znamenj na Brežych wyruba,,
 15 ne Wruby, nekde dwa, nekde try, to sem ga de,,
 lal Thaboritha, swŷ vlastnj Ruku, abych mo,,
 hol trefiti druhy raz. A když to Znamenj
 nagdess, spust se do Zapoly k Doljne, y natrefiss
 mezy Kamenjm drobnym na Chodníček usky,
 20 musyss se držeti drjwy, nebo gest welmj prikro;
 Když tam Chodnjkem trefiss, k Djre, mužeš tam
 swobodne wygiti. Abys pak rozumel, když tam
 wegdess do teg Djry, gsu w/ni Sstemple, tak
 že

25

2

že muže y na nich sedeti, neb gest tam mnoho Gan,,
 gŷw, ale gjch zakrywagj piargom: Ale neylepssiho
 Gangu hledeg, gak wegdess do Djry, hned na leweg
 Strane, gest dolu wiceg Gangŷw, gako na Chlopa,
 30 z hlube Djra na Dole, že se ledwa wstiskness,
 gest prameň Stribrny, gako Nozowy Tyl, a Ruda
 sywa w Bjleg žabicy, Tam ber z Baznj Božj.

Graško Mikulass w Lukonjsstech za
Brnokr_nu try mile Zeme odtud.
Lukass Zeljna z Wikartowecz.

2.

O Rozpadleg Skale, na Ostry Wrch, neda,, 5
leko Syred w Liptowe za Kwačany.

Musyš mitj swedomeho Człoweka, aby byl swedomy
na Ostrom Wrchu choditi Gak tě priwede k/teg roz,,
padleg Skalě, kde nekdy Wlcy chodili tu rozpadljnu,
ale gžž se nemuže tudy choditi, nebo hrom odrazy, 10
na tom mjste ste Skalu; Ale gak prigdess k/teg Skale,
můsyss se hnůt na půl Nocy a obgiti gj, a opet prig,,
deš k/te Rozpadline: Pohled welmj pilne proti teg
Rozpadline nagdess tu weljke Gezero čzerwene,
wnemž Woda gako Krew: Od toho pak Gezera, na 15
try Kročage neb na čtyry gest Rowienka, otvor, a,,
neb odwal, tam nagdeš s/pomocy Božj gako pssenične
zrna aneb y wetssi, tu ber s/Baznj Božj.

III. Spis

3. 20

Spis do ostreho Wrchu, na ostru Sil,,
nicu.

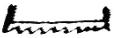
Dowedůg se od Orawy na Bjlu Skalu, od
Bjleg Skaly gdi na prawu Stranu aneb Ruku,
pod Siwy Wrch, Od Siweho Wrchu prigdess 25
na 4. Pregdi y ten, přešedši tym Vdoli[č]kem,
hore tu Doljnu nad suchu Schnicy, až prigdeš
pod Wrch pres Kosodrewinu, na prawu Ruku
až wen z hory, nagdess tam gednu Swrčinu, kte,,
ra wisse wšeckeg teg hory k Wrchu, na teg Swr,, 30
čjne nagdeš try Wrůby natjate. Pri teg Swrčjne
gest Skala, co ta Swrčina na neg wyrostla, na Kte,,

reg Skale su Znamenj, Mesyc a Ruka wykresana,
 ale Mochom to Znamenj prikladagj. Potom
 podle tě Skaly a teg Swrčiny wyšeg gest Mo,,
 krjinka a Woly z/teg Wody smrkagj: A wyšeg
 5 teg Mokrjinky 9. zwyssneg y z/nižneg Strany
 su Chodniky, a pri teg Močarynce aneb Stud=
 ničce, gest Kosodrewina na Boku gako Koleso,
 obtočena, že tam Woly nemohu prigiti na to misto,
 a ta Šachta gest w te Kosodrewjne zaprawena,
 10 a podle teg Swrčiny Močarina a Kosodrewina,
 ne Wrchu Mochom pod tym Kamenjm, potom
 za se Mochom, potom na spodku gest syroky Ka,,
 men.

4

15 kamen co wšecku Gamu zakladagj, a kdy ten
 Kamen odwalia, tedy ho tu Swrčinu, co nan try
 Wruby wytjate:/ opjragi To Pana Boha pomocy
 nassedse, ber z Baznj Božj, a na Chudé nezapo,,
 mynag.

20 Na maly Klák na Bjlu Skalu.

Dowedug se na Turčansku Stranu, kdy k/neg
 prigdess, hled pilne na gednom Yawore 
 a pilu , a na Buku Nemec vykresany,
 pilne pohlednj kam Ruka ukazuge, tam negdess
 25 Ssachtu zaprewenu, gest za Znamenj kůl tjso,
 wy strčy z/teg ssachty, kdy wnjdeš do nj, z Ro,,
 zumem se spraw, su dve Djry, nad gednu gest ,
 do teg wegdi, tež do druheg gdi, a kdy dnu weg,,
 deš, hled pilne, uzrjss Literu X, tam hlinu
 30 siwu, čerwenu, černu, to ber ze/wssech, a w/nj
 nagdess gako hrach, gako Bůb y menssi y wetssi:
 Ber z/Baznj Božj, a na Chude nezapomjnag.

Na Klak

Zegdi na Wrch Klaku, nagdess peknu Ulič,,
ku a Rowen, tam gest Djera zeprewena, protj teg
Yame stogj gedno Drewo tluste, na tom Drewe

Znak 5

5

Znak wytesany Ruka, gest posledny post ukazu,,
ge na to misto, od toho mjsta na ssest Kroča,,
gŭw mass dosti dolnjho z Baznj Božj co tam ležj.
Spis na Swato_Kriksky Vydiek. 10

Na Swatokrikskem Widieku, dobre Zbožj gest, hore
gduce na Klak, ponagprwe tu Cestu, kteru Drwa
wozia necheg, a gdi hore Doljnu, nagdess tam
try Bŭky w gednom Korenj, Nedalejo toho gest
Mlaka proti prostrednému Buku, tu Mlačku 15
prober, do podesswy, tu ber gako hrach, gako
pohančene Zrna, samé čisté Zbožj: Znak gest
takowyto na tom Buku  wytesany, kedy to nag,,
dess, do Smrti bude tobe y twym potomkum.

NB. hledeg takowehoto Znamenj (MM.0.C. 20
pred Skalu, gmenugu ten Wrch Klák, hled hjnek,
uprjmo proti nemu od Wychodu Slunce Woda,
a druha ge suchá, co teče Woda po prawe Strane,
same čisté Zbožj, Djra na prawu Stranu zapra,,
wena, gako Oblok, a kdy otewress, wegdi dnu, 25
co gednu naberess, 100. Dukatŭw plati: A/w/druheg
Djre nagprweg Slunce swjti do neg, to na Strjbro
po leweg Strane. sakag gako na dve ssahy:

O. M.

6. 30

O.M. Znak tretj na teg skale takowy .
Item, gdy wisseg, uhljdass Swaty Benedik, z kte,,

reho nekolik mjsta uhljdass, to na tom mjste o,,
tewry Jamu,a ber co nagwice, druhy raz tam nechot.

Item: Gestli chceš hledat, gdi do Sklenych
Teplicz, zepteg se ne ssiroku Skalu, a hled komu
5 se mass zweritj, nebo to gest gjsta wecz, gestli tě
tam dowedu, deg tomu Prisahu, aby tě nezradil:
Potom kdy uhljdass tu Skalu, gest takowyto znak
na teg ssirokeg Skale wyrúbany: , kdy
ten Znak nagdess, pred samym Znakem otewry,
10 nebo gest ssiroka Skala zaprawena, a podtym
nagdess dobre Zbožj.

Zápis na Ssiassuw wisse Zámku.

Wisseg Zamku, nagdess dwogaku Skalu, me,,
zy tu Skalu, gest Rozpadlina, spúst se do nj, ale
15 se neobaweg Wetru wegucyho, nebo gednak gde
wen, tu take nagdess Zbožj dost dobreho, toliko
ffalessne nemysli.

Spis na Klak k Mlace.

hledag na Klaku gednu hrubu Mlaku, na tu
20 Stranu od wrchu, Čžernowice, proti samemu
Kostelu,

Kostelu, w/teg Mláke, roste Župina, a w teg 7.
župine, samé časte Zbožj, roztluč Zupinu,
bude same čiste Zlato, a potom wyber, nicz
25 nepoznass co gest, než kdy do Winneho Octu
položjssj potom uzrjss, co bude platiti. Pro,,
batum est.

Spis na hrussowe.

Na hrussowe gest geden Vplaz od Zahory,
30 ten Vplaz gest každému znamy, ale newedj, co

gest w/nem: Tam gest bjly Pjsek, w/tom Pjsku gest same čiste Zbožj. Probatum est.

Spis proti Vplazu k Yasstjre Studnicy.

Gedna Studnice se neleza proti Vplazu, w/kte,,
reg mnoho Yasstjrůw gest Slepych, a proto gj 5
nemohu pjti. Zwrchu gj odber až do Podessvy,
Tu ten pisek sobe wyber, gest wnem čiste Zbožj,
Ale Yasstjrůw se warug.

Spis do Chodce w Liptowe.

Pteg se do Turika w Liptowe, nedaleko od Chod., 10
ce, tam ten Pan držj tu horu, ktery Turikom
wladne, genž slowe w hlinenem, a tam prigducz,
pod ten wrch, nagdeš uplyjsko, hledag w nem
zluty gang.

8. Spis k Welkemu Wrchu. Vide pag .1. 15 Spis do Choče.

W Chočj pod nižnu Kopu nad Murinowu
Luku, gjnak zowu nad Machnatu, hledeg na do,,
bre Ruceni Kamene, nagdess bjlu Žabicu,proti
neg gest Mlačka, aneb Zlabinka, a pod nj Djra, 20
a wedle nj Vsusstjna. hledeg na Buku na pra,,
wu Ruku wzhuru gduce, nad Djru Kamen o,,
okruhly, zakladagj gj, co/by ho geden zodwyhnul,
a potom drobnym Kamenjm okolo toho Kame,,
ne obsypugu, a Mochem obkladagi, a zwyss= 25
neg Strany proti teg Djre su dwa pne gako
po Pas proti teg sameg Rude, na gednom Pnj
Križ wytiaty, na druhym Podkowa: Proti
tjmže Znamenjm Pnom z/wyssneg Strany pro,,
sto aby hledal w Brehu, a když do Djry magj 30
wgjti ten kamen zakladagj, nebo gest newel,,

wyrezane: Gdi daleg k Wrchu, nagdess na
 gedneg Rowine mnoho Kosti Konskych, kde
 byli try Kone zhynuli, tam kračeg proti Po,,
 lednj na Bok 15. Kročagůw, nagdess Mochu 5
 mnoho, v/toho pak Mochu, gest Kamen, ma,,
 lo ho ze Zeme wydno, podle toho Kamene,
 Moch zdwyhnj, tam nagdess Sstolnu hlubo,,
 ku wybranu, k/Polednj na tu Stranu, drž se,
 nagdess bilu Žabjcu, hognost Zlata, gako 10
 hrach, gako Bůb, to same mužess brati, a
 na Chude nezapomjneg.

Gjny Spis do Chočže.

Do Chočže gdi od Luček, prosto k/malemu
 Chočžu, ku kteremu kdy prigdess, hled na dwa 15
 Garky, které se schodia spolu od welikeho Chočža,
 Nassedse ge, gdi tym Garkem hore k Wrchu. V.
 Chodčowy, kde nagdess Studnicy a w/nj mala
 Wrbka stogjcy; Odkud ta Woda wychodi, odwal
 ten Kamen w/teg Studnicy zawaleny, a spust 20
 gj, tam w/teg Studnicy nagdess Zlato pod Bre
 hem gako Brane Zuby, gako Orechy w/syweg hljne

Spis pod havran.

Pros nektero Czloweka, at tebe ukaže 25
 hawran: Prissedsse pod ten hawran, tu nag,,
 dess Znamenj na Gedlich, aneb na Swrčjnach,
 takoweto dva ^{z.} R. tu okolo toho Znamenj,
 Rozumem se spravůj, y podle Spisu tohoto,

A wo wssech tech Rowinkach nagdess y w-
 Potocyh: A budess/li pilne hledati, y Šstol,,
 nu hledeg, toljko gednego werneho Walacha
 sobe hledeg, kteri/by s/tebu werne pracowal,
 5 a gemu kratkost neučjnm a w/njčem ho nezrad,
 gak nanem Wernost poznass,gak na Wer,,
 neho zaležj, tak učjn, a tak te Pan Bůh požehna

Spis na Klak nayhornegssy

Na klaki nayhornegssjm Studnicy hledag
 10 čtyri Otoky, ale opet do Zeme wpadugj, w/teg
 Studnj na Matku Božj gdi a pomodli se Panu
 Bohu, nicz se neobaweg, kdiby sy y netco widel,
 nebo se tam ukazuge Obluda, a proto tam
 nekteri nesmegj gti, nebo gest welike Bohatstvj,
 15 Tam co z/teg Studnicy wywrja, za dwa ho
 diny

12.

diny gest draha newyprawytelna Wecz,
 ale každý dogjti nemuže gestli staleho Srdce
 20 nema: Nebo gako Kozel aneb Čzap bude se
 ukazowati, ale se nuz netreba obawati, ne,,
 bo se tam bila Smrt stala, a proto tak se uka,,
 zuge, ale ty we Gméno Božj gdi, gestli potra,,
 ffiss, po gednucz nabrawssi, druhy krat ne,,
 25 chod, do Smrti budess mitj y twoji Potomcy.

Spis na Slowacke v Fačkowa.

Kde gest Kalich wykresany, na dwa Kroky od
 toho Kalicha, gest Ssachta, na nj hljna do Pa,,
 su, a Kamen co čtyry Pacholcy priwaliti-
 30 mohli; W teg Schachte gest Zbožj, Zlato wbj=

leg Kremenicy, wssudy gako Tylowe Noze,
 muž rubati sameho bez Kremenicy wytlu-
 kagicz, nebo wssudy z Boku, z/dolu nenj, než
 w/sameg Kremenicy ze Zlatem; Pristup k/tomu
 Kalichu, hled predce do Fačkowa, drž se ho tu
 stogjce na Skale stogjc. 5

Spis pod Sywe wisse Stěnek

Pod Sivým wisse Stenek na tom Yarku
 gest Kosodrewina gako Kiad y gest tam gedna
 Skala 10

13.

Skala gako Kiad, ktera gest obhrebana Ze.
 mu w Kosodrevine, ktera stogj rowne ga,,
 ko Čžlowek, tam hledeg Radu tessku oko.
 lo toho Kosodrewy. 15

Item: W ostrom Wrchu, wysseg pred=
 wraty na tom Yarku wysse Chodníka, hle
 deg na Yarku ssuffak, z/kterym se zaklada
 diera, ale Wodu musyss odrazyt.

Spis na Ostry Wrch. 20

Pteg se na Hrjcůw Garek, potom hledeg
 podie Garku gednu Gedlu, dolu gduce od O,,
 streho Wrchu na Prawu stranu, a w/teg Gedle
 gest Krjž wyrůbany, e proti teg Gedli z/druheg
 Strany Garku, gest gedna Mokrinka, az ksa,, 25
 mym Stenam, a mokne z/neg až do potoka
 tu hledag Potočné w/teg Mokrynke welraý pilne.
 Pri Praweg strane Ruce, widiss tam
 Dieru gako Dwere do Kostola, pod Kteru nag,,
 dess w/negprwsejm Spadu Vody Studenku, 30

co z Zlateg Diery teče, kadis wiedel, tam wi,,
diss Rùm, wymersiss gich, nagdess Gang Strjbr,,
ny gako Kanew Cinowa, Když wymerass, mužess
ho brat gako Sùl, Čent hriwne Stribra ma.

5

14.

Spis k Čžernemu Plesu.

Yakub Čžernacky z Morawy, Martyn
Strpcy Myssliwezj on wodil wyszog Mor,,
skeho Gezera, k Čžernemu Plesu, tam su dve
10 Ssachty otewrene prostrednja zaprawena.
a skryta pod Mochem na Prawu Ruku, ta ssach,,
ta Piargom prikryta do Kolena, Kamenem
try uhlatym gako Stolem zaprawena. Δ.

Spis k/zelenemu Plesu.

15 Θ Mezy Krywanmy hledeg takowu Kopu,
o Potuček pri neg hurtuge, od toho Potučka
na Prawu Ruku, hledeg Dieru zaprawenu
Skaljm belym, co se utluču, když zaprawugj.
Tam drahé Kamenj nagdess.

20 Spis do Zawratu protj Plesu
Wažeckému.

Hledeg Spadik takowy neweliky, gako po
Stole Woda se po nem rozljwa, proti Plesu
Wežeckemu, dolu gduce od Krywanika, zowe
25 se do Zawratu, na ten Kamen Woda pada,
gako

Gako na dobru Okonicu, odraz Wodu, a tam
zodwyhni,a hledag w/bjleg hline.

Rdzawy Spad w Krywany

Njžeg Mljna Wažeckeho k Sowe zowu, tam
hledeg drahe Kamenj. 5

Spis w Koproweg o dewet Ples.

Rownych Pet, a čtyry mensse, wsamem Za,,
wrate gest wysoka Stena,/:Skala:/ pod tu
Skalu to Pliesko od Polskej Strany, muže se 10
spustit, wyšeg tjhy gest Gedlička, pod tůže
Gedličku gest Ssachta zaprawena suffakem,
prikrywa se piargem, Tye čtyry su rowné,
gako negakowe Močeliska na spusob Stola,
najnjsse gest Zelene gako Trawa, Tych pet 15
ples gsu wyżšj pod Zawraty, nagwyżšj
gest wsamem zawrate, a wsseckych dewet
su po Leweg Ruce gduce hore Dolinu,
a Pet po Praweg Ruce, od nagnjžsseho se
prigda na Lewu Ruku. 20

Spis ó Wysoké

Spis o Wysoké

Dowedug se na Wysoke, a kdy prigdess
pod Gezero, nagdess gednu Lawiczu, na 25
pũldruheg Piadi ssyre, a nekde y ussy, á
když pregdess na Lawičku, nagdess tam ssest
Stupegé, wyrubane na gedneg Skale. Chot

že hore, nagdess tam gednu Dieru, w/ktereg
 vwidiss trogaku Barwu, gednu gako Krew,
 druhu Plawu, a treti Czerna. Chodže pred
 ce na tu Lavicu,až na sami Konech, nagdess
 5 tam zapravenú gednu Dieru, tu otewry,
 nagdess w/nj Rudu strjbrnu, mužess gi rubat,
 y stupu Sekeru gako slowo, a kdy nechcess
 brat tu Rudu, tehdy nagdess w/neg Rubin,
 gako dobre Lieskowe Orechy; A tu Rudu po,,
 10 tom nekryg, než polož gj na Lawicu, aby chu,,
 dobnj Lide gj nassli, Kteri hledagi gj, y za to
 budess mitj od_Platu, nebo se Chudobnj Lide
 chowagj takowimyto odmetky; A Kdybys tye
 Odmetky

15

17.

Odmetky rutil do Gezera, zadny tobe nepode,,
 kuge: Zapraw zase dobre to mjsto, aby se nicz
 nestratilo, a chodže zase na Lawicu, ale mer,,
 kůg aby te nesklamala, nebo, ge tam nebezpeč,,
 20 né, a na Dediny nechod, a tak miti budess bez,,
 pečnu Cestu, ani se obawat od mrcha Lidi. Za..
 sem potom dal, že. Intelligenti Satis

Item: Kdy prigdess na Lawicu, hledeg pilně
 gednu weliku Skalu, gako negaky Czlowek,
 25 a geden Gang gde pospolu do dolu, a kdy prigdess
 k/te Skale, musyss obid, pod Skalu odpraw, až
 do Pasa, nagdess zlatý Gang, rubeg co Srdcy
 milo, a zase zapraw, a to nagdess pod bilem
 aneb pri Zelenem Gezeru na Praweg Strane, etc.

30 Item: Vysoká pri zamrzlem Plese, Když prig,
 dess k/zamrzlemu Plesu, přeš rownu Dolinu,

Filk=grund, chodže od zamrzleho Gezera hore
 k vysokemu, k/gedneg Lawicy, a tam pregdi, ale
 ge nebezpečne tam lažit, a Kdiby sy nemohol
 pregit, musyss Stenu obegst, a prigdess k/Wrchu
 k/nj, a gest Gang na gednu Piat ssire, tam gest 5
 sprawedliwa

18.

sprawedliwa zlata Ruda, a welmi wyborna, a
 pod tu Stenu, gest gedna belawa Skala, a da
 se rubat dobre,nebo geden toljko muže nabrat 10
 co 14. Lidi muže niest.

Spis [d]ó Rasudczu.

Když prigdess pod Rasudecz tak řečeny,
 nebo su dwa, geden wetssi, druhy menssi.
 Pod tu horu gest mnoho dobrého, žebys mohol 15
 mnoho Kragjn tjm chowat. Hledeg od Výcho,,
 du Slunce, gest tam Studne, a na nj su try Buky,
 wysoke a spanile, gest na gednym Buku Zname,,
 nj Deo Gratias. Tu w/teg Studnj y w/tym
 Potoku hledeg a negdess Bukwicy rozljčnú, 20
 a rozdelnu od Kamenj, mužess gi roztlucy á
 naučiss se rozeznati, co gest dobreho, to ber

Item: Gdi njže dolu, hned spatriss Swrčjnu,
 a na neg takowe znamenj, , a nedaleko teg
 Smřčiny tež wysoka Skala. Proti tomu Zname,, 25
 nj můžeš po Ostrbe na tu Skalu wygjti, a w/teg
 Skale gest djera Mochom porostla, nebo gest
 obssirno,

obssirno, nalezssj tu Djru mass tam samorostle
 zlato, ale musyss dobre železa miti, a w Skale
 wytinali. Tu gest pod Rasudzim mnoho
 5 gjnych Dir, a wssudy nagdess Bukwjce, a ona
 se mnoży, ale ty na to nicz nedbeg že gest bila,
 nebo to Ohen sprawy.

Giny Spis pod Rasudecz.

Gestli/bys chtel hledati, takto učič, hledeg
 10 nektereho pobožneho Čžloweka, aby wedel
 pod Rasudecem Dieru w Doline : s Gak te tam
 privedu, a ukažu tu Djeru, opatrne se meg,
 musyss mitj Svetlo, a pilne ho warowati, kdy
 bys do teg Diery ssel, podlož sobe Swetlo ruku
 15 neb pod Kůoru zohnuwsse Sviecu, neb gakó
 tam wegdess dalece, neb Woda kapce, merkũg
 aby ti Swiece nezhasla, A gak toho mista
 miness, gdi deleg Predce, a prigdess k Potoku
 takowemu, Kteri beži ze Skaly, coby mohol
 20 Mlĵn mleti, hned tu budess mitj Prekážku,
 bude hazati ne tebe po try Krate, ale se ty nicz
 nebog, neusskodi tobe, gednom aby si se
 prestrassil, a tebe od strassiti chce, gest
 potom

potom prekazek, Deska aneb Lawička pres
 ten Potuček preložena, Gak gjž pregdess,
 z/rozumem se sprawũg, a podle Spisu nedaleko
 pugdess tu Dieru; Potom ber kdekoli na Po,

desswe, neb pod se po tom yarku, mužess
 wedle sebe mnoho dobrych Lidi žiwiti wo –
 Baznj Božj, ale na to pomnj, abys we/gmenu
 Božj rad udelowal. Zase na druheg Stra,,
 Ne, nagdess same dobré, gako hrach, gako 5
 Bůb, ale ho nepoznass, neb su takowe Kulky,
 rozbyg Tylkem, bude se ti zdati welmj blede,
 ale na to nedbeg, gak do Ohne prigde, bude
 milj dobre Uhrske Zlato aneb Arabske, A
 tak se umeg spravowati : Nebo kdekoli 10
 budess hledat okolo toho Razsudce, wsudy
 wsudy nagdess podle Spisu, toliko ffalessne nemisli.

Geste giny Spis o Rasudczy.

Když prigdess pod Rasudecz, kde bywal Ko,,
 nečžneho Caspara S/parnice Salass, rjkagj 15
 Staffankůw Salas; Gdi od Salasiska k/0teg
 strane

21.

Strane od Wychodu Slunce, až pod samy
 Rasudecz od teg Strany od Wychodu Slunce, 20
 Tam ležj Sstolna prikryta, Mrwou a Mochem za,,
 ložena, a tam proti nj stogj Swrčjna, na nj
 toto Znamenj. I.N.R.I. Abys pak rozu,,
 mel, gest Skala wysoka Wrch Rasudecy,
 pod tu Skalu gest Stolna, a tu nagdess Zrna 25
 gako hrach, gako Bůb, y wetse, To ber, a gest
 čerwene Zlato, y ta hljna gest čerwena y
 žlta, a gest w/nj Strjbra dosti, w/tom Žlebe od
 Zriwy a proti nj hledag.

Spis [d]ó Stohu.

Kdybys mel giti k/Powazu na Gelku až
pod Rasudecz, a když prigdess Konecz neho,
gest Salass S/parnjice, hore tu Cestu a Doli,,
5 nu od Wychodu Slunce až na Poledne, pod
Stoch; A když prigdess na Dolinu, od oraw-
skeg Strany, gest Skala nadewssecku Holu
neyvyššj, kterež Gmeno gest Stožek me,,
zy tym Stosskem gest Potok, hore tym Poto,,
10 kem, tam wywjragj 4. Studne, w/každeg
nagdess

22.

nagdess Bukwycu w/černeg Lupine, ale pod
samym Wrchom toho Stohu nagdess gako Ža,,
15 lud, gako Orechy, gako Bůb, Nemass tam toljko
4. Studne, nemužess ge chybit.

Spis do Wažeckych hor na Krywan.

Pteg se do Wažca kgednomu dobremu Czlo,
weku, gmeno gemu Yarmakownik, a pros ho,
20 at te dowede a ukaže we Wažeckych horach
w/Krywanu pod Zawozom, gest tam Ssachta
w/troge zaprawena Mosty, pod tretjm Mo,,
stem gest Diera w Boku zapravena, a tam
když se obratiss, nagdess Dar Božj, zlaty Gang,
25 w/twrdeg Skale, tam odtud mužess živ byti,
ale na Chudobne nezapomjneg, a na Chramy
Bozske, na Sspitale udelug. Tento Spis gest
wyslany z/welkeho Glogowa.

W Spissy holy Potok pod holym Wrchem.

Gest w nem gako Bůb až do Wrchu, gako,,
by sy sel. O toho Potoka, pteg se kde brunatny
Krisstal, a tam drahe gest Kamenj Topazius,
Rubin

5

23.

Rubin w teg Wode, aneb w/tom Potoku wsset,,
kem pod holym Potokem, pod holjcu kde Slu,,
nce wzchodi, hledeg v Potučkách kamenj
drahe. etc.

10

Spis k Zamrzlemu Gezerů.

Pteg se na zamrzle Pleso, pilne hled try
ob Nohy aneb Potoky, postrednim Woda teče,
a gjne su suche, pohledni pilne tim prostred,,
njm Potokem, kde nagdess roztrhlu Stenu,
aneb Skalu, gdi wzhuru rozpadlinu na Wrch,
a dnu se do nj wtisknj, hled pilne Čzekan, a
Ruku, kde Ruka ukazuge, hledeg tam Dieru
zaprawenu Kamenem, w/kteregžto Diere gest
Gang gako Žrd sameho čisteho Zlata, nekteri
y w Potoku Zlato zbfragj, to ber z/baznj Božj.

15

20

Spis k Zelenemu Potoku.

Pteg se na Zeleny Potok wisse Wrat,
hledeg tam pri nem geden Kamen, a na tom
Kamenj gest Ruka, hled kde Ruka Laktem
ukazuge, tam nagdess Skarb Božj. A tam
nagdess gedno Gezero, kde mnoho gest Ga,,
sstjrůw slepych, a tam na tom Gezere gest

25

Moch,

30

Moch wodnaty.: Roztahsse ho potym Mo,,
 chem nagdess Zlato. Gdi daleg, a pilne zna,,
 menag aneb hledag, kde su wyrubane Stu,,
 5 pne, ale gich prikrywagi Mochem, a wisseg
 tych Stupnj, gest geden wysoky Skok, w/kte,,
 remžto Skoku musyss se pod Wodu podrazit,
 a tam nagdess wssecku Pripravu a Nacinia.
 Ber z Baznj Božj, a na Chudobnych se nezapo,,
 10 mineg

Spis do Osobiteg Orawskeg.

Z/teg Osobiteg, okolo S[*wateh*]^o. Jana patrij na Za,,
 chod Slunce, od Půl-Nocy k/te strane, uzryss
 tam dwa Kopce, gako dwe Kopy Sena welike
 15 a wysoke, gakoby ge na schwal vyložil, spust
 se k Orawskeg Strane, prosto, naležessy Krjže,
 a za chwytku prigde tobe gitj pres welike
 huste chrasti, Ktere kdy pregdess, nagdess
 s Russnicamy a z Helepartamy Nemce tam
 20 wykresane. Tam pod tu prwssj horu nagdess
 Tresawicy welku Mochem porostlu, tam Moch
 odtrhag pod njm Gessterow rozličnych na
 Kamenj

Kamenj černem, rozried gich Paličku a
 uder, a uteku, prepal to Kamenj, gak umiss,
 bude dobre Zlato, prepaliwssi, w Platno v,,
 wass, utrewssy zawaž dobre, aby ho Witr
 neobessel, nebo by obteželo. Potom podekũg
 30 Panu Bohu.

Item: Tamže pod Prwssu Horu, kteru
 zowu pod Skočow, Kteružto Horu obegdi
 okolo, až k/druheg Hore pod Skočoweg, mag
 sebů Kresywo y Swycy, tam uzryss Wodu
 z wysoka padagjcy, Ktera tu Dieru zaljwa, 5
 Pod tu Wodu podskoč, wložiwssi na Hlawu
 ssiroky Klobuk, aneb Skůru z/dreva, uhli,,
 dass tam Dieru založenu, w/ktereg gest
 Načjne ku Potreby. Meg sebu Pitlik re,,
 menny, a nabrawssi, spust se k Orawskeg 10
 Strane.

Giny Spis na Osobytu.

Kdy prigdess na samy Wrch, obrat se k –
 Půlnocy, a hled welmi pilně gednu čistinu
 giduc prosto dolu tim Wrchem od Detkoweho 15
 Salasse

26.

Salasse pres Chodnik, prigdess na gednu
 Studničku, z ktereg prudce wywjragi Ka,,
 menky y uhlate, nagdess mezy temy Zla,, 20
 to Arabske, ale musyss to rozetritj; a muže
 se sljti co Sůl. etc Pro Wetry gest tam
 mnoho Gessterow. Od teg Studničky,
 prosto k Pulnocy, gdi pres gednu hustu Ho,,
 ru černu, na_Kratce prigdess na gednu Lu,, 25
 čičku aneb Polanku, kde gest hruby Moch,
 pod tym Mochem hledeg, a nagdess Potočne
 Zlato: Mass na Wrchu Syerku, kde brali
 okolo teg Studničky, okolo neg Swrčinu,
 Brezinu, Gelssinu, a gjne drewo, a tam se 30
 obžjwyss.

Spis do Holeho Wrchu.

Když ze Soboty pugdess, prigdess do Wsy
Girgenberg, od Girgenbergu do Kramowu,
a z/Kramowca ku Lazarce, tu se pteg na ne,,
5 gakoweho Cžloweka, kteri/by wedel Potok, kteri
ležj pod Holym Wrchom, w/tom Potoku hledeg
gako Bub, gako Hrach. etc

Spis

27.

10 Spis o Holicy.

Z Kubach, kdy prigdess do Krawyan,
tu gest ten Wrch, kteremu rjkagj Holica,
nad Brůnowem, ten Holy Wrch, tu mass
ten brunatny Krysstal a čerweny, á
15 w tom Potoku, gemuž to Brůnow gmeno,
na_proti druheg Strany, gest Wes Sstrba.

Spis o Rabczy.

Za kteru gest Wrch, který se nazywa
Kamesnicza, to gest Potok, k/teg Hore
20 prissedssi, než tak, aby sy se ledagako,,
wemu Chlopu nezgewowal, ale chod zro,,
zumem wedle toho Spisu, nebo tye wecy
ne vždicky se dagi brati, gedine okolo S[watch]°.
Jana. A w gjnym, ne pod tymže Wrchom,
25 gmenem w/Kamesnicach, nagdess Kule, to
gest take Kamenj okruhle, Když bude o S.
Jane, a w kazdem tym Kamenj, nektere gest
černe, brunatne, zelene a gine žlte, a když
ge roztlucess, nagdess toho času zrna zlata,

30

gako

gako Zlutek Wagečny, gako Bůb, gako
 Hrach y wetssi. To powedel geden Cžech,
 w/swem Spise pod Prisahu, a že gest lepssy,
 kdy Pssenice kwjtne: A gak ten čas winde, 5
 ginde to nenagdess. Tye kamene gsu ne,,
 kteri gako ssafflik aneb Zechtar, a ga,,
 ko Hlawa, gako Pest, gako Wagce, a to tam
 okolo messkagjcy Lide neznagi. To Zlato
 w Mocy, we Waze wzacne gest, gako Uhrske, 10
 co když sbrobugess, poznass gistotne, a dug,,
 dess/li toho, nedag se tam Chlopum wodit, anj
 to Panům ne_nos, toliko do Morawy, a Kum,,
 sstu toho nikomu nezgewűg, nebo ten Kumsst
 gest naywetssi krom Alchymij, Ktery gest 15
 prineseny z Bononij z Wlach od Pana Frid
 richa z Glogowa, a že toho Mesyce wssecky
 pokladowe y Penjez wystupugi na Wrch,
 krom Krussce.

Spis za Wychodnu. 20

Gest gedna červena Woda na Rownj, a wneg
 Kamenj gako ssaffle, pod nimy gest Hljna čerwe,
 na

Na gako Gled: Spust tů Wodu, a tye Ka,, 25
 mene s Towarisstem odwal. Etc

Spis do Chodčže w Wydieku Liptowskem.

Dowed se od nektereho Cžloweka co/by we,,
 del železnu Rudu, od druheg Kopy, Gmeno

geg gest Komar, od Wychodu Slunce, kdy tu
Rudu natrefiss, z Rozumem se spravug,
od teg Rudy, na dva Husarske kopige,
pod Skalu gako Stena od Zeme, hledeg
5 gako do kolena pod Mochem, gest Znamenj
na Skale wyrubané. *♣*. druhe Znamenj *♣*.
Odber ten Moch, na tom gest nekoliko Li,,
tery, hledag od sameg Zeme.

Giny Spis do Chodčče.

10 Kdy budess pod Chodččem, gdi až pod Wrch,
až prigdess pod Steny s/teg Strany Orawy.
Potom gest Dolina, gdi tu Doljnu, k Wychodu
Slunce, nagdess Skalu zarostlu Mochem,
teg Skale rjkagj Sowa, neb Konar. Podwihnj
15 toho Mochu, w/teg Skale gest Diera, ale ta
Diera gest nad dolinu od Murinoweg Luky,
a ta

30.

20 a ta Murinowa Luka, ležj nižeg Bakove,
ho Žaru, a tak ta Diera gest w/samem Kon,,
cy teg Luky w Yaworince, ale musiss Swe,,
tlo mitj, nebo gest do Zeme welmj daleko,
gdiže dnu, až vslyssiss Wodu hučycy: Po,,
tom gest tam Ostrow, tu ber z Bažnj Božj.
25 Gest pak od teg Strany nekolko Dier, wssu,,
dy mužess brati. Gid pod wissnu Kopu,
Hledag Kamen, na kterem Znak takowy *#*
Pod nimi hledeg. Etc

Spis do Osobiteg nedossedssi do Walasskowneho Salasse.

Kdoby wedel a swedomi byl w Liptowe
za Trnowcom žeby tam potreffil do zelene,,
ho Potoka, sprav se zRozumem, gest na tom 5
miste mnoho Gassterow Psnych, ponjže su
žlte, mista po tom poznag, nebo tu gest mno.
ho Daru Božjho, Pan Bůh tomu račýž dati, kdo
se ho bogi, klekni na kolena, pomodli se
Panu Bohu, co gedenkrate na Konj wezmess, 10
a to

31.

a to zmigess, po 10. y po 16. Zrna mitj
budess, gako Pssenice, gako Bůb, gako Hrach,
a to w Lupine carneg, čiste Arabske zlato, 15
To ber z/baznj Božj.

Spis na Trnow Holi.

Dowed se kde Siwy Wrch, od sweho Wrchu
na dluhy Wplas, co se drži na tu stranu od
Yalowca, chot hore tym Yarkom, nagdess ge,, 20
dnu Skalu gako Dom, a proti teg Skale gako
Sstit, nagdess Yarek zlaty, kdyby sy rozumel,
schodia se tam try Yarky na teg Doline, geden
od Siweho, dwa od Homůlky, nižeg tech trech
Yarkuw, leži Klada, njžeg teg Klady nagdess 25
a ohledness. etc

Spis na Holjcu pod ostrý Wrch.

Zepteg se pod ostrým Wrchem, at ukažu tobe
Holjcu, kdy pod tu Holicu prigdess, zrozumeg, tu

gest mnoho Kosodrewiny, nedossedssi toho Koso=
drewy, zchazegi se try Yarky, proti tym pak Po,,
tužžekom, tam gduce na Praweg Strane gest
sywa Hljna pod Wrchem ležj w Czugu, nag,,
5 dess

32.

dess Zrna gako hrach, gako Bůb, to ber z/baznj
Božj, a gest čerwene Zlato, y ta Hljna gest čer,,
vena a zlata, a gest w/neg y Strjbra dosti.

10 Item: Nad Wraty w Ostrom, pod Oltarnj
Skalu gest w Kosodrewy Branica, gest take y
Diera, a w neg Požehnanj Bozske.

Spis od Folmarskeho wydany,
z Krakowa.

15 Gdi daleg pod Holu, až pod samu Čžernawu,
traffiss na Skok newelmy weliky, a pod tym Sko,,
kem, nagdess gednu Rudu, Ktereg rjkagj, aby Wa,,
lassi nezrozumeli Rozinumdot, a da tobe ta
sama Ruda Funt. 4.30. a ležj w/sameg Wodě,
20 pod Vplazom, hledag, nagdess z/Božj Pomocy,
a prines ke/mne, do Krakowa, co tobe Waha
donese, zaplatjm dobre, ale pred Walachy to nesponiag

Spis ó Kláku.

25 Odemne Zampecha ze Znogma a Hradisste
wydany, gdi od Zamku Lietawy až prigdess k=
Ragcu, odtud k Fridwaldu, a odtud ku Klaku,
tam gsau try Wrchy, geden od Nemeckeho,=
Parona

Prawna, a druhy holy Wrch, tretj nagwyž,,
 ssi od teg Strany od Ragca Mestečka, nedale,,
 ko gest Studne, gako do půl Doliny, gmeno ma
 Bratkowa Studne, ale Cyzozemcy, zametali gj Ka,, 5
 menjm welikym: etc. Tam mass mnoho Znakůw
 takowychto: ¶ 7889. . Gak traffiss kte Stud
 nicy, wyčist to Kamenj, tu nagdess gako Bůb,
 gako Lieskowce, w černeg ssupine, ber á mužess
 y gjnych pri sobe chowati, budess mitj Zlato 10
 welmj pekne, od Hradu tam tudi aby sy ssel
 do Stolne, odcitiss pod Zapolu od teg strany
 od Pravna. Tu sem ga Jvan služil pri Kozach,
 a kdy sem zastal, potom sem Kozj Službu za,,
 nechal, odsedsse, kupil sem sobe Dům. Ber ty 15
 tess z/bažnj Božj, a na Chude nezapomjneg.

Spis ō Hellegruntu.

Gdi od Pressowa w Uhrjch, a prigducy
 tam, hledeg negakoweho Pobožneho Čžloweka,
 který by te dovedl do hůry, genž slowe Helle,, 20
 grund, ale musyss se z Rozumem spravowati: gdi
 neyprwě do Kyseleg Wody, tam mužess posnjdati,
 a odtud

A odtud gdi Chodnikiem Radačžowskym vždic, 25
 ky hore Potokem newelikým, potom nechagjce
 Česty Radačžowskeg na leweg strane, gdy
 vždicky wz hůru hore Potokem, až prigdess
 ku gednomu Mostku, ten Mostek pregdi, a gdi

k Wrchu Čestu, coby Sinek Kamenem doho,
 dil, tu v negakoweg Lipj dubnate welikeg,
 uhljdass Vhlisko na leweg strane, tu nagdess
 gednu Lipu newelmj tlustu, a na nj Zname,,
 5 nj rozljčne; Gdi od teg Lipy na try Kroky
 spatkem, nagdess Ssachtu, do neg se po Ostrbe
 wpust, tu nagdess z/Pomocy Božj čerwenu Hljnu,
 Naber teg Hljny, nadelag s/neg osusskůw
 a narubag suchych drew, y udelag gako
 10 Kotel w/Zemi, utlač dobre na dne, naklad
 Wrstwu Hljny, naber tych Osusskov, gak nag,,
 wice mužess, nebo čím wice nakladess, tym
 wice uzriss. Mne se ukazalo za gednu Noc
 z/Pomocy Božj za Půl tretja Sta Dukatůw:
 15 Protož ptag se potom, nebo to gest wecz gista.
 Spis na

35.

Spis na Hermanowske wedle Han,, nussowecz.

20 Gest od Pressowa dwe mile Zeme, gedno Me,,
 stečko Hanussowce, a nedaleko od tamtut ge,,
 dna Wes Hermanowce, které bili nemecky,,
 my Lidmi osazenj.; Kdy gjž tam prigdess,
 pod gednu Skalu ktera se zowe Sokolowa,
 25 Skala, ktera gest w/prostredku, pod tu weliku
 Huru, ktera se gmenuge Obljk, tehdy se try=
 meg na Prawu Stranu hore, tam prigdess
 pod gednu wysoku Horu, ktera se gmenůge
 Kura Hora, tehdy nemass daleg gjti od tam_

tel¹, ale merkũg sobe na pravu stranu stegto
 Strany Potoka, tam nagdess proti Wychodu
 Slunce gednu Horu, a tu Wodu gdi na gedno
 rucenj Kamene, tehdy nagdess tam okolo
 50. Dolůw, geden podle druheho, A tu na pra,, 5
 wu stranu Potučžka, gest geden Močžar a
 podle teg Močary na pravu stranu, gde geden
 krasny Potuček čisty ze Stolnj, a tam gest
 znamenite dobre, tak gestli muže we/wsseckeg
 Vhrskeg 10

36.

Vhrskeg Zemi byti, gako w/tom Močary y w/teg
 Stolnj, kdekolkew cchess kopati gednak nagdess
 Pamatug dobre na ten Důl tam sme my kopali,
 A Zem nakopanu nasypali, tam kopag dnu, 15
 nagdess welmi bielu hljnu, aneb krasnu Zem,
 tehdy se mužess na teg Zemi welmi dobre mer,
 kowati a rozumeti, uzavress gj na Probu tey
 Zemi co Stolnj tehdy mužess probowat, hned
 Gang Zlaty napoly Zrna w/tom nagdess. Pro,, 20
 batum est. Tento Spies z Wiedna na **AD 1650**

O Ragcy Spis.

Kdiby sy mel gjti z Morawskej Zeme do
 Nassej Slowenskej, tehdy ptag se do Mestečka
 Ragcze. Potom gest gedna Wes Nemecka Fridwald, 25
 od Fridwaldu, ukažu tobe do Klaku, a tam kdy prig,,
 dess na nagwyssy Wrch, gest podtym Wrchem Stud=
 nicka, priywalena² Kamenjm welikym, a na Kamenj

¹ V rukopise na konci slova namiesto „g“ sa nachádza „l“ (pozn. red.).

² V slove „i“ nahradené „y“, alebo opačne (pozn. red.).

wykresane: Hic est. Tu se z/Rozumem spravũg,
a podle toho Spisu. Mužess tu Wodu zastawitj,
a Pracu myssej sem y tam, potom spust po gednu
tu Wodu

5

37.

Wodu, a nagdess Kulky gako liskowe Orechy,
a nektere wetssy y menssy, a gest gako Med.,
To ber z/Baznj Božj, tu sem ga bral Mikitky
s Towaryssy swymy z Litomericz Zeme Czeskeg,
10 a gjž dekug Panu Bohu, a na tom prestavam
do Smrtj. A pakliby chtel do Diery wgiti,
gest Pet, a ktera gest neg hlubssy, w/teg Woda
Hučy, a tam za tu Wodu nagdess gesste lepssj,
len že gest otupno: Y w gjnych dwuch gest,
15 ale po_male. Mass tam mnoho ffalessnych
Znakův ale od toho Mista naglepssj gest Znak
gako ☹ a druhy Ruka, a tretj ✂. Tyto zna,,
ky su w/teg neghlubsseg Diere.

O Holicy na Krawanskym.

20 Pitag se od Soboty do Hranownjce, od Hranow-
njce do Kubach, od Kubach do Krawian, tu gest ta Hurka,
Holjcz nazwana: Tu se rozumem spravũg, w/každem
Potočku, kteri od Holicy gdu a teču hledeg, a nagdess
Kamenj drahe: Y okolo wsseckeg teg Hůrky: Gedne
25 gako Hrach, gako Pohanka. etc Tam dowedug se na djru
kde se brunatny Krysstal bere, y tam nagdess to dra..
he Kamenj, ktere se zowe Topazian, že ku sem ga
bral Nicolaus Hlytopecen. Ap. D. 1562.

Spis o Tatrach
k Žabymu Gezeru.

Ktery te doprowodi do Tater, na to mi,,
sto s/nim nedochazegte, ani List pred nim 5
nečitegte ale o co gste se s/nim smluvili to
mu degte a zaplacte: á kdy prigdete k/ostat=
njmu Znak, zase s/nim nazad opodal o,,
degdete, a gehu přečž odprawyte, na misto
to w/ten den nechodte, než na druhy. Na,, 10
brawsse, z/rozumem chodte, Salassuw se
warugte, a Rusnakův se wystrjhegte.

Daleg wedeti mass Pričjnu mily Sy.
nu, proč my to misto Zabym Gezerkem na,
Zywame. Negprw proto, že su tam w Gezer, 15
Ku takowe Žaby maličke, bile gako y tyeto
Žabky na spůsob, Hlawa, Oči, gako gjne Žaby.
a kdy ge rozbigess, gsu gako bila Žabica.
A to gest Znamenj welike od Pana Boha
toho Bohatstw, nebo nenj tam žádných 20
Žjwych

Žjwych Zab, Žab, proto že se tam chowati nemohu,
pro weliku Zjmu. Po druho Pričjnu na,,
zywame my to Žaby[m] Gezerkom, že tam gest 25
Matka wsseho Bohatstw a Ganguw zla,,
tych, Strjbrnych y Draheho Kamenj.

Daleg vedeti mass tuto Probu praw-
divu, každý Człowek ktery hleda Gangůw
Zlatych bohatych, nech nemysli panowati, 30

nebo tak nedugde toho; Pan Buh ma owssem
dwogake Bane, gedne dal Panũm, panowati
skrže welike nakladky, a na sylne Roboty: dru,,
he pak on sobe zochabil a zostavil neybo,,
5 hatssi, nebo gest wssemohaucy Stworitel
wssech wecy, gako se gemu ljbi, tak čjni,
ktere pro swe Wywolene a nabožne Lidi
chova, nepotreby tam mnoheho Nakladu,
ani Pracy, učjni w hodinu, neb za den,
10 že bohaté ma, a komu on dava, w/presstast=
nu hodinu se narodil, a muže Panu Bohu
večne dekowati, a Vbohe napomahati.

Daleg

40.

15 Daleg wedeti mass, že Panowe nad
swymy Banjamy magj Stražne aneb War
towniky, aby gjm tam žadny bez gich Wůle
nemohol prigjti, aneb netco vkradnuti;
Tak tež Pan Bůh nad svými Banjamy ma
20 Stražne Duchy prečiste, tak nazwane Pigmei,
Gyrom, Sylphos, duchy dobré, ktery nedo.,
pusti tam žadnemu wgjti bez Wule Božj
swewolne, Czloweku marnemu a złé Mysli,
aby snad nabrawssy, propil, prožral, proffre,,
25 gowal, marne utratil a zlost provozowal;
aneb na_posledi chtel by z Wozem wozy_ti, to,,
ho nechce Pan Bůh mitj.

Podle toho Synu můg mily, warůg
a ostryheg toho Listu pilne pred zlymi lidmi,
30 tak gako negaku Truhlu plnu wsseho Bohat,,
stwj, kdiby gjnym prissel v Ruky, tehdy by

se welmj to misto oslawilo, potom/by ge,,
den druheho mordovali, a ty by sy tym wi,,
nen byl, že sy Listu nezawarowal.

K/tomu

41.

5

K/tomu toho pilne merkũg, aby kaž,,
dy den Rano wstawagjce Hospodinu,
swými Towarissmy, obratjwsse se k Wycho,,
du Slunce, a Krjž na Zemi nowým Nožem
udelawssi, nan klekna, a Ruce zdwyhna,
Panu Bohu se modlil, rjkagjce neyprwe
Otče nass, etc Potom Credo, etc. K tomu
Evangelium. In principio erat Verbunt
a na ostatku tuto na sledugjcy Modlidbu:

10

Oratio

15

O Bože Wssemohaucy w/trog Osobach
geden Bũh prežaducy, ktéry sy Andela swé[h]°
ku wysluhowanj svemu stworiti, a twym
wernym ku Obrane zeslati račil. Račjž
nas skrze neho ostrjhati tohoto dnessnjho
Dñe, Dussi y Telo, od Angela zleho a bo,,
gugjcyho, od Muže zlostiveho, od Smrti
nahle a nenadaleg, od Strely wseligakě,
od wsselikeho Nesstesti a Vrazku. A to pro
Gmena twe[h]° neyswategsseho Ctj, Chwaly,
a dekowanj hodneho, po wssecky weky, An/etc

20

25

Initium Literarum sive In,
structionis ad Carpatum.

- 5 Synu můg mily, neyprw se ptěg w/Spissy
do Késmarku, tu se dowedũg na ne ktereho
Čžloweka, aneb na Hornjka, Kteri/by wedel
a mohol giti s/tebu do Tater, a aby tebe tatam
sprowodil. Kdy tehdy prigdess do Mestečka
Beleg: Odtudt gdi do Komper,, aneb Kupffer,,
10 Ssachtůw, kudi Belane Kone honjwagj:
Ano, nepotrebj tobe Průwodce, toljko drž se
tě Wody, Ktera na Belu těče, aneb na
Kesmarek, zowe se Biela Woda: Potom
Kdy prigdess na Wrchy, zustane Woda w Do,,
15 ljne po leweg Růce, a na Praweg Ruce, w,,
wjdis Salass na Strelenj od Chodnika; Ty
pak predce gdi Chodnjkem, Lukamy, až prig,,
NB. dess mezy dwa Wrchy do Doljny /: na pra,,
weg Ruce zustane tobe Muranjik na leweg pak
20 Durls=Berg, na kterem Wrchu se v Pjsku samo
rostle železo naleza gako djrawe Plessky :/

- A tu budess mygeti try Turne, aneb Wrchy a/wy,,
soke, gdi tu doljnu, keru teče Woda na Belu na
25 Kežmarek, totiž z/zeleneho Plesa, a gdi predcy Lu,,
kamy tu Doljnu, až prigdess k/gednomu Koytu a,,
neb Žlabu, Ktere zoweme w/trech Studních.

- Odtud gdi predce chodnjkem, až prigdess do
černeho Lesa, w/tom Lese pregdess Křížem, pres
30 geden Potok, Ktery teče z Kolowehe Plesa; Gdi

tehdy Chodnikiem na dwoge Strelenj z Hakownjce;
Wychazegjce pak z lesa, vwjdiss druhy Salass, po,,
dle sameho Chodnjka, a ten zowu pod Vplazem,
nad Yaworowimy Sady.

Kdy pak z/Lesa wygdess, nedochazegjce Sala,, 5
sse, teče druhy Potuček krížem od Leweg Ruky z –
Doliny maleg. Obrat se od toho Salasse, na
Lewu Ruku Potůčkem hore Doljнку, a tak zane,,
chass Salass na Praweg Ruce, na Dostrelenj, win,,
dess wen zdolinky na Čistinu. 10

Odtud gdi na Prawu Ruku, prigdess opet na
Chodnik, Potůček pak zanechass na Leweg Ruce:
Gdi predce Chodnjkem, až prigdess pod Wrch do
Kosodrewiny, a tak magjce vchazeti do Koso,,
drewiny, uwidiss na Leweg Ruce gedno Pleso, 15
na dwoge strelenj, to zowu Kolowe Pleso.
Gdi predse do Kosodrewiny, tam gest wy,,
rubany Chodnik, až prigdess na samy Rigel de
w Kosodrewjne

44. 20

w Kosodrewjne: Potom uzrjss pred sebu obdal ge,,
den Salass pres Doljnu na druheg strane. Popatr
daleg, vwjdiss pred sebu v Doljne gedno Pleso, to
zowu tretj od Polskeho Plesa. Potom gdi dolu skrze
Kosodrewinu, až z/neg/windess, na Rowen, a tak 25
tobe zustane pleso na Praweg Ruce na dwoge Stre,,
lenj; A na leweg Ruce wjsse tebe gsu Spady dwa,
wysoke, z/kterych Woda teče do toho Plesa tretjho
od Polskeho. A ten Spad blížssy na ten Strane od –
kud sy prissel, gest ffalessny, tjm se z/wodj mnoho 30
Lidi, kterj nemagj prawdiwych Spisuw.

Na tom Spade su tyto Znaky: ☉☿♄☿.

☿☿☿☿☿☿. To gest Czlowečy Hlawa, Ruka,

Krjž Půl Mesyce a ssest Hwezdy wytesane na hlat,,
ke Skale, dobre vwjdiss, a nechybyss. Na druhym

5 Spade try Ruky ☿ try Hlawy ☿. try Krjze ☿.

dwanacte Hwezd ☿ y Slunce ☼ a tyto Litery:

T. M. W. P. Z. Z. J. N. T. P. W.³ Ale toho

warug se wygewowati každemu, nebo by každý
potraffyl to maličke Mistečko od Pana Boha

10 skryte. Potom se obrat dolu Wodu, a gđj po,,

dle nj, až tj zustane po praweg Ruce: A když prig,,

dess do Lesa, w/samem Koncy Lesa podle Wody, nag,,

dess, nagdess Ohnjisko pripravene, kde my spawa,,

me, kdy Nepočas na nas prichazy.

15 Od toho

45.

Od toho Ohnjiska gest Chodnjik podle Lesa,
skrže Kosodrewinu wyrubany: Gdi njm až na Stre,,

lenj po leweg Strane, aneb Ruce, vwjdiss pri

20 samem Chodnjku geden Smrek, a na nem wyru,,

bané takoveto Znamenj: ☿.

Gdi predce daleg, až na gednu Lučku maličku,

tu se tj Chodnik strati; V_wj djss prostred te Luky

gednu Wymolu, s/kteru Woda tekava,/času Powodne,

25 Tu Lučku obrat se hore, a gdi gakoby dwakrat Ka –

menem dohodil. Merkug a hled pilne na Pra,,

weg Ruce, nagdess opet Chodnik w/kosodre,,

wjne wyrubany. Gdi njm pokud tj bude trwat,

A kdy se ti stratj, nedbeg nicz na to, ale ho zase

³ T. M. W. P. Z. Z. D. N. T. P. W. (pozn. editora).

hledeg na Polednj, na dohozenj Kamene, nag=
 dess ho zase; Ne do Wrchu, any dolu, ale wssecko
 ubočjm. Potom kdy ho nagdess, gdj s/nim zase,
 dokud trwa; A kdy se ti strati, nedbeg na to nicz.
 gdy predcy prawo na Poledne, na dwoge hodenj 5
 Kamene, k/gedne Skale, gako Sena⁴ Kopa,
 a ta Skala gest na čstjne; Na te Skale nag,,
 dess mnoho Znamenj. Merkug sobe, abys
 opet, kdy do Domu pugdess traffyl. Negtežssy
 we dvouh mjstech hore vyleztj: A když hore wy,, 10
 lezess, tam uzrjss djwne wecy: Lučku maličku,
 a na neg mnoho Kosti, co Cyzozemcy gjdagj: Y
 ty

46.

Y ty sobe odpočjn a posyln se. K/teg Lučce 15
 schodi se w gedno Sedm Rigluw, konce gjm
 vwjdiss, a ty budess w Prostredku: A mezy Konce,,
 my tech Rigluw gest to Žabe Gezerko.

Tye pak Riple tam se w/gedno schodi, Prwssj
 Rigel od Zeleneho Plesa: Druhy od Vplazu: Tre,, 20
 tj od Maleho Kolbachu: Čtvrty od Welkeho Kol,,
 bachu: Paty od Kolowehe Plesa: Ssesty od černe,,
 ho Plesa: Sedmy pak od Yaworowych Sadůw.

A tam na teg Luce, vwjdiss protj Wychodu
 Slunce, gedne Wrata aneb Fortnjčku, vzku gako 25
 dwa Slupy, a tak nikudy gjnudy se nespussteg dnu,
 než tuto Fortničku; Hluboka a Prikra se Doljn-
 ka wjdi, ale dobre gest gjti; Ačž y z/tisycz Lidj
 gedn by se sotwa pokussel dnu, nazdagjce se,

⁴ V rukopise prepisované první písmeno „O“ na „S“
 (pozn. Kosová a red.).

že ne_zegde, ale y Stary Czlowek může zgjti.
 Gest nekudy wyrubany Chodnik, co sme my dali
 wyrubati. Toto sobe tež merkug,
 kdy budess na té luce, vwjdiss, gednu Rozpadljnu,
 5 welmy hluboku, a w/neg su try Spady, geden nad
 druhym a woda spad_uge. Merkug sobe, kde ta
 Woda pada, gest gako Senny Woz medy Skalamy,
 a to gest to Žabe Gezerko: Budess nad njmi statj,
 a do neho hledetj, ale tudy do neho newegdess:
 10 Než

47.

Než musyss okolo gji. Daleg merkug sobe,
 protj teg Rozpadliny, gest na druheg strane Mnjch,
 pres Doljnu, prawe protj vychodu Slunce,
 15 gedna wysoka Turne, a na nj Mnjch, gako/by ho
 wytesal, a okolo Hrdla ma gako Partu: A to gest
 nagwjžssy Znak ustanoweny od Pana Boha, A
 kdy Slunce winde, negprw oswjti Mnjcha, a po,,
 tom blesk z/neho udery, prawe do Rozpadliny,
 20 kde su try Spady, a Zump aneb Žabe Gezerko.

Pod tu Turnj wysoku, gest druha Turnj,
 nižssj, pod tu zase nižssj gest tretj, a su sobe gedna
 druheg gednake z/dale, a wssecky Porad stogj,
 na gednym Rigly. Anyž mass skrytegsseg Do,,
 25 liny we/wssech Tatrach, gako gest ta Doljna
 Zabyho Gezerka.

A tak se pust tym Chodnjkem na Pul Nocy
 tu ffortnicku, a gdi dolu, až na dwoge Strelenj,
 prigdess k/gedneg Skale hladkeg, a ta tobe bude po
 30 leweg Strane aneb Ruce; A kdy k/nj prigdess, stan
 sobe, a hled pilne, vwjdiss pred sebu prostrednj

Turnj pod Mnjchem: Merkug, Daleg gest geden
ssyroky Kamen, položeny pri Skale pres Rozpad –
ljnu, a na nem Čzlowecy Hlawa wytesana.

Wegdi

48.

5

Wegdi poden dolu, a pohlednj na druhu,
gest Muž wyrubany. Potom pregda ten Kamen,
pust se dolu podle rozpadliny, a ta Rozpadljna, bu,,
de tobe po Praweg Ruce, dobre poznass, kudj Li,,
de chodj. Na dwoge Strelenj nižje Kamene,
tam zase pres Rozpadlinu pudgdess, dobre po,,
znass, kudy Lide prochazegj. Pregduc pres nj,
wjdiss na leweg Ruce Kosodrewinku, malicku,
do kterege magjce wchazetj, vwjdiss geden
Kamen ssyroky černy, na Kterem sobe Cyzo,,
zemcy Ohen kladu; Pod/tym kamenem nag,,
dess Čžekan, Kraczu, a Plak gako Bub, Hrach,
Orechy Wlaske v wetssy čiste Zlato, zwrchu
černu ssupinku obtahnuty.

10

15

Pakli tu bratj nechcess, gdi naprotjwko
welkeg Turne, kde Mnjcha dobre vwjdiss, ne
potrebno te učiti; A tak gdj prawe do teg Roz,,
padliny, protjw Mnjchowj, až prigdess pod Spad,
vwjdiss lepe, gako Woda pada, deli se na try
Česty: Wyžssj Spad maly, druhy wetssy, a tretj
y poslednj negwetssy. A tj try Spady su tak wy,

20

25

soke,

sok, gakoby 4. aneb 5. Turnj kezmarskych.
Nagwjžssy, aneb negposlednegssj Spad gest
gakoby pod se zaveseny . v sameho spodku:

5 A pres to Zawessenj gde Woda: Pod/tym Zawe,,
senjm gest Djra, aneb Rozpadljna, a ta Woda
pada do toho Žompu, aneb do Žabjho Gezerka.

To Žabi Gezerko, gest gako/by Koryto, po,,
dobne Sennemu Wozu, malo wetssj, wybyte,
10 gako/by ho schwalem vytesal: A okolo neho Skaly
djwne wysy, gako Pecy, aneb Piljry, gakoby
meli zpadnuti. Ale se nicz nebog: Mezy tymy
Skalamy gest mnoho Dyr a Rozpadljn, malych
y welikych, etc.

15 Potom kleknj na kolena, dekug Panu
Bohu, za/to, že tobe dal wzdrawj dogjti, pros ho,
abys moho zase we/zdravy wen wygiti, a we
zdravj tež užjwati, dobre Vbohym čjniti, a Boha
chwaliti.

Potom velmj pilne Patr,
20 vwjdiss tam gednu Dieru, gakoby na dwa
Laktere⁵

od Zeme, do kterej nagtezssy wgjti: Wlezssy
do neg, nagdess tam. Zank zlaty gako Bečka
Winna, gako Med negčerwengssj: W/tom Kanku
25 sedj Kamen drahy Carbuculus, a Zrna su gako
Bůb, gako Hrach, gako Liskowe Orechy, gako
Holuby,

Slepice

⁵ V rukopise namiesto „Lakte“ (pozn. Kosová a red.).

Slepicy ny Husy Wagca. A kdy Sekeru odetness,
 Zlata, wylupy se wen drahy Kamen: gako Gadro
 z/Orecha: Ale deg Pokog Kamenj, nebo bys
 s/njm musel až do Venetij gjti, zde by ho nikdo
 nezaplátil: Naber radneg Zlata, a cot Pan Bůh
 dal, y co sem ga zustavyl, na tom prestaweg. 5

Potom skoč pod Spad pod Wodu, která pa,,
 da do Žompu, pod to zawesenj: Zakress sobe Ohen,
 Potom klopag Czakanem, aneb Sekeru, a kde
 bude dudnetj; tu otevrys: Nebo gest welmj mocne 10
 Djra zapravena, a kamenjm zametana :/ Opra,,
 wywssy, wlez dnu, a tak nagdess po Praweg Ru,,
 ce geden Kank Zlaty nakropany, gako Becka
 Winna, Geden unese za 400. zlatych, neb gest 15
 w/nem Zlato gako Hrach, tomu dag Pokog.

Potom patry opet po Leweg Ruce, gest
 opet Gank Zlaty, gako Winna Bečka, ten ru,,
 bay toho muzess za nesti za. 15. Sto zlatych.

Toto sobe merkug, kde 12. Stupnjch gest 20
 wyrubanych, nad se wlez hore, tam nagdess ge,,
 dnu Dieru zapravenu, a w/teg Diere gest Zlata
 Matka, draheho Kamenj: Naber co twemu Srdcy
 bude milo. Tam gest Slup Zlaty, y Zlaty Mnjch,
 stogj 25

stogj gako ziwy w Prostred toho Cemitera. Nebo
 gest tam gako Swetnjce, napodobne Čemiterowy.
 Od toho Slupa, anebo Mnjcha tahnu Pramene
 a obnohy na wssecky Strany skrze 7. Riglůw, pra,, 30

we gako od Stromu Korenj rozrostagj a vychazegj.
 Tam gest Slup stribrny, rostly gako y Zlaty, welmy
 weliky, a k Wjre nepodobny: Gesttež Slup á
 Matka Draheho Kamenj Čarbunculi. Tam se,,
 5 dj sam Kral Gregorius, a s/nim gehu Knjzata á
 Rada. Netreba tobe tam žadneho Swetla bude,
 w/tom Čmyteri. Nebo sam Kral Gregorius swjti
 Korunu swu. Tu gest Strjbra, Zlata, Lazuru,
 Carbunculi, Diamantu, Saphyru, Rubinu, etc
 10 Jn Summa: Wsseligakych drahych Kamenj
 naber, a wzdag Chwalu Panu Bohu za to, že tj
 dal takowych Darůw Djwuw swych dogjti: kte,,
 rých Djwůw slysajce Lide, geden z/tisycze nemuže
 gich wjdetj, který Žabjho Gezerka hledagj.
 15 Daleg gesste w/tegže Rozpadline gest dru,,
 hy Cmentar, ale sem ga k nemu nechodil: Tam
 gest druhy weliky Mnich: A okolo neho nagdess
 Husy, Kačjce, Slepice, Orljce, Gestraby Zlate etc
 wsselikeho Prjrozenj Ptactwa, sedjce na Wag,,
 20 cych Zlatych, a to gest Matka. Mezy temy Wagcy
 nagdess

52.

nagdess mnoho Wagecz, z/draheho Kamenj wsselikeh[o]
 O tom Synu mŭg wedetj mass, gestlj na
 25 ten Cminter dugdess, nebud Lakomy, abys
 snad Matku nekteru chtel y z/Wagcy pobratj,
 toho nečjn, neb bys welmj zhressyl, proti Panu
 Bohu, a protj gehu Djwůw, magjce co gjneho dostj
 bratj, co twemu Srdcy gest mile: Ohrdel by sy
 30 Dar Božj, a ulakomyl by sy se, na welike Djwy
 Bozske, ktere sobe Pan Buh sam k/swe ctj a Chwale

Do Tater k Bjlemu Gezery.

Pteg se na Potok Bjleg Wody, a kdy k/neg
Prigdess za geden Wrch, který Zowu Stysl:
Tu roste drahe Zelj, kteremu rjkagj Unora
5 (: Lunaria :) Drz se predce toho bjleho Potoka, až
prigdess do bjleho Gezera, z/ktereho wypada bjla
Woda: A potom obegdj to bjle Gezero, a nechag ho
po Praweg

54.

10 po Praweg Strane, aneb Ruce, až na druhu stra,,
nu pregdess, a tu nagdess Luk Lazurovy pri
Kragj toho Gezera. Potom chcesslj toho dogjti,
abys Prichod Wody opatryl, obzry se, vwjdiss
Skalu, z/ktereg Pada Potok, z/teg Skaly neda=
15 leko gako Půl druha Honůw. Potom nagdess
pod tym Potokem Dieru w/teg Skale: Mužess
do neg wlesti, a tam nagdess ten Luk Lazuro,,
wy, který se tahne pres to Gezero, a ten Lazur
ma w sobe Zlato. Tam sem ga bol Henrich Semrcz.
20 Roku Pane 1. 5 6 2.

Gjny Spis o bjlem Gezero.

Nemass lepssjho chodenj gako ó Swateg
Margete, w/ten čas negwjce Žaba stogj. A ten kte,,
ry was powede, aby was dobre wedl a dovedl
25 do toho Žabjho Gezera. Nebo pred tym Žabjm Ge,,
zerem nagdess skalnatu Cestu, ku chodenj,
nebezpečnu. Tedy Wjtr bywa, hned to Gezero
Zatone, až do tretjho Gezera, od Polskeho Gezera,
až do gedneg Hory. A kdy pregdess tu Horu wy –

soku, y treffys na Chodnik, kade Lowcy chodia,
a potom

55.

á potom k/gedneg Skale, ktera wysoka gest, ga –
ko Stena; Y obrat se gako na Půl Nocy, vzriss 5
Chodnj y to Žabe Gezero, tak, gako z/negakeg
wysokeg Skaly. A tu patr pilne, odkud ta Wo,,
da vychodj z/toho Gezera, pres Horu wysoku,
Než za tu Wodu se neobraceg, ale pilne patr,
kde druhy Skok vychodi, a nebude tobe po – 10
treby daleg odtud chodit; Ale hledag Znak
dwe Ruky, Mlatek, aneb Kladiwo, a Berk=
Ayzen. A tu se rozumne sprawũg. Pjlne
popatr po te Ruce, kde ukazuge, a pod tym
Plesem, tam pod tu Vplazynu, nagdess cos 15
hledal. A stogice v teg Ruky, ktera cela
w/Kamenj wykresana gest, y odwal ten Ka –
men , a odraz tu Wodu, nagdess Dieru kde
ta Woda wpada. Wegdi do Diery, a naber
z/baznj Božj. A chcess/li gjneho dogjti, a co lepssj= 20
ho naleznutj, tehdy chod po strane toho kamene,
Patr pilne, nagdess čerweny Potok, tu nagdess
cos žadal. A na Luce za Gezerom tu nagdess dieru
wykresanu w/Kamenj w/stene, tu z/Pilnosti hledag
nebo gest dobre zapravena, tu ber z/baznj, Bozj. 25
Paulus Ratiboriensis, et Fabianus Sártor. A° 1567.

Concordans

Concordans cum praecedente
Anno 1562.

- Kdy prigdež do Kežmarku, gdi podle neho
 5 až ho mjness, gdiže podle gednoho Potoka, gmenem
 Biela Woda, y try_mag se geg predcy, až prigdess
 za geden Wrch aneb Horku, kteru Zowu Stysl,
 kde rostne gedna draha Zeljna Gmenem Unora,
 /: Lunaria :/ Za tů Hurku wssak trymag se predcy
 10 Bieleg Wody, až prigdess do Bieleho Gezera,
 to gest do Plawiny teg Bieleg Wody. Obegdi
 to Gezero, a necheg ho po Praweg Strane, a gdi
 na druha Stranu, totjž, na Lewu, a nagdess
 Gank Lazurowy pri tym Kragj Gezera. Apo,,
 15 tom chcessli toho Ganku dogjti, abys ho mohol
 bež mačanja Wody dostati, Popatr pilne, a uzryss
 Padat Potok ze Skaly daleko, gako na pŭl druha
 Honůw, Potom hledeg pod tym Potokem, a nagdess
 ten Gank, ktery se pres to Gezero tahne na dol:
 20 To pak Gezero se zowe po Nemecky Krotten=See.
 A kdy prigdess do Žabjho Gezera, teče z/neho
 Potuček, ten samy tratj se do Zeme. Tu se rozumne
 spravůg a tu nagdess gednu Dieru we wysokeg
 Skale; Y wegdi do teg Diery, gak gen mužess, tam
 25 potom

- potom nagdess Prestranost a Moch. Pozdwyhnj
 toho Mochů, a tu nagdess cos hledal. A potom
 winduce z/te Skaly, zase zapraw. Y vwjdiss Po,,
 30 tok spadat z/toho Zabjho Gezera: Wygduce na

Hůrku, gdi do toho Potoka Cestu pod Hůrku,
tam nagdess Dieru, pod/tym kde Woda spada,
tam hledeg. A potom patr spustitj ten Potok,
Zasyp tedy tu Dieru, a tak se Rozumem spraw.
Y zase nechag teg Diery po Praweg Ruce, a gdi 5
wedle teg Skaly, na dwoge Honow, aneb try.
Tu nagdesss zapravenu Dieru, kteru otevry,
a ber z/baznj Božj. Gdi daleg po teg Skale na
Půlnočnj Stranu, nagdess tam Potok, který
spada z/teg Strany od Polednj: Tu gđj po te Skale, 10
do Hory, wedle toho Potoka, až prigdess na Rowjnu,
Tu gest Potok čerweny: W/tom Potoku ber, á
na chudych se nezapomjneg, abys we/gmenu Božj
rad dawal, dat Pan Bůh Požehnanj.
Venceslaus Kromienen[*sis*]. A[*nm*]^o. D. 1567. 15
Renovatu[*m*] A. D. 1698.

Adhuc alia huic concordans De,,
Scriptio
Pteg se

58. 20

Adhuc alia cum praecedentibus
concordans.

Pred Zabjm Gezerem nagdess Skalu
a nebezpečnu Cestu kade k/nemu chodj, kdežto gest
Wjtr, a za tu nebezpečnu Cestu gest Gezero. 25
Chcess/li daleg gđti, ptag se na Potok Bieleg Wody,
drž se vždy pri neg, až prigdess za geden Wrch,
genž slowe Stysl, tu roste Lunaria. Za_tym Wr,,
chom w Vdoli, drž se vždy po Bielem Potoku, až

5 prigdess k Bielemu Gezeru, to gest k Hlawyne Bi,,
 leg Wody. Pri_tom obegdi to Biele Gezero, a ne,,
 chag ho po Praweg Strane, až na druhu Stranu,
 prigdess, a tu nagdess Luk Lazurovy prikry
 10 ty v toho Gezera, potom chcess/lj toho luku do,,
 gjeti, aby bez Prekažky Wody mohol bratj, gdi a ohled
 nj se, a uhljdass Skalu, ano pada Potok z/teg Skaly,
 tak daleko, gako pŭl druhych Honŭw. Potom
 uhljdass pod Potokem Dieru w/teg Skale, a mužess
 15 tam gjeti, nagdess tam Hank Lazurovy, který
 se tahne pres to Gezero; Toho Lazuru držy
 try Častky Zlata. Ten kterýž was westj bude,
 aby vas dovedl k Žabemu Gezeru genž Ne,,
 meckym

15

59.

20 meckym Gazykem slowe Krotten=See, Schacht,
 Item: Kräuten aneb Katten=Schecht. A kdy
 prigdete k/tomu Žabjmu Gezeru, spatrjte, ku,,
 dy z/neho Woda teče nebo se tratj: A tu nag=
 25 dete Dieru w/gedneg wysokeg Skale, wlezte do
 teg Dyery, až skrze tu skalu prelezete, a tam
 nagdete Prostrannost, gako dobry Cemiter,
 Potom zdwyhness tam Moch, a posekag, á
 tu nagdess co sy hledal, gako dobre orechy,
 25 ber z/baznj Božj. Potom wygduce z/te
 Diery, tehdy uhljdate Potok, ano pada do
 Gezera Žabiho, wygdj na Wrch, kde ten Potok
 wpaduge, kračeg gju Cestu, aneb druhu, á
 zegduce z/toho Wrchu, tu Cestu, nagdess djru
 30 pod tym kde Potok⁶ wpaduge, a tu nagdess, cos

⁶ V rukopise prepísané na „t“ (pozn. Kosová a red.).

hledal, a gest lepssy; A kdy swu wecz spra,,
 wyss, Pust zase ten Potok pres tu Dieru.
 Opet zase nechag tu Dieru po Praweg Strane,
 a gdi podle teg Skaly. k/Polnocy, a/to za dwo,,
 ge hony, aneb za troge, tu nagdess zapleska,, 5
 nu a zadelanu Dieru, tu nagdess gesste lepssy.
 Concordans

60.

Cum praemissis concordans De
 scriptio. 10

Kdy gdess do Kežmarku, podle Potoka gemuž
 rjkagj Biela Woda, drž se vždicky pri neg, až
 prigdess za geden Wrch, gemuž rjkagj Stysl. etc
 Když pak prigdess k Žabjmu Gezeru, teče z/neho
 Potok, a tratj se do Zeme: Tam nagdess gednu 15
 Dieru vysoko w Skale, wlez do neg, gak mužess,
 tam potom nagdess Prostrannost : ut jam dictu[m] :/
 Winduce z/te Diery, vwidiss, an Potok Pada,
 z/toho Žabyho Gezera, wysstedssy na Wrch, gdi
 k/tomu Potoku, Cestu pod Wrchom, tam nag= 20
 dess kde Woda wPada Dyeru, tam hledeg,
 a potom pust zase tu Dyeru tu Wodu: Nechag
 tu Dieru po Praweg Ruce, gdj wedle teg Skaly,
 nebo se obracy gakoby/k/Pulnocy w/tu Stranu, za
 dwoge neb za trogo Honuw; Tu nagdess zapra= 25
 wenu Dyeru, otevy gj, gdj daleg po te Skale,
 k Půlnocy, tam nagdess Potok, an z Paduge z/teg
 Steny od Polednj: Tu gdj po teg Skale na Hůru,,
 wedle toho Potoka, až prigdess na Rowjnu, a tu
 gest Potok čerweny, W/tom Potoku hledag, a ber 30
 z/baznj Božj.

Do Koloweho v Tatroch Spis.

Gest tam Marcasita, ktery mnozy beru,
 ale nicz po nem. Gest Gezero okolo neho, gest
 5 Moch, obraceg Moch, a hledag w Blate, gest Potoč,,
 ne Zlato, gestli/bys dostj na tom nemel, tluč w/Ste,,
 nu Obuchem mocne ku Polednj se obraticz, a kde
 dudnetj bude, tam otewry, nebo dobre gest za,,
 praweno: Gesty Znak, tam nagdess Zlato černe,
 10 ga_ko Olowo, Narubag ho, a zase zapraw.

Item: kde Woda spaduge, hledeg Znak .
 na Skale, od toho nazad dwa kročage ku Gezeru,
 su Mosty zapravene, a prikryte, hledeg pod Mo,,
 chem negakym končistym Zelezem, gest Dira gako
 15 Studne: Tam nagdess co tj nebude Zal.

Item: Obrat se prosto od Gezera k/Půlnocy
 až prigdess pod Wanty: Gdo po_pod tye Steny
 k Wychodu, nagdess wStene od sameho spod=
 ku až do Wrchu Čuk Blutt=Stanowy čerweny
 20 gako negpeknegssy Činober. To sem ga sam swu
 pilnostj vynalezl. Anno 1699. kdy sem
 w Sskole Forberskeg Rectorem byl. Čentnjr
 Blutt-Stanu dava 6. Loty Zlata. E: W.

Do Tater k Zelenemu Plesu Spis.

Na leweg Strane Zeleneho Plesa, kde su
 try Skaly, gednake a newelmy wysoke. Pod te,,
 myto trema Stenamy aneb Skalamy, gest gedna
 Djra malička, tesna, ktera gest založena Dre,,
 25

wem ssyrokym gako Stůl, daleg gest založena
drewem v Skalu, kteru dwa Paholcy musegi
odwaliti; Tam nagdess dobre.

Giny Spis do Tater.

Kdy prigdess do Zagačjho Gezera aneb Garku, 5
w tom Garku nalezness dwa Buky, na kterych
Znak gest tento: . Mezy temy mass pri sypa,,
nu Diru, w/ktereg Dire gest mnoho dobreho.

Spis do Tater o Tokarnj.

Gest Hora w Tatrych na Belanskem za Mura,, 10
njkem, kteru Zowu Sedma aneb Tokarnia,
Obegdi prwnj Horu okolo, tam uzrjss Wodu, která
pada z wjsoka, a ta Diru prikrywa: Nagdess
tam Zuby, wzawssy Zub na Hlavu, podskoč pod
Spad, a tam Ohen skress, a uzryss tam Dwere, které 15
Zwaliss snadne, gestlj_že budu zawrene, nagdess
y Kostj Čzlowece, ale toho se nelekeg; Nagdess y Na,,
čjn, do kopanj potrebne a suce hotowe, tam uzryss
w Stene

63. 20

w Stene Zlato, naber ho co zanesess do kožených
Messkův pres Horu na Orawsku Stranu pro
Lotrow opatrne sobe počneg, a Panu Bohu se po,,
ručeg.

K Želenemu Plesu Spis. 25

Negprwe v Zeleneho Plesa po Praweg Ruce
Hore ssychtu gduce na Grůn, tam gest Mnjch wyte,,
sany, a ten gest Prwnj: Potom naleza se Les, skrze
který musyss pregjti: Potom po Praweg Ruce, tam

gest Zelene Pleso, tam gest druhy Mnich. Potom
 prigdess na gednu Zelenu Lučku, na praweg Ruce,
 tam gest tretj Mnich. Potom gdj daleg skrze tuto
 Lučku aneb Polanku w prostranem, tam gest čtvrtý
 5 Mnich. Potom gdi daleg na Pravu Ruku, tam gest
 Spad, tam su wytesane Litery, ty pokazugj na Pa,,
 toho Mnicha tam obezry se, tam naleza se Zbroge,
 pod Patym Mnichem, tam gest Djra, kdy ty tu samu
 nalezness, tehdy padnj na tve Kolena, a pros
 10 Boha, z/weljku Nabožnostj. Ale potreby gest gesste
 wic k/tomu, snad/by mohlo bytj začjtano, tedy
 učjn mu takto:

Polož

64.

15 Polož Ruky na Krjž za sebuw, aneb za Chrbat,
 a mluw trykrat takto: Ga N. sem dnes čer,,
 stvj wstal, Sedem Andelowe semnu sslj, dwa pro
 Ruky, dwa k/bogowanj: dwa pro ffalessne Gaziky,
 Sedmy požehneg/ž my, abych ty Dary Bozske odjk,,
 20 čjnenjm užil. To prawym ga N. k/gdějtanj⁷ ✠.
 We/gmeno Boha Otce ✠ Boha Syna, ✠. Boha Ducha
 Swateho ✠ Amen. Potom gdj do Diery dnu,
 tehdy vslyssyss Wodu zpadovati a hlučetj, že
 se nad tym welmy predesyss. A pry tym Spadu
 25 gest Kůt, tam naleza se Medenna Rječjce, na pra,,
 weg Ruce; Wezmy tu Riečycu, a gdi k Žompu,
 nebo on ne gest hlboky, z/toho načerpag z/Ricycu,
 tu nagdess ty Zrna, ty su dobre w/Zlate: Proto
 30 mass ty Boha chwalitj a gemu dekowatj. Musyss
 pritym dobre Kresywo mitj, y take dosti Swetla.

⁷ Miesto je nečitateľné (pozn. red.).

Do Tater na Krywan w Handloch.

W/Handloch pod krywanom takto s/Pomocy
Bozsku hledatj mass. Ze Stareho Handla od
tych Znakoch ktere su gako Missy wykresane a –
neb vytočene, try pospolu gsu tam. Na tom
mjste

5

65.

mjste na Sahu Kůl zabyg, a na to klobuk
wlož: Gdi hore tym Potokem, co na Handel Žleby
Wodu brali, a ozyreg se často na ten Klobuk.
Kdy gjž prigdess tak daleko, že gjž nebudess mocy
wicz ten Klobuk wjdeti; Tam na tom mjste po
Praweg Ruce, w/Kosodrewjne, hledeg Dieru
Zaprawenu/: Nebo se zodwyhuge;/ nagdess
Dieru, gako/bys Koleso mohol do neg wpustit,
a do teg Diery na 12. Kolkůw Rebrjk wsta,,
weny, wlez do teg Diery, gako do Swetnjce, nag,,
dess Gracu železnu, Riečycu y Korytko Meden[n]e,
naber tam teg čerweneg Hliny, osyweg aneb
splakug gj, nalezness w/nj Zrna gako Bobky
Kramske aneb gako Bůb.

10

15

20

Jtem: Kossarysko bywalo v toho Handla,
tam odtud kde brali wssyckych Walachůw mo,,
hli počjtat.

K Zelenemu Plesu mezy Krywany.

θ

25

Hledeg takowu Kopu, pri ktereg Potuček hur,,
tuge, od toho Potučka, na Prawu Ruku, hledag
Dieru zaprawenu Skaljm bjlym, co se utluču, kdy

se zapravuge. Tam drahe Kamenj nagdess.

Item:

66.

Item: Hledag Spadek takowy newelliky,
5 gako po Stole Woda se po nem rozljwa: Dolu gduce,
od Krywanjka, zowe se do Zawratu, na ten Ka,,
men Woda pada, gako na dobru Okenjcu. Odraz
Wodu, a Kamen zodwyhnj, a hledag w/bjleg Hljne.

O Krempaskem Spis.

10 Pitag se od Noweho Tarhu k/dwum Zamkũm,
gednomu Gmeno Czerstwyn, a druhemu Nededza;
Potom do klasstora, odtud potom do Mestecka Lubow,,
ne, odtud do Krempach, a tam do Diery Piwničneg,
Prissedssj tam kde gest Krčma samotna w/doljne,
15 gjnače se gmenuge Krompachy. Cestu kralow,,
sku pomynuwssy tu Krčmu, gest Koryto aneb Žlab,
z/ktereho Kone napagagu, do toho Koryta wpada
Woda od Půl Nocy: Y pugdess tym Potokem wzhu,,
ru, až prigdess na Rowjnu, Tu nagdess wtym
20 Potoku cos hledal: Ber s/baznj Božj a nagdess
Rudu Rtutowu. A zase gduce od teg Krčmy do
Pjwnjčneg, a w/pol Krompachu gest Potok, a wy,,
chodi od Praweg Strany, tu беру drobnu Med gako
Hrach, ale neznagu, gest Zlato, abys se umel spravo,,
25 wat,

67.

wat a dowedowat. Proto zeptag se kde беру tu
Med gako Hrach. Potom se s Rozumem spravũg,

wedle toho Spisu. Fluviolus vocatur Wogkuwka.
Andreas z Holomucza, a Johannes Taboricza.
Roku 1562.

O Babe Hüre

Mons Baba.

5

In Sum[m]itate illius montis, est quoddam Ce,,
larium, in quo Thesaurus ingens est repositus:
Ab eo Celario Quercum quaere ad Occasum Solis,
et á praedicta Arbore, invenies Signum tale **Δ.**
Sub quo et in quo est Area: ,quae sub musco salis,
de Auro arabico invenitur, In eodem Monte
quaere Lapidem, ad longitudinem hominis, qui
dicitur Altare; De eo Altari cernitur Civitas
Žiwecz: In eodem Lapide Sculpta sun Signa, Ligo,
Stella, **☩. †. 2. N. ☿.** Stella **☿. X.** Ubi
demonstrat, vade recta infra, ad duor[um] Stadiorum
Longitudinem: Ibi invenies Pratulum, in quo
reperies sub Musco Aurum Arabicum. Ex ead[em].
Monte profluit quidam Rivulus Mala Opona,
et Bistra

10

15

20

68.

Bistra dictus. Perge ad medium Miliare, et
invenies Quercum, in eadem Rotam insculpta
et Manum hominis. Vade quo Manus ostendo
ibi quære sub Musco, Sepem de Taxo supra tres
Pales: Sub eodem Sepe invenies copiam fulvi Au

25

De alba Orawicza.

Transiens Fluvium, praedictum Signum
primum, Montanis earum in Aqvis secundum
Petram quadam, quae eadem Culina Montanista,,
5 rum habebatur: Tertium Signum Abies, duarum
Sumitatum, in quibus Capita hominum sunt in
Sculpta, juxta eundem Montem. Quartum Sig,
num Fons emanans de praedicto Monte. Ema
nant vero duo Rivuli vel Fontes, in una parte
10 Montis Orawiczae, et ex altera parte Duna_gecz.
Ex utraque parte Montis, guæ é vicina Clicovij
Oraviae erupuerunt aurum copiosum.
Fabianus Nithensis, et Petrus Wratiska,,
viensis, Cognomine Tuhy.

15

O Bileg Orawicy.

Pitag se do bileg Orawy, do kterej kdy prigdeš,
Hledeg

69.

20

25

hledeg stare Banjska, aneb Bane, potom gduce, nag,,
dess Kamen, pod kterym gest Sstolnice Banska.
Tretj Znamenj gduce ku Hory nagdess Gedlu,
od dwuch Wrchoch, a na te Gedli wyrite dve
Hlawy Cžloweči; A potom k/teg Hore hledeg čtvr,,
teho Znakú Studinky, z kterych vychodj dva Po,,
tučky: Z gedneg Strany nazywa se Orawicza,
z/druheg strany co teče, gmenuge se Dunagecz,
z/obydwuch Stran teg Hory, ktera gest nagblizssy,
Orawicza, tu hledag Zlata. Tu sem ga bral Fabian
s Towaryssmy swymy, Pred Spisowanjm, nalezl

to, co mne povedel knez Walentinus v Brně,
kdy mel vmjrat. Tu ber, a na Chudych nezapomjneg.

O Hore Baba.

Na teg Hore gest Pjwnjca, w/ktereg su welicy
Pokladowe schowanj. V teg Pjwnicy hledag na Za,, 5
chod Slunce geden Dub, na kterem Dube gest wy –
kresane Znamenj takoweto: **Δ**. A pod tym Znakem
položena gest Skrjna: ktera gest prikryta welikym
Kamenem, gako Bolwanem Solj, a pod/tym nagdess
Arabske Zlato. A na teg Hore, hledag Kamene na,, 10
zwjss Czloweka, stogjcyho na spůsob Oltara, wlez
na/ten Kamen, a uzryss s/neho Mesto Žiwecz: Na
tom

70.

Na tom Kamenj su Znaky tyto: **z. † z. n.** 15
∞.Σ.X. A kde ta Hwezda ukazuge, gdi pro,,
sto na dwoge Hony, nagdess tam Lučku, tam hledag,
pod Mochem, a ber z/baznj Božj, a na chudych ne,,
zapomjnag, gest Zlato gako Pohanka. etc. Confer
cam antecedenti. Pagina. 67. 20

Alia Descriptio de Monte Baba, con,, cordans cum praecedenti A[nn]o. 1551.

Ptag se na Babu Horu, a kdy prigdess k/neg,
nagdess na neg welmj wysoku Piwnicu, w/ktereg su
welke Poklady. Kdy od teg Pjwnjce prigdess, nalez,, 25
ness dwa Duby rowne na Zapad Slunce, tu nedaleko
gest od teg Pjwnjce Gezero, z/ktereho Gezera gde Wo,,
da, na krjž: A podle tych Wod, ktere z/toho Gezera

teču⁸, podwyhnyj Moch, a tu nagdess čos hledal, w/ –
ktereg gako Pohanka a druhe wetssy. O teg Pjwni,,
ce powedel mi Knez Antonius z Brna, ležjcz na
Smrtedlneg Posteli, že to bral za mnoho Let, to ber
5 z/baznj Božj. Item: W/teg Babeg hore gest
Kamen na Czloweka wysoky, podobny Oltarowy,
z/toho Kamene, widet Mesto Ziwecz, a na tom/ka
menj gest wykresany weliky Krjž a Sedlo. Tu aby
wyrozumel

10 71.

wyrozumel. s/teg strany co Sedlo ukazuge, gdi na
dwoge Hony, tam nagdess Lučku, a na teg Lučce
Moch. Pod tym Mochem ber z/baznj Bozj. Y wlez
na ten Kamen Oltarny, a pozorug welmj pilne,
15 rut Kamen nadŭl ku Polskeg, na kteru Luku ten Ka,,
men padne, gdi tatam, a podwyhnyj Mochu, a tu se
Z/rozumem sprawŭg, a ber z/baznj Božj.

O Kizsoweg Hore Spis.

Z/teg hory vychazegi dwa Potoky: Gdiže pro,,
20 stredkem tech Potučkov na gednu Milu, až nagdess
wyrezane Kolo a Ruku Czloweči: Gdiže tam, a hle,,
deg pod Mochem Branicze na trech drewach, po,,
loženeg: V pozdwyhnyj tu Branjcu, a tam hledag, za
tym nalezness co sem y ga nassel po Spisowanj
25 Fabianus Nithensis.

⁸ V rukopise prepisované „č“ (pozn. Kosová a red.).

Pod Tatry od Dunagca.

Pitag se o Zamku Orawskem, odtud' do Twr,,
dossyna, potom do Trsteneg, od Trsteneg pres Ho,,
ru na Dunagecz k Mentussowy Ssoltysowy, po=
tym od Mentussa pres Borowu Horu, pod Tatry, 5
gest tam gedno Bahno. Kdy k/tomu Bahnu prigdess,
rozumem se spraw, a to Bahno prowraceg na obe
Strany,

72.

Sgrany, nagdess Zlato, gako Smola černe. A 10
kdy geg rozbygess, tu uzryss, cos žadal á hledal.
Ga Šebastian z/Litomyssle z/swymy Towaryss,,
my wartowal sem. On ten Mentuss dobre
wye, a urobyl sem na tom Wrchu, na Znak Wychu,,
swymy Towaryssmy, kdy by kdo ssel, mel sem tu 15
Wyechu nadol zrutiť, aby se meli do Zbroge. A
gak naberess, po try razy, mužess z/toho Pana
Boha chwalit, a Chudym udelowat.

O Rabčy Spis.

Huic Similem vide pag: 27. 20

Za Rapčžu gest geden Wrch aneb Huorka,
ktera se zowe Kaminesnicza. Prigduce tam k/teg
Hůrce, rozumeg gako se mass spravovati, abys
toho leda Chlopu nezgewyl; Tu zrozumeg vedle
toho Spisu, nebo tych wecy rozumne hledat musyss. 25
ledagako samy neprigdu, nebo se tych wecy ne vždic,,
ky da bratj, toliko kdy ten čas prigde, w Roce ge,,
den Mesycz, a potom gak Mesycz winde, a_neb
myne, mužess tam nechodit, a čas darmo neu,,

tracat, nebo nicz nedostaness: Ale ga sem tobe pr,,
we powedel. Podtym Wrchem su Potoky, a tye
Potoky gmenugi se Kamesnjca, w/tych Kamesnj=
cach

5

73.

cach w/každem Potoku, kdy bude o Swatym Jane,
nagdess Kůle, gedne černe, druhe brunatne, tretj
zelene, gjne hladke, gjne rapave. A kdy gjch roz=
tlučess, nagdess w/njch tech časůw Zrna Zlate,
10 gako Wagcowy Zlutek, druhe gako Bůb, tretj
gako Hrach, gjnsse wetsse. To powedam pod
Prisahu, že naglepssy kdy Pssenjca kwjtne. Tuto
mass pewny Wypis skusseny, odemne Jana
Zemanka, toljko pamatug, že kdy ten čas mjne,
15 ne nagdess nicz. To pewne wez daleg abys
rozumel, gsu ty Kamenj, gednj gako dobry ssaff,,
lik, druhe gako dobry ssechtar, gako Hlawa, gako
Pest, gako Huse Wagca: Nebo toho tam w/tych
Kragoch neznagj. A tento Kunsst pri_nesseny
20 gest zzeme Wlaskeg z Bononiae od Pana Fridri=
cha z/welkeho Glogowa. A to zlato wyšsseg
a wetsseg Ceny gest, nezli Zlato Uhrske, to pewne
wer, gjnače nemass. A dalit Pan Bůh toho dogjti,
nedag se Chlopom wodit tam, y sam toho k Panům
25 ne_nos, toljko do Moravy, tam tobe Sprawedlivost
urobia, Toho Kunsstu Chlopu neukazug, ani ne_
oznamůg: Nebo ten Kunsst gest negwetssj krom Al=
chimij. Ten Mesycz S[wateh]o. Jana, wssyckni Pokladowe
anebo Peneze wystupugj. okrom krusscůw.

O Prednicy.

Pitag se na Wodu Prednica, prigducz,
 do Prednicy, tu se Rozumem sprawũg, a podle
 Spisu gdi k/teg Prednicy, a traffiss k/maleg Kopnj. 5
 To mass Spis druhy, a skusseny bezewsseho
 ffalssu: To wprawde powedam; Nebo wjm, že
 Božjch Darůw nepreberu, any Sweta neprežigu
 Gsu w/teg maleg Kopnj Kůle gako Ssaffliky,
 druhe gako Hlawa, gjne mensse, rozbyg ge kdy 10
 Pssenjca kwjtne, Ale to wetz, kdy na tebe na ten
 čas Strach djwny pustj, nicz se nebog, nebo to
 gest Skarbnik, který Strachem odehnat chce:
 Wssak kdo se nebogj, nicz mu učjnit nemůže.
 Ale abys odehnal, zaklnj ho Gmenem Božjm, 15
 Tu w/tych Kulach, tu w/tych Kulach nagdess Zlato,
 gako Wagcowy Zlutek. Tu ode/mne Jana Zeman,,
 ka, gest zprobowano. kdy ten Mesycz S[*watéh*]o. Jana
 pomjne, potom tam nechod, až gest na druhy Rok,
 mužess tam gjtí. A[*nn*]^o. 1525 20

Pod horu Duben v Žiljny wedle Wahu.

Pitag se ku Wode Gmenem Wah, wysseg
 Mesta genuž Gmeno Žilina, a zatym Wahem
 gest

gest geden Wrch gmenem Duben, pri tom Wrchu
 s Rozumem se sprawũg, a wedle tohoto Spisu
 chod. Podle tohoto Wrchu gdi, až prigdess na

Wes, gmenem Nedeza, konec toho Dubna,
w Rolj gest Sstolna, a w neg Kamen wyssnoweg
Barwy temneg, kteremu Kamenj Gmeno Cal,,
dus, kdy odwažiss wjce než Loth, dadj f 12.
5 čerwenych, prines kemne Zemankowy do Tessjna⁹.
Anno 1527.

O Lužnem Potoku.

O Lužnem Potoku mezy Turany a Sučžany.
Prigda od Turan do Sučžan pres Lužny Potok,
10 prigducz k/tomu Potoku, gdi tym Potokem wzhu-
ruž k Rastokam: Nagdess pod tym Bučkem Grace
a Pantoky: A na tom Bučku Znamenj mass ta,,
koveto: †.P.Tu nagdess Zlato gako Pohanka,
Gestlj newerjss, ulap gedno ho Pstruha, nagdess
15 w nem Zlato, nebo sem Zachariass tu bral, a tu
sem se držal w SSkole Sučžanskeg, a dobre sem
se choval y Kompanj. A gak mi nestačylo,
tehdy sem zase nebral, a do kremnicze nesl,
Panu Wolffowy.

20

76.

O Pjwnjčneg na Krempaskem.

Confer: pag. 66.

Ptag se z/Kežmarku do Podolince z Po-
dolince k Lubownj, z/Lubowne do Krempach,
25 z Krempach k Piwničžneg. Prve než k Pywnič,,
neg prigdess a dochazetj budess, Krčma w Půl
Krempachu ležy, na Česte: Mjnucz pak tu Krč
mu w Půl Honůw, nagdess Koryto aneb Žlab,

⁹ V rukopise prepisované T. (pozn. Kosová a red.).

co z/neho Kone napagegj, a od Půl_Nocy do
toho Koryta Woda vpada, Gdiž tym Potokem
hore, až prigdess na Rowen, a tu nagdess w/tym
Potoku co sy hledal, ber z/baznj Božj.

K Petj Plesum.

5

Když prigdess na Wrch, techdy vzrjss pet
Plesa: Pust se dolu, a pregdi podle nagmenssijho
Plesa, na Polsku Stranu, Gdiže tu Doljnu která
gest proti druhemu Plesu na Polsku Stranu,
Nebo gest welmj Kamenista Doljna. A gestlj
chcess, mužess hned od Wyssnjho Plesa giti k=
Vrchu, a když prigdess k Stenam, tam w/teg Do –
ljne, hled hore, w/samem Kute, vwjdiss mezy
Skalamy

10

77.

15

Skalamy gednu Žlabynu, gest gakoby Skaly
bilj roztrhnute, a tam w/teg Zlabyne, gest dra,,
he Kamenj, genž slovu Granaty, a gest tež pri
nem Zlato. A to musyss s Pilnostj hledati,
nebo ho zaprawugj. Ber s/Baznj Bozj.

20

Do maleho Trnowca.

Ptag se do Trnowečžka maleho: Kdy tam
prigdess, gdiž na Horu tjm Riglem, co ležj w –
samem Prostredku, hled welmy pilno na Swato=
Jansky Kostol, a gestlj to Mjsto vwysjss, aneb
unjžiss, Kostola neuhlidass, než gak ze sameho
toho Mista uhljdass, hledeg na tym Miste
Sstolnu zaprawenu, nagdess w nj Rudu zlatu,,

25

welmy bohatu. To užjweg s/Baznj Bozj, a
Potrebne Lidi na Pametj meg.

O Holicy nad Brúnowem.

Confer: pag: 22. 26, 27.

5 Ptag se kde gest Wrch Brúnow: O Wikar,,
to wecz nedaleko gest ten Wrch, z/Kubach kdy pri –
gdess do Krawian, tu gest ten Wrch, kteremu
Holica rjkagj, nad Brunowem ten holy Wrch,
tu mass

10 78.

tu mass ten brunatny Krysstal y čerweny,
w/tom Potoku, gemužto Gmeno Brunow,
naprotj z druheg Strany gest Wes Sstrba,
Než se s/Rozumem spravũg, w každyd tym
15 Potoku, co od teg Holj gde, hledag, nagdess
tam to Kamenj drahe y okolo toho wsseckeho
Wrchu, nagdess Potočne Zlato, nektare gako
Hrach, gako Pohanka. A gestli/bys chtel giti
do teg Diery, kde беру brunatny Krysstal,
20 tam nagdess to Kamenj drahe, gemuž slowu
Topazius, Ametistus, a Rubin, rozmagj=
tych Barew, brunatny, čerweny a zeleny. To
brawal Nicolaus Hustopecky, A[nn]o 1562.

25 O[d] ostreho Wrchu na Bobrowecz.
aneb Bobrowiczke Hole.

Když vwidjss Siwy Wrch, od toho Wrchu
ptag se na Dluhy Vplaz, co se držy na tu Stra,,
nu do Galowce, gdiž na Hũru tym Riglem,
a kdy tam prigdess, nagdess tam gednu Skalu

weliku gako Dom, a gako sstit negaky, protj
teg sameg Skale nagdess Gank zlaty y strjbr,,
ny.

79.

ny. Než abys rozumel, ležj po Priečky pres 5
Garek, na tegže doljne, zegdu se try Garky,
geden od Siweho Wrchu, a dwa od Homolky.
Abys pak rozumel, kdy prigdess mezy Garky,
gest gedna klada stara, ležj popriečky na
Kročag, tam nagdess zapraveno po čem chodiss. 10
Ber a na Chude nezapomjnég.

K/Rozpadljne na Ostry Wrch.

Confer: Pag: 2.

Musyss mitj swedomeho Čžloveka, aby
byl Swedomy na Ostrem Wrchu choditi: Gak 15
te priwede k/teg Rozpadljne Skale: Nekdy Wlassi
chodjwali tu Rozpadljnu, ale gjž nemůž, nebo
Hrom roztresknul a odrazil; Ale gak prigdess
k/teg Skale, musyss se hnut na Půl_Nocy, a obgjtí,
až zase okolo prigdess protj tég Rozpádlnje¹⁰. 20
Pohled welmy pilne, nagdess neweljke Gezero,
čerwe_na Woda w/njm gako Krew, od toho pak
Gezera, na try kročage, neb na čtyry, gest Row –
ninka, otewry, a tu nagdess Zbožj Pomocy, gako
Pssenjčne Zrna, nektère wetssj, tu ber z/baznj Božj. 25

Do

¹⁰ V rukopise opravné na „Rozpadleg“ (pozn. Kosová a red.).

Do Ostreho Wrchu na súchu
Silnjou. Confer: pag:¹¹

5 Dowedŭg se od Orawy na Bjlu Skalu,
od bjleg Skaly gdi na Prawu Ruku pod Siwy Wrch,
od Siweho Wrchu pregdess Rikliky try, až prigdess
na čtvrty, pregdi y ten; pressedssy y ten, gđj tym
Dolkem hore až na Suchu Silnjou, až prigdess
pod Wrch pres kosodrewjnu na Prawu Ruku,
10 až wen z Hory, nagdess tam gednu Swrčynu,
ktera ge wysse wsseckych Hor k Wrchu: Na teg
Swrčjne nagdess try Wrůby wytate. Priteg
Swrčjne gest Skala, co ta Swrčjna na neg wy=
rostla, na Kteregžto Skale su Znamenj **x.82**
15 Mesycz a Ruka wykresana: Ale Mochem to
Znamenj prikladagj. Potom podle teg Skaly,
a Svrčiny wjžsseg, gest Močarjinka, co Woly
z/neg smrkagj Wodu, a okolo teg Močarinky,
y z/wyssneg y z/njžneg Strany su Chodničky¹², a
20 pri teg Močarjнке aneb Studnicce, gest kosodrewina
na Boku gako Koleso obtočženo, že tam Woly nemohu
prigiti na to mjsto. A ta SSachta w/teg Kosodrewjne
gest zapravena, podle teg Swrčiny a Močariny,

na

25

81.

na wrchu Mochem, potom Kamenjm, zase Mo,,
chom: Potom na spodku gest ssyroky Kamen,/kte,,
rym wssecku u Gamu zakladagj: A kdy ten Ka,,

¹¹ Číslo pag. nie je uvedené (pozn. red.).

¹² V rukopise zvýraznené (pozn. Kosová a red.).

men od_walugj, tedy ho o tu Swrčjnu opjragj, co
ty try Wruby su na neg. To kdy s/Pana Boha Po,,
mocy nassel sy, ber z baznj Božj, a na Chude ne,,
zapomjneg.

O hljnenem.

5

W Liptowskem Widjeku, do Gjrika Melan,,
tricha z Brna a Mikulasse z/Kamnjcz, ptag se
do Turika, do Hory, genž slowu Hljnenem, á
tam prigducz pod Tatry, Vplzysko tu nagdess
Goldt=Stein ber s/Baznj Božj

10

O Lubochnj.

Chod pod Horu Lubochne, až prigdess pod Klak,
tak tu horu zowu Klaky: Pod Klakem gest Doljnka,
a w/teg Dolince su Brezy y Osyčina, gest pak Stud,,
ne prikryta, a nad nj Swrčjna sucha, na kteregžto
gest mnoho Liter, w/teg Studnj nagdess Cinobr,
Tu ber s Baznj Božj. A naproti tomu z/druheg
strany, gest woda welmi čerwena, a zda se gako

15

Cesto,

82.

20

Cesto: Tu se s/Rozumem zprawũg. Wstawsse
w Rybar Polj, v Hoffiara Pana Mesta toho, att
pokaže z/Lubochne, k/teg červeneg Wode, nenj –
weljka; Neodchazeg malo wicze než na Sahu,
a zase do Zeme w/Pada: Po znass Robotjsstě
gest Blatem zadelane. Tu nagdess, počems
chodil; Ber s/baznj Božj. Quid? quicquid?

25

E Cinnabarium ex ~~et~~ et ~~et~~, et est rubri/Coloris.

Dreck ist mist Speck:
sagte der Liebr Eulenspiegel

O Hore Lubolské.

Chot hore Potakem Lubolskym: Nad Ho,,
5 ru nedaleko pod holu: Potom pregdi ten Potok
na Prawu Stranu, gdj bokem pod hole, pohlednj
pilne, stogj wisoka Skala, a pod tu Skalu nje,
gest Prepadlina, do Zeme, gako Stena, tak hlu –
boko, že Gedlj¹³ za _rostle swrchu stogj: W/teg Pre,,
10 padljne ta, aby sy se s Rozu _mem spravowal
a to s/pilnosti nasledoval. Kdy prigdess kte Roz:
padljne, pred nj nagdess zarostle Pecky: kde sem se.
ga zpustyl Nicolaus Hustopecky. Gduce pak
tym Chodnjkem, nagdess na tom Chodnjku Kamenj
15 Žaby _coweho, rozby, nagdess Kulky w/tom Kame,
Nj

83.

menj gako Holub _yce Wagca; A w/tom Prepad,,
lisku gesste wetssj a lepsse, ber z/baznj Božj.

20 O welkem Trnowcy.

Gdi na horu tjm Chodnjkem, kterym Ko,,
ne na Hole honj a wodj, hled welmy pilne gak
pugdess tjm Chodnjkem, su dwa Krjže, gedem proti
druhemu wyrubany, podle sameho chodnička;
25 Gdj od Krjže po Praweg Strane, treffiss do Zlomu,
nagdess tam Potoček maly, časem gednym sležy [?]
Nedochazag toho Chodnička aneb Potočka na čtyry

¹³ Prepísané (pozn. Kosová a red.).

Kročage, aneb na Pet, gest Skala gako Pec, nižje
 teg Skaly gest Gama a w/teg Game strčy Kůl,
 malo gehu wjdeti: Tu gest Stol na zaprawe,,
 na nj byla Branka Smrekowa, ale se gjž
 polamala: Gest Ruda Wyssnoweg Barwy, 5
 a zelena, welmy bohata. Pakliby nemohol
 treffiti toho Kolu; Na te Skale su dwe Gedle
 state, krjžem ležia na neg, tu ber s/Baznj Božj.

Ku Trom Turnom za Hrabyssecamy,
 a za Pusty Klasstor. 10

Anno Domini. 1575. ode/mne Johannesesa
 Soboslawskeho, Waclawa Čzecha, Žyakowicza
 Bendika

84.

Bendika, Martina Čurka, a Gjrika zPodhradi 15
 do trych Turen. Od Swateho Mikulasse con,,
 sequenter itur Regia via usqúe Strbam, od
 Sstrby do krawyan, zkrawyan do Kubach,
 Z kubach do Hranownicze, odtud pak gest Ha,,
 mor w Polj, a protj tomu Hamru gest Chodnik, 20
 k Wrchu na Prawu Ruku: Drž se tjm Chodnjkem,
 tym Grűnem wssecko k/sobe, treffiss na Znaky,
 try Wruby nekoljkkrat, až windess, uhljdass
 Krjž wykresany: Predcy se drž k/sobe, až prigdess
 k Klassteru Pustemu. A když k Klassteru prigdess, 25
 tu se z/Rozumem spravűg, a podle Spisu tohoto,
 gest Chodnik na Prawu Ruku do Doliny, tam
 hled Dieru pod Zapoljm, wegdi do neg, a ber
 hljnu Siwu, a čerwenu prawe w/samem Zatku,,
 teg Diery: Zlez do Doliny k/Potoku, a zmywag, 30

tu nagdess Marcasit y Zlaty Splok, to ber etc.

O druheg Diere, tamže njžeg teg Diery,
gest druha Diera, w/teg se tez z/rozumem sprawug,
wegdi do neg, a gak prigdess, tam su try Diery, po
5 Praweg Strane w/boku hledeg, a ber hljnu čer,,
wenu

85.

wenu a nos k Potoku, a wysseg Diery, tu mass
co sy hledal a zadal samotne, ale rozumeg,
10 tye letne nezamjteg, ale roztlučz gey, y wyssag,,
dũg, budess mitj z/toho Ssljchu Zlato. Tu ber z/baz=
nj Božj, a na Chude nezapomjneg, a vmeg se
sprawowati, neb mass tam wždicky Lidi: Pro,,
tož sprawũg se vedle meho Naučenj.

15 Jtem: Gduc za Pusty Klasstor z/hrabussicz,
do Dopssyneg Chodnickem, /: Za Legls Brunem,
gako se do Prwnjho Glaczu lapagj Chodnickem¹⁴:/
hledag na Prawu Stranu, nagdess tam čerwe,,
nu hljnu, a wny pekny Žlty Marcasit, To na,,
20 ssedssy, prineske mne k Jankowy Zemankowy
do Tessyna, zaplatjm tobe, co Waha donese.
Gestlj bys pak ho chtel probowati, wezmj toho
Marcasitu, priloss k/nemu tretj dil Mosazu aneb
Medj, a polož na Probu, gestlj ze ostogj, bude z/neho
25 čiste Zlato.

Item: Nedossedssy Klassteru, su try Stud,,
njce, hled že w/ktereg nagdess Zeleny Pisek, kopag
tam, až do Podesswy/: ad Staturam homi_nis :/
nagdess tam Pramen Zlaty gako Prst, ber z/baznj Božj.
30 Jtem: Pod

¹⁴ Správne Chodnickem (pozn. Kosová a red.).

Item: Pot tym Klasstorem pustym, gest Piw=
 nice, w/teg Piwnicy gest mnoho Skarbůw,
 Z/toho klasstera zapravenych, Než se z/rozumem
 sprawůg, kde mass otevrjti, tu gest na tom mjste 5
 Zasadzena hrusska, gestli/bys chtel pod tu hrus,,
 ku kopati bys musel, tu bys nassel.

K hore Strčanskeg.

Prigda na Wrch Hory, tu nagdess rozde,,
 lene Skaly, gakoby otesal Skalu Wrch Holj, gako 10
 Swetnjčku, tu se z/Rozumem sprawůg. Wegdi na to
 mjsto, prohlednj a hledag, nagdess dobry Požytek
 za Swrčjnu, a na neg gest Znamenj X. w maleg
 Doljnec, Musyss mitj Swetlo, aby sy se z/rozumem
 spravoval, gsu tam Diery try, gedna gest pri sa,, 15
 meg Skale, tu nicz nenj; Druha konec teg Ro,,
 wienky aneb Skaly, tu take nicz nenj: Ale w/teg
 ktera gest Prostrednj od Liter, tu gdj do Diery, a
 Swetlo pilne warůg, aby ho Woda nezahasyla,
 ktera kapka ze Skaly: Gak to mjsto mjness, gdi 20
 daleg, vslyssyss, an Woda hlučy, gdj k/Potočku, neb
 Woda tak ze Skaly bežj, žeby mohol Mljn mletj:
 Tu

Tu hned budess mitj Pokussenj, ale se nicz nebog, 25
 Boha nasledug, gmenugj ho Stočžek. Mezy tym
 Stočžkem hore doljnu, tu hledeg s/Pilnostj, cho,,
 djcze tym Potočkem, wywjragu čtyry Studne,
 a w/každeg nagdess Bukwjcu w/černeg lupjne,

ale naglepssy pod samym Wrchom nagdess,
gako Orech, gako Bůb. Segmy Lupynu z/neho,
budess mitj dobre Arabske Zlato. Abys ro,,
zumel, nemass tam gjnych, než tye čtyry Stud=
5 ne, aneb Obnoze, které tam wywjragj, tych ne,,
mužess chybit, krom aby te Bůh trestal.

Na Stary hrad.

Když prigdess k Staremu hradu, gdj
podle Wahu Chodnjkem, a prigdess na Luky,
10 protj Wrchu hory, Pada Woda Potok z/teg strany,
od Stareho hradu na tye Luky, gdj hore podle
toho Potučka, prigdess na Salasse na Rosstoky,,
Když pak prigdess k/tym Rosstokům, tu pilne po=
hlednj, abys nechodil na Prawu Stranu tym Po,,
15 tokem, ale deg se na levu Stranu, od Zamku Sta,,
reho hradu, prigdess tjm Potokem k/gedneg wysokeg
Skale,

88.

Skale gest gako Stena na, y wypada z/teg Skaly
20 ten Potok, po Kůre gedloweg, wegdj pod tu Ska,,
lu, tam nagdess Čžekany dwa, Graczu, Korytko, tu
nagdess Rudu, gest pri nj ~~o7.4.72~~ tu sem
ga bral Andreas Klobučžky, Martynus
Zrolla s/Martinem z Tjžiny. Anno 155.5.

25 Na Lipowecz.

Gdi, prigdess do Lipowca, pteg se nektereho
Čžloweka, at ukaže tobé Chodnjk, co gest ten
Wrch nagwetssy, a wyżssy nad Lipowcem, za
tym pak Wrchom gest Luka, a na teg Luce gest

Nicol.	Baryna, a w/teg Baryne gest čerwena Woda, a stogj w/teg Baryne welky Rakytowy Ker, tu se pak rozumem zprawũg. Probug, nagdess ne,, ktere Kulky, gako Liskowe Orechy, nekte ga= ko Hrach, nekte Mensse v ssupine, roztluč, a budess miti ryze Zlato. Tu sem bral podle 1/ Spisu, Syadeczky a Waczlam ¹⁵ Kožussnik z/Kra: loweho hradu, a Pawol Thaiz z Mita Zeme Čžeskeg. A[<i>m</i>]º. 1558.	5
	Na hran	10
89.		
	Na Krawansku Holicu. Confer: pag:	
	Ptag se od Soboty do Mestečka Hranownjce, a doptaweg se na nekterého Čžloweka, ktery,, by wedel Potok, ktery lezy pod Wrchem, genž slowe,, we Holjca: W/tom Potoku hledag, nagdess ne,, ktere gako Hrach, gako Pohanka; Gdj do Diery, ptagjce se kde brunatny Crysstall беру, tu nagdess Kamenj drahe, genž slowe Topazius, Ametistus a Rubin. Y take pod tym Wrchom w/tom Potoku, genž slowe Holjca, nagdess to drahe Kamenj rozmanitych Barew. Gest gjste, ga sem bral Nicolaus Hustopeczky. Na protj tomu Wrchu, gest z/druheg Strany Wes Sstrba, Pregdi pres Most od Noweho Trhu k Potoku čer,, nemu, ten od Tater gde, gdi s/nim až pod Tatry, wzhuru: Tu rozumem se zprawũg	15 Motowidlo 25 Pletkar

¹⁵ Správne Waczlaw (pozn. Kosová a red.).

¹⁶ Motowidlo Pletkar na margu (pozn. Kosová a red.).

¶ Pica et Garula unum et idem est 7
Strelil od Holicy až k dunagcy, dobra
to gest lharska Russnicza.

90.

- 5 Na Klak. /: Fačžkow.
- Dowedug se, kde/by negwjžssy Wrch,
a pod tym Wrchom gest w Studnj wywalene
Kamenj welike, a gest na Kamenj Hic est,
wykresano, tu se z/rozumem zpraw, a podle
10 tohoto Spisu; Mužess tu Wodu zastawitj,
a Graczu mjsseg sem v tam: Potom zpusticz
gednucz tu Wodu, y nagdess Kulky gako O,,
rechy Liskowe, nektare wetssj aneb menssj,
a gest gako Med. A pakli/bys chtel do Diery
15 gjtj, gest gich Pet. Abys pak wedel ktera gest
naghlubssy, hučžy w/nj Woda, tu za tu Wodu
nagdess gesste lepssj ale že otupno; Y w/gjnych
Dierach, ale gest pri nj Kisz. W/teg Dire neg,,
hlubsseg gest tento Znak  tak y Nož,,
20 njce. Gest[lj]/bys pak nemohol utraffit, gdj
na S[wateh]o. Jana den, kde Slunečko udery z/teg Stra,,
ny, tu gest Diera, skrze nj do teg Sstolnj, prig,,
dess kgedneg Wode, gestlj nenj lawky sedem
Kročegůw, tam nagdess Kamen ssyroky, na
25 njm gest značeno Logem: (aneb Nožnjce:)
tam

Tam gest Zlato gako Bub, gako Hrach, gako Tyly
 Nože: Než wartug na Diere, nebo gjni chodj
 Hawyarj. Potom na Wrchu Pokuska bywa,
 Ale Boha nasledŭg, on pomuže. Tam gest Woda 5
 weljka, wezmy Paljcu, a s/nj merag gak gest
 hluboka, a tam dawa se brat do Morawy.
 Tam ber z/baznj Bozj, na chude nezapomyneg.
 Mužess probowat y w/rausucy, takto se zda w/te djre.
 Gjny na Klák. 10
 Z hradissta vydany.

Gdi od Zamku Lietawy, prigdess k Ragcu,
 odtud k Fridwaldu, odtud ku Klaku. Sau try Wr,,
 chy, geden od Nemeckeho Prawna, druhy Holy Wrch,
 a tretj nagwyzssy. Tedy z/teg Strany od Ragca, 15
 nedaleko, gest Studnica; Ale sme gj Kamenjm
 zawalili: Welky Buk tam stal, gest na njm Zna,,
 menj 𐌺𐌹𐌸 gak traffyss k/teg Studnj, wy,,
 rucag to Kamenj, nagdess w/neg gako Bŭb,
 gako Liskowe Orechy w/čerweneg sskrupine: 20
 Roztluč, budess mitj dobre Zlato. Tam aby ste
 sslj do Sstolnj, od teg Strany od Nemeckeho Praw –
 na: Tu sem ga Iwan služil, a Lidi sem widel,
 Potom

Potom sem nabral po try Krat, y nechal sem
 tuže Službu, a odssedsse kupil sem nowy Dŭm.

O malem Rasuczy.
Confer: pag: 18, 19. 20.

Když prigdess¹⁷ pod maly Rasucz, hledeg
z/teg Strany od Wychodu u Slunce, tu nagdess
5 na Dube wyrezane Znamenj, které sme wy
rezali tako veto: **C** anebo že půl Mesyce.
Gdi protj tomu Znak, tam bywa trava weli,,
ka, až prigdess pod Zapole, tam su na Mezy dve
klady dolu Kopcem /: snad Koncem :/ pod Ka,,
10 menem zd_laweno z hljnu anebo Mochem: To
odprav, w/tom Kamenj gest gako Hrach, gako
Bub, hledag takowy Kamen gako Žernow.

O Welikem Rasuczy.

Když prigdess pod Rasudecz, kde bywala
15 Konečžneho Gasspara S/parnjce Salass: Gdi
od Salassiska k/teg Strane od Powaža, až pod
samy Rasudecz, od teg Strany k/Wychodu **O**ce,
bokom

93.

Bokom ležj Sstolna, a tu stogj Smrečžina, na
negž Znamenj toto: **I.N.R.I.** Abys pak –
wyzrozumel: Gest Skala wysoka Wrch Rasudza,
Tu nagdess Zrno gako Hrach, gako Bůb, y wetssy,
tu ber. A gest take y Hlina Lazurowa, Barwa
25 červena y Žlta, gest w nj Strjbra dost. Bez
ssnůry nemuže se vchazeti. Než pozastav á
rozmysli se, nebo rozljčnj Spisowe su o nem, o tom

¹⁷ Koncové ss (š), pôvodne asi zapísané ako ž a potom opravené
(pozn. Kosová a red.).

Rasudczy, že gest y gjny Znak, na gjnych Smreči,,
nach ✕ pri malem Oplaze, musyss mitj hogne
Swetlo. Než že su try Diery: Prwnj pri sameg
Skale, a tu nicz nenj: Gest druha koneczech Rowen –
ky, y tu take nicz, nebo koneczech Skaly, tu rowne 5
nicz nenj: Než w/teg, ktera gest Prostrednj, na
protj tech Liter, do teg wegdi, a Z/baznj y Požeh –
nanj Božjho ber. [: Indictiu hledeg pilno :]

Rjkagj o Ssteffanowem Salassy, než y to
opatr, gako holbu wykresanu Skalu, a hore a,, 10
snad na Kamen se chodi, nebo Chyr gest od dwuch
Morawčykoch, že take tam chodjwali, takže po
druhem raze, gestit k njm mluveno, aby tretj
krat

94. 15

krat tam nechodili. W/tom gedem wybral se, a
ssel po Ostrbe, takže y nabral: Než wen wy,,
chazegje, Nesstestj na neho pripadlo, že se zabyl,
a tak gehu Towaryss nagaty bywsse, od gehu
Manželky, aby toľjko prinesl Hlawu gehu, žemu 20
da Tolaruw 200. kteružto y nassel a prinesl:
Y tobolky obydwu naplnene. Než w/nj w/teg
welkeg Diere, musy po Lawicy giti, a opatritj,
zdaliby nebyla hnĵla, a zprahla, obawatj
se, aby nespahl, a Wodu neutronul mezy Skaly, 25
dowedug se Parnicy z Lačneho na koncy
messkal, aneb gjneho, kdeby kostj Człowečy
boli¹⁸ nassli: A tak naproti tomu snadno nag
dess s/Pomocy Božj

¹⁸ V rukopise „y“ prepísané na „o“ (pozn. Kosová a red.).

Gjna na Rasudecz¹⁹.

5 Wrch mezy Oravu a Powážjm, kdyby sy chtel
hledati, musyss opatrne Choditj, nebo su zu,,
ffalj Lide. Pod tu Horu mass tu dobre, žeby
mohol chowat mnoho Kragjn s/tym, aby pak
se neumel spravowatj, kdibys mohol nagjti
Czloweka takoweho Pobožneho, ne každemu se
Zwer, a zwlasste w/teg Kragjne, kteriby tebe
tatam

10

95.

15 Tatam dowedl pod Rasudecz, tak ho onj gmenugj.
Gest gedna Dedina Biela, ale su w/neg obi,,
čegnj Lide, kdyby te tam dowedli. Hledeg od
teg Strany od Wychodu Slunce gednu Studnu,
nad tu Studnu hrube Buky dwa, na tych Bu,,
koch wyrezano DEo gratias, tu w/teg Stud,,
ny w/Potočku hledag, tu nagdess Bukwjce, ber
s/Baznj Božj A tomu kdo te tam dowedl, to
mjsto neukazug, chcess/li mitj Požehnanj.
20 Jtem: Gdi nižeg, nagdess Swrčjnu, a na
teg Svrčjne Znak takowy ☒. Abys se pak
vedel spravowati, gest tu Skala weljka wy,,
soka, protj tomu Znamenj, tak obwyssno, gest –
w/teg Skale Djra Mochem zarostla, musyss
25 gj pilne hledati, a po Ostrbe Wrchom wygjtj,
Gak bys tu Dieru treffyl, tu nagdess w/te Diere,
gako Nozowe tyly ze sameho Zlata. Tak se
podle Spisu zprawũg, a ber z/baznj Božj,
nebo sme my dosti nabrali, a odtud wyneslj.

¹⁹ V rukopise „t“ prepísané na „d“ (pozn. Kosová a red.).

takze nam gjž wjce nepotreby, a ny nassym
djtka chodit.

Jtem: Skalu proti  Garku, hled

Kde

96.

5

kde gest mnoho Kosodrewiny, až na samy
Wrch, gest tam sspicowata gedna Skala dwo,,
gaka na Wrchu, pod Skalu Kosodrewina, á
tam Rozpadljna, a Diera weljka. Tu sem zpust,
a gdi do Skaly po dwa aneb po trech mohu
w gedno giti: kdy do sameho Kuta prigdess,
wezmy sebu Prowaz: Potom gest gedna Diera,
spust se ta dnu, nagdess tam Nastroge, gednu
Lopatu, y Motyku, ber gako Pohanka, gako
Pssenjčne Zrno, sameho čisteho Zlata. Potom,
y Z/gedneg y z/druheg Strany rubag Čžakanem,
Skalu, a tam samo dobre budess brat, nebo
gest Skala gako Piwnjce, ale gednak Woda
kapka: Zaopatry dobre Swetlo, aby tobe ne,,
zhaslo. Co dwakrat neberess, tretj raz to=
be nebude potreby tatam choditi.

10

15

20

Jtem: Gdi hore Doljnu, Kopa Wrch, gako,,
by Kopa Sena, nagdess Skalu Takowu, pilne
hledag na tom Wrchu, Dieru zaprawenu

Mochem,

25

97.

Mochem; Pozdwyhnj ten Moch, na teg Skale
nagdess Dieru, a  w Skale wyrubany, gdi

tu Dieru, wezmy sebŭ Swetlo, nagdess tu dostj
co sy hledal; Nebo tam nagdess nekolik Dir,
a w/kaŭdeg mass dostj Dobrehu, ber, a na chude
nezapomyneg: A zase zapraw.

O Bilem Potoku.

Na hradjsste na Ssútowem.

20 98.

O Choděžy w Liptowe.

Gest Wrch weliky nad Dubowu Dedinu,
od Swateho Mikulasse dowedüğ se: kdy prigdess
do Duboweg, gdiže pod Wrch toho Choděže, prig,,

dess pod Skalu, gako Stenu. Pod/tym gest Doljna,
 Gdi tu Dolinu k/Wychodu Slunce, nagdess Skalu
 zatryeskanu s/Mochem, tu se rozumne zpravug;
 Na teg Skale nagdess Dieru, á  w Skale
 wyrubany: Wegdj do teg Diery, wezmůcz 5
 sebůw Swetlo, tu nagdess co sy hledal á žádal,
 tam ber z/baznj Božj, udelũg Nuzy trpicym,
 aby tobe Pan Bůh dal Požehnanj. Nebo od
 teg Skaly nagdess nekoljk Dier, kudy se může
 bratj, Pana Boha se bogicze. Než mužsyss to 10
 w Nocy delatj: Nebo mass tam nekterych nepo,
 božnych Lidi, za nicz Čzloweka nemagjcyh,
 zabygegj hned.

Bywali

99. 15

Byvali nekdy, pod tu Skalu Litery, a na
 nj Znamenj takoweto: . Potom daleg
 od toho Znamenj, bylo znamenj na spůsob Ruky
 wykresaneg; Než to znamenj Mrcha Lide Zru,,
 bali. A gesste su tam ginsse Sstolnj, gakoby 20
 od Polednj, ale ty bys musel pilne hledati, á
 pilne se stryecy pred nepobožnimy Lidmy, abys
 nebyl od nich wysspehowany. Pakli/bys chtel
 daleg giti, gest geden Potok, ktery se gmenuge
 Trnowecz: W tom Potoku gest Gedle od Polednj, 25
 a na neg takoweto Znamenj  A tak tu
 mužess hledati, a gak bys ssel tudy, wssudy nag,,
 dess tym Potučkem, gako Pohanka, gako Pssenjce.

W Chodčy pod njžnu Kopu.

Nad Murinowu ~~Kuku~~Luku²⁰, hledag na
dobre hodenj, nagdess bjlu Žabycu, Durbir
na Welkem Chodžy, na Welkem Vplaze take roste.
5 A to kwete obssyrnym Listem zelenym, na spů=
sob tech Pier zKryweniny, které su na Wočasu Kačem.

Jtem: W Chodžy sem od teg strany k Lup=
towu, od Wychodu Slunce, hledeg Rudu, aneb Po –
točne

10

100.

Točne Dobré. W Vplaze gest Diera, gakoby
se mohol Czlowek zmestitj: Pod Skalu gest
ta Diera pod Mochem, kwapka Woda do
teg Diery; Tam Yaworowy nagdess €.

15

W Chodčzy pod njžnu Kopu.

Nad Murinowu Luku, gjnačz zowu nad
Maku, hledag proti nj na dobre wyrudcenj,
bielu Žabjcu, a protj nj gest Mlačka, aneb Žla,
binka, pod nj gest Diera, a wedle neg Vssustnjca;
20 Hledeg na Bok na Prawu Ruku wzħuru gduc,
a nad Dieru Kamen olruhly zakladagj, coby
ho geden Zdwyhnul, a potom drobnym Ka,,
menjm, okolo Kamene obsypagj, a Mochem ob,,
kladagj. A z/wyssneg Strany, protj teg Rude,
25 su dwa Pne gako po Pas, Prosto na gednom
Pne †. wytaty, a na druhem Podkowa. Protjw
tjm Pnom z/wyssneg Strany prosto, aby hledal,
w Brehu; A kdy do Diery magj gji, ten Kamen

²⁰ Kuku, prepísané na Luku, prečiarnuté a nahradené Luku
(pozn. Kosová a red.).

od kladagj, nebo gest newelika Diera, tak gakoby
se Czlowek mohol zmestitj, a ten Kamen mu,,
segj pilne warowati, aby se gjm dolu neumskna²¹
a neussel

101.

5

A neussel, ponewadž gest w Brehu, ne každý
merkuge ten Kamen, nebo se zda byti gakoby
wyrostl, na tom mjste: Ale gest wsazeny, a kdy
z/teg Sstolnj wen sypu, tehdy gj na tu Vssustnjcu
sypu, nebo gest bljzko neg, a gest gjž wybrana
ta Sstolna na try Sahy w Brehu do Zeme.

10

Nekteri take powjdagj, že protj teg Sstolnj su
try Swrčiny porad wyrostlj pri Zapole, kde
nocuwagj a Ohen kladu, kteri na tu Rudu
prichazegj: A gest Studnička nedaleko odtud,
kde chodia pitj.

15

Jtem: Wzegdi na ten stary Choděž, když
gest nagdluhssy den, totjž okolo S[wate]^o. Iana, hled
že pilne, kde nagprwe Slunce skočy, aneb oswjti,
tam hledag Dieru, a tam nagdess Rudu.

20

Jtem: Dowed se od nektereho Čzloweka,
Kteri/by wedel Zelenu Rudu, od druheg Kopy,
Gmeno geg Komar, od Wychodu Slunce: kdiby
tu Rudu treffyl, tu se rozumem zprav; Od
teg Rudy, na dwe Husarske Kopige, pod Skalu,
gako Stena, od Zeme hledag, gako do Kolena
pod Mochem, gest Znamenj na Skale wyrubane

25



²¹ Namiesto neumsknul (pozn. Kosová a red.).

☞ a druhe Znamenj ☞. Odegmy ten Moch,
na tom gest nekoljko Liter, hledeg od sameg Zeme.

Item: Kdy budess pod Chodžem, gdiž až
5 pod Wrch, až prigdess pod Steny, pod Wrch
z/teg strany od Orawy. Potom gest Doljna,
gdi tu Dolinu k Wychodu Slunce, nagdess
Skalu zarostlu s/Mochem. Tu aby sy rozumel,
teg Skale rjkagj Podohrawna, Pod Srnow. Po,,
10 dwyhnj toho Mochu, na teg Skale gest Diera,
ale ta Diera gest na teg Strane od Murinoweg
Luky: A ta Murinowa Luka ležj njžeg bukoweho
Žaru. Ta Diera gest w samem Koncy teg Luky w,,
Gaworyne, gawory su pred nj: Ale musyss Swet,,
15 lo mitj, nebo gest do Zeme welmj daleko. Gdi
až prigdess a vslyssyss Wodu hučžet. Potom
gest tam Ostrw. Ber Z/baznj Božj. Gest pak
od teg strany nekolko Dier wssudy mužess brati.

O Bobrowicy.

20 Wilhelmusa Sskolnjka v Dobrowicy²²,
kterehožto byl Towaryss Hriczo Walach mor=
dar, za ktereho sem ga putowal do Rjma 5. krat,
Hledegte

25 Hledegte Banj w/poslednem Skoku protj
samemu Wrchu, kteremu rjkagj Homulka,
kdy Slunce wzchazy, tam hned Slunce Papr,,

²² Správne Bobrowici (pozn. Kosová a redakcia).

ssky na tye same Znaky prichazegj: Na ten
 Wrch, na kterem se nachazegj na Pnj Ruka,
 kde Loket ukazuge a ne Prsty: Druhe Znamenj
 takoweto: .wykresane. Potom Z/drewa ta,,
 koweto .Nagbližssy Znamenj na drewe,
 gest takoweto  Surmo. 5

O Babeg hore.

Confer: pag. 67. 68. 69. 70.

Na samem Wrchu gest negakowa Piwnjce,
 w ktereg weliky Poklad zloženy gest. Od kteregžto 10
 Pjwnjce mass hledati Dubowy Strom. gako kwy=
 chodu Slunce. Od Stromu Rečeneho nachazegj se
 Znamenj trogich Kutůw, latine tri_a Angularia 
 w Kterem gest Diera, a tam pod Mochem dostj
 Zlata Arabskeho se nachazy. To negakowy Me,, 15
 sstan wyznal knezowy pri Spowedi na smrtdl –
 neg Postelj w Meste Brne.

Jtem: Tamže zase w Wrchu, hledag Kamen
 na Sahu zhlube, anebo na gednoho Czloweka:

V toho 20

104.

V toho Kamene, anebo Skaly stogjce wwidjss
 Mestečko Ziweecz: Na kteremžto Kamenj wy
 Pisanj gest Grecky a Latinsky, Sedlo, X. od
 Sedla tu pravo nadůl gdy podal na dwoge 25
 honůw, a tam nagdess malu Lučku, na ktereg
 se dostj Zlata nachazy pod Mochem: To geden
 Messtan v Žiwcy powedel, který tam mess=
 kal w Kulby. Nabrawssy dostj, ssel do Kragin
 Wlaskych. 30

- Item: Tam gest negakowy Potok, ktorý
 teče z/Babe hory, w/kterem Potoku bystra Woda,
 gako púl Mila Zeme, hledag a nagdess
 w/tom geden Gank na Prst ssyre; Potom nagdess
 5 Pri_černu Rudu: Kopag kdekoli chcess, a ne,,
 potreby giž wjce nicz, len geden Gank, a k/to,,
 mu Perkeisen, Handffaystl a kladywo, teljko
 meg Pilnost. Potom Znamenag, nemuž te skla,,
 mati, kde Ruka ukazuge k/Polednj.
- 10 Item: Do Babeg Hory od Galowca:
 Gduce Prwssy Salass Gurčžuwsky, od neho gest
 hola Kohutowa, na neg gest Salass, podle Chota,,
 ra Stačžoweho, gest Kosodrewina, w ktereg gest
 Studnicžka

15 105.

- Studnicžka: hledag gako Mesycz. Od teg Stud,,
 ničky na try Kročage, gest Sstolna s/Křižalem
 zaprawena, a Mochem zakryta: Ale rozumne
 se treba spravovat, ta Studnička gest na Spro,,
 20 staky učjnena. Prosto od Zarumboweho Sa,,
 lasse hore k Wrchu, ta Studnička w/Kosodrewine gest.

- Item: Od Diabloweho Zamku na obe Stra,,
 ny Potučky zchazegj: Na Buku Púl Mesityce, na_
 protj Pjwnice, Zubrohlawska Hola.
-

- 25 Za Orawsky Zamek.

Zeptag se na Magjr Ratybor, kdy pak prig,,
 dess k/nemu, dovecz se na gednu Lučku, nedaleko
 tam, gest gedna Studnička, newelika; Kdy te tam
 dovedu, w/teg Studniče, gako Hrach, gako Buob,

y mensse, w/čerweneg ssupine. Ptag se Dubow –
skeho Rectora on tobe to ukaže, nebo y on tam bral.

O Zlatem Potoku.

Nedochazegjcz Strečžanského Zamku, gest
zlaty Potok, a gest pres neg Mostek, gducz k/zam,, 5
ku Strečžna; Prigduce k/Potoku, gdi wz_hůru na
dwoge

106.

dwoge Hony, tam prigdess k Rakytoweg Chr²³
od teg Strany odew Sy²⁴, gmeno gj Lučka. Gest 10
Hrab w Brehu, na nem gest Znamenj, ale Půl_dru²⁵
ha Lokte od Zemy zwysse takoweto: ~~W~~ Tu nag,,
dess trogj Zem na Wrchu Drna: Potom červe
na welmy, Tretj Sywa; Pod tu Sywu, ležy gako do
Půldruheg Pjady²⁶: Tu nagdess co Pohanka, nekte(ry) 15
Menssy. To sem ga bral Spolicky s Mikulassem
a s/Pawlem Nožarom, po hodech Zeslanj Ducha
Swateho. De Eodem Johannis Thaborithæ
1556. A pakliby Woda wymjla tu Chrast, a
Nemohol/by sy treffiti Mjsta toho: Gdi wysse toho 20
Mostku, w/tom Brehu, w/teg syweg²⁷ Zemj, ber
z/baznj Božj.

Za Bodice w/stareg Lukoweg.

We Welkeg Lukoweg, kde bywal Stanjkůw
Kossar, nedaleko od Kossara, su Skaly, tam hle,, 25

²³ Nejasné zakončenie (pozn. red.).

²⁴ Nečitateľné (pozn. Kosová a red.).

²⁵ Fotokópia nejasná, prevdepodobne „dru“ (pozn. red.).

²⁶ Koncové „j“ prepísané na „y“ (pozn. Kosová a red.).

²⁷ Počiatkové „z“ prepísané na „s“ (pozn. Kosová a red.).

dag Rudu, chodia po Ostrwe Dieru do Skaly.

Item: Nekterj powedagu, žeby byli zlaby od
nich prosto Riglem: Prigdess na Rowinku, tam
su dve Skaly, gedna Menssy druha wetssy, pod
5 tu menssu hledag Ssachtu zaprawenu pod Mochem.

Za Bodicze

107.

Za Bodice do Ssulkowa.

Hledeg tam w/tom Ssulkowe welmy pilně
10 Čerwenu Wodu, a tam se krjge nakratce. Wisse
teg wody hledeg pilne try Swrčiny wyrostle,
z/gednoho Korene, na samem Garku, tam nagdess
y wysseg y nžeg Potočne Zlato, gako Hrach, gako
Bůb y wetssj. A gestlj chcess nagjti Gank,
15 gdi že wysse pres gednu malu černu Horu,
tam hned nagdess k/Polednj na tu Stranu w Bre,,
hu Sstolnu zaprawenu; Tam nagdess že mužess
mnoho Lidj podle sobe chowati. Pros Pana Boha
pilne, a hledag pilne da to Buh tobe. Ode,
20 mne Martina Muranskeho v Sstawniczy
messkagjcy mu. A[*nn*]^o 1630.

Za Nowy Trch.

Pteg se do Richwaldu, gest tam Potok, zowu
geg Margaritane, gdj tym Potokem do hory, až
25 windess k Wychodu Slunce, tehdy gdi až k Wrchu,
a pod tym Wrchem su Kamenj gako Pecz, a wysse
tych Kamenj, su tam Robotisska, v tych Robo,,
tiskach Kamenečky bile y černe; Preberucz
do

do Podesswy nagdess Kamenečky bile y černe,
 brunatne y červene, To ber wssecko co na
 Ssagtroku zustane. Gest. etc. Y Krysstal na
 tomže Gruntu, nagdess Kamenky drahe: Toljko 5
 s/tym merkowne a bedlive zachazeg, žeby ne –
 zrozumeli. Gest tež tam na Skale Owčar,,
 sky Pacholek wyryty, který hra na Fugeru,
 magjc Sekerku za Pasem, na Pokazanj Mista.

Spisowe Fridericusa Čawka Rusnaka 10
 z Litomyssle, ktere gest Mesto v Čzeskeg
 Zemi. Roku 1 5 4 5 .

Gest gedna w Liptowe Wes gmenem Dubrawa,
 Gest geden Wrch za Dubrawu, gmenugj ho Mossnjcu,
 a gest ta Mossnicza Panůw tych Okoličžanskyh, 15
 wsseckych společna. Prigduce z/swym Towarysse[m]
 Z/rozumem se sprawůg: Hledag drewo Garabinu
 na kterem gest Ruka wyrezana o dwuch Pal,,
 coch, Hled kde ta Ruka ukazuge Loktem: Od
 toho Mista odkročž, na Kročegj ssest, Nebo gest 20
 tam mnoho Znakův na Smrečjne, ♣. wiss to,,
 ho Mista ♣. a ✱. Na Skale pod Mochem
 hledag

hledag pilne, nebo gest Zapraweno. Gestli ti 25
 Pan Bůh da toho dogjti, tam gest Kamen zalo,,
 ženy, gako dobra Okenjce: Odegmy ten Kamen, _
 Založeny, nagdess tam Čžakany dwa, čtyry
 Berkayze, Faitel a Gracu: Gest tam try Ganky,

geden po leweg Ruce, to gest Kisz; druhy wčele²⁸
 gest priložený dwema Koly Smrekowimy: Po
 Praweg Strane Kamenem zawaleny; Ale nad
 tym Mistem gest Krjž wyrubany, a tu gest čer,,
 5 wena Zlata Ruda: Pramen gako Žitna Slama,
 a gest brunatneg Barwy, nekterj gj gmenugj
 Majska Ruda: Ale gjnačž Mnjssy do Okolič,,
 neho nosyli, a brali, tu ber z/baznj Božj, a chu –
 dym we Gmeno Bozj udelug.
 10 Giny Spis.
 Hledag do teg Mossnicy try Diry : Prigdess
 k Wrchu, gest gedna Skala, wpada do nj Potok :
 Potom zase vychazy opodal, a su Mostnjce ѿ
 Patry hore tym Potekem²⁹, gest tam/Diera pri Wrchu,
 15 a protj nj Hora Borowa : Když to Misto pregdess,
 tu se z/rozumem spravũg, a urob Swiečku z/Wosku,
 smissagicz

110.

smissegicz³⁰ do Vosku žjvice, at_by tj nezhasla
 20 Nebo su try Diry : Jedna po leweg strane, a dru
 ha prosto, tretj po Prawe, a gest w/nj welmy otu[p]³¹
 no, že zahasuje Swetlo. Gdi do nj, a neboy se ne[g]
 nebo gest to Skarbnjk, gest tam Ruda černeg ba[r]
 wy a zeleneg barwy, tu zagiste ma Zlata dosti.
 25 Jtem: W Vplazu wychodicy pod samy Wr[ch],

²⁸ Nejasné.

²⁹ V rukopise namiesto „o“ pisár zapísal „e“ (pozn. Kosová a red.).

³⁰ Na konci predchádzajúcej strany to isté slovo s „a“ uprostred (pozn. Kosová a red.).

³¹ Nasledujúce riadky posledné písmená na fotokópii nečitateľné. Písmená v hranatých zátvorkách sme doplnili podľa významu (pozn. red.).

w/černawe gest Yaworowa klada, tam hledag
 wychodicz z/Černawy, a lapagjce se k Wrchu w
 Vplazu na gedneg Rowince, hledag, uplzuge
 se, a Potuček gde, hore gducz po leweg Strane,
 gest Potoku v Brehu nassli černu Rudu. 5

W Mossnicy pod Konskym w/samem
 Zatku, hled kde gest suche Pleso, wysse wsseckych
 Luk, kde se drewo zaplazuge: Tam na tom
 mjste hledag Rudu brunatnu zlateg Průby,
 gako Žitna Slama. 10

Počna pod nagwyżssy Skalu, od teg Skaly
 počjna se Vtržek, nižeg teg Skaly, gako na wy,,
 rucenj, w Brehu na Zapad hledeg w Mossnicy
 wysse Kossaryska, gest gako Pleso, w Brehu hle,,
 dag Dieru, tam spatrenj su, kterýžto brali. 15

W Mossnicy

111.

W Mossnicy hůre, gduce, wen z/černawy,
 po Praweg Strane, gest gedna Skala rapawa,
 a gsu od Hole gako Steny: Pod tu Skalu hle,, 20
 dag Rudu, gest gako Železna černa.

Giny Spis. 15 4 9.

Pugdess hore Potokem od Dubrawy, až
 pregdess try Salassy, když pak pregdess k/nag –
 wyżssjmu pod Wrch, tu se z/rozumem sprawůg, 25
 Gest pod Wrchom Zapola, a pod nj Rowjnka,
 w/kosodrewine; Wysse pak toho kosodrewy,
 gest Hromada Kamenj nanoseneho, ale ze/try
 Wozy neb wjceg: Pod tym Kamenjm gest Sstol –
 na, w/teg Sstolny pak brali Mnissj z Okolič,, 30

neho, gednomu bylo Georgius, a druhemu Lau –
 rentius. Mnichom gest powedel geden Walach
 Rusnak, gmenem Lawko, kdy se Spowjdal na
 Smrtedlneg Posteli. Byl gjm poručyl wssecko
 5 co mal: Tj Mnjssy powedeli su swemu Gvar,,
 dianowy, a nabrawsse, zasypali Zase, tjm Ka –
 menjm, a prigda domu, zwonili we/wssecke Zwony,
 a spjwali Te Deum laudamus w/každu Sobotu.
 Alia

10

112.

Alia Descriptio loci 15.

Tento Spis od Petrasse N. Gest gedna Dier[a]
 neb Woda zapravena na Bok, a maly gde Po
 tuček, y hned zase se tratj. Gak gj nagdess,
 15 Prober do Podesswy, tu nagdess Zlata dostj, gako
 Hrach, gako Pohanka. Brawali tam Seno njže
 tatam pak Woly pusstali na Passu, dokadž
 se napaslj, nabrali tam za tu chwjli za f. 35.
 Nosyl to do Sscawnicze Panu Rechanowy, co
 20 mu sam dal, to vzal, nebo tomu nerozumel.
 Ale komu/by Pan Bůh dal to mjsto nagiti a toho
 dogiti, a rozumel/by prodavati, dalitby mu tall.
 troge.

Giny Spis Anno 1649.

25 Skrze Pana Francisca z/Kežmarku:
 Že gest pod samu Holu geden pusty Salass, na bok
 hledeg, nagdess Rokitjnu a Robotjska, a gest njže
 toho Robotjska starého Rokytjna a Swrssčyna, a
 na nj Ruka wykresana, pak/liby nenohol³² potraffitj

³² Správne nemohol (pozn. Kosová a red.).

toho Mjsta, a to by misto stiali co wozy_li Hontom,
Piark wynos na Halnu. Na teg Halne wyrostl

Smrek

113.

Smrek. Tu bral Pan Ferencz z/Kezmarku sa,, 5
mo_Paty, tu mužess mnoho Lidi pri sobe chowati.
Haec ex Okoličžna Rustici Pauli Krchan, ab A[*mm*]^o. 15.38.

Spis Giny. 1538.

Chod pod samu Holu prečž: y treffiss w/ge,,
dneg Dolince na Potůček malý, a zase se tratj, 10
nedochazag do Doliny, chod tym Potůčkem, gest
klada welika stiata poprečky, Ty se pak z/ro,,
zumem spravůg. Gak na kladu treffiss, gest
pod nj Gama, co se nekdo domnjwa, že to Wo,,
da vybrala, tam gest Halna, co Hontem wo,, 15
zyli Fridericus: Na tu pak kladu wysydili
try Surčiny, w/gedno to gest Znamenj. Tu
dali mily Pan Bůh to Misto nagjti, mužess
mnoho Chudych pri sobe žiwitj. Chwaliz Pa,,
na Boha z/toho Daru. 20

O Ostrem a Sywem Wrchu.

O Mikowcy za Kwačany w Liptowe, y o
Hrycowem Yarku, na Hory ty Trnowske, wzhůru
se ta_hnucz od Ostreho.

W/ostrom Wrchu, wysseg Chodnjka, protj 25
Homulce,

Homŭlce od Poledne wysse Predwrata, gest Po,,
 lanka rowna gako Lučka, tam aby hledal Ssto[l]
 nu mezy Kosodrewinu; Ale Kamenjm zak[la]
 5 dagj. Za Oстрыm Wrchom ku Orawskeg strane
 su dwa Źlaby, w/tom dolnym a wetssym, w/sa
 mem Koncy Wrchu hledeg, nebo zametawoz
 tam hledag pod kosodrewinu.

Pod Oстрыm nad Matthiassowcemy, wjsse
 10 Chodnjkůw w/tom Garku, co gest w Prostredku
 Syweho gmenem Suchy, gest Ruda, a gest tam
 nedaleko Vsusstiska, a Kamen try Vhlaty: Ne
 daleko hledag, gakoby do Kolena, zatabugj gj Piarg

Studnicza ktera gest na Chodninku pod
 15 malu Mikowu, od teg Studnicze, nad druhym
 Garku, pod Oстрыm Wrchom, wyżsse Chodnjka,
 Hledag Kamen černy w Brehu končyty, anebo
 sspicowaty, hnedky v toho Kamene, hledag
 Zapravenu Sstolnj

20 Pod welku Mikowu, na tych Garkoch,
 naleza se Zabyca á Zlato wnj: Na to Znaky,
 gesu try Yaworce protj neg wtjate. Pro lepssy
 Znak.

25 Znak. A to byl Gregor Wawryssow Syn, který
 to byl wynassel Wolar.

Na Čžučkach tak řečena Dedina za Ka,,
 sstylem, težku rudu beru: A hledag protj Po,,
 lednj pod tym Wrchom, co zowu Sywy, a mezy
 30 Wrchem Oстрыm v ostatnjm a negwyžssym

Vplazem, ktera času Letnjho zwlasste sucheho
wysycha. Nad tu pak Vplazynu gest Diera
Zapravena trema Kamenj. Pod Mochem
hledagjcz do samych Sten. To gest o Ostrym
Wrchu.

5

O Sywem Wrchu za Ostrjm Wrchem:

Su try Potoky na tu Stranu Galowcy k,,
Wode, geden gde od³³ Syweho, a druhy od Ostreho,
tretj pak od Homůlky. Tam w Rowjne, kde
se tye try Garky aneb Potoky zchazegj, lezj hnĵla
Klada w Potoku s Chůgjm prikryty,³⁴ a Kame,
njm zasypany³⁵ Gank bohaty w černem Kamenj,
a gest welmy meky, že ho Sekeru dostj muže
narubatj. Meg Pilnost nepochibyss ho.

10

Item: Pod Sywym wysse Stenek, na tom
Garku, kde gest Kosodrewy gako Kadj, že tam na,,
ssel geden Žlabek. W/tom Kosodrewy, ssel
a že

15

116.

a že gest gedna Skala, obhranata, stogjcy
gako Čžlowek w/Kosodrewyne, tam hledag
tu Rudu težku, okolo teg Kosodrewiny.

20

Nebossčičky Warga powidal, aby hle,,
dal pod Sywym, w/tych Ringlech wisse Potoka, w
Kosodrewyne Diuru gako Dno Džberowe.

25

Item: W Ostrem Wrchu, wysse Predwrat y
na/tom Garku, wysse Chodnika, hledag, toljko
Ssuffakem zakladagj Dieru na Yarečku, ale

³³ V rukopise „d“ prepísané na „o“ (pozn. Kosová a red.).

³⁴ V rukopise přípona „a“ prepísaná na „y“ (pozn. Kosová a red.).

³⁵ V rukopise *detto*.

na Yarečku treba Wodu Zrazyt. To slyssel Clau,,
dusůw Poddany w Bistrycy, kdy o tom rozmluva[li].

5 Jtem: Pregducz Studinku pod Siwym, su
dwa Hrbky, a w/tych hrbkoch hledag nŕže Chod
nika pod Kosodrewinu, Branjcu Tjsowu.

Pod Siwym, w Prostrednjm Yarku od Siwe,,
ho na tu Stranu, hledag pod Kosodrewinu
Rudu wysse Źlabůw, zapravenu Kosodrewinu

10 Na Prostrednjm Yarku od Siweho, hledag
na Swrčy ne Ruku wysse Walowa, tu hledag
Stolnu, w Kosodrewine, Kamenem ssyrokym
Zaprawenu, a gest Vplaz. Tu Sstolnu dwa
Lide z/Krakowa hledali,.

Geden

15

117.

Geden Polák pod Siwym, widel byl trech
Chlapůw, berucych w/tom Yarku, který gest nag –
bljzssy Siweho, w/sameg Hlawe wysseg Chodni,,
20 ka, a ŕže na Chodniku gest Kamen bily, pod kte,,
rym Woda wywjra. Prosto proti tomu Kamenj,
aby hledal, a aby wysse Chodniky neprecho,,
dil. Tamŕže y Claudusoweho Sedlaka Syn byl,
nassel, ŕže gest Sstolna pod Kosodrewinu, a gest
Mokrinka, po wysse gest zapraw[e]na
25 Kosodrewjm,

Na Hrycow Garek, aneb
na Solyssta.

Aby tam hledal w/tomŕže Garku, kadi prwě
Woda chodievala, Sstolnu zapravenu, a ŕže to –
30 hoto času gjnde Woda teče, ne tadi kudy prwě

tekla/: To powedel geden Pan z/Krakowa :/

Item: Powjdagj, žeby byla ta Ruda mezy
dwema Skalkamy na Yarku.

Item: Na tom Yarku, co mymo Steny od
maleg Mikoweg gde, hledeg Ruku na drewe,
y Mesycz: A že Mesycz, negbližssy gest toho
Mista y tež k Sstolne.

5

Spis

118.

Spis za Rabčžu.

10

Rabča, gest Wes nedaleko Orawky. Za
Rabču gest geden Wrch, a tye Hůrce gest Gme,,
no Kamessnicza /:to gest Potok :/ Aby rozu,,
mel, prissedssy tam k/teg Hůrce, gako se mass
sprawowat, abys z/ledagakym Chlapom toho
nezgewowal. Tam rozumeg vedle tohoto Spi,,
su: Nebo teg Rečy Rozumem vyhledati treba,
a ledagako do domu neprigdu. Nebo se tye
Rečy ne/wždicky dawagj bratj, gedine kdy
ten čas prigde, w Roce geden Mesycz, a po,,
tom kdy ten Mesycz myne, mužess tatam
nechodit, a darmo času netrawyt, nebo nicz
nedostaness: Ale gako sem tj Prw powedel.
Pod/tym Wrchem su Potoky, a tym Potom Gmeno
Kamessnjca. W/tech Kamessnjcach nagdess
Kule, to gest, okruhle Kamenj, kdy bude o S.
Jane, w každym, gednym cerne, druhe brunatne,
tretj Zelene, a ginsse Zlate, a kdy gjch roztlučess,
nagdess w/njch tech časůw zrna Zlate gako Zlu,,

15

20

25

tek,

30

tak Wagečny, gako Bůb, gako Hrach, y wetssy,,
 To powedel pod Prisahu. A neglepssj gest, kdy
 Pssenjce kwjtne. Toto mass Prunj Wypis,
 5 a skusseny ode/mne Jana Zemanka z/Tessina.
 Gedno to pamatůg, gako ten čas myne, nenag –
 dess ginde. A ty Kamene su nektare gako
 dobry Ssafflik, nektare gako Hrnček, gako
 Hlawa, gako Pest, gako Huse Wagca; Nebo
 10 tam neznagj w/tech Kragjnach. A tento
 kunsst prineseny gest, z/wlaskeg Zeme z Bo.,
 nonŷ od Pana Fridricha z Glogowa welikeho,
 A to Zlato wetssy gest Waze, gako Uhrske,
 Zlato. A to wez a probůg, nemass gjnakssy.
 15 A da/li to tj Pan Bůh dogjti, nedeg se Chlapům
 tam voditj: Y sam to k/Panům ne_nos, toljko
 do Moravy, tam tj zaplatja spravedliwe.
 Ale nikomu toho kunsstu neoznamůg, nebo
 ten Kunsst gest negwetssy krom Alchymiaē.
 20 W/tenže Mesycz, wssycknj Pokladowe anebo
 Skarby y Penjze wystupugj na Wrch, krome
 Krusseczne.

no.

25 Na/oPullitu.
 Opullicza za Wychodnu gest, w/ktere
 nagdess na Rownj Wodu čerwenu, w ní
 Kamenj gako ssaffel, pod/tym Kamenjm H[li] –
 na červena tuha gako Klyg. Zpust tu Wo
 30 du, a tye Kamene s Towaryssmy odval etc.

Pod Tatry od Dunagcza wydany
od Šebestiana Czecha z/Lito..
myssle A[nn]°. 1564.

Od Mentura skrze Borowu Horu
pod Tatry : Gest Bahno, ku kterému kdy
prigdess z/rozumem se zprawug. Na obe
Strany toho Bahna, nagdess Zlato, a gest čer
ne gako Smola, a kdy roztlučess, tu vhljdass
co sy hledal a Žadal.

Do Yaworowych Sadůw. 10

Od Krywana do Holi wychodicz, kdy tam
prigdess, hled proti Salassy k Wrchu Yawo,,
rowcze, po teg porad, uwidiss gednu rowen,
a na teg Rowjne pilne hledag gako wiess,
ačkolwek 15

121.

ačkolwek gest tam wicze Yaworow zruba,,
nych, ty na to nicz nedbag. To powedel ten
Čzlowek Ferenczowy Hussganowy z Do,,
walowa, ktery toho užival, a netreba mu wicz. 20

Na Hermanowské vydany
List z Widne od Iohanesa
Pruczka A[nn]°. 1538.

Gest od Pressowa dwe Mile gedno Me,,
stečžko Hanussowcze, Ktere nekdy bylo Nemec=
kym Lidem osadzeno; Nedaleko od_tamtut,
gest gedna Wes Hermanowce, ktera tež ne,, 25

kdy Nemeckym Lidem byla osadzena. Kdy
 prigdess do teg Wsy, tehdy gdi wzhůru tym
 Potokem, až prigdess pod gednu Skalu, která
 se gmenuge Sokolowa Skala, kterážto gest
 5 w prostredku pod tu weliku Horu, která se
 gmenuge Kura Hora, od ktereĝ nechod daleĝ,
 ale merkug sobe, na Prawu Stranu, z/teĝto
 strany Potoka, tam nagdess proti Vychodu Slun –
 ce gednu (Horu,) Wodu, gdi na gedno hodenj
 10 Kamene, tehdy nagdess tam okolo 50. dolůw,
 geden

122.

geden podle druheho. A tu na pravu stra
 nu podle Potoczka, gest gedna Močara, a Podle
 15 Močary na praweg strane, gde geden krasny Po,,
 tocžek čisty ze Sstolnj : Tam gest Znamenity
 Poklad, takowy, gakowy muže we/wsseckeg
 Uherskeĝ Zemj byti, gako w/teg Močary, taky
 w Stolne, aneb kdekoli chcess kopati, gednak
 20 nagdess. Pamatug dobre, ten Důl gest pre,,
 sypany³⁶ pasny, ale mocne pamatůg na Důl, tam sme
 my kopali a Zemj nakopanu zasypali, tam ko,,
 pag dnu, a nagdess welmy bielu Hljnu,
 a krasnu Zem: Tehdy se musyss na teg Zemi
 25 rozumne obchodit a wzawssy teg Zeme na
 Probu, neco ze Sstolnj, tehdy mužess zpro
 bowat, hned Gank zlaty, napoly Zrna w/t[om]
 nagdess. Probatum est.

Jtem: W Podnicy od Ilenowa, s/teg
 30 strany w/tom Yarku na Lewu Ruku, v wy

³⁶ Časť slova „sypany“ je napísaná na ľavom okraji textu (pozn. red.).

ssneg Skaly, Skala gako pŭl Dwery, na kte
reg [†]. wyrubany, kteru musyss zdwyhnu
tj, chcess/li w_nutr wgiti, w nižto Cinobr na
chazy se.

Jtem: 5

123.

Item: W Sucheg pod Rokytowiczu, wel,,
my pilne hledag Mlačinku, w/nj čerwe,,
nu Wodu. Odtud hnj se na Prawu Ruku,
hledeg Drewo, na nem su try Krjže wy_tate. 10

Jtem: Tamže wKrčahowe, pilne hledeg,
w/tegže hore Wrch Hrebenem.

Do Swato Ianskeg Polednicy.

Od Swateho Jana, gđjže³⁷ k/Welke Porube,
kdy giž prichazetj budess gako na Chotar, S[wat]°. 15
Jansky k Mostu, od toho Mostku, obrat se
resky k/sobe pres Brezinku, vwidiss Wrch
Hradku/: to gest, Stary Zamek :/ ten myness,
nechawsse ho po leweg Strane, dolu w doljnu.
Predcy pugdess, až prigdess, kde su dwe Skaly, 20
wúgedno, po leweg strane ku Polednj k Wrchu;
Na zadnj Skale su dwa Znaky, Hlawa a Ruka,
kde Ruka ukazuge, prosto na Zawos w/doljnu,
wsse na lewu Ruku, gako na dwa Hony,
Prylohmy až k/Potucku preseda ten. Hni 25
se k/sobe hore Potokem, prigdess zase na ge,,
dnu Lučku, co za tym Potokem gest, po mezy
Wrchy

³⁷ Prvé písmeno prepísané (pozn. Kosová a red.).

Wrchy, co Statky pres nj chodia, a vwjdiss
Spussčadla. K sobe nedaleko nich, patr pilne
geden Wywrat: hledag tam okolo toho Wy,,
5 wratku . na Swrčjne mladeg.

Od toho Kržžika, na gedno Osem Kročagj,
prosto k Polednicy hore, hled a Lom od krig,
a hledag nedaleko tež toho Lomu, po leweg
Ruce, nagdess Motičku, co pod tema Polan –
10 kamy kopagj: Kopag y ty snj dobre, gak gest
mne Sprava dana, že Polowicz Zlata, a polo,,
wicz Barwy belaseg. /: id est Lazuli :/ gest.
W Lewočy gest prodavana ta Barwa lib. 1.
per f 8. Adam w Banskeg Bistricy per d 80
15 kupil byl l[i]b[r]i d. 18./: Mixtum Chaos:/:

Jtem: Hledag pilne we Wode wywy,,
raneg 4. Stupne, po nich se hore chodi do Skaly
než takowy kamen hledag co se s/njm zata=
huge Diera, coby gj čtyre odwalili.

20 Na brezy.

Ptag se w Orawskem Widieku, kdo/by we
del

25 Wedel mezy Pilskem a Suchu Lipowy Wrch.
W Brezy byla Koljba, w negž, kteri tam brali,
tj sobe gestj warili; Na teg Koljbe Swrčjna,
y bylo w teg Swrčjne 11. Klinow bitych, na
ktere Tanistre wessali z Chlebem. etc. Dwa,,
nacty byl Osobity. Nžže toho pak nedaleko,

gest Ssachta zapravena Smrekowimy De,,
skamy. Odkrig tu Ssachtu, nagdess wnj
gako Bub, gako Hrach.

NB.

Na Magure, protj Babineg v Buku Stat,,
ky starodawne Zbognjcke weljke su zložene.

5

Do Ostreho Wrchu.

O Trnowskeg holi Spis prawdiwy,
a w nowe na Swetlo widany.

Negprwě dowed' se, kteremu Wrchu rikagj
Siwy Wrch: Odtud na dluhy Vplaz, co se
držy na tu stranu do Yalowca. Gduc na Ho,,
ru, nagdess Skalu weliku, gako Dom, Protj teg
Skale nagdess Gank Zlaty,, y Strjbrny.

10

Abys

15

126.

Abys rozumel, ležj po Prièky pres Potok, a,,
neb pres Garek. W/tegze Doljne schazegj
se try Garky; Geden od Siweho, druhy od
Homulky, tretj od Baby: A tak abys rozu,,
mel, když prigdess niže tych Garkůw, gest ge,,
dna hlada stara po Priečky, na kročegj 5.
tam nagdess Zaprawene, po čem chodiss,
ber z/baznj Božj.

20

Na Trnowsku Holu.

25

Z Nemeckeg Zeme prinesseny od Trno,,
wa na ten Potok, až na Holu prigdess tym
Potokem: Potom gdi vzdal pod gmenowany
Wrch kteremu rjkagj Hola, gduce na Wrch,

prigduce na prostred Wrchu, tehdy hledag pil,,
ne gednu Skalu, a na teg Skale gest wykre,,
sana Ruka. Patr welmj pilne ku polednj,
ukazuge, gdi na Prawu Ruku na Horu, nag,,
5 dess tam gednu Studničzku, a na nj gedno Dre,,
wo ležicy, na kterem gest Znamenj, gako prw
psano gest. Hled tam blisko, kde ukazuge
na

127.

10 na leweg strane, nagdess gednu Ssachtu, pod
kosodrewinu, a tam ležj try Kamenj, Pod
tu Ssachtu. Gduce dnu, musyss mitj Swetlo,
wchazegjce dnu, udag se na lewu Stranu,
a nagdess tam geden Gank na Prst ssire;
15 Potom nagdess daleg pričernu Rudu, mužess
gj kopati kolik chcess, a nepotrebugess nicz
wjce, toliko geden Berk_eisen, Handffeistel,
toliko meg Pilnost, nepochibyss ho po tych
Znamenjch, kde ukazuge ku Polednj. Nassed –
20 ssy, chwaliž Boha.

15

20

Na Silniczy.

25 Ga Knez Mikulass w/Krakowe messka,,
gicy, nekdy Sskolnj k w/Silnicy w/Liptowe,
znamo čjnim s/tymto Psanjm, který chce ne,,
co dobrego dostatj. Woda, která teče na
Silniczu, ku Kwačanom, k Hore Ostremv Wr,,
chu pogjce se, Nebo tam leži welike mnostwj
Zlata, blizo v trych Stromůw. Nebo drevo,
nedaleko gedno od drůheho stogjce, na kterem
30 Strome

30

Strome znamenj.  wykresana; Na druhem
Strome Nastrog Bapsky; Na tretjm Czakan
a Gracza. Od toho Drewa nedaliko gest
ustanoweny Poklad, Na Lewu Stranu hle,, 5
degte, a naleznete.

Na Ostry Wrch.

kdo chce dostatj teg Rudy, kteru zowu
Tezka Ruda, tehdy hledeg protj Polednj pod
tym Wrchem, co zowu Siwy Wrch, a mezy 10
Siwym ostatnj a nagwyżssy Vplaz: kterážto
času Leta sucheho wysycha, tak_že nicz ne_
teče Wody. Tehdy nad tym Vplazem gest Diera
Zapravena trema Kamenj, ktere su pod Wr
chem Zaprawene. Hledegže tu z/baznj Božj. 15
Jtem: Gduce od Wrchu Ostreho, gak
wychazy negwjce Wody zStudnice, proti
Kwačanom, kdežto Zovu sucha Silnicža.
Gdiž kde se Studne schazy, tam hledeg na
dal, gduce na Lewu Ruku, na bok, pod Mo,, 20
chem, ale zapravena Kamenem: W/teg hlj –
ne

ne Zlato roste, Mužess co zanesess nabrati.

Item: W/Půl Wrchu Ostremu ma byti zru – 25
bana kosodrewina: Proti tomu, neb podle to –
ho, gest okruhla kosodrewina, a mezy tym
hled pilne okruhlu zelenu Luku. Tuže hledag
po čem chodiss.

Item: Od Wychodu Slunce nad Galo –
wecz nad tu Homulku gmenuge se v Pergeslopu.
Gdiž od Mestečka Trnowcza ku Ostremu Wr,,
chu, prosto Chodnjem k Půlnocy, nechagjce O,,
5 stry Wrch na Levu Ruku, a tam prigdess na
gednu Luku. V tegže Luky, gest gedna Stud –
nicze, a z/neg Potoček teče, na teg Strane nad
Galowecz: Tam nagdess geden Smrek, a v to –
ho Smreka ležj gedna klada zhnjla. Gest ne,,
10 daleko teg Ssachty, po_njže Luky, k/Půlnocy,
na teg Stran[e] po_njže toho Smreka na 4. nebo
na 5. Kročegj, anebo malo wicz, gest tam
Ssachta zapravena, a kosodrevy ležj na nj.
A nedaleko tamže geden Kamen, ukazuge se ven
15 ze Zeme,: Y ponj že gest tu Ssachta. když prigdess
do teg

130.

do teg Ssachty a Sstolnj skryteg, drž se w/nj na
lewú stranu, tam nagdess Zlato gako Zlomky
20 Prstene, gako Nechty. Gestlj pugdess daleg, nag –
dess Zlato Arabske w Lomjne černeg; Než
musyss k/tomu mitj nastroge Hawyarske y
Kohanecz. DEo volente utere.

Item: Dowedug se na Ostry Wrch w –
25 Liptowskych Horach: Dowed se na Garky, které
teču, od Ostreho Wrchu; na tu Stranu k Galowc[u]
kde se pak tye try Garky zchodia, w/tom koncy
nagdess Bohatstwj welike zapravené, a ležy
pres Garek gedno welike drewo. Konecz
30 tych Wod gest Zlaty Gank, nagdess gako Hra[ch]
w/červenem Kamenj, mjstem gest Strjbrna,

Netreba tobe Radu žadneho, krom negakeg
 Sekery. Mužess dosti nabrat, gednom pilne
 hledag, o tom nepochybug: Vydal sem Spis
 sprawedliwy, ga Martin Krumpir z Holo,,
 muce od Swateg Trogjce, memu Synowy Joachy 5
 mowy, kde sem ga bral na tom mjste, Smreko –
 wym Haluzym s chuogim Kamenjm zapra
 weno

131.

weno gest. kdo bude sprawedliwe hledati, 10
 a Pana Boha wezme na Pomoc, tomu on nahodi.

Jtem: Ptag se wKwačanoch, aneb na
 dluheg Luce, at ukažu Holjczu pod Oстрыm Wr,,
 chom, rozumne chod, gest tam mnoha Kosodre,,
 wina. kde try Potočky se zchazegj, proti njm 15
 na Praweg strane pod Wrchom, gest čerwena
 Hljna, y Siwa, y žlta, w/neg nagdess na Spů –
 sob Bobu, gesste y wetssy, wnich mass čerwe,,
 ne Zlato y Strjbra dosti.

Item: Kdy prigdess do Liptowa, ptag se, 20
 kde Zowu Siwy Wrch: Od toho Siweho Wrchu
 na druhy Vplaz, co se držy na tu Stranu od
 Galowce, od teg Skaly gedna klada gest stata.

Gdiž hore tu Wodu, ktera teče pres Silnicu,
 až prigdess za Ostry Wrch, neb tam Skarb ležj 25
 weliky neprebrany, su tam na leweg Strane
 try dreva spolu ze Zemu wyrastle, na kterych
 gest Znamenj, a Načyne hawiarske wyre,,
 zane, y gedna Ruka; Od tych Znakow ten Skarb
 nedaleko na leweg strane gest: 30

132.

5 Ga Wilhelmus, nekdy Sskolnik v Bobrow
 czy, Towaryss negakeho Hricza Walacha, kte
 ry nekoljk Lidi skrze toho Dobra zamordowal,
 a mne do Czastochowa posylal dewet krat. Wy
 znawam, že sme toho Dobra užiwali spolu s/ty[m]
 že Hryczem, ktere gest nad Poslednjm Skokuw.
 10 protj sameg Homulce v Ostreho, na kteru
 gak nahle Slunce nanj Pramene zegdu, nag
 dess na drewe Ruku wykresanu, kde tehdy
 Laket Ruky ukazuge, tam hledag zas ten Zna(k)
 tež tam gest Zase proti tomu Woda zahatena
 15 a Skok se udelal. Toto zdola psanj gest gjst[e]³⁸
 o tom dobrem, neb sem ga s/tymy lidmy mlu
 vyl, kteri toho uživali y w Ruku dosti mela
 v Ostro Wrchu a Homulky gest gedna Luka,
 okolo teg Luky hledag malu Studničku, Ka
 20 menjm okolo obsadzenu: Nassedse tu Stud:
 niczu, kračeti mass k/Půlnocy 13. Kročaguw,
 a potom opet ku Zapadu Slunce 13. Kročagu(v)
 ku Wychodu Slunce, 13. Kročagův, Prostred
 wssech tych Kročaguw, gest geden Kamen
 25 ssiroky

³⁸ Koniec riadku nie je čitateľný (pozn. Kosová a red.).

ssiroky malo Zemu prikryty, tam nagdess
welke Bohatstw. To gest sprawedliwe. Ged –
nom tu Studnicu pilne potreby hledati.

Čžernik Sswecz na Brezu, k/wrchnjm gest 5
geden maly Potuček, toljko že teče neb mo,,
kne, tu hledag na hůru gducy na Prawo.

Item: Ptag se na Ostry Wrch, a potom
se ptag na Hriczow Salass, a tam potom z – 10
druheg strany od Wychodu Slunce, gest ge,,
dna Doljna k/Polednj, kdežto nagdess take
gedno kosodrewia, rowne gako gedna
Zahradka okolo, a w/tom Močarinku, gedna
gest wisse, kdežto potom nagdess Pohorečžku,
v teho Pohoreka³⁹ Skalu, a na nj Ruku wy,, 15
kresanu, ktora Prstem ukazuge, na ktoreg
strane hledat mass, a to od teg Skaly nicz
daleg nenj než na 16. Stupegj, kde pod Mo,,
chom nagdess Rudu čerwenu, zltu a černu,
teg černeg se negwjce drž. 20

Item: Pteg se negprwe w/liptowe na O,,
stry Wrch, potom zase na/ten druhy Wrch
gmenem

gmenem Siwy: A potom ptag se, kdo wye 25
Studnicy Kteražto wymurowana gest, Ka,,
menjm: Na teg Strane od Wychodu Slunce,
hned pod tym Chodnikem. Kdy nagdess tu

³⁹ V rukopise pred „k“ pravdepodobne chýba „cž“
(pozn. Kosová a red.).

Studniczu, kračeti mass od Polednj, na 13.
 Kročagj, a potom od Zapadu na 13. Kročagj,
 mezy tyma 13. kročagj, nagdess Sstolnu za,,
 pravenu ssirokym Kamenem: Tam nagdess
 5 cosy hledal. Ale musyss opatrne giti, a pilne
 hledati, nebo zasypawagj Zemi: A merkug,
 kdy dnu prigdess do Yamy, na ktere g Strane
 mass hledati, Od Wychodu Slunce, tam gest
 Zlato na Prst ssiroke w/Wode, w/tegže gisteg
 10 Diere gest čtverake Zlato, mužess se s/tym
 Žjwiti, a Pana Boha chwaliti.
 Jtem: Ptag se na Hryczow Garek, po,,
 tom hledag podle Garku gednu Gedlu dole
 gduce, od Ostreho Wrchu na Prawu stranu, á
 15 na teg Gedle gest wyrubany . Protj teg Gedlj
 z/druheg Strany Garku, gest geden Mokret, až
 k samym Stenam, a mokne z/neho až do Potoka, tu hle
 dag Potočne na teg Mokrady pilne.

Jtem:

20

135.

Item: Mezy Siwym a Homolku nad Ga,,
 lowecz, zowu mezy Yarky: kde se tye dwa
 Yarky zchodia, tam hledag gednu kladu,
 hore koncem tenkym, od neg na čtyry Kro..
 25 čege gest Zametata/na⁴⁰ etc

⁴⁰ Autor rukopisu podľa všetkého zdvojil „ta“ (pozn. red.).



Na Trnowecz.

Toto Psanj na horu Trnowecz, ku kte,,
 rému z Nemeckeg Zemi wydane gest do Ostreho Wr,, 5
 chu. Negprv počnj od Trnowcza a na Holu, kte,,
 ra ležj pod tymto gmenowanym Wrchem: Po,,
 tom gdi daleg, až prigdess na Holú potom gdi
 w/důl, a když prigdess do Hůl, tehdy se drž na pra –
 wu stranu gduce z/doliny. Potom kdy prigdess 10
 na ten

136.

na ten gmenowany Wrch, kdy budess na pro,,
 stred toho Wrchu, tehdy opatry okolo sebe, á
 vwidiss gednu Skalu, a na te Skale hled wel,, 15
 my pilne Znamenj **B**. a. opatr welmy pilne
 kde ukazuge, nebo ukazuge na Polednicy; Tehdy
 potom gdi na Pravu stranu Ruky na Horu, a
 potom hled po gedneg Studnicy maleg, kdy
 windess na Pole neb na Rowiny, hled dobre 20
 k/Polednj, a tam vwidiss gedno Tjsowe drewo:

⁴¹ V mape označené vrchy: „Mikowa.“, „Ostry Wrch.“, „Homulka“.
 Pod nimi „Chodnik na Galowecz“ a „Galowecz nžje Chodnjka“.

Potom nagdess gjne podle toho Drewa ležicy
 Drewo, na tym drewe y na gjnem, nagdess
 Znamenj Presse ~~E~~. Ruka. A potom tam hle,,
 dag welmy pilno, na kteru Stranu Znamenj
 5 ukazuge. Potom pak kdy widiss, patr po gedneg
 Ssachte, pod tym Kosodrewim, a tam ležj try Ka,,
 menj pod tu Ssachtu, a ukazugj se len malo ze
 Zeme, nebo zapravene su. Potom tu Ssachtu
 otewry, a gdi dnu, ale musyss Swetlo sebuw mitj,
 10 Dnu wegduce, mass se na Lewu Ruku drzeti, a
 nagdess tam geden Gang na Prst ssire, Potom pak
 nagdess dolu Rudu pri_černu, a nepotreby tobe
 wicz

137.

15 wicz než geden Berkeiziček á geden Hand,,
 ffeistel, gen meg Pilnost. Potomto Znamenj, ne,,
 muže te klamati, kdy ukazuge k Polednj.

Na Bilu Skalu.

20 Ptag se za Siwym na Bilu Skalu na Oraw –
 sku Stranu. Pilne znamenag/od teg Skaly protj
 Polednj, a tu se Skala odwalila dost welika,
 od Holj, tu gest Močar njže tegže Skaly, hledeg
 na teg Močary pod Mochem, gest Žabice, a w/neg
 welmy welke dobre.

25 Na Ohnjsste.

Na Ohnjsstj, na Podrigel od Siweho, dwa Gar,,
 ky se zchazegj, kde se Voda stawovala, dowed
 se na Stawnu Vodu, hore Dolinu gduce, na

leweg Ruce k/Siwemu, proti samemu tomuto
Wrchu.

Proti Sstrbanoweg Skale.

Za welkym Wrchem w Zawrate, hledag na
Skale Koliesko, a půl Kolesa wykresaneho, gako,, 5
by Medj aneb Mosacz byla ta Ruda gest tam roz,,
lomywssy gj.

138.

K/Zatjsovemu Gezeru.

Česta gista a spravedliva Lidem Pobož 10
nym až prigdess na bilu Horu pod Holjcu, a po
tom pugdess, a prigdess na druhu Wodu pod
druhu Holicu, s/tym Chodnikem gdj pod druhu
Holicu, až ku Polednu Slunce, a toho chodnika
nestrat. Potom gjny Chodnik nagdess, co s/njm 15
Misliwcy chodia, a potom prigdess na welmy
wysoku Horu: A když prigdess do Půl Tatrůw
kdy toho Chodnika nestane. Potym se ohlednj s/ty
hory, stogciz na neg, a tam se ohlednj na neg,
obrat se na Pul nocy, uzryss gjny Wrch, welmy 20
Wysoky Kosodrewowy, nan gdi, a z/neho se spus[t]
welmy prikro, ku Polednj, zlezess pod ten Wrch,
pres Kosodrewinu, a pod tym Wrchom nagdes[s]
gedno Gezero, co zwrchu dolu Woda Pada, a po,,
tom zas z/toho Gezera pada. a to gest to Gezer[o] 25
Spravy Božj zatise Gezero.

K/Zadneg Bodickej.

Chod od Salasse hore Wyhnany, od Wy,,
 hnaneho pilne hled geden Grŭn od Kobileg
 5 Špirty, hled pilne, hled geden Grŭn, w Skale djru,
 gako dobru Okeniczu, pod nj su čtyry Skaly, porad,
 Ostrba ležj, w/Kosodrewine, po ktere hore gjti mass.

W rietkem Bore.

Osypek, Wrch geden weliky černy pri Hra,,
 10 chowe, sem k Breznanskym Horam, gest gedna Po,,
 lanka, na nem bude se zdati zdaleka, gako nega,,
 kowa Hwezda. Tu Polanku nikdy nekosityvali,
 než teraz gj počali kositywat. Na ktere gest k/Wy,,
 chodu Slunce gedna Skala gako Pecz, a rozpa,,
 15 dlina wnj: hledeg Dary Bozske. Misto Znak
 nad njm Rakyta aneb Skorusska, prosto dolu
 k/Wychodu, hledeg Poklad, modlicz se wrucne,
 hledag a nagdess, nassedse, wzdeg Chwalu Bohu,
 mužess gjnym dobre čjniti.

20 Jtem: W/zadneg, wrietkem Bore gsau
 try Skaly, tehdy w/tom poslednem a žadnem hledag
 s/pilnosti Dieru zadelanu, a zaprawenu; Pod nj
 mjsto

25 mjsto Znak Ostrba w/kosodrewy, Hlawa
 take byla tam nekdy nagdena, Kde geden
 druheho Chlap Chlapa zabył.

W Žaberowe na hnušt Kokawa.

Cesta k/tem mjstũm od Trnowca k Bobrowic.
od Bobrowčža k/Yalowcy, od Yalowcza pugdess
staru Cestu k/Wrchu welikemu; Ale než k/teg
stareg Ceste prigdess, musyss pregjti pres dve 5
Wody, potom na tu Cestu prigdess, y pugdess
mymo Polomu, tam pasu Kone toho Pana Pod
danj. A když prigdess na Wrch, pohled protj
Wychodu Slunce do Doliny, y vhljdass pod
Wrchom newelmy wisoke Skaly welike, 10
niže pak tych Skal, nagdess Znamenj na Bre,,
zych wyrubane Wruby, nekde try, nekde dve,
co sem ga delal Johannes Thaboritha swu
wlastnj Ruku, abych mohol traffiti poznovu.
Když to Znamenj nagdess, pust se do Zapoli k/do 15
ljne, y treffiss mezy Kamenjm drobnym na
Chodničẽk vsky, musyss se držeti Driwy, neb
– gest

141.

gest welmy prikro tym Chodnikem; Y treffiss 20
k/diere, mužess tam slobodne wgjti. Aby pak
rozumel, když tam prigdess do teg Diery, su w/nj
Sstample, co w/nj mužess y sedet, nebo gest mno,,
ho Gankũw, ale gjch prikrywagi Piargem. Ale
lepssiho Gangu hledag, gak wegdess do Diery, 25
hned w/leweg Strane gest dolu, malo wicz na
Chlapa zhlube Diera, na dole, že se ledwa
wtisness, gest Pramen strjbrny, gako u Nože
Tyly, a ruda siwa w/bileg Žabicy, tu ber z/baznj Božj.

O Polome.

A když bys mel z/toho Wrchu dolu giti, tu staru
Cestu, gest Poloma po leweg Ruce, když pres tu
Polomu pregdess až do černeg Hory, hned z/teg
5 Polomy do ni wegdess nedaleko, y prigdess k
dwem Gedlam su stiate krížom, pod tymy pak
Gedlamy gest Znamenj, gest Kul wstrčeny, tu
wytahnj ten Kûl, a odkrywse, ber z/baznj Božj.
tam Ruda gest červená Zlata. A od teho mista
10 wysse, gest Skala gako Pecz, tu gedna stiata Gedla
lezj, na teg Skale, wedle toho Woda plzy, Potoček
neweliky.

142.

neweliky. To sem ga sam nassel y lamal, ge
15 červená Ruda, a w/nj Zlata dosti.

Do Osobyteg.

Nedossedssy do Walasskowneho Salasse,
kdoby vedel a swedomy byl, v Liptowe za Trnowce
žeby tam tressyl⁴², od toho Zeleneho Potoka, zprav
20 se rozumem na tom miste, mnoho černych Gasstj
ruw Perestrych, po nich su zlte mjsta, potom pozn[ass]
Nebo tu gest mnoho Daruw Božjch, Pan Bůh rači k
tomu dati, kdo se ho bogi. Kleknj na Kolena, mod[li]
se Panu Bohu, co gedenkrat na Greczu wezmess
25 a zmysseg, po 10. y po 16. Zrn mitj budess, gako
Pssenjce, gako Hrach, gako Bůh, a to w/lupine cer
neg. Gest Arabske Zlato; Ber z/baznj Božj.

⁴² V slove namiesto „f“ autor napísal „ss“ (pozn. Kosová a red.).

Pod Orawsky Zamek.

Njže Zamku Orawy gest hluboky Potok, á
nad njm gest Obraz: Gest tu Studne, gdj do toho
Potoku, nedossedssy Zamku, a kračžeg na tu
Studnu,
gest Chrast Rakytowa, tu se rozumne zprawũg, po –
dle tohoto Spisu. Ber nagdess gako Bũb gako Hrach.
Ber z/baznj Božj, a na Chudych nezapomjneg.

5

143.

Do Hole Potoku w Tatrych.

10

Pteg se w Spissj od nektereho Čzloweka, kte,,
ri/by vedel pod Tatry Hole Potok: W tom Potoku
hledag gako Bũb. Chcess/li daleko gjti až do Wrchu,
toho predgmenowaneho Potoka, pteg se do teg
Diery, kde gest brunatny Krysstal, a tu se nagde[ss]⁴³
drahe Kamenj gmenem Topazius Rubin w/teg
Wode aneb w/tom Potoku pod holym Wrchem.

15

K Potoku od Trnowce.

Gest geden Potok od Mestečka Trnowcze,
od teg strany, gest w/tom Potoku od Polednj Gedla,
a na nj **T**. Tu mužess hledati, a gakbys potre,,
ffyl, vssudy nagdess Potočne, gako Pssenične,
gako Tatarčene Zarno, Ber z/baznj Bozj.

20

Do Krasneg.

W Krasneg, na Urbanoweg su Znaky, byla
gedna Gedel, na Rowince njže domu, na ktereg
byli Znaky tyto: Poloss y Czissmy; Než nazdam
se, že y Mesycz a Slunce bylo, než Ponewadž ny,,

25

⁴³ Pisár najskôr zabudol na písmeno „ss“ (pozn. red.).

negssiho času gest Pen pro Pamatku protj tomu
Znaku. Z/nižneg y z/wyssneg Strany, gest Precho=
disko,

144.

5 disko, kade Krawy prechodia, a tedy mezy tymi
na Rowience pri tych Znakoch gsu Statky, komu
gich Pan Bůh račy wygewitj, ten nech Bohu deku
ge, a pro Boha nech sstedre udeluge.

Na Orawicach na Hranicy.

10 Na Yaworynach, tam su sedem Gaworow,
hledag Kamen, na kterem Litery su, od toho Ka
mene na Kročag mass, na druhy Kročag, na
tretj Kročag take, rozljčne Statky. Komu gich
Pan Bůh da dogjti, muže ho chwaliti, a gemu
15 na tom Swete služiti.

O Chodčžy.

Ptag se od lestiny w Orawskem Widieku,
pros at ukažu Holicu pod Choděžem na teg strane
od Kubina, když prigdess na Holiczu pod Chodčže[m]
20 tu se zprav z/rozumem, su dwe Cesty, gedna k Lie
stinam, druha od Kubina, hlediž pilne, kde se spo –
lu zrownawagj, aneb zchazegj Cesty tye. Potom
protj Polednj, prosto proti tem Cestam, gdi k Wrchu
Chodči, hled pilne po Praweg strane gducz welike
25 drewo,

Drewo na kterem try su Parohy wyrostle, á
 gest na tom drewe Znamenj Ruka wykresana.
 Gdiž daleg, u Wrchu nagdess na Rownj mnoho
 Kosti Konskych, kde zdechlj Kone: Tam kračeg 5
 protj Polednj 15. Kročegůw, nagdess tam mno –
 ho Mochu, gest tam Kamenj, malo ho widat.
 Podle toho Kamenj Moch zdwyhnj, tam nagdess
 Sstolnu hluboku wybranu ku Polednj; Na Pra,,
 wu Stranu drž se, a nagdess bilu Žabicu, w/teg 10
 Zabicy hogne Zlata, gest gako Hrach, gako Bub.
 Tu mužess sameho Zlata bratj, na Chude nezapomineg.

Jtem: Gdiže Prosto od Luček k/malemu
 Chodčzy, kdy tam prigdess, hled pilne, dwa Yarky
 spolu se zachazegj od welikeho Chodčže, když to 15
 nagdess, tam se rozumem zprawůg: Odval Ka,,
 men z/teg Studnjcze, a zpust Wodu, tam nagdess
 same Zlato w Brehu w/teg Studnice, gako Brane
 Zuby, gako Orechy. Tam ber z/baznj Božj.

Pod Muransky Zamek. 20

Dowedůg se w Dedine Telgart, kde gest ta –
 Diera wysse Telgartu, kde beru krysstal, kdy weg –
 dess

dess do Diery, gest Zlaty Pramen po Praweg stra, 25
 ne gako dlan zhljnu Zapraweny, nemužess chy,,
 biti, gednym Kragem odlamůg, ma wssobe zlata
 mnoho. Tu take w Diere nagdess rozljčnych Ba,,

rew Kamenj. Ber a užiweg z/baznj Bozj, a neza,,
pomineg na Chudobnych Lidi.

Na Osobytu.

Do Tater Orawskych na Wrch, ktore[m]
5 rjkagj Osobyta, do neho chodjz Kežmarku, zo Žiw,
ca, od Jordonowa. Gest Mestečko Trstena,
Vogta Trstenskiho, gest Hola ta Osobyta, kdy bude
okolo S[wateh]^o. Iana, tehdy treba patrijt Dieru, od Za.
chodu Slunce, uzryss dwa Kopce, ga koby dve
10 Kopy Sena, welke a wysoke. Z/teg Osobity spu[st]
se do Orawy, z teg strany prosto, nalezssj Krjže
a na Kregsy prigdess, hled pilne, odkud bude v[y],,
chodit Mhla gako Kopa, w/den S[wateh]^o. Iana, prigdes
prigdess⁴⁴ k/Skale co ku Stene, na neg nagdess Ne[m]
15 ca s/Halapartamy, s Russnicamy, tamže poty[m]
nagdess Mlaku a Tresawysko Mochem pozaros[tle]
Zrutiwssy ten Moch, nagdess Gessterow, rozmngj,
na Kamenj Ležacy, uder Nohu neb Palicu etc

Na

20

147.

Na Sadowu Yaworinku.

Chodže na Spady, kde se Woda rozraža ga,,
ko negwetssy Kossar. Item: Tamže pod Prw,,
ssu Horu, kteru zowu Podskočow: Obegdi okolo
25 teg Hory, až prigdess ku druheg Hore, ku Kratkeg
rečeneg, pod Skočowu, a meg Kresywo a Syrku,
Swjce, aneb Kahanecz: Tam uzryss Wodu z/wy,,
soka padagicz, ktera tu Dieru zaliewa aneb
Zakrywa. Pod kteružto Wodu potreby gest se

⁴⁴ Slovo „prigdess“ je v texte dva razy (pozn. Kosová a red.).

podrazyt, aneb podskočit, wložiwasy negakowy
 Kaptar Skuramy na Hlawu, a tam opatr,,
 kde se otwjrąg dwere, nagdess, kdežto potom
 uhljdass Načjne ku Potrebe, kterým sobe Zla,,
 ta nasekass a nahotugess. Worky meg dobre, 5
 opatrne ze Skūr zossyte, y opatrũg, aby Witr
 nedossel, nebo by oteželo, a nemohol/bys vnestj.
 Zpust se ku Orawskeg Strane.

O Kadnem Potoku.

W tom Potoku stogj Gedla, a gest na neg Ruka – 10
 wyrezana, a dwema Prsty ukazuge dolu k/Potoku
 Tam hledag pilne etc

Na

148.

Na Klečženy. 15

Gest Diera, a na tu Dieru gest w Kamenj
 wykresane Deo gratias, nedochazeg pak teg
 Diery, gest Hljna červena, gakoby Bereczko.
 Tu ber z/baznj Božj.

Nad Turany. 20

Gdi tym Potokem od Turan hore, prigdess
 k/takoweg Skale gako Stena, pod tu Skalu hled
 Studnu, a z/teg Studne Woda Pada do toho Potoku,
 kaž sobe Železne Ohreblo urobitj pod sebe, nebo
 hluboko gjž pod Skalu se prebrali: S/tym Ohreb,, 25
 lem wytahness gako Pssenicy, gako Pohanka Zrna,
 nebo ginače nemohol/bys vy_tahnuti.

Jtem: Chcess/li gjneho dogiti, gdje predce
 tym Potokem hore, kterym sy prissel, a tak prig=
 ducz kde ten Potok wywiera ten nagwyzssy. 30

Tu hľadag, nagdess gako Hrach, gako Pohanka,
Ale černu zraz lupynu, tu vzryss, co gest.

O Zlatem a čerwenem Potoku.

5 Kdy prigdess od Orawy na Zazriwu, wlez
od_tud na rownu Horu, tu hned prigdess na Kra,
lowu Luku, w/tom Potoku gest Bania welmy boha,
ta,

149.

10 ta w/ktoreg se domnjwagj že Kisz: Ty nato
nedbag, ale ber z/baznj Božj.

O Čžermossneg.

15 Kdy prigdess gdi na Belu, potom pregdessa
pres rownu Horu do Zazriweg. Prigducz k/to,,
mu Potoku nižeg Zazryweg, wpada do Barnjce
od Čžermossne, gdi tym Potokem hore až pod
samy Wrch, tu ber, gest zlato gako Pssenjce,
gako Pohanka, ale tak až na Horu wygdess
gest Studne, pri teh Studnj na Buku hľadag Ru,,
ku, a kde ten Znak ukazuge, tu ber.

20 O Babeg hore

Na Stanczoweg Hole⁴⁵, na Babe hore gest
geden Staw, co nikdeg neteče, ku Smetanoweg Hole,
treba odmerat na 4. Sahy od Stavu, ko,,
sodrewinu treba vdwyhnut, nuž tam nagdess
25 pod Mosty na Chotare Zustru gmenowaneg De,,
diny Chotaryska Dedina Rabčzica?

⁴⁵ V rukopise je „r“ prepísané na „l“ (pozn. Kosová a red.).

O Klaku wedle Fačkowa.

Było Towaryssuw 14. kteri tuto wssycknj
pomreli, krome ga sem zustał z/tych, kteri sme brali
Klenoty Zemske na Klaku. Ga tehdy nechtegjce
na sweg

5

150.

na sweg to zdržeti, dal sem ge poradne zapisati takto.
Když/by sy prissel do Powáže k Lietawe k/Zamku,
a odtud do Ragce Mestečka, ptal/by sy se na Klak.
Tu gedenkaždy tobe o nem powy, nebo gest Skala
nad gjne Hory wysoka, nedaleko Dediny Wricz
keho, Kteružto z Ragce dobre wideti. Ku kte,,
regzto pugdess Cestu y ne_Cestu. Potom gdi hore
až na Wrch, tu kdy prigdess na Klak, hledeg
Dieru takovu, kdežto bylo Ostrby 7. Tu když
nagdess, kleknj swymy/Towaryssmy, a pros
Pana Boha, aby te požehnati račil: A potom
prisahag wssech Towaryssův, že chtegj uprjm,,
ni a Sprawedlivy bezewssy Zrady byti. To
učjniwsse, můžete se we/gmeno Božj do Yamy
spustitj. Ačžkoli pugduce do Yamy budess
Pokussenj mitj, ale nedbag na to nicz, oddagjce
se Panu Bohu, z/Vprjmnosti se poručyss, any se
lekag toho. Wegduczi tehdy do Yamy, nalež,,
ness naprwe Wodu, wssakže predce k/tomu
meg geden dluhy Prowaz, a prissedsse ku Wode,

10

15

20

25

Patry

Patry gako/bys mohol pregiti, aby te nesklama,,
 la Lawka, skrze kteru mass progiti, neb gest
 Woda hluboka, a Lawka zradljva. W/tom ,
 5 když Wodu pregdessa, nagdessa Kamen vwossteny,
 tak coby mohli dva vdwyhnuti: Tu potom
 nagdessa co tj bude Potreby, Riad k/tomu spra,,
 weny. Potom tam nedaleko, gest kamen dra –
 hy, genuž rjkagj Carbunculus, než deg tomu
 10 Pokog, nebo bys mel Pokussenj welike na sobe
 w/teg Yame, a byt/bys pak y wen wynesl, mel/ –
 bys Nebezpečenstwj od Panůw, tak že/bys mo –
 hol y o Hrdlo prigitj. Potom gdi 8. kročegj
 od Wody, Nohu o Nohy prekladagjce, tu nagdessa
 15 samorostle Zlato, tak_že geden muže za 700.
 čerwenych Zlatych nabratj, anyž tobe wjce ne,,
 bude potreby choditi: Okrom gjnym Pobožnym
 Lidem Zgewyti. Nasselby y we Wode, ale že
 gest drobne gako Muka. k/tomu pak ke/wsse,,
 20 mu nagpotrebnegssj gest dobre Swetlo, giste
 a nezhasytedlne, gakožto Laterna zawiata,
 a ne

a ne derawa: Nebo ze Skaly weliky Witr wege,
 25 takže pogedno Swetlo Zhasawa; K/tomu Kre
 sywo, Syrku, a Prachno suche meg, abys mohol
 Zhaseny Ohen, opet na mjsto priwesti: Gisty
 Spis mass, toliko se umeg opatritj, a Pana
 Boha na Pomoc wzyti, a na Ubohych
 30 nezapomjna[g].

Na hybsku Kotelnjczu.

Ptag se gednoho Čžloweka, kteri/by wedel
Zworyne na hybskem Chotaru, aby tobe ukaza[l]
Kotelnjczu, gest gako Mraznjcza, kde Owčare
stogia, kdy se Owcze kotja. Gdi my_mo tych, a 5
prigdess do gedneg černeg Dolinky, kteru zowu
cenniowa Dolina, gdi hore Dolinu, až prigdess
k/Buku, na Kteremž Znak gest  Y daleg nagdess
Bukowiczu, gest tam Podkowica wyrezana. Gdi
daleg hore, ani dolu, ani wyżssi se trymag, ale 10
prosto, až prigdess ku gednomu Yaworu, gest
hruby, gako Winna Bečka, na tom nagdess Wa,,
lassku wykresanu, ze s/Oстрыm ukazuge, tam
se trymag. Zase trossku dolu, nagdess Lipu, na
teg 15

153.

teg Lipe nagdess gednu Ruku wyrezanu,
kde s/Palcem ukazuge, tam se trymeg. Daleg,
chod na 9. Kročagj, gest tam zase Buk, na
tom Buku su try Hwezdy y Čžekan: kde 20
s/Koncem ukazuge, tam gest gedna tenka
gako malička Bečžka, tam otwjrag, tam nag,,
dess čerwenu Rudu, co za Funt f 4 dadj.
Powysseg gest druha Diera, tam tež Ru,,
da gako Kisz, w/teg Rude gest nasadzeno gako 25
Mosadz, to gest gesste lepssj gako dolna: Gest hod,,
na w/Penizech drahssa gako spodna, a pred –
Dieru gest Bahnjček, a zaprav tu Dieru gako
sy nassel: Proto, že su tam Rusnaczy často,
neb ustavne, aby sy do Vpadku newssel. A 30

naposledj trymeg se po tych trech Znakoch,
gako sem tj oznamyl.

Na Čzetnecky Chotar.

5 Gak se do Rožnawy gde na Praweg Ruce,
kde gest Pet Doljnek, w Pateg Dolincze, gest ge,,
dna Gedlička, gako dwe Pinte Kopik, tam nag,,
dess Znak Pul Mesyce ☽, try Hwezdy, gednu
Ruku

154.

10 Ruku, kde z/Prostrednjm Palcem ukazuge,
tam otwjrag dwa Kročage od toho Znaku,
Tam nagdess takowe Bohatstwj, že sotwy w/teg
Uhrskeg Zemj gest. Co na raz, aneb na dwa
unesess, mass do Smrti dosti y twoge Djtky SS.

15 O Lumniczkem.

20 Dowedug se na mjsto kterému Nemcy
rjkagj Lobweyden, a když prigdess nato mjsto
hledeg pilne gednu Yamu, w/ktereg gest malo
Wody. Pod tu Yamu gest gedna Diera, do_ce[la]
Zametana, malym y welkym Skaljm. Hledže
pilne, kde to Skali ma swŭg Konecz, tam nagde[ss]
gednu Dieru zapravenu Mostem, a pri Koncj
toho Mostu, tam otvor, a tam nagdess z/Las[ky]
Božj w/žlteg a siweg Hljne gako Hrach, men
25 Sse y wetsse, gako Konopne Zena. A potom
Zapraw to Misto, gak neglepssy mužess, a/ne,,
bav se tam dluho, nebo su tam Lide často.

O Sswedlary.

Gest pri Sswedlari gedna Stara Woda
kde byl predtym stary Mljin, gest geden Mlins[ky]
Kamen

155.

5

Kamen wysse toho Mljna, a pod/tym Mljin,,
skym Kamenem gako w/Polowiczy na try
Kročegj, gest gedna Bečka zaprawena, w/kte,,
reg gest welike Bohatstwj, a tamže nedale,,
ko gako na gednu Stupeg nagdess Wodu, to wy,, 10
ber, tam nagdess bohaty Zlaty Gang y Spiszglasz.

K Sstolnanskemu Klasstery.

Stoln Kloster.

Kdy prigdess k/tomu Klasstery, chodže hore
Wodu až do Hory, a tam potom hled na Prawu 15
Ruku geden maly Potuček, který teče, do welikeho
Potoku. Chodže potom tym Potočkem dobre hore, tam
potom nagdess gednu Studienku, z/ktereg wy
teka maly Potoček, a w/teg gisteg Studenke ko,,
pag, tam nagdess Zrna Zlate gako Semencze, 20
a okolo teg Studnicy gest mnoho Mochu⁴⁶, a pod
tym Mochem nagdess dobry Splok. Hansz Strausz
z Greczu, za mnoho časuw uziwal, probowal,
a chasen dobry bral.

Na Schendlarske. 25

⁴⁶ V slove prepisované „ch“ (pozn. Kosová a red.).

Na Schendlarske.

- Gest gedna Dedina nedaleko Sabynowa,
 kteru Nemcy Zowu Schendler. kdy tam prigdess
 5 chodže na gednu Milu hore pri Wode, až prig,,
 dess na Yarek a_nebo Schargros, co na Mljn
 teče: Tam potom chod hore, nagdess gednu Ya,,
 mu plnu Wody, tu Wodu wyber, a tam nag,,
 dess Zrna w Hljne. Ber Z/baznj Božj.
- 10 Jtem: Dowedug se nektereho Čzloweka,,
 kteri/by wedel Koel gründen Stein: A kdy kto,,
 mu prigdess, chodže hore tu Doljnu, až k/Polowi,,
 cy hore. Potom se trymag na Lewu Ruku,
 tam nagdess gednu Dieru: Chodže dnu.
- 15 A kdy prigdess kde se otwyrá, tam su čtyry,
 do Prwsseg, co na lewu Ruku, spust se dnu,
 ale sobe trymag wždicky Swetlo dobre á
 Kresiwo w Pazuche, a y Swjcek dosti, aby sy
 mohol obstati. A potom pregdi pres to usti[e]
- 20 nagdess try sstemple, a to gest druhy Znak.
 Dag gim Pokog, ani se gich netykag, aby sy
 s/Towarissmy

- s/Towarissmy o Život neprissel, Nebo tye Sstem –
- 25 ple weliku Terchu trimagj: A potom se zpust
 daleg dolu kwelkeg Stene skalneg. Tam mu,,
 syss mitj geden sstranek na 15. Sahy, a y
 ssnuru na nekolko Sach, aby sy mohol Konecz
 teg Diery dosahnut. Potom se spust prosto dolu,
- 30 neb gest nebezpečne tam lazyt: A na welkeg

Skale zanechass 40. aneb 50. Swjček na stene.
 A na Warte zanechass dwuch Wrchu, á
 dwuch wezmy sebu dolu až na Misto, A
 potom predcy se spust daleg dolu, a tan vwidiss
 gednu malu skalnu Stenu, která nenj welmj 5
 wysoka, a čerwena gest gako Krew. Tam mu,,
 syss hore ustupit, a tak hned prigdess do ge,,
 dnoho maleho Sklepu, a vwidiss gednu wel,,
 ku Hromadu bileho Pisku: A to gest Prwssy.
 A potom prelez pres tu skalnu Dieru, Nebo 10
 gest gako Pec ne Vsta, a tak prigdess k/druheg
 Hromade Piesčeneg, a to gest gesste wetssy
 Hromada od tamteg. Tu odtwor, a nech lezy
 pred tebu, preruc z/leweg Ruky ten Pjsek,
 na Prawu, 15

158.

na Prawu, potom budess na leweg Ruce hle
 dat Zaprawu z/gednu weliku Skalu zapra
 wenu, To wezmy přeč, a spust malo dolu
 Pomaličky, a potom chod dnu, tam tobe za nicz 20
 Swetlo nebude stat, ale ho predcy trymag,
 pro buducy potrebu. Netreba tj daleko cho,,
 dit, mužess tam nabrat, co twe Srdce žada;
 Ale tye dwere ze Skaly zanechag pri Pokogj,
 asnad/by sy wzal negmensse Bozske Požehnan[j] 25
 nebo tam gest mnoho a wysse Prawa: A Tye
 Zrnca z/Piesku wyberess, a kdy gjž wezmess,
 wezmy tu Skalu, a polož zase na mesto, a za
 praw s/tu Skalu, gaku naglepssy Muzess. etc

Na Hranowniczke.

Cesta gest, ktera weđe z/Hranownjce
ku Wernaru: Tu samu gduce wysse Wsy,
na gedno Strelenj, uzryss na druheg strane,
5 to gest na Lewo Formanskeg Cesty, na le
wem Boku staru Cestu, ktera do hory weđe,
tu samu drž se, prigdess lesem až ku Studnicy
tu

159.

10 tu musyss pro welkost Wrchu spočwatj.
Potom dag se dolu s/teg Studnický Garkem,
chod s/njm až te priweđe k Skale, k/tereg Slowu
Oselna: Pred tu gest staty Yawor, pri nem gest
Diera zawalena, tu wyčist, chod dnu ze Swet,,
15 lem, nagdess w/neg nadobywane Riady: Od
tych Riadow pol/tretja Riffa z/wiss po Skale
co k/dobremu a ku hodnemu Wižjwenj nagdess.
Taleg⁴⁷ tuže gjducz Dieru, nagdess y gjne wecy,
k/Požjwenj hodne, ktere libo bude bratj wol,,
20 no Z/baznj Božj. Wsseho Putowanj meho
gest na pŭl dewata Roka.

Na Rožnawske.

W pŭl Doljne pod Wolowcem na Hore
na Boku, tam gest gedna welka Skala, kteru
25 Zowu Mnjch; Na koncy toho Mnjcha, hled
Gamu zaprawenu z/mnohým drowem, to
wyčist a otvor, nagdess tam čiste Zlato, w –
černých Zrnach. Merkug na sebe dobre, aby

⁴⁷ V rukopise na začiatku slova „T“ namiesto „D“
(pozn. Kosová a red.).

se tj sstatne wedlo, neb su tam často Lide.

Na Landicke.

160.

Na Landicke.

Kdy prigdess k Landiku, dowedug se na	5
Pessy Chodnik, skterym Poslowe chodia: A	
kdy ten Chodnik nagdess, gdiže s/tym až k Wode,	
ktera teče pred Bómengrundu. A kdy tam	
prigdess, chodže až k/gedneg sucheg Yame, w/kte,,	
reg nagdess mnoho malych Kiszlinguw, chod	10
že s/timy Kiszlinky až prigdess k/gedneg Stene,	
Z/ktereg Woda teče anebo wyskakuge, a kdy	
tu Stenu nagdess, co z/neg wyskakuge Woda,	
chwal Boha tweho Pana: Wezmy geden	
sstiap a wstrknj aneb wtisknj to teg Diery,	15
odkud Woda wyskakuge, uwidiss co odtud	
poteče; Zrna gako Bukwjce aneb Bobky. Ne_	
lekag se že su černe. A kdy ti to milo, zpraw	
sobe gednu Ostrbu, a chod hore na Stenu, a hle,,	
deg na Praweg Ruce, y nagdess gednu Dieru	20
dobře zapravenu, Tu otvor, a nagdess co twe	
Srdce žada, ale bud opatrný, a dluho se nebav etc	

161.

Na Batyzowske.

Ptag se d[ø] Batizowskeho Stavu, anebo	25
Plesa, chodže stym Yarkem hore co z/toho Plesa gde,	
wenka, a potom se obrat na Prawu Ruku hore,	
tam prigdess na Rowen, nagdess kosodrewi,,	

nu rietku, y Moch co gest až do Kolena, zdwyh,,
ni hore ten Moch, tam nagdess co potom twe,,
mu Srdcy milo bude. Ale potom zapraw,
gak naglepsj prigdess, wedetj budess. kdy nazad
5 prigdess opatrne se zprawug, nebo su tam
často Lide.

K Zelenemu Plesu.

Kdy prigdess k/Zelenemu Plesu aneb Stawu,
Obrat se na Prawu Ruku horu dolinku, až
10 prigdess na Rowen: Tam postog sobe, a vwidiss
pred sebũ na Praweg Ruce gedem Rigel, potom
gdi tym Riglem okolo hore k/wychodu Slunce,
W prostredku toho Rigle, nagdess gednu Studnicu,
Zasypanu, bilym Pieskem, a tam žadneho Pisku
15 ginde nenj len na tom mjste. A pana Thököliho
Kossar

162.

Kossar odtud dobre widat, y Slunce tam pres
cely Den swjti. Zrucag ten Pisek z/ted⁴⁸ Studnj,
20 tam nagdess co nebudess žalowat, a twa Praca
bude dobre zaplacena. Potom zapraw opet etc

O Wisokem.

Dowedũg se na Wisoke, a kdy prigdess
pod Gezero, nagdess gednu Lawiczu, na půl/ –
25 druheg Piadj ssire, a nekde y ussu. A kdy půg
dess na Lawiczu, nagdess 6. Stupeguw wy
rubanych na gedneg Skale, Chodže hore, nag
dess tam gednu Dieru, w ktereg vwidiss tro,,
gaku Barwu, gedna gest gako Krew, druha

⁴⁸ V rukopise na konci „d“ namiesto „g“ (pozn. Kosová a red.).

Plawa, a tretj pričerna: Chodže predcy na
tu Lawiczu až na samy Konecz, nagdess tam
gednu Zapravenu Dieru: Tu otwor, nagdess
Rudu Strjbrnu, mužess rubat y s/tupu Sekeru,
gako Olowo: A kdy nechcess brat tu Rudu, tehdy 5
w/neg nagdess Rubin, gako dobry lieskowy Orech,
A tu Rudu potom nekryg, než polož na Lawiczu
aby Ubohy Lide nassli kteri hledagi, y za to
budess

163. 10

budess mitj Odplatu: Neb se Ubohy lide cho,,
wagu takovimy Odmetky. A kdybys tye
Odmetky rutyl do Gezera, žádný tobe nepode,,
kuge. Zaprav zase dobre to mjsto, aby se nicz
nestratilo, a chodže zase na Lawycu, ale mer – 15
kug, aby te nesklamala, nebo gest tam nebez=
pečne. A na Dediny nechod, tak mužess mitj
bezpečnu Cestu, a nebatj se od Mrcha lidi. Ga
sem potom dal Hans Wilhelmowy w/Krako,,
we, Roku 1669. na Solnem Trhu, co Waha 20
donesla e[ř]c. A kdy Skalia naberness, hledže
aby sy gich neroztlkl. kdy prigdess na Lawicu,
hledag pilne gednu Welku⁴⁹ Skalu, gest tak
Welka, gako Welky Čžlowek, a geden Yarek
gde dolu pospolu. kdy prigdess k/te Skale, mu,, 25
syss obegzt: Pod Skalu odprav až do Pasa, nagdess
Zlaty Gank, rubag co ti milo bude, a potom
Zase zapraw. A to nagdess pri bjlem aneb Zele,,
nem Plese na Praweg strane.

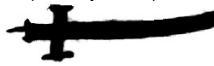
Na Wysokem 30

⁴⁹ V rukopise prepisované (pozn. Kosová a red.).

Na Wysokem pri zamrzlem Plese.

Když prigdess k Zamrzlemu Plesu pres
 Riečnu Doljnu Filkgrund: Chodže do zamr,,
 5 zleho Gezera hore k Wysokému k gedneg Lawicy,
 a tam musy pregst, a gest welmj nebezpečne,
 tam lazyt, a kdyby sy nemohol pregst, musyss
 Stenu obegst, a prigdess Zwrchu k/nj, a gest
 Gank na gednu Piat ssire, a spravedliva Zlata
 10 Ruda, a welmj wyborna. A pod tu Stenu gest
 gedna belawa Skala, a da se dobre robit, nebo
 geden muže toljko narubat, co 14. lidi muže nest,

Na Landicke

Ptag se v Landiku na geden maly Ko,,
 15 stolik, ktery gest w doljne, nedaleko od De,,
 diny, nedaleko wysse Cesty hore. A když prig,,
 dess k/tomu Kostoliku, nagdess gednu welku
 Skalu, na ktere gest duplowany Križ wyru=
 bany, tak weliky gako tento 
 20 Hledeg pilne pod tu Skalu, a nagdess dobro.
 u_dwyhnj tu Skalu, a wezmi co tj žada Srdce,
 Z/mnohych

Z/mnohych Darůw Bozjch, Totjžto, od Zlata,
 25 od Strjbra. A kdy giž wezmess, polož zase
 tu Skalu na to Mjsto, kde lezala, zaprav do,,
 bre, to mjsto, gak neglepssy wedeti budess.

Na Cmyter.

Kde zowu na Cmyter, tam gest
gedno Borowkowe Gezero, pred tym Geze,,
rem su tyeto wyrubane Znaky **13. Λ M.**
a z/toho Gezera vychazy Woda skrze gednu 5
Dieru, skrz kteru Dieru musysss dnu wgiti
k Gezeru, nebo gest gako pul dwere, a gest
protj Polednj, kudy mass dnu pugst. Prissed –
ssy dnu, udwyhnj Moch, a tam nagdess Zr,,
na gako Borowky mnoha. 10

Jtem: Dowedug od nektereho Czlowe,,
ka, ktery by wedel tu Slskost w Kalnbachu⁵⁰,
a y tam nagdess gako Borowky,

Jtem: Dowedug se na Dieru, kde gest bru,,
natny Krisstal, Pod tu holjcu nagdess Rubin 15
a y gjne druhe⁵¹ wecy we Wode.

166.

K Plesu Poloniam řečenemu.

Kdy prigdess k/Polskemu Plesu, tehdy gdi ho,,
re prostredkem od Plesa, kdy tatam prigdess, 20
tehdy try_mag se prosto wzhuuru, tam musysss
ty Stupege rubatj w Snehu, kdy sy pres
to pressel, tehdy gdj prosto na Prawu Ru,,
ku, až prigdess ku Koncy tych dwuch Skal,,
aneb Sten, tam w kute w/prostredku odpra,, 25
tag až do Kolena, aneb netco hlbssy, tam
nalezness ty podle twe Žadosti, že se twa chů
dze tobe dobre zaplatj, a mužess to ruba

⁵⁰ V rukopise „ch“ prepisované (pozn. Kosová a red.).

⁵¹ V rukopise „e“ prepísané z „y“ (pozn. Kosová a red.).

tj gako Olowo, že tobe od rubania Žele,,
za ozlknu gako Zlato, a gest take Zlato,
abych tobe Prawdu powedel, Nebo sem ga
sam z/toho rubal. Anno 1661.

5

Za Wychodnu

Gest gedna čerwena Woda na rowne, á
w/nj Kamenj gako Ssaffle, pod nimy gest hlina
čerwena gake⁵² Glet, zpust tu Wodu, a tye Ka,,
mene s Towaryssem odwaz/etc

10

Do

167.

Do Choděže.

15

Dowed se nekterého Čžloweka, co/by we,,
del železnu Rudu, od druheg Kopy Gmeno geg
Komar. Od Wychodu Slunce, kdyby tu Ru,,
du utraffyl, tu se z/rozumem spravũg, od teg
Rudy na dwe Husarske Kopige, pod
Skalu gako Stena od Zeme hledeg gako do
Kolena pod Mochom, gest Znamenj na Ska,,
le wyrubane: . druhe Znamenj . od,,
ber ten Moch, na tom gest nekoljko Litery,
hledag od sameg Zeme.

20

Jtem:

25

Kdy budess pod Chodčem, gdi až pod
Wrch, až prigdess pod Steny s/teg strany Oravy,
Potom gest Dolina, gdi tu Dolinu k/Wychodu
Slunce, vwjdiss Skalu zarostlu Mochem,
teg Skale rjkagj Sowa aneb Komar. Podwyh=

⁵² V rukopise sa slovo končí na „e“ namiesto „o“
(pozn. Kosová a red.).

nj toho Mechu, w/teg Skale gest Diera, ale ta
Diera gest na Doljne, od Murynoweg Luky,
a ta Murynowa Luka ležj nižeg bu_kowehe
Žaru.

168.

5

Žaru. Ta pak Diera gest w/samem Koncy teg
Luky w Yaworine, ale musyss Swetlo mitj
nebo gest do Zeme welmi daleko, gdiže dnu,
až vslyssyss Wodu hučycy. Potom gest tam
Ostrow, tu ber z/baznj Božj. Gest pak od teg
strany nek_kolko Dier, wssudy muzess bratj

10

Jtem: Gdi pod wissnu Kopu, hledag ge,,
den Kamen, w/kterem Znak takowy #pod
nim hledag e[f] c.

Do Zawratu.

15

Gest tam Spadek takowy neweliky gako
Postel, Woda se po nem rozljwa proti Plesu Wažec,,
kemu dolu gduce od Krywanjka zowe se do Zawra,,
tu. Na ten Kamen Woda pada, gak na dobru
Okeniczu; Odras Wodu, a tam zodwyhnj a hle,,
dag w/bileg Hljne.

20

Do Koproweg.

W Koproweg gest dewet Ples, rownych a 5. á
4. Mensse, w/samem Zawrate gest wysoka Stena,
aneb Skala; Pod tu Skalu to Pliesko od Polskeg stra,,
ny⁵³, muže se zpustiť, gest tam wysseg tych Plesek
Gedlička

25

⁵³ V rukopise koncové „e“ prepísané na „y“ (pozn. Kosová a red.).

Gedlička pod tu Gedličku, gest Ssachta zapra,,
 wena ssuffak prikrywa se Piarkem. Tye čtyry
 su rowne, gako negakowe Močeliska, na spůsob
 5 Stola, nagnjžssy gest Zelene gako/Trawa. Tych
 5. Ples su wyzsse pod Zawraty, nagwyžsse gest
 w/samem zawrate, a wssecky dewet su po leweg
 Ruce gduce hore Doljnu, a Pet po Praweg Stra,,
 ne anebo Ruce, od nagwyžssjho se prigde na lewu Ruku.

10 K Zelenemu Plesu.

Tam sem ga bral trykrate, negprwe Lazur.
 Gdi z/Kežmarku na Hory Belanske až k/zelene,,
 mu Plesu, a potom zanechag Pleso po Praweg Ruce,
 a gdi mymo sameho Plesa: Y uwidiss po Pra,,
 15 weg Ruce spadowat Wodu z/Wisoka, kteráž/to
 pada k Gezeru. W/tegto púl Hory zchazegj sa
 dve Wody w_gedno; W/tomto pak Spade, kde
 widiss že se zchadzegj dve Wody w_gedno. W,,
 tom Spade pomysli, gako do neho wlestj mass. Tam
 20 gest pod tu Wodu Diera; Po_wysseg teg Diery na
 tom Spade, gest gedna Podkowa, na Skale, pres
 kteru teče Woda, gakoby osmy Kljncy pribita
 byla, na try Sahy ponjžeg Spadu gest Diera.

Musyss

25

170.

Musyss mitj Ostrbu aneb Drabinku na sedm
 ssteblikuw, a postawyss Lub[?] na Hlawu, a pod=
 skočž pod Wodu, a tam sobe Ohne skress: Gest
 tam gako Pywnicze, a Diera zamuwrowana,

Potom ten Mur rozber, a wlez dnu, a hledeg
 pilne po leweg Ruce w Stene, gest tam Za,,
 prawena Diera, gakoby okenko, že anj nepo=
 znat: Otevry gj, a gdi dolu na 50. Sach,
 tam po Praweg Ruce gest zamazany Lazur 5
 s/Hljnu, ktery držy try částky Zlata, a gest
 gako Brunatny Postaw. Potom chod daleg
 tu Dieru, a uzrjss gednu Studničku v Rozpa
 dljne, kdežto gest Zlato gako Kure Wagca,
 gako Bob, zwrchu černa ssupina, wnutr pak 10
 čiste Zlato. Naber, a dekúg Panu Bohu, a na
 Vbohych se nezapomyneg.

171.

O Ruženeg⁵⁴ Diere

Kdy prigdess k Žlabu, rjkeg trykrat takto: 15

CH[R]ISTUS REX POTENTISSIM⁹,

VENIT IN PACE: ET DEUS

HOMO FACTUS EST

A potom začness Swatu Passigj podle Sepsanj
 Svateho Iana wo 18. Kapitole. 20

Hac quum dixisset Iesus egressus est cum Disci,,
 pulis suis trans Torrentem Cedron; ubi erat
 Hortus, in quem introÿt ipse, et Discipuli ejus.

Noverat autem eum locum etiam Iudas, qui prodebat
 eum, quia frequenter Iesus convenerat illuc 25
 cum Discipulis suis. Iudas ergo quum acce,,
 pisset Cohortem, et á Pontificibus ac Phari,,

⁵⁴ V rukopise rozmazané. Pod nadpisom nečitateľná rozmazaný
 podnadpis (pozn. red.).

sæis Ministros, venit illuc cum Laternis et
 Facibus, et Armis. Iesus itaque sciens omnia,
 quæ ventura erant super se, egressus dixit
 eis: Quem quæritis? Responderunt ei: Iesum
 5 Nazarenum. dicit eis Iesus: Ego is sum.
 Stabat

172.

Stabat autem Iudas, et qui prodebat eum,
 cum ipsis. Quum ergo dixit eis: Ego is sum:
 10 Abierunt retrorsum, et ceciderunt humi.
 Iterum ergo rogavit eos: Quem quaeritis. Illi
 autem dixerunt. JESUM Nazarenum.
 Respondit JESUS: Dixi vobis, quod ego
 is sum; Si ergo me quaeritis, sinite hos abire.
 15 Ut compleretur Sermo quem dixerat: Exiis,
 quos dedisti mihi, non perdicti quenquam.
 Simon autem Petrus, quum haberet Gladi,
 um, eduxit eum, et feriit Pontificis Servam,
 et abscidit Auriculam ejus dextram: Erat
 20 autem Nomen Servo Malchus. Dixit ergo
JESUS Petro: Immitte Gladium tuum in
 Vaginam, an non bibam Poculum, quod dedit
 mihi Pater? Cohors igitur, et Tribunus,
 et Magistri Iudaeorum comprehenderunt
 25 JESUM, et vincierunt eum: Et abduxerunt
 primum ad Annam/: Erat enim Socer Caiph..
 qui erat Pontifex Anni illius:/ Is vero
 misit eum vinetum ad Caipham Pontificem.
 Erat autem Caiphas, is qui Consilium dedi
 30 rat

rat Iudaeis, quod conferret unum hominem
 pro Populo. Sequebatur autem JESUM Si,,
 mon Petrus, et alius Discipulus: Discipu,,
 lus vero ille erat notus Pontifici, et simul 5
 introyt cum JESU in Aulam Pontificis.
 Petrus autem stabat ad ostium Foris. Ex,,
 irit ergo Discipulus ille alter, qui erat no,,
 tus Pontifici, et loquutus est Ostiariæ,
 ac introduxit Petrum. Dixit ergo Petro 10
 Antilla ostiaria: Nonne et tu ex. Discipu,,
 lis es hominis istius: Dixit ille: Non sum.
 Stabant autem Servi & Ministri, qui prunas
 conguess erant, quia frigus erat, et calefa,,
 ciebant se, erat autem cum eis et Petrus 15
 Stans & calefaciens se. Pontifex ergo in,,
 terrogavit JESUM de Discipulis suis
 et de Doctrina ipsius. Responditei IESUS:
 Ego aperte loquutus sum Mundo, ego sem,,
 per docui in Synagoga et in Templo, quo un.. 20
 dique Judæi conveniunt, et in occulto loquu,,
 tus

tus sum nihil. Quid me interrogas? In
 terroga eos qui audierunt quid loquutus 25
 sum ipsis: Ecce, hi sciunt quæ dixerim ego.
 Haec autem cum ipse dixisset, unus ex Mini,,
 stris qui astabat Bacillo caecidit JESUM
 dicens: Hanc respondes Pontifici? Re,,
 spondit ei IESUS: Si male loquutus 30

sum, testare de malo: Sin bene, cur me caedis?
 Miserat ergo eum Annas vinctum ad Cai,,
 pham. Stabat autem Simon Petrus, et cale
 faciebat se. Dixerunt ergo ei: Nonne et
 5 tu ex Discipulis ejus es? Negavit ille, et
 dixit: Non sum. Dicit ei quidam ex Servi?
 Pontificis, cognatus ejus, cajus absceden..
 Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in
 Horto cum eo? Rursus ergo negavit Pe
 10 trus, et statim Gallus cantavit. Ducu.
 ergo JESUM ad Caipham in Prætorium
 Erat autem mane, et ipsi non introierunt
 in Prætorium, ne polluerentur, sed ut
 vescerentur Pascha. Exivit ergo Pilat
 15

ad

175.

eso, ad eos Foras, et dixit: Quam accusa
 tionem affertis adversus homi nem hunc:
 Responderunt et dixerunt ei: Nisi iste esset
 20 maleficus, non tibi tradidissemus eum.
 Dicit ergo eis Pilatas: Accipite eum vos,
 et secundum Legem vestram condemnate eu[m].
 Dixerunt ergo ein Iudæi: Nobis non licet
 trucidare quenqvam. Ut Sermo JESU mi,,
 25 pleretur, qvem dixit; Sjnificans, qua mor,,
 te futurum erat ut moreretur. Introivit
 ergo rursus in Praetorium Pilatus, et vo,,
 cavit JESUM, dixitque ei: Tunc es Rex
 Judeorum? Respondit JESUS: A ipso
 30 tu hoc dicis, an alij dixirunt tibi de me?
 Respondit Pilatus: Nunquiod ego Judæens

Sum? Gens tua & Pontifices tradiderunt
te mihi, quad fecisti? Respondi JESUS:
Regnum meum non est ex hoc Mundo: Si ex
hoc Mundo esset Regnum meum, Ministri
mei, cerarent, ne traderer Judæis: Nunc
5
autem

176.

autem Regnum meum non est de hinc. Dixit
ergo ei Pilatus: Num igitur Rex es tu?
Respondit JESUS: Tu dicis quod Rex sum,
10
ego, ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in
Mundum, ut Testimonium dem Veritati, o –
mnis qui est ex Veritate, audit vocem meam.
Dicit ei Pilatus: Quid est Veritas? Et
qvum hoc dixisset, rursum venit ad Judos,
15
et dicit eis: Ego nullum in eo invenio Crim
Est autem Consuetudo vobis, ut unum di,,
mittam vobis in Pascha: Vultis ne ergo
dimittam vobis Regem Judæorum? Cla,,
20
maverunt autem rursum omnes, dicentes
Non hunc, sed Barrabam. Erat vero ille
Barrabas Lætro.

Caput. 19.

Tunc ergo acceptum Pilatus JESUM,
flagellavit. Et Milites plexam Coronam,
25
é Spinis, imposuerunt Capiti ejus, et Pallio
pur pureo circumdederunt eum, Et dicebat
Ave Rex Iudæorum. Et Dacillis eum cedebat
Exivit

Exivit ergo rursum Pilatus foras, et dicit eis:
 Ecce! adduco eum vobis foras, ut cognoscatis,
 quod nullum Crimen in eo invenio. Exivit ergo
 5 JESUS foras, ferens spineam Coronam, &
 purpureum Pallium. Tunc dicit eis Pilatus:
 Ecce! Homo. Quum ergo vidissent eum
 Principes Sacerdotum & Ministri, clama,,
 verunt dicentes: Crudfige, crucifige. Dicit
 10 eis Pilatus: Accipite eum vos, et crucifigite:
 Ego enim non invenio in eo Crimen. Re,,
 sponderunt ei Judæi: Nos Legem habem⁹,
 & secundum Legem nostram debet mori,
 qvia Filium DEi se fecit. Quum ergo
 15 audisset Pilatus hunc Sermonem, magis
 timuit. Et ingressus est Prætorium rur,,
 sus, et dicit ad JESUM: Unde es tu? JESUS
 autem Responsum non dedit ei. Dicit ergo
 ei Pilatus: Mihi non loqueris? Nescis quod
 20 potestatem habeam crucifigendi te, et Pot.,
 statem habeam absolvendi te? Respondit
 JESUS: Non haberes potestatem adver,,
 sum

sum me ullum, nisi tibi datum esset super,,
 25 ne: Propterea, qui me tradidit tibi, majus
 peccatum habet. Ex eo quærebat Pila,,
 tus absolvere eum: Judæi autem clama
 bant, dicentes: Si hunc absolveris, non es
 30 amicus Cæsaris. Quicunque se Regem facit,

contradicit Cæsari. Pilatus ergo quum
 audisset hunc Sermonem, adduxit foras
 JESUM, seditque pro Tribunali, in loco,
 qui dicitur Litostro_tos⁵⁵, hebraice autem Gal
 batha⁵⁶. Erat autem Parasceve Paschae, ho,, 5
 ra vero guasi Sexta: Tum dicit Iudis:
 Ecce! Rex vester. Illi clamaverunt: Telle,,
 tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus:
 Regem vestrum crucifigam? Responderunt
 Principes Sacerdotum: Non habemus Re,, 10
 gem, nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eu[m]
 illis ut crucifi_geretur. Acceperunt autem
 JESUM, et abduxerunt. Atque is bajulau
 Crucem suam, venit in eum locum, qui i
 citur 15

179.

citur Calvariae, Hebraice autem Golgatha:
 Ubi crucifixerunt eum: Et cum eo alios duos
 hinc et hinc, medium autem JESUM. Scripsit
 autem & Titulum Pilatus, et posuit super 20
 Crucem. Erat autem Scriptum:
Jesus Nazarenus Rex Judæorum.
 Hunc ergo Titulum multi Iudaeorum legerunt:
 quia prope Civitatem erat locus ubi crucifixus
 erat JESUS, et erat scriptum Hebraice, Graece, 25
 et Latine. Dicebant ergo Pilato Principes
 Sacerdotum Iudæorum: Ne scribas Rex Iudæ,,
 orum: Sed quod ille dixerit, Rex sum Iudæorum.

⁵⁵ V rukopise „h“ pripísané nad slovo (pozn. Kosová a red.).

⁵⁶ V texte nesprávne „Galbatha“ s „b“. Na p. 179 už správne „Golgatha“.

Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi.
 Milites ergo quum crucifixissent JESUM,
 acceperunt Vestimenta ejus /: et fecerunt qua,
 tuor partes, unique Militi partem:/et Tuni,
 5 cam. Erat autem Tunica inutilis, a summo
 contexta tota. Dixerunt ergo inter se: Ne
 scindamus eam, sed sortiamur de illa, cujus
 futura sit, Ut Scriptura im pleretur, dicens:
 Dispertio.

10 180.

dis pertiverunt Vestimentan..bi et su,,
 per Vestem meam miserunt Sortem. Et Mi,,
 lites quidem hæc fecerunt. Stabant autem
 juxta Crucem JESU Mater ejus, et Soror
 15 Matris ejus, Mariae Cleophae Uxor, et Maria
 Magdalene. Quum vidisset ergo JESUS
 Matrem ac Discipulum astantem, quem dili,,
 gebat, dicit Matri suæ: Mulier, ecce Filius
 tuus. Deinde dicit Discipulo: Ecce Ma,,
 20 ter tua. Et ex illa Hora, recepit eam Discipu-
 lus in domum suam. Poste a quum sciret
 JESUS, quod reliqua omnia jam perfecta
 essent, ut adimpleretur Scriptura, dicit,
 sitio. Vas igitur illic erat positum Aceto
 25 plenum: Illi vero impleverunt Spongiam
 Aceto et Hyssopo circumpositam, admove-
 runt ori ejus. Quum ergo accepisset JESUS
 Acetum dixit: Consummatum est.

30 ET INCLINATO CAPITE,
 TRADIDIT SPIRITUM.

Psalmus

Psalmus 51.

Misere mei DEus secundum Miseri.,
 cordam tuam: Secundum multitudinem mi.,
 sarationum tuarum dele praevaricationes meas. 5

Multiplica lavareme ab Iniquitate mea:
 et á peccato munda me:

Quoniam praevaricationes meas ego agno.,
 sco: Et peccatum meum coram me est semper.
 Tibi, tibi soli peccavi, et malum in ocalis 10
 tuis feci: ut justificeris dum loqueris, et sis
 purus dum judicas.

Ecce in Iniquitate genitus sum, et in pec.,
 cato calefacta est de me Mater mea.

Ecce, Veritatem voluisti in Renibus: Et 15
 in occulto Sapientiam scire fecisti me.

Purifica me Hyssopo, et mundabor:
 et prae Nive dealbabor.

Audire fac me gaudium et Laetitiam: Et
 exsultent ossa quae contrivisti. 20

Absconde Faciem á peccatis meis: Et
 omnes Iniquitates meas dele.

Cor mundum crea mihi DEus: Et Spiri..
 tum rectum crinova in Visceribus meis.

Ne 25

Ne projicias me a Faie tua: Et Spiritum

Sanctum tuum ne auferas á me.

Redde mihi gaudium Salutis tuæ: Et Spi.,

ritus voluntarius confirmet me. 30

Docebo praevaricatores vias tuas: Et pecca,,
 tores ad te convertentur.
 Eruc me de Sangvinibus DEus, DEus Sa,,
 lutis mæ: Et praedicabit lingua mea
 5 Justitiam tuam.
 Domine Labia mea aperi: Et os meum annun=
 ciabit laudem tuam.
 Quoniam non vis Sacrificium, et dedissem:
 Holocaustum non vis.
 10 Sacrificia Dei, Spiritus contritus: Cor
 contritum et confractum DEUS
 non despicies.
 Benefac in voluntate tua ipsi Syon: Adi,,
 fica muros Hyerusalem.
 15 Tunc acceptabis Sacrificia Iustitiae, Holocausta
 et oblationem: Tunc offerent super
 Altare tuum Vitulos.
 Gloria Patri, et Filio: Et Spiritii Santo.
 Sicut erat/etc
 20 Po

183.

Po Wykonanj tohoto Žalmu,
 S počatu Passigj Swatu dokoneg.



25 Judæi ergo, ut non manerent in Cruce
 Corpora Sabbatho, qvoniam erat Parasceve,
 /: Erat enim magnus ille Dies Sabbathi :/ ro,,
 garunt Pilatum, ut frangerentur eorum Cru,,
 ra, ac tollerentur. Venerunt ergo Milites,
 30 et prioris quidem Latronis, fregerunt Crura,

et alterius, qvi crucifixus erat cum eo.
 Ad Jesum autem qvum venissent, ut vide,,
 runt eum jam mortuum, non fregerunt ejus
 Crura. Sed quidam ex Militibus Lancea
 Latus ejus fodit, et statim exivit Sangvis 5
 et Aqva. Et qvi vidit testatur, et verum
 est Testimonium ejus, ille inqvam scit,
 quod vera dicit, ut et vos credatis. Facta
 enim sunt hæc, ut scriptura impleretur:
 Non confringetur ullum os ipsius. Et 10
 rursus alia Scriptura dicit: Videbunt, qvem,
 transfixerunt. Past hæc autem roga,,
 vit

184.

vit Pilatum Joseph Arimathiensis/: qvi 15
 erat Discipulus Jesu, sed occultus propter
 metum Iudæorum :/ ut tolleret Corpus Jesu,
 quod permisit Pilatus. Venit ergo, et sustu,,
 lit Corpus Jesu. Venit autem et Nicode 20
 mus/: is qvi venerat ad Iesum nocte,,
 primum :/ ferens mituræ Myrrhae &
 Aloes libras quasi Centum. Acceperunt
 Ergo Corpus Iesu, et obvinxerunt illud Lin,,
 teis cum Aromatibus, si cut mos est Judæ 25
 is sepelire. In eo autem loco ubi fuerant
 crucifixus erat Hortus, et in Horto Mo,,
 numentum novum, in quod nondum qvis
 qvam positus fuerat. Ibi ergo propter
 Parasceven Judæorum, quod Monumentum
 illud prope esset, posuerunt IESUM. 30

Dokonawsse Passigj Swatu, Žlab odwal,
a za njm na Stene takowehoto Znaku patrj. 
Pod/tymto Znakem Dieru založenu Kamenjm
hledeg, Kteru nalezssj, takto učjn. Načnja želez

5

neho

185.

nebo w Zemj pod Zlabem protj Znakovy zacho,,
waneho dostawssy, a Očima se ku Diere obra,,
tiwssy, mluw po Trykrat Expurgaŷ wisse
napsanu wtento Sens:

10

CHRISTUS REX FORTISSIM⁹,
VENIT IN PACE: ET DEUS
HOMO FACTUS EST.

potentiss.⁵⁷

Po ktereg Načjne wzawssy, Dieru
wyrumŷ: Potom do neg s/Pewnym Swetlem
wgít, kde wdalssym chodenj mezy rozlič,,
nimy Znaky wypatrig, nedaleko zachodicz, tako,,
weho Znakú . Pod kterym wssedssy, pugdess
Dieru kam[m]enistu až do Mista ssirokeho nespú –
sobneho, gako do negakoweho Sklepu, z/ktereho
twe Swetlo swu Yasnosti Drahe Kamenj
promenj a prerazy, gich_žto po Stenach mnoho
gest, že welkym Strachem, pregaty budess: Ale
se nelekeg, anyž se tam baw, nebo ti nicz potom:
Ale obrat se wbok do teg Diery pod takowym
Znakem:  kteru skalnatu Dieru pugdess, do,,
kud tobe stawat bude. A kdy gj pregdess, nag,,
dess

15

20

25

⁵⁷ Slovo „potentiss“ dopísané na pravú margináliu (pozn

dess tam pet sstuk želežneho Načjnia, za
 kterym hned weliky Skarb ryzeho Zlata mezy
 Kamenjm Žilamy rostleho nalezness; kte,,
 reho opatrne nabrawssy, Panu Bohu pode,, 5
 kůg, a Žeby tobe tam odtud zdravemu wy
 gitj dopomohol pilne a nabožne pros.

Druhe Misto Skarbuw.

Kde Woda hluboka stogj, wezmy Rebry.
 nu, tu samou wstawywssy do Wody, pri takom 10
 to Znak  spust se do Wody po ssteblech,,
 makagjce wywssy po Čžopu, který dostawsse, wymnj Pr –
 wnj Čžop, a hned Polowica Wody Zbehne: Tak_
 Že kdy se wyrowna Diera wynateho Čžopu, Pon,,
 knuwssy Drabynu na/tom miste, kdežto uzryss 15
 nad samu Wodu druhu Drabynu, po ktereg
 gdi, a druhy Čžop wymness, a hned spusobne
 pregiti spusobyss,,A potom zpustiwssy se po
 Drabine, wodnym lochem wzdłuż pugdess, až
 na Skale takowy Znak  opatryss. Proti 20
 kteremu neznačne zaprawenu Dieru nagdess
 do

do ktereg newchod, anj gj čist, prwe nežbys
 wssecky Solennitates, které byli v Zlabu, 25
 y opisanu Expurgatiu, nabožne neodprawyss.
 Potom wzawssy Načjne, železne, které tam
 mezy Zalupinamy Skalnimy gest, Dieru
 wypratag, a wegdi do neg, pobrawssy sebu

Cžopy z/drabynu, y zachowawssy wssecko
 Načjne mezy Kamenj: A tam na nekolik
 Zahonow, nagdess potrebnu Graczu, keru
 w zawsse, pust se prosto z/Diery w/ostru Dolj,,
 5 nu, nelekeg se, Kosti umrlych Lidi, ktere tam
 odpočjwagj, z/gakych Pričjn, budess wedet.
 Gdiže wedle sameg Skaly opatrne, nad
 Wodamy, až na druhu Stranu, a tam prigdess
 do Kamene ssyrokého hladkeho, plaskeho, na
 10 kterem su pisma mnoha rozljčnych Titulow,
 Cyzozemskych wypisane, pri tych umrlych tam
 ležjych. etc. V tohože Kamene vwazany gest
 ssnur welmy dluhy až na důl wmjsta Zimne,
 hustych ssnůruw plno roztrhanych. ktery bu,,
 15 dessli chcet, pugdess Zanjm tak gako leži, vkaže
 tobe

188.

tolke kolko mjstech rozljčneg Natury dra,,
 he Kamenj, welkimy Tablicamy a Kruchamy,
 20 kdy Svetlo ukažess, Žadnym Spůsobem, protj
 strassnym a preražliwym gegjch Promenam.
 Oči nestrymass, y pro Zimu tam dluho newy,,
 trwass, Zkterymžto trudnym nebawjce se,
 gdi nazad wzħůru, a patry w Bok, tohože Ka,,
 25 mene a ssyrokeho, vsamem Kute Dieru zapra
 wenu pod takowymto Znakem: . pod kto
 rym wssedssy, pugdess: Zchodiss to až do Wody
 Potoku Bistreho: Wkterem nagdess nemale
 sstuby Zlata, z/wrchu padagjcyho: A za Wodu
 30 nad tebu, y po Stranach wukol, weliky ne,,
 prebrany Skarb mileho Pana Boha. Zlata

čisteho dluhimy Czopamy rostleho: Ktereho ne
 lakome, ale z/baznj Bozske, ne debtug⁵⁸ y toho ktere
 pod Nohamy nagdess nabrawssy, Panu Bohu
 dekugjce, gemu chwalu wzdawag, za gehu ne
 wymluvnu Lasku a dobrotu. Prosyce ho, aby 5
 on tye drahe Dary sve gehu, wdobrem zdravy
 do

189.

o Domu mohol prinesti a užitj. S/Kterimy
 prosim tebe, podle Wůle gehu Swateg ssaffug, 10
 dussy mu nezapomjnagjce, a Lidem zleho
 Ziwota, ani Lakomym, pissnym, Bohatym,
 krve lidskeg zjžniwym a ffalessnym, tech –
 samych nezegwug: Toliko ubohym, Sprostnym,
 a Pokornym, y gjnym Syrotkam, skrze Ohen, 15
 Wognu, Wezenjm Prawem zuboženym e[t] c.
 Nebo by to mezy nimy a tebu zniklo. A
 kdy tam odtud wychodit budess, tak zawj,,
 rag gako sy otevrej, y Czopamy zatiskug.
 Psane v Brne po Smrti nebossyka Pana 20
 Marka Čzadreho, Roku Panskeho 1579.
 Renovatum Anno 1698.

Pomynuwssy Opsanj Rozaneg Diery,
 Gassčuwowu y Dwuch Studniček k/tomu,
 pressedssy Biely Potok: kdy pũgdess wdluss čer,, 25
 nym Potokem vzryss po Praweg Ruce w/čer,,
 nem Potoku gako dwere do Kostela, pod kteru
 nagprw

⁵⁸ Slovo v texte je nejasné (pozn. red.).

- nagprw nagdess w Spade Wody Studnicku⁵⁹
 ktera ze Zlateg Diery, kterus widel, teče. Tam
 kdy Rům wymecess, nagdess Gank Strjbrny
 5 gako Konew, muzess ho brati gako Sůl, Cent,,
 nar tryma hrywnu Strjbra: Ale se tym nebaw
 Gdi wzhůru do Diery, tam Pana Boha wzyweg,
 aby te od Towaryskeg Zrady račil warowatj,,
 abys odtud Zdravy mohol wygjtj: Nebo tam
 10 gest takowy weliky Skarb mileho Pana Boha,
 Zlata, že bez wsseg Pochybnosti co raz wezmess,
 do Smrti mužess nicz nerobyt: Toliko Pana Boh[a]
 o Zdrawy pros, ubohym udelũg, a žebyś bezpe[č]
 ne odtud wygjtj mohl do Domu sweho.
 15 A kdy do Diery gmenowaneg prigdess, m[ag]
 Swetlo dobre zaopatrene, dobre horjce, dla
 Wetrůw y dla Wody. Gdiže s/tym Swetlem
 dobrym, a smelym Srdcem, wezmuće Zname
 nj Swateho Krjže, a Panu Bohu Wssemoh[u]
 20 cymu w moc nu Straž poručywsse, Srdcem v,
 primnym ne_lekawym. Tam vslyssyss weliky
 Zwuk Wody, y prigdess k Lawkam, z/kterych
 Gedne

- 25 gedne budu nad tebu, a druhe pod tebu,⁶⁰
 tretj zatopene Wodu, gakoby na dwe Sahy
 zhlub. Tam treba mudre chodit, y s Towa,,

⁵⁹ V rukopise na konci slova prepísané „y“ na „u“
 (pozn. Kosová a red.).

⁶⁰ Kosová vynechala „a druhe pod tebu,“ (pozn. red.).

ryssem wernym, žeby geden druheho rato,,
 wal, a nechag stogj na zadku, opasawssy
 se mocnym ssnurom dla Prihody. Nechegže
 Towaryss držy Konecz geden mocnu Ruku,
 abys do Wody nevpadl, nebo tam gest neg,, 5
 strassnegssj kde Woda hluboka gest, a z/hory
 teče. Tamže mass gji pod Spad teg Wody,
 a kdy gjž pregdess za Wodu, nagdess tam
 geden Zlab weliky; Patr že tam pilne, kde
 gest Zlabu tenssy Konecz obraceny: Tam 10
 nagdess w/Stene Dieru založenu kamenem,
 gako do Peca Czelistj: Wegdi tam, odwaliw –
 ssy kamene, a tam nagdess gednu Vličžku,
 kde žadneho Swetla nepotreba, ku drahym Ka,, 15
 menjm, nebo tam swjti Carbunculus, Ku,,
 senky, Smaragdy Diamanty, Rubiny, y
 rozljčne gjne Drahe Kamenj dostj yasneho
 Swetla wydawagjce. Ale tobe malo po tym,
 nebo

192. 20

nebo ty na tebe neprinaležegj: Gest tam
 pro tebe co lepssjho gjneho, čiste Zlato wyro,,
 stle, gako Sekery Poryska, Ktereho narubaw,,
 ssy, Pros Pana Boha, aby te račil s/nim we
 Zdravy připrovadit. 25

Druha Rečž.

Gsau tam Lawičky zatopene, anebo
 Zaljte Wodu na půl Chlopa, Pet takowimy –
 to Znaky ~~✠~~ kde ge uzryss na Stene wykre,,
 sane po Praweg Strane, Krjž takowyto, gako 30

tu naznačeny, a druhy takowyto sprostý ,
a na Leweg Strane Mesycz , anebo gako,,
by Twar Człowečy, tamže macag tych La,,
wek we Wode ostrozne a z/rozumem. A
5 kdy gjch namacass, spust se do Wody na nich,
toljko mudre a z/rozumem, aby sy se nižeg nich
nespustyl: Nebo kdyby sy se zemknul, toliko
by giž tweho Sweta bylo; Ale na Prostredok
stanuwssy, maceg z/tych Lawek Rukowisstj

10

v

193.

v Czopu, ktere dostawssy, wigmy Czop ob,,
wazany Dubowy, kteri Cyzozemcy zatykagi,
Žeby Woda zaliewala, dobre ktere se tam
15 nachazy, tehdy hned zbehne Woda, na gin,,
ssu Stranu w Doljnu do druheg Propastj.
Kdy Woda Zegde, nagdess tam Komurku, do
ktereg kdy wegdess, tam traffiss na Skrynu
neprebranu Daru Božjho, ktery sem ga tam
20 Nikodem swimy Rukamy, z/mogjm milym
Otcem bral, kdy byl na Wogne Francuskeg
welmy zubožel. Potom sme tu Dieru zase za –
pravili, gako gest powysse poznamenano,
a gmenowano. A kdy gj potrafiss, pro,,
25 sym tebe, nezapomineg Dussy meg, a sam se
tež Krestiansky sprawũg, podle Wule mile,,
ho Pana Boha, a zlemu Człowekowy, Faless,,
nikowy, Opilcowy, Nečistemu, toho nepoka,,
zũg, pro Boha te prosym; Nebo bys toho any
30 ty, any tamten nikdy nepožil, nebo by to
mezy wamy Znjklo, gakoby sme my toho do,,
svečili

Prjcnu byli. A tak ga tebe zakljnam –
 pres Pana Boha Nesmrtdlného, žadnemu
 ho Boháčowy, Pyssnemu, Kostkyrowy nezge
 wŭg: Toljko Vbohym, kteriby poctjwe na Swe,,
 te Ziw byl. Tento Testament⁶¹ psany gest
 na zeleneg Hore v Cžechach po Panu Niko,,
 demowy Zdem_lerskem od Panj Manželky
 gehu mileg. Roku 1520. Dana Kwetna.

5

Renovatum, 1698.

10

= vakát

⁶¹ Správne „Testament“ (pozn. Kosová a red.).

Registryk

	B.	Pag.
	O Babě Hore.	70. 72. 67. 69. 103. 149.
	O Batizowskem.	161
5	O bileg Skale.	137
	O bjlem Gezeru.	53.54.60.86.88
	O bjleg Orawiczy.	68.
	O bjlem Potoku.	97.
	O Bodicy..	106.107.
10	O Brezoch..	134.124.139.
	C.	
	O Čžemeskem chotary.	153
	O Czernem Plesu.	14
	O černeg Wode.	38
15	O čerwenem Potoku	148
	O Čžermossneg.	149
	O Choděžy...	7.8.9.10.98.144.167.20
	O Cmytery...	165
	D.	
20	O Dunagcy...	71. 120
	O Dubnj.	74.
	O Dobrowicy.	102.
	F.	
	Fridricha Čawky	
25	Spjsowe...	108

Spisůw.

H	Pag:	
O Hrussowskem	7.	
O Hellegrundu.	33.	
O Havranu.	11	5
O Heermanowskem.	35.37.77.121	
O Hybskěg Kotelnicy.	152	
O Hlĵnenem.	81	
O Holicy Kravanske.	27. 89. 22. 26	
O hrycowem Yarku.	117	10
O hole Potoku w Tatrych.	143	
O. Hranowniczkem.	158	
O hradissti na Ssutowem.	97	
O Klaku..	4.6.11.32.90.91.149.	
O Krywanu..	15,22.64.	15
O Kadnem Potoku.	147.	
O Kissoweg Hore.	71.	
O Kolowem..	61	
O Krempaskem..	66.67.76.	
O Krasneg..	143	20
O Klečenech..	147. 148	
O Koproweg..	168.	
O Krikskeg..	5.	

Registryk

	L.	Pag.
	O lužnem Potoku.	75.
	O Lubochneg..	81.
5	O Lubotskeg..	82.
	O Liptowskem. .	88.
	O Lomniczkem..	154.
	O Landickem..	160. 164.
	M.	
10	O Podmuranskem.	145.
	O.	
	O Ostrym Wrchu..	2. 3. 13. 31. 78. 79. 80. 113. 129. 128.
	o Osobyteg..	24. 26. 30. 142. 146.
15	O Opulliku..	120.
	O Orawskym Zamku..	105.145.
	O Ohnjsstj..	137.
	P.	
	O Prednicy..	74.
20	O Petj Plesoch..	77.
	O Polome.	145.
	O Polomskem Plesu..	166

Spisůw.

R.	Pag:	
O Rasudczy.	18. 19. 20. 92. 94.	
O Rabcy..	27. 118.	
O Ragcy..	36.	5
O Rietkem Bore.	139	
O Rožnawskem.	159	
O Růženeg.		
S.		
O Ssiassowe.	6.	10
O Slowačke.	12.	
O Siwem.	12	
O Stohu.	21	
O Strečanskeg Hore.	86	
O Starem Hradu.	87	15
O S. Janske Polednicy.	123.	
O Oselnicy.	127.	
O Sstrboweg Skale.	137.	
O Sstolnanskem.	155.	
O Ssendlirskem.	156.	20
O Sswedlarskem.	154.	

	T.	Pag.
	O Trnowczu.	77. 31. 126. 136. 83.
	O trech Turnech.	83.
	Nad Turnamy.	148.
5	W.	
	O welikým Wrchu.	1.
	O Wysokeg. -	16,. 162.
	O Wychodnanskem.	166.
	Y.	
10	O Yaworowych Sadoch.	120. 147.
	O Yasstjreg Studnicy.	7.
	Z.	
	O Zelenem Plesu.	14. 62. 63. 161. 169.
	O Zavratu.	14.168.
15	O zamrzlem Gezere.	23.
	O Zelenem Potoku.	23.
	O Žabym Gezerku.	38.42.
	O Zatjsovem Gezeru.	138.
	O Žaberoweg.	140.
20	O Zlateg Diere.	189. Na hrabussicko
	O Zlatem Potoku.	105. i Rozana Dieru ⁶²
	Za Nowy Vrch	107.

⁶² V rukopise iným atramentom dopísané tou istou rukou
(pozn. Kosová a red.).

Spis do Chodče.⁶³

Hledag pod wrchom na skale odmera –
ne na stace hlapa mesyc wyrubany pod
machom, a kde kobelou ukazuge, tam hle –
dag od Skaly na try sjahy pod kosodrewjm
gest braňica zapravena machom až do
pasu zhrobe, wegduc tam, gsu dwe djery,
gedna na prawu stranu, a druha na le –
wu stranu, do teg co na lewu stranu, ne
chod, nebo bys tam zhynul, ale chod na pra
wu stranu, do teg, tam ber s baznj Božj.

5

10

Spis na Breziny.

Když prigdess na tie breziny, prigda
tam hledag dwa Smreky, a kdy tie dwa
Smreky nagdess, tu mass na nich rozlična
znamenj, nektare takoweto: 
 á potom Když prigdess mezi tato
znamenj, mezi tie Smreky na tu roweň, gest
potom mach, odkrig ho, a hled', a tu nagdess,
co gsy hledal a žadal, a ber s baznj Božj,⁶⁴
a vždy na Chude spomni, aby tj dal Bůh
požehnaňj.

15

20

⁶³ Týmto nadpisom začína sekundárne priradený materiál spísaný podľa podobných pravidiel, ale podľa všetkého inou rukou, alebo tou istou rukou, ale vo vyššej písomnej kultúre. V rukopise má samostatne pridelené, ceruzou dopísané stránkovanie na vonkajších okrajoch (pozn. red.).

⁶⁴ V rukopise počiatočné „B“ prepisované (pozn. Kosová a red.).

Spis o Čremossj.

Gdi na Zazrjwu, a kdy prigdess do Dediny
 Zazrjweg wpada do parnice od Čremossneg,
 5 tu se s rozumem spravug, a podle Spjsu,
 gdi tjm potokem hore až Pod/samy vrch, tu
 Když prigdess pod wrch Čremossneg, ber s
 baznj Božj, gest gako pssenjce a gak pohanka
 a tak Pana Boha chwal.

Spjs na Zamek Trniny.

Kdy prigdess k tomu wrchu, pohledni pil
 ne, a ten wrch leži podluhowaty, gemu
 gmeno Walu, a na_proti tomu gest dru –
 hy wrch, ptag se některeho Čloweka po –
 15 božneho, kdo/by wedel tim wrchem chrašť
 Klokočowy, ten kdy nagdess, tak aby gsy
 gjneho znamenj nehledal, a gjne zname –
 nj tam ne_můž byti pro poznanj Walachůw,
 kdy ten chrašť nagdess, tu potom ololo to –
 20 ho chrasta wssade nagdess zlata.

Giny Spjs o tom wrchu.

Kdy prigdess k tomu wrchu, ptag se nekte –
 reho čloweka dobreho, kterýby wedel potok,
 co yde na mlyn nižneho Bysterca, abys ro –
 25 zumel podle toho Spisu gest znamenj něda –

leko od toho wrchu takoweto  a litera
 Z, to gest znamenj na drewe y na skale, y
 tam se mass s rozumem sprawiti, pri tom
 znamenj mass hledati, tu nagdess zlata
 dosti, neho gjch wtedy robilo pet osob, y tak
 sem gjm nedal prekažku čiňiti, dokavadž
 ne_odessli, a tu ber s baznj Božj

5

Spjs na Zazrjwu.

Ptag se na Zazrjweg nekterého dobreho
 Čloweka, kde gest Petrowa skala, gest poni –
 že teg wsy Zazrjweg, a gak tј ukažu tu ska –
 lu, hledag w/tom potočku, nagdess zlato, ga –
 ko pohanka, anebo gako pssenjčne zrno, tu
 ber s baznj Božj.

10

15

Spis na Zamek Trniny.

Ptag se na potuoček, který tečie na mljn,,
 maleho Bysterca, ydi tјm potokem, hore až
 pod vrch, kteremuž gmeno Walech, nagdess
 znamenj na Swrčjne , tež na buku zname –
 nj takoweto , a potom znamenj se sprav[ug]
 gest tam rowjna a barjna na protiv tomu
 znamenj, a teg barjne klokočowy ker Stary,
 ale pustil obvazy, prez to ležj klada, tu ber s baz –
 nj Božj.

20

25

Spjs o Zlatom Potoku.

Ne dosseda Strečna gest zlaty potok, abys
 rozumel, gest preseň mostek yduc k Zamku
 5 Strečnu, prigda tu se s rozumeme spravug,
 a s timto Spisom, ne ber ginsseg hlíny,
 než tu Sywu, nebo leži wrstwu, toliko
 na pol druheg pedy, tu nagdess zlato gako
 pohanka, nektare menssy, tu sem ga bral
 10 na hod Slawnostj Zeslanj Ducha Swateho,
 Pakliby woda minula tu chrašť, a ně_mo –
 hol bys treffiť toho mosta w tom brehu w
 teg Sjeweg Zemy ber s baznj Božj.

Giny Spjs o Zlatom Potoku.

15 Chcess/li nagifi ten zlaty potok čerwe –
 ny takto učin, hledag nektareho pobožne –
 ho Čloweka k tomu, gestli bys mel giť od
 Powazkeg strany, gidi do beleg, kdy prigdess
 do beleg, gdi hore wodu, až prigdess na Kra –
 20 lowe luky, tam se mass s rozumem spra –
 witi, a podle Spjsu hledag potoka čerwene
 ho, genuž gmeno Zlaty potok, a paklibys
 mel giti od Orawskeg strany, gdi na Zazrj

wu, potom na rownu horu, tu prigdess
hned na kralowe luky, a ten který twůg
wudce bude, gemu kratostj ne učin, a gak
te privede k tomu potoku, gest w tom po –
toku bukwjce welmi bohata, nektery se
domniwagj, že gest kyšs, ale ty na to
nic nedbag, ber s baznj Božj.

5

Spjs o Rosudcy.

Kdy prigdess do Dediny Beleg tak rečeneg,
ptag se gedneho dobreho Čloweka, aby/ři po –
kazal, anebo dowiedol pod Rasudce, a kdy –
by tebe dowiedol tam, od teg strany hledag
od vychodu Slunce gest Studna, á nad
tu Studnicy dwa buky, potom na buku nag –
dess tato znamenj: DEO GRATIAS;
W teg studny a v tom potoku hledag, tu
nagdess bukwjce, ber s baznj Božj. A
potom nižeg uhlidass Swrčinje, a znamenj
takoweto , aby se pak umel sprawi –
ti, gest tu skala wysoka proři tomu zna –
menj, tak obwisno gest w teg skale a djera
machem zarastena, musiss pjlně hledati,
a po ostrwj hore lesti, a gak bys treffil, a na –

10

15

20

Ssel tu djeru, tu nagdess w teg djere, gako no –
 žowe tilje same Zlato, tu se podle spisu spra –
 wug, a ber s baznj Božj.

5 Giny o tomže Rosudcy.

Když prigdess pod Rosudce, á nagdess w
 teg doljne djeru, umeg se pekne sprawiti s
 pomocy Pana Boha wssemohucjho, musiss mi –
 ťi kahanec, anebo Swetlo dobre, á to pjlné
 10 warowaťi, kdy tam wegdess do teg djery, teh
 da podlož sobe Kahaňec, a skrywssy pod ruku,
 nebo gak tam wegdess welmi daleko, traffy
 teču, aby ťj ňezhasol, á potom gak to misto
 miness, gdi přeč daleg, ať prigdess k potočku,
 15 tak ze skaly beži woda, coby mohl mlyn mleť,,
 hňed tu budess miťi pokussenj, gako take hodi
 na ťe netco po trikrat, nebog se nic, nebo ťj
 ne usskodi, gen aby ťe zostrassilo, gest potom
 doska preložena pres ten potoček, gak pak
 20 pregdess, tu se s rozumem sprawug podle
 spjsu, už prigdess ne daleko tu djeru, potom
 Kdekoljw ber na/podesswe w tom yarku ga –
 ko hrach, gako buob, ale ho ne poznass, nebo
 se tam takowe kulky rozbig obusskem, bude

se ti zdati blede, ale na to nedbag, gak do
 ohne prigde, budess mať dobre zlato, Uherske
 aneb Arabske, a/tak umeg spraviti, nebo kde –
 kolwek budess hledati okolo toho Rasudce, wssu –
 dy nagdess podle toho Spjsu, gen ffalessne ne –
 misli.

5

Spjs gisty ke trom Turňom Kež –
 marskjm, ktere ležj nad mestem
 Kežmarskym.

10

Z Kežmarku chod wedle Beleg wody až do
 Krompaskjho pole, až prigdess na vrch až
 na ggnu stranu ku Salassu gednemu ku čier –
 nemu lesu, ten les nech na pravu stranu,
 á drž se na proti poludny, až prigdess na vrch
 k gednemu plesu zelenemu proti Kežmarku,
 a to p_leso gmenuge se treťj od Polskjho plesa, ku
 kteremužto prigdess, drž se proti polednu, od
 neho chodia k gjnemu plesu chodnikem mezi
 kosodrewjnu kamenjm, podle chodnika prosto
 stup na horu na kameň, odtud' gdi na wy –
 chod Slunce, pohledňi na horu velmi vysoku
 až do wrchnjho kameňa, obrať se na chodnik
 na kamenj, z ktereho widiss, gako woz Sena
 pleso, odtud dobre hled', kde woda wichodi do

15

20

25

toho plesa Žabjho, nebo teče pod skrytjm ma –
 chom, a pada ta voda z hůry wysokeg, po –
 tom z toho hled' na giny skok wody, kde pada od,
 5 tud', nechod' dolu 12. ale hledag znamenj to –
 to, čekan, graczu, a ruku na kamenj wy –
 kresanu, kde ta ruka ukazuge, uzriss pod tim
 kamenjm, nagdess potom co hledass; 13. Pod
 tim skokem, musiss wssak ten kameň, na kte
 10 rem gest ta ruka wykresana na stranu od
 ložiti, a wodu musiss odraziti na stranu, a
 tam nagdess, do ktereğ djery woda pada, neb
 tečie, wegdi do teg yamy, kde ta woda pada,
 tam nagdess, co geden naberie, že magj tria
 15 co ňesti: 14. Potom gdi po praweg Strane,
 okolo toho kameňj, nagdess potůček geden čer –
 weny, ktery teče do toho plesa, a w tom potuč
 ku nagdess tak dobre; 15. A opeť nagdess po –
 dle yezera gednu luku machem zarastlu, á
 20 pod tim machom nagdess listy čierne weliké, a
 w tom nagdess gednu djeru kamenjm zapra –
 wenu, tam dobre hled misto to skryte zapra –
 wene, tam nagdess, co twe ♥žada. 16.
 K žabemu gezeru kdy prigdess, oddag se od
 25 neho k zapadu Slunce tak daleko, gako na

petnact kročege, nagdess tam djeru kame –
 nem čiernym prilozeny, na kterem sme my
 oheň kladli, odlož ten kameň, á wegdi do die –
 ry, a tam nagdess z daru Božjho zlato čiste, 5
 gako hrach, gako wlaske orechy, gako buob, ga –
 ko Kulky, á nagdess y načiňja. Odtud' chod'
 mezi dwe Steny, kde woda maličko yde, dosli –
 ssať pod kosodrewjnu, nagdess tam Steny, od
 toho gezera po leweg ruce welmi hladke a 10
 wysoke, a potom widiss djeru newelku, len co
 hlap může wgiti od spodku zwisse na dwůch
 hlapův, tam se teg djery drž, neb gest y ginjch
 djer omilnjch, kdy do neg wegdess, nepotreba
 žadneho Swetla, nebo uhlidass swetlost od dra – 15
 heho kamenj, zwlasste karbunkuly, který se
 tam mezi Zlatom swiťj, a kdy ho winesess
 wen, tehda ňe ma žadneg swetlostj, ale se pla –
 wu barvu zmeňi; Tam ber s baznj Božj,
 než to kamenj drahe ne ber, alleluja pro – 20
 spewug, a Panu Bohu dekug.

Spis giny a gisty do Tatrůw.

Dowedug se na takoweho Čloweka, kterýby
 byl znamy v tatrach chodiť, kdy budess miťi
 takoweho Čloweka, potom gdi do Mestečka 25

5

10

15

20

25

Beleg rečeneho, gdi chodnikom do Krompach
 á w tom, kde Belanja hoňia koňe wssecko ho –
 re wodu, ktera na Belu yde, á když na wrch
 windess, zůstaňe ťi ta voda v doline na le –
 weg ruce, widiss Salass na strelenja od Cho –
 dnjka, gdi predce tjm chodnikom pravo luka –
 mj, a to ty pominess tie try turňe wysoke, y
 ta dolina, co s nj voda yde na Belu, totižto
 od zeleneho plesa, gdi pravo lukamj, až pri –
 gdess k gednemu korytu, co my rjkame w trech
 Studnech, gdi predce chodnikom na dwoge Stre
 lenja z hakownicy tu vychazegicy z lesa, wi –
 diss Salass podle sameho chodnika, a to zowe
 uplazom nad gaworimy Sady, á gak z lesa
 wen windess, neodchazegjce Salassa na lewu
 ruku tjm potokem hore doljnu na čistjnu, á
 potom se pohni na pravu ruku, prigdess na
 chodnik zase, a potok zůstawiss na leweg ru –
 ky, gdi predce chodnikom, až prigdess pod wrch
 do kosodrewiny, uzriss pleso na dwoge strele –
 nja od tebe, to zowu Kolowe pleso, to zůsta –
 wiss na leweg ruce, gdi predce do kosodrewiny,
 tam gest wyrubany chodnik, až prigdess na sa,
 my wrch, W kosodrjwe⁴⁸⁶, uwidiss geden Salass
 pred

⁶⁵ Správne „kosodrewine“ (pozn. Kosová a red.).

maličku, tu se tј chodník straťi, uwidiss
 Prostred teg luky gednu dolinku, kdy bywagj
 welike powodne, woda dnu tečie, a tak se
 5 obrať, gdi hore, gako by/sj dwa/razj kamenem
 dohodifi mohl, merkug, á hled pjlne na pra –
 weg strane zase chodnik w kosodrjwe⁶⁷ wyruba –
 ny, gdi s nim, pokud tј bude trwaťi, potom
 kdy se ti straťi, nic na to nedbag, ale ho zase
 10 hledag k polednj na dohozenj zase ho nagdess, ňe
 do vrchu, aňi dolu, než wssecko ubočjm, gdi
 s nim, pokud ti bude trwati, a kdy se tј straťi,
 nic ne dbag, ale gen gdi pravo na polednj,
 a na dwoge dohozenj kameňem k gedneg skale,
 15 gako senna kopa, tam gest mnoho znaku, mer –
 kug sebe, kdy tam prigdess, abys zase nazad
 treffil, negtwrdssj we dwůch mistech bude ho –
 re wilesti, a kdy wilezess, tam uwidiss djwne
 djery, maličku luku, á na neg mnoho Kostj,
 20 co Cyzozemcy gidagj, y ty sj odpočin a posilni
 se, a k/teg luce se schodj sedem riglow, konce gjm
 uwidiss, a ty budess uprostred ňich, w koncy gjch
 gesto žabie gezerko, tito pak riglowe se tam
 schazegj wsseckj wedno, prwssj od zeleneho Ple –
 25 sa, druhy od Uplazu, treťj od welikeho Kolpachu,

⁶⁷ Správne „kosodrewine“ (pozn. Kosová a red.).

čžtvrte od maleho Kolpachu, pate od Kolo – weho plesa, Sseste od černeho plesa, Sedmy od Yaworowjch Saduw, á tam na teg luce uwidiss proti vychodu gedne wrata, anebo	5
ffortnu, gako dwa stlupy, á tak ginade, ni – kade se nepussfeg, než tu ffortničku, á tam dnu hluboka prikra dolina se widi, a gest wyrubany ze skaly chodnik, co sme my dali vyrubati, tu sobe tež merkug, kde budess na	10
teg luce, uwidiss gednu rozpadlinu welmi hlu boku, a na teg rozpadline try spady geden na druhem, co woda spada, gest misto gako Senny woz mezi Skalamy, a to gest žabie ge –	15
zerko, budess nad nim stati, a do neho hle – deti, ale tudy ne_můžess do neho wgiři, než musiss okol neho choditi; daleg merkug sebe proti teg rozpadline, gest na druheg strany proti teg rospadline turňa, á na něj Mnich,	20
Kdy Slunce vychazi, negprw oswiti Mnjcha, a potom blesk uderi Z neho pravo do rozpa – dliny, a žabie gezerko pod nimi, a pod tu tur – ňu vysoku gest druha niska, a pod tu tretja, gest zase negnižssia, a wsseckj za gednak na porad stoga, ne mass skritegsseg doliny wsse –	25

ckjch Tatrach, gako ta gest, a tak se spust'
tim chodnjkem na pŭlnocy tu ffortničku, á/gdi
dolu na dwoge streljenja, prigdess k gedneg ska
5 le hladkeg, a to tobe bude po leweg strane a –
nebo ruce, kdy k neg prigdess, powstaň a hled'
pilne a dobre, widiss pred sebu prostrednj tur –
nu pod Mnichem, merkug daleg, gest geden
ssjroky Kamen pod skalu pres rospadlinu, a
10 na nem hlawa človečj vyřesana, wegdi pod
tu dolu pohlednj na druhu, na nj gest Mnjch
wyrubany, potom prissedssj na ten kameň,
pusť se dolu podle rospadliny, a ta rospadlina
bude tobe po praweg strany anebo ruce w
15 kosodrjwe⁶⁸ geden kameň ssjroky čierny, na kte –
rem cizozemcy gjdagj a oheň kladu, pod tim
Kameňem negdess čekan, graczu, nagdess
zlato, gako buob, gako orechy, zvrchu na něm
čierna lupina; Pakli tu nabraťi nechcess, gdi
20 na prosto welikeg turňe Mnjcha, dobre widiss,
ne treba ře giř učiti, a tak gdi pravo do teg
rospadliny profi Mnichowj až prigdess pod
spad, a pod rospadlinu, uwidiss gako woda spa –
da, á deli se na trj častky, prvnj spad ma –
25 ly, druhy wetssj, a tretj negwetssj, ale spady

⁶⁸ Správne „kosodrewine“ (pozn. Kosová a red.).

gsu, gako dwe, anebo trj turne Kežmarskie,
a negwetssj spad gest gako zawesseny woda
tečie, a pod tjm zawessenjm djera anebo roz –
padlina, tam woda pada do žampa, aneb do
žabjho gezerka, žabe gezerko gest gako Senny
woz, a woda wybila, gakoby na schwal wite –
sal ex industria, a okolo neho gsu skaly, gako
pecy, gakoby chčeli na tobe spasti, ale se nic
nebog, gen gdi, a mezi timj skalamj gest mnoho
dier rozpadljn maljch y welkjch, potom klekni
na kolena, že tј dal Pan Bůh wssemohucy
tam zgiti, pros, aby tј dal zase P. B. W. wen
wigiti, potom pilne patri tam gednu djeru
na dwa lokte od zemy, do Ktereg neglepssje
wgiři á zase wilestj mužess, nagdess tam, ga –
ko bočka wjnna brunatnj w teg banj gest Ka –
meňj drahe, ale tomu kamenj dag pokog; Po –
tom gdi daleg, merkug kde tam woda pada,
skoč pod spad pod wodu pod to zametany, a
skress sobe oheň, á potom kopag čekanjem, á
kde bude bubnowati, tu otewri, nebo gest dje –
ra zapravena kamenjm zametana, a od –
prawsaj, wlez do neg, a tak nagdess po pra –
weg strane/gednu baňu, á gednjm wynese –

5

10

15

20

25

5 njm stane fe na 10000. Zlatých, tomu deg Po –
 kog. Potom patri na leweg strane gest ba –
 ňa, gako bočka, to mužess Zanesťi 1500. f
 10 tam sobe dobre merkug, kde gest dwanact
 stupůw nad sebu wirabanjch zlezňi hore tam
 nagdess gednu dieru, gest Zlata matka, á Ma –
 tka draheho kamenj, tam ber co twemu Srdcy
 mile a libe gest, tam gest stlup zlaty a zlaty
 15 Mnich, gako živý stogj u cmitera, nebo tam
 gest Swetnice anebo kostol; a gest zase druhy
 stlup anebo Matka draheho Kamenj tam ber
 z daru Božjho, wzyweg Pana Boha, na Cyr –
 kew Swatu ňezapomineg, a o chude Starost meg,
 20 ubohjch Zapomaheg.

Item.

20 Pod Tatramj Wažecskimj a Sstrbskimj
 w rownj pri ceste nachazi se zlato čierne, ga –
 ko na pohance, černa na nem lupina, gmenu –
 ge se tam za staru pjlú.

Item.

25 W čierneg za Lučivnu w samem riglj gest
 Studna, W teg studny bral geden Knez, ktery me
 sskal pred tim w Lučiwne samu čistu Strjbr –
 nu rudu, gako kulky, z tich kulek malo odcha –

zelo trosky same čiste stribro bylo, a zůsta –
walo, s rozumem tam chod', a ber s baznj
Božj, á o chude starost meg.

Item.

5

Za hranownicu gest cinobrium, kte –
re se nachazi, gako twarozj, á wisse toho
gangu hledag yarok co kopali na pjlu, tam
gest Sstolna zapravena, a gest w teg Sstolne
Studna, pri teg studny nagdess riečicu me –
dennu a graczu, začiragj z teg studny á
pres tu ričicu rajdugu, a co na nj zůsta –
ne, gako wlaske orechy, gako buob same či –
ste zlato, to ber s baznj Božj.

10

Giny Spis gisty a
sprawedlivy.

15

Za Menkussowčanj⁶⁹ ptag se na gedem
wrssek, kde zowu k lissťjm dieram, kdy ťe
tam dowede, gest zaraz potim⁷⁰ vrsskem weli –
ke skaly, a po wisse toho skalia gest zaraz
peť djer lissťjch, gdi hore tjm wržkem, wi –
diss zaraz Smrek čerweny, kdy ho gessťe ňe –
sťali, á na nem znaky, mesjc a ruka, á ta

20

⁶⁹ V rukopise podľa všetkého mylne zapísané namiesto
„Menkussowčamj“ (pozn. Kosová a red.).

⁷⁰ Správne „pod tim“ (pozn. Kosová a red.).

5

10

15

20

25

ruka dolu ukazuge do tch peť djer, á pri
 tch djerach, gest zase na Kročagj Smrek,
 a pri nem lieskowy ker, a tam hledag dje –
 ru, zapravenu, negprweg sme gu prikla –
 dli lieskowjm krom, a potom nam/ten ker
 wolakdo porubal, a tak sme giž zakladli tu
 djeru raždinkův, a potom sme gu zapra –
 wili wrstwamj, wrstwu dreva, a po –
 tom zeme, a skalja až na laket zhlube, a
 rowno s tim wrsskem, a tak kopag pri
 tom wrssku, a zaraz nagdess to zaprawe
 nja, a když odprawiss, ydu čžtirj djery ho –
 re ku Tatrom, a ta gedna pjata dolu ku
 Batizowcam yde a gest uska, gdi prosto do
 Zeme, neb gest začitana timito slovy. sPro –
 bug na odpravenja čitati Modlitbu Paňe
 spatkem, totiž Otče nass až od prvnjho slo –
 wa, a když zase začitati potreby, opeť Mo –
 dlitbu Otče nass poradne rikeg do Konce slo –
 wa Amen. A ne welmi daleko yde yarok
 pod to skalia, zobleč se do naha s twimj To –
 warissmj, á prepass se pres poly ručnikem,
 á obehni trikrat okolo toho odpravenja,
 po sluncy, á mluw ta slova, á potom se

obleč zase, a skress ohňa, zažni swjcu, a gdi dnu do teg djery, až potom prigdess, ga – ko do yzby do neg, a nad tebu pugde ten yarok, a potom nagdess čekán a mlat a	5
zesadito, a lameg z tich dwůch ganguw, z bjleho a z plawjho, a to gest same Zlato, a – le čerwenemu deg pokog, nebo to gest dra – hy Kamen rubin, a musel by sj ho nosiř až do Beňatek prodawař; A kdy nalamess	10
z tich dwůch gangůw, tedy geden co unese w tanistre, stogi petnact sto zlatjch, ale tam dolnjch; A když wen windess z teg dje – ry, zobleč se zase do naha, a prepass zase ten ručník prespoly, a obehni zase spa –	15
dkem okolo teg djery trikrat, a mluv tie slowa, a tak gu začitass a zawre se ta diera, a chcess/li, můžess zase zaprawiti, gako predtim bylo, á když chcess, můžess tak nechař odpravenu, nebo kdo ně_umie	20
odčítati, darmo mu gest, nebo se mu ne – otewre ta djera aňi gu ně nagde. Ya pak Stephanus Hradeczky z Kralowstwj Českeho, prisahany Bratr Iana Chalupky dal sem mu prepisati w to gmeno tento Spis	25

5

aby on žadnemu nedal prepisati a pre –
 čitaŕi, než komu wje, a svym Towari –
 ssom, nebo tento Spis gest gisty á spra –
 wedlivy, pred Bohem y pred Ljdmj, smiem
 to povedeti, a s prisahu se zawazati.

Spis do Chodče.

10

Gdi do hornjho Kubjna, á doved' se ne –
 ktereŕo dobreŕo Čloweka, kdeby wedel že –
 leznu rudu, á když bys gj nalezl, tu se sro –
 zumem sprav, od teg rudy tak daleko mass
 hledati, gako na dwe husarske kopige, a
 tam gest gako Sňech od Zeme do kolena,
 hledag na skale, pod wrchom, gest toto
 znamenj , a druhe znamenj , a
 potom na tom nekolik liter, tu ber s baz –
 nj Božj pri sameg Zemy.

15

Giny do Chodče.

20

Nad Murjnowu luku gest studna, kde
 napagagu dobytek, w teg studny hledag, a
 y pri teg studnj na stace hlapa kopag, y
 nagdess gako branne zuby dobreŕo.

Spisy kterak se wdegako,,
wich wrchoch a gakowa dobrogi
nachadzy, Prepisane od
ANTONIA VALTHORNA
Doctora Medicinae
Od Roku.
M.C.C.C.C. LXXIII.

Ktere skrze mne prepsane w roku
1754.

Vytlač. 1905¹

Sbornik.

¹ Poznámka ceruzou, tiež hore v rohu poznámka: Kapt. E. 109.

A Nm.

Spis Prawdivý

- 1 mo Nag prweg gak prigdess do Lipto,,
wa, do_wecz se kteremu wrchu rikagu, Žiwi
5 wrch, od toho Živeho Wrchu rikagi nadlu,,
hi uplas to sa drži na tu stranu do Jalow,,
za, Kdi na horu tim garkem prigdess a na,,
gidess gednu Skalu welku gako dom čo sstit
Proti tog skale na gidess ga[n]g² zlatý ý stiber,,
10 ný abý si rozumel les popričeki [*popriečki*], pres Jarek
na ni doliný zegdu se trý jarky geden od Zi,,
weho wrchu, a dwa od homolký abys rozumel, kdiž
pridess nize tich wrchow, gest gedna Klada sta,
ra Poprgečky na kročzegi osem kraceg na geden
15 krok, tam nagdess za praweno³ počem schodiss

Giný Spis

- Dowéc se do welkeho Trnowcza, gdi na horu
tam chodnikom kterim kone na holu chodga, hled
welný pilne gak puogdess chodnikom su dwa
20 križe

2

- Križe geden protý druhemu wirubane, podle sameho
chodnika, gdi od križe po prawe strane trafiss
to, Potom tam nagdess pomocek⁴ [*potoček*] malý časem gednim
25 toliho plži, nedocházeg toho pomočka [*potočka*] na čtirý
kročage anebo na pget gest skala, gako poni,,
že teg skale gest jama a w/teg jame w strčeny
kuol, malo wen wideti ho, tu gest sstolna na_pra,

² Nad písmenom „ag“ je napísané písmeno n (pozn. red.).

³ Škvrna (pozn. red.).

⁴ V texte pravdepodobne namiesto „potoček“ (pozn. Čížmár a red.).

wena, nekdi bila branka smrekowa, ale se guž
 polamala, gest tam ruda wi_snoweg barvi,
 a zélena welmj Bohata na zlato, pak/libi
 nezmohel trafiti toho kuolu, na teg skale su dwe
 gedle witate krize dwa na/nich.

5

Spis ku holemu Wrchu

Mass gitỵ od Teplic á hledat Potoka kteri se kry
 Ge masti⁵ ass ku holemu wrchu, a tak mas stim pot[o]
 kem giti hore, a potom kdi prigedess hore az pod wr[ch]
holi, hledag se pilne hore gedneg, ssachti na prawe
 rucze a w/teg ssachte giducze hore bgéli krisstal, ale n[a]
 to nedbag nicz ness wpotoku w/tom kteri gest proti teg
 ssachti, treba hledat pilne, a tak nagidess drahe kame[ne]

10

3

a to kamene gest drachssỵ́ ness zlato.

15

Kdo chce teg rudi dostati, která se menuge tasska ru,,
 [d]a, techda hleda ta se proti poledni pod tim wrechom
 [č]o zowu živi a medzi wrchem ostrim ostatnga
 [u]plzag, která_žto casuw letnich a suchich wisi,,
 [c]ha, tak ze ne teče nicz wodi a potom nad im U,,
 slzagom gest dgera, zaprawena trima kamenmi, které
 su pod/machem spravene, hledag seto do samich stgín⁶

20

Druhi Spis

Iducze od wrchu ostrgeho kde wichadzi nag,,
 wedssy studnice proti Kwačanom, kde to zowu su,,
 cha silnicze, gdess, a hledag kde se ta studnice
 schadzi ỵ́ winosi tam ze hledag na dol giducze
 na lewu stranu na bok pod machem a ge/zapraweno
 kamenem, tam nagidess hlinu černu pod kamenem

25

⁵ Text nezrozumiteľný (pozn. red.).

⁶ Text nezrozumiteľný (pozn. red.).

w/teg hline zlato rostne, á tak muzess z wule odce
Nebes_keho to brat

Treti spis

- [P]ol wrchu ku ostremu wrchu, ma byti obrubani kosodrew protý
5 [to]mu a nebo podle/[ge]ho gest druhe kosodrew husti okruhi a
[m]edzitím hlet pilne, nagides wella po.[kladov] budess na weki
[p]ametat M.

4 IV Spis

- Pitag se na zeleni potok, wisse wrad nagidess ge,,
10 den kamen a na tom kameni, gest ruka wi_kresana
hlediz-pilne kde ukazuge loket, á tam nagidess, ged,,
no jezero kde mnoho jesterow na jazere, gest mach
že muzess po nem choditi astnat ge mach wodnati,
rozhrnuw si podtim machem nagidess zlato, á/po,,
15 tom git daleg pilne znameneg su wirubane stupne,
ale gich, prikriwagi, a wisse/nich stupnow gest geden
wisoki skok misis se pod wodu podrazitý, á tam
na gidess wssedcku pripravu a w/tom P. Boha chwal
z daru gehu dobreho .

20 V Spis

- Pitag se na Zamrzle Pleso hledag pilne tri stnehi⁷ nebo
potokuow, kdi pro_srednim woda tečge, a gini suchi
pochled niss tim Prosrednim-gestli gest ro_strhla ska,,
la, gdiz, a wtiskag se tam, wibiti gest gang welmi
25 bohati gdi tow rospadlinow na wrech, wneg hlediss
pilne cekan a ruku kde ruka ukazuge hnet tu
zawaleni gang kamenem, gako same zlato ý na
Potoku zlato zberagi.

⁷ Slovo nezrozumiteľné (pozn. red.).

VI. Spis .

5

Kdis Prigdess do Jaworowich sa_dow. hlediss pil,,
ne proti salassi, k/wrchu Jaworow pet porad zna,,
menamich z/gednu rownu a na teg rowni pilne hledag
gako wiss ač_kolwek gest tam wiceg zrubanich Jawo,, 5
ruw, nedbag na to, to powedel ten človek Ferenzo,,
wi Husarowi z Dowalowa kteri toho zaziwal,
a netreba gemu tam wicz chodit.

VII Spis .

Kdiz pridess na Jalowec, merkug od wichodu slun,, 10
ca na tu homuolku wprge⁸ stopa kde tež od Me,,
stečka Trnovza a koso[tr]remu wrchu a siwemi chod,,
nikom s/polnoczi, nechagúc ostri wrch na lewei ru,,
cze, a tak pridete na gednu luku, w/tegze lucze
gest studnicza a potuocek cečge po teg strane 15
nad Jalowéc tam nagidess geden smrek a
k/tomu gest gedna klada hnila nedal lekoteg, ssacht
Po_niže Luki K/polnoczi na teg strane, poniže
toho Smreku, na čtiri a nebo na pget Kroci a neb.
malo wéc nebó g/meneg gesto ssachta zaprawena a Ko 20
zodrew leži neg a nedaleko tech geden Kamen uka_
zuge se wen ze zeme ý potom poznass že gest.
6

giz tuto sstolna, kdiž pridess do tég sstolne Priteg
drži se tam w sstolni na lewu ruku nam⁹ nagidess _ 25
zlato gako nechti gako hanki prstuw gestli daleg
puogdess w/teg sstolni nagidess zlato Arabske wlu,,
pine čgerneg ale misis miti nacinga Hawarske
a kahanetz .

⁸ Slovo nezrozumiteľné (pozn. red.).

⁹ V rukopise namiest „t“ na začiatku slova „n“ (pozn. red.).

VIII Spis.

Jdiž w wodu ktera pres sgelniczu tečge á pridess
za ostri wrch neb tam s_karb weliki leži Nepre
konani, gesu tam na leweg strane tri drewa spolu
5 ze zeme wiro_stlge na kterich gest znameni na,,
činga hawgarske wirezane a gedna ruka od tich zna
kow nedaleko leži, ten skarb na leweg strane

IX Spis

Proti Homolcze za ostri wrch ga Vilhemus nekdi _
10 sskolnik w Bobrouczu towariss negakowehe Hrice Valacha
kteri mne do Častowchowa dewat krat posgelat wisnawam
že sme dobre to uživali, spolu s/tim Hricem, ktere gest, n[ad]
pos[l]jednim skokem proti Homolcze sameg u/teho ostreho
wrchu gak nahle wzegde pramene sluneční na tri
15 wzegdu a nagidete na drewe ruku wirezanu a kde
loket ukazuge tam hledeg zas ten znak proti tomu tež
tam gest že se woda ukázala a skok se udelal.

X Spis

7

Jesu tri potoki na tu stranu K Jalowczu wegde geden od
20 ostreho, druhi od siweho a treti od Homolkij a tam _
w/rowni, kde se ti tri potoki schadzegi leži, ged_na hnila
klada uteg. kladi dobro gest w potoku chwogim prikrite a
kamenem zasipane, a gest to bohatswi gak w/černom
kameni ~~welmi bohati~~, a gest ten kamen welmi mali,
25 ze ho musess sekerom dosti na_rubati, meg len pil,,
nost nepochibiss ho.

XI Spis

U Ostreho wrchu a homolki gest gedna luka , a oko,,
lo teg luki, ~~o hleg~~ hledeg tu maličku studnicku, kame,,
30 nem okolo okladenu, nassed_se tu studničku, kračeti mass

ko polodni trinacte¹⁰ krocuw ko wichodu slunce, zas
 trinacte krocegow, pr[o]stich¹¹ w_ssech krokuw gest geden
 kamen ssiroki a malo zemí prisipani tam nagidess we,,
 like bohats[t]wi to gest sprawedliwi, genem studnicku
 nagidi.

5

XII Spis

Ptag se za siwim na bgelu Skalu, na orawsku stranu
 Pilneg znamenag od teg skali proti poledni, a tase skala

8

od_walila od hole dost welika tu gest geden mocgiari
 pod mochom gest žabicza bgela a w neg gest welmi
 welike dobro.

10

XIII Spis .

Ptag se na ostri wrch a potom se ptag na Hričow-
 salass, a tam z/druhi strani od wichod slun_cze gest
 gedna Dolinka k polednu, kdežto nagidess, gedno ko,,
 sodrewga rowne gako záhradka, okolo vtom mocar,,
 nika gedna gest wisse, w kteress to nagidess potom pa,,
 hrbček a u toho pahrbčeka skala a na neg Ruka
 wikresana, krera prstem ukasuge na kterege strane
 hledati mass, to teg skali nič dali neni, len ssestnast
 stupégi, kde pod machem nagidess rudu Čerwenu, zla,,
 tu a čgernu a st/nich se drž nag_wicz čgerneg.

15

20

XIV Spis .

Z Jalowcze pridess staru cestu a pregidess nge
 kolko potokow až pridess, k/welikemu Tarnowcu, kdiss
 preidess ten Tirnowecz gdiž k/wrchu welikemu čo
 kone kongara napagagu a gest Polana hore gedna
 po praweg strane, gdiž tu polanu bokem až pridess

25

¹⁰ V rukopise „tr“ prepísané na hrubo (pozn. red.).

¹¹ Machuľa (pozn. red.).

do hori čgerneg ne daleko, trafiss na gednu skalu, a,,
 po tu skalu mass znamenj Jamu, a w/ni w_strčen Kuol
 a gest ssachta a wni gest ruda čerwena a zelena
 5 gest w/ni zlato, pak/li bi nemohel potom znaku tra,,
 fity, na_gidess dwe gedle križem statie gedna leži, na
 teg skale a gest potuoček maličky tu nagidess.

Spis poslanj s Krakowa od Stanisława Podnanskeho .

10 Pitag se do Spissa gest jedno Mestečko gmeno gemu
 Sobota odtut do Popradu potom do Teplicze odtut
 do Kriwgan tu gest geden wrch, gmenu gemu Holicza,
 z/druhe strane gest wes, gmeno geg gest Strba, a
 pod/tim holim wrchom gest nge_kolko pomočku, a to od
 15 teg holicze gdu hledag wtich potuočkoch okolo toho
 holeho wrchu nagidess kameni Drahe Rubini Topazi
 malicht¹² Pak/li/bi mohel takowehe čloweka dogiti abj
 ukazowal gest tam Digeru, w/tom wrchu kde beru,
 brunatni kri_sstal, nezwerug se ledagakemu chlapu
 20 abis nebil oklamam.

10

Gini spis pod Muran zamek.

Jest dedina ktereg gmenuge Tigirant, tam pridu,,
 cze, ptag se nektereho dobreho čloweka kde gest ta dge,,
 25 ra wisse toho Tirgantu, beru wneg kristal kdi wnidess
 do dgeri gest zluti pramen po praweg strani gako dlan
 hlinu zamazani, nem_uz chibiti gedine gracsow, aneb
 moti_kow oblamug ma w/sobe zlata dosti tu nagidess
 Kamení, rozličnich, barew ber a užiwag z/bázni Božj.

¹² Čítanie je iba pravdepodobné (pozn. red.).

Gini Spis

Kdiz pridess do Lubele zwer se nekteremu čloweku , čo/bi
K/tomu rozumel, a nech s/tebu gide do hori Lubelske, na
horu potokem nedaleko od wrchu, potom pregidi potokem na
prawu stranu a gdi bokom pod holu, a pohledni pilne stogi 5
welika skala a pod/tu skalu gest niže propadlina do zeme
gako stena tak hluboka, z/gedlow za rowno wrchom stogi,
W/teg w_padline, abys se z/rozumem spravil a toho s pilne
wihledawal, kdiz pridess k/tomu rospadlisku pri/nom, nagi,,
dess zarostle Picgetki¹³, kde som sa ga pustil Nicolaus 10
Hustopečky a Stanobestial Sučzgan, pak gduce tim chod
nikom nagidess na tom chodniku kameni žabicnge a
w/tom kameni kdiss rozbigež Staglem¹⁴ nagidess kulki
w/tom kameni gako holubge wacza a w/tom propadlisku
gest lepssge a wiczegi 15

Spis o Mostniczi w Liptowe 11

Kdis prigdess do Dobrawi, ptag se od nechtereho člowe
ka na wrch Mostnicsu, pak prinda na tu Mostniczu – tu se
rozumem sprav a podle toho spisu hledag znamenina Jara „
bine agest ruka, kde ta ruka ukazuge, loktem tam hle,, 20
dag nebo gest mnoho znameni ý na smrcine gest kriz
a wisse toho mista gest Mesicz a hwgezda hledgacz pilne
nebo gest za prawena kamenem gest Zlatá ruda a gest
povi[s] pramen a barwi brunatneg tu ber z/bazni Boží ?
na chudich nezapomineg Anno M D. LXIX. 25

Item

Od wrchu Mostnicze kdi se dolu spustis gako ta
rowen medzi chotarmi čo geg spasagu ý gedna ý druha
strana tam na proti červení gang gest.

Item.

¹³ Čítanie je iba pravdepodobné (pozn. red.).

¹⁴ Čítanie je iba pravdepodobné (pozn. red.).

W pol konskeg gest čerwena woda a ruda w hlbokem Jarku
W maleg Lukoweg wic zwonati¹⁵ kde zaprawugu w/konskem
kde nag_pr_weg slunce wichodi na tom miste hledag.

Item.

- 5 Nad Klačani gest Dgera a nad tu Dgeru gest w/skale wikre
sana Deo gratias gako nedochadzege teg dgeri hlina čer
wena gako bi bi/zitko¹⁶ ber z/bazni Boži.

12 Gini spis.

- Na tu wodu ktera mimo Bobrowca tečge a s/Trsteneho
10 gdi tu wodu ass pod horu tu potom s/pilne hlet ktéri
potok nag prwnegsse wpada do teg wody w/tom potoku na,,
gidess czo si hledal gako pohanka, gako pssenične zrno

Spis gisti do Tater

- Naprweg kde ydess do Kess_marku teda gdi po teg bile
15 Wode a pridess do Kompr_skeho pole tak rečeneg a pridess
na wrch gdi ginu stranku, ass ku walaskemu Kossgaru
ku čgernemu Lesu, ten les na prawu stranu, a dass se proti
Poledni ass prigdes na wrch K gednemu plesu Želenemu
proti Kosiam,¹⁷ a to pleso gmenuge se treti pleso od pol,,
20 skeho plesa ležicze, množi se obawagi hledagicze toho
plesu, ale ti kdiz prigdess ass ku plesu, proti polednu
prawe chod k/ginemu od plesa zeleneho drž se prawe
proti poledni chodnikom medzi kosodrewinu ku metam
gdi od chodinka prawo na horu stup na kamen sed na
25 neg s/tesskosti a stup mezi/ni gdi nat wichod sluncze a
pohlet w/huru welmi wisoku ass do wrchnika gmena obrat
se na chodnik kameni s/kereho uzriss dolu gako z/weže
wisokeg a gest pleso podle sameho kamen, tak weliko
pleso gako wos Sena y na spusob gehu a to gest

¹⁵ Čítanie je iba pravdepodobné (pozn. red.).

¹⁶ Čítanie je iba pravdepodobné. V slovnóm spojení podľa všetkého dva razy zopakované „bi“ (pozn. red.).

¹⁷ Čítanie je iba pravdepodobné (pozn. red.).

Pleso žabio a potom dobre hlet odkut woda teče do
 toho plesa, tecge pod skritim mochom a pada ta woda
 z huri wisokeg, potom se nehni z ni/stanss¹⁸ pilne hlet
 gini skok wodi kde pada potom ne treba dolu git, 5
 a tu teprw hlet take žnameni: nag_pr_weg geden ča,,
 kan, potom bergagezu¹⁹ a potom gednu ruku w/gednom/ka,,
 meni²⁰ wikresanu a kade ta ruka ukazuge, uzriss giskri,,
 pod tim kamenem zaprawene nagidess, to dobre besze –
 wssÿ pochibnosti mnostwí welike pod tim skokom a mi ,, 10
 siss ten kamen w kterem gest cela ruka wkresana na
 stranu od hata²¹, á tam nagidess w/gednu dgeru na kte,,
 rauss to woda tečge, a to teg Jami woda pada, wegdi
 do Jami, a geden muže tak mnoho dobra nabrat že
 trga budu mat čo wenku nosti, a hnet mohu dolu giti a 15
 P. Boha ch_waliti.

Gesslÿ gesste gdi po prawe strane okolo toho kameni poh,,
 let wssudi ass ussriss geden potuoček čerweni takuczi do
 toho plesa a w/tom potočku nagidess tak dobre a krast,,
 ne gako musess w/rožličnich žemich nagiti 20
 A opet nagdess podla toho jezerka gednu luku mochom
 zarostlu á pod/tim mochom na_gidess gednu dgeru s/kame,,
 nim za muruwanu a tam hlet pilne misto, a Misto wssu,,
 di zadelani mochom wtich dgerach nagidess čo se ti libi

14 Gini Spis k žabjemu Jozerku 25

Gdi tu wodu ktera gide s/kesmarku git na horu, podle [neg]
 ass prindess sam/ge Tatri strom²² na kompr ssachtj a
 potom nagidess, chodnik kteri gide pres kompr ssachtj gak

¹⁸ Čítanie je iba pravdepodobné (pozn. red.).

¹⁹ Čítanie je iba pravdepodobné (pozn. red.).

²⁰ Nad písmenom „e“ je machuľa (pozn. red.).

²¹ Čítanie je iba pravdepodobné (pozn. red.).

²² Slovo prepisované, čítanie je iba pravdepodobné (pozn. red.).

- pasu kone ale predce/gdi tim chodnikom, ass pridess na
 bjelu wodu pro holiczu a potom pregidess prez holiczu a
 prigdess na druhu wodu pod druhu holiczu ass do poled
 ni slunce a potom toho chodnika nestane a_wssak potom
 5 nagidess gini chodnik gako misliwzi chodga, potom prid[ess]
 na welmi wisoku horu a kdiss budess pol Tatriech gesoti cho[d]
 nik wice nestane potom se ohledni s/teg hori stogicze na neg a
 tam ohledness obratiwsse se na pol_noczi, gini wrch koso
 drewi welmi wisoki staniss na ten wrch gdi a kdiss na
 10 nem budess potom zase s/toho wrchu pustiss se dolu welmi
 prikro/ku poledni zlesež pod ten wrch tež kosodreweni
 a po[d]/tim wrchom nagdess gedno Jézera čo zwrchu do
 neho ta woda pada A potom zas toho Jezera woda ta
 poniže druheho Jezera pada a to gest to Ježero.
 15 Na Stancow Salass od nehož hola s kohuti NB. Potrebÿ, prig[dess]
 od zarubneho Salasse hore k/wrchu giti tu studnička –
 w kosodrewÿ Item.
 Dowecz se na Babeg hore na Bucze mol²³ Mesicze wireza
 neho k wichodu slunce nahnuti

²³ Pravdepodobne malo byť „pol“ (pozn. red.).

Spisowe do Rosličnich mist a wrchu, w
 Uherske zemi, poznamenany Roku 1754
 w Presspurku skrze Pawla Petrowi,
 tiusa Ketskemety.

5

1) Spis do Klaku.

Est mons in Co[mita]tt[u] Trenchiniensi ad O[p]pi,,
 dum Ragetz.

Jest do²⁴ Wichodu slunce dira, musiss
 isc nekde dobre zehnuty, nebo gest uska,
 a tam nagdess negaku mlaku prohrnag gi
 a ber dobre zboži, i z/gedne i ze druhe strany
 rubage čakanem: co hlubssí tness, wssak te
 se a samo ůkazuge

10

Alias.

15

Pod klakem gest studne, a w te studni
 gest linohz, a proti tomu cinobru z/dru,,
 he strani libogi Luboče: w/te gest woda
 čerwena a seda se gako cesto, ale pak to

meg

20

16

to meg, že woda neni hluboka, ani nedochadzi ga,,
 kobi na gednu sahu, opet do zeme wskakuge.
 W/te wode gest kamen a čerwena hlina: rostluč
 to kameny, tam nagdess čiste zboži, co w/hline
 čiste zlato, ber z/bazni boži a na chude neza,,
 pomíneg.

25

2) Spis na Mučini, kteri wrch gest we sto,,
lici Slawneg Nitranskeg.

* Od tohto miesta začína nový fragment spisu zapísaný inou rukou.

²⁴ Správne „od“ (pozn. red.).

Gest gedna dira, a na tu diru gest napsa,,
no d[e]o gratias na skale. Nedochacege
pak te diri gest hlina čerwena: Blisko pak teg
diri a hlina čerwene mužess brati čiste zboži, to
5 ber z/bazni boži a na chude nezapomineg.

3) Spis na Skalnatu horu. Est in Comita,,
tu Scephusiensi, ad pagum konsko.

Pilne hledeg Wrch, z/neho_s widiss Swatogan,,
sky Kostel, gest na nem gako polana anebo
10 rowina , na prostredku otewri, nagdess w/hline yame
čiste slabo, ber z/bazni boži a na chude neza,,
pomineg.

17

1. Spis o Makeg Skale ad pagum sstasnou.
15 Musiss hore wodu giti mezi ti wrchi dwa wrchi
tak progdess udoli mnoha potom hned znaki ta,,
kowe  ai ktere gsu  a potom
z/gedneho korene wiostene tri drewa, pilne
hled kapir²⁵ ten, ukazuge na tri nebo 10 kroku
20 a nagdess otewrenu diru, a mužess braty kule,
co gedna platy 8. anebo 10. toraruw²⁶, a niž
gest tam mlaka, čiste co zbožy, gestli to,,
ho dugdess mužess se dobre mity, toliko faless
ne nemisly
25 Druhe audoly nebo dolina nedaleko, uhlidessg
gestli chcess mužess miti pozor na znaki takowe
 pilne hled swrčinu, nebo se na
ni prowass uwasuge, po kterem se mass do
diri pusthyti na 80 sach, a tam gest bane
30 w ni wsame hline mužess braty same zlato

²⁵ V prepise Jozefa Čižmára „nápís“ (pozn. red.).

²⁶ V rukopise namiesto „l“ napísané „r“ (pozn. red.).

a drahe kameni Topazius Chrisolitus Kar,,
bunculus, Jaspis, Rubinus, Zafirus, Ametistus,

18

a gine geste mnohe ktere kameni wssecko ma
swu matku. Zes/to_hoto mužess na raz nabraty
co bude platiti 500 Zl. Rimskach. Tu se bo,,
ha nespustej a chudobnim dobre čin.

5

3) Spis o čerwenem Wrchu a belasem. Est
mons in Comitatu Barsiensi.

Dowedeg se na potočky, kde se z schaze,,
gi potočky z čerweneho a belaseho wrchu,
gda na tu stranu k galowcu, a w st tom
garku nagdess welike bohatstwi zaprawene,
kdes gest pres ten garok klada preložena,
gest gank zlaty, nagdess gako orech gako
kt hrach drahe kameny, nie gineho netreba ge,,
dine sekera, mužess brati dosty, meg na
sobe pilnost, ber z/bazni Boži. etc.

10

15

6 Spis o Welikem Rosucy Est in Co[mil]ttu Tren,,
csiniensi.

20

Rosuci medzi Orawu a Poważem kdi bi se
chtel hledaty, mužess opatrne choditi, nebo gsu

19

gsu welmi zli a falessni lide, nagdi sobe
čloweka takoweho co/bi tobe priwedl na rosutec,
nebo se tak gmenuge. Gest gedna dedina
Bela, ale gsu w/ni lide običegni, gestli/bi
te tam dowedl hledeg tam od te strany, od wi,,
chodu Slunce gsu dwa buki hrube, na nichss
wirezano bilo, i nini wirezano gest Deo
gratias. tu pod nimi hledeg, nagdess gako
bukwice, ber z/bazni boži a na chude neza,,

25

30

pomineg.

7. Spis do Kubina horniho. Est pagus

In Comitatu Aruensi.

5 Ptag se do horniho kubina, a potom wisse
te dedini gest gedna skala, a na te ska,,
le gest wirezano znameni ~~†~~ a беру там
hlinu i kamene mleko. Pod tu skalu nag,,
dess tam zboži gest gako hrach gako psse,,
nice, ber z/bazni boži, a na chude nezapomineg.

10 8. Spis na Bukowec Est/in Liptoviensi Comit[u].

Gsu znaki takowe ~~†~~ gest gich mno
ho

20

15 mnoho, ale negprw pteg se na bukowce, za
wrchem gest luka, a na te luce gest moča,,
rina. W kteress močarine kopeg, nagdess ne,,
ktere kusi gako liskowec, gako hrach,
gako bob, čiste zlato.

9. Spis do hlubokeho potoku niže Orawskeho

20 zamku

Kdi hore tim potokem gest studnice kame[ne]m
priwalena, odwal ten kamen nagdess pod
nim gako hrach, gako nosi ^obili²⁷, ber s/basni bo,,
ži a chudim dobre čin.

25 10. Spis o Zlatem potoku červenem. Est

locus in Comitatu Aruensi.

30 Kdiss pridess do Orawi na Pucou gdi odtud
na malu horu, tu hned pridess na gednu lu,,
ku, kdess gest bane welmi bohata, nek[t]o se
domniwa, že bi to nie nebilo, ale ti na to nie
nedbeg, ber z bazni Boži a na chudobne

²⁷ Čítanie je iba pravdepodobné (pozn. red.).

nezapomineg.

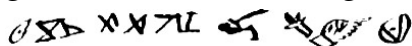
11. Spis o Slabossne. Est locus in Com. Sceptu,,
siensi.

Izdi na Slabossowce a potom do hori ktera

21

5

gest blisko dedini, tu nagdess takoweto znaki

 wegdi do te

diri na kterem gsu znaki teto tu nagdess dosti
co budess moci brati, ber a chudim čin dobre.

12. Spis do Choče Est locus in Aruensi Com:

10

Gdi prosto do Luček, k malemu chočowi, kdi
tam prigdess, hled pilne dwe skali se zrowna,,
wagi od welikeho choče, kdiss to ~~mo~~ nagdess
spraw se z/rozumem, odwal ten kamen ze stud,,
nice, a spust wodu. Tam mužess wssecko
dobre braty gako bob, len na chudobne neza,,
pomineg.

15

13. Spis do Tater. Est. locus notus filiis Hungariae

Dobri a sprawedliwi gest tento spis, ačpra,,
we mali, nie mene, wssak lepssí mnoho než/li
ti dluhe pritom take falessne. hned spočat,
ku kosodrewini nagdess tu skalu na kte,,

20

re mužess wideti tito znaki 

 a tito gsu znaki negprwneg,,

ssi, potom gdi na wichod slunce 100 kro,,

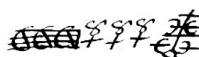
25

kuw a tam widiss tito znaki 

22

a tito gsu tež na skale wikresane, než ti toto ne,,
cheg ponewač gest tu nebespečnost welika
ale gdi gest ginich sto krokuw na wichod
slunce a tam widis opet tito znaki. 

30

 a gine takoweto



- a tito gsu znaki obzwlasstni tuto pod tuto
skalú wlezní, a do diri te se wtachni nagdess
tu welmni²⁸ welike zboží, a drahe kameni, ga,,
5 ke_kolwek muže se gmenowati, ber, čakane[m]
rubeg możess na geden_krat dosti winesti
nebo gest to welmi wzacne a drahe, len
hled abi si se Boha nespusstel a chudobnim
dobře činil.
10 Tento spis gest zanechani od Mikulasse
Wogtecha, Giricha Wogtecha, Wlaclawa
Nechitreho, Petra Nechitreho, swim si,,
num bili dobri lide, a kdiss teto prace wiko,,
nawali, običegne tento žalm sobe spiwali
15 Ey nuss Pane služebnici etc. Finis Carpa
ticorum²⁹

²⁸ Správne má byť „velmi“ (pozn. red.).

²⁹ Spis ďalej nepokračuje, hoci podľa logiky usporiadania záverečných slov sa zdá, že mal pokračovať (pozn. red.).

Resumé

O d konca 15. do prelomu 19. a 20. storočia koloval na širšom území fa-transko-tatranskej oblasti, v geografickom pásme siahajúcom od severného Slovenska po juh malopoľskej a juhovýchod podkarpatskej oblasti v dnešnom Poľsku špecifický literárny žáner v slovenskom jazyku známy ako „zemský kľúč“ (*clavis terræ*). Dnes zachované odpisy rozmanitých textov spadajúcich do tohto osobitého žánru, zväčša obsahovali popisy ciest, ako aj návody a receptúry na získanie drahých kovov a rúd. V odbornej poľskej a slovenskej literatúre sa pre ne tiež zaužíval aj menej presné označenie „spisy“, „spisky“. V nemeckej spisbe sú známe skôr pod označením *Walenbücher*.

Zachované varianty tohto žánru, s ktorými sme pracovali pri príprave tejto edície, boli napísané dobovým slovenským, poľským alebo nemeckým jazykom. Zväčša sú obohatené lokálnymi nárečiami, latinskými vsuvkami, tajnými alchymistickými šiframi a magickými znakmi. Slúžili ako svojrázne bedekre opisujúce miesta uloženia pokladov či ložísk nerastného bohatstva, menovite zlata, striebra, drahokamov a iných vzácných minerálov. Obsahovali komplikované postupy ich získavania, vrátane rôznych magických praktík. Popri magickej iluzórnosti ich potenciálneho účinku na čitateľa, v nich možno odhaliť aj racionálne postupy. Napriek deklarovanej forme je miestopisná úloha, podrobný popis horskej krajiny, v týchto textoch druhoradá. Dôležitejšie ako najpodrobnejší opis samotnej cesty, je popis jednotlivých terénnych ukazovateľov. Topografické údaje sú v nich ale usporiadané v logickej následnosti, naznačujú očividnú znalosť opísovaného terénu, hoci aj s minimom alebo úplne chýbajúcimi autorskými komentármi – tie boli predmetom ústneho zasvätenia.

Spomedzi moderných zahraničných autorov sa týmto prameňom systematicky venoval poľský bádateľ Jacek Kolbuszewski (1938 – 2022). Generáciu pred ním Stanisław Eljasz-Radzikowski (1869 – 1935). Spomedzi domácich autorov sa tejto téme venovala najmä etnologička Mária Kosová (1918 – 1985) či literárny historik Ervín Lazar (1905 – 1988). Sledovaný žáner charakterizovali ako rukopisný opis ciest vedúcich horami ku pokladom, dokument objasňujúci, kedy ísť a ako sa vystrojiť, kde a akým spôsobom hľadať, aby bolo možné pomocou nadprirodzenej moci získať pod zemou uložené poklady.

Zemské kľúče teda predstavujú osobitný druh dobových dokumentov s alchymistickými aspektmi a magickými praktikami. Približne od polovice 15. až do konca 18. storočia kolovali v karpatskej oblasti, územie Slovenska nevynímajúc. Týmto textami sa iba zriedkavo zaoberali kultúrni

historici, ešte o niečo menej folkloristi a iba výnimočne historickí geografi, avšak nikdy sa nestali predmetom systematického skúmania historickej a literárnej vedy, ktoré by si ako cenné literárne pamiatky oprávnené zasluhovali. O to viac je významnejšie úsilie, ktoré v tomto smere vyvinuli vo svojej vedeckej práci už spomínaný J. Kolbuszewski a Mária Kosová, ktorej rozsiahle dielo zostalo zväčša v nepublikovaných rukopisoch.

Väčšina zachovaných zemských kľúčov pochádza z prelomu 17. a 18. storočia. Prvé exempláre týchto textov podľa presvedčenia poľských bádateľov pochádzajú z 15. storočia, podľa našich výskumov sa takéto záznamy vyskytovali na území Slovenska od druhej tretiny 16. storočia. Typickým príkladom okrem textov, ktoré prináša aj táto publikácia je aj vzácna rukopisná pamiatka *Alchidemia magistri Frederici ae de ferrea porta* z roku 1573, ktorá bola v roku 2020 odborne zverejnená a všestranne analyzovaná vo IV. diele edície *Monumenta Linguae Slovacae*. V tomto diele sa nachádzajú explicitne datované zápisy o hľadaní pokladov, napríklad *Jiný spis na Krumpachy* (1565), *Jiný spis k Bílej vodě* (1562), *Jiný spis o Žiabim jazere* (1566) či *Descriptio ad montes Carpaticos* (1566).

Autormi zemských kľúčov boli v značnom zastúpení aj cudzinci, podľa mien niektorých vieme presvedčivo dedukovať ich pôvod v historických Českých krajinách – napríklad Jan Zeman z Tešína, Šebastián Čech z Litomyšľa, Mikuláš Žatecký (*Nicolaus Ziatecky*), Jeroným Krumpír z Olomouca (*Jeronim Krumpir* z *Holomuce*), Václav Kožišník z Králova Hradce, Pavel Tkáč z Mýta, Ondrej z Olomouca (*Andreas* z *Holomuce*), Ján Táboorský (*Joannes Táborita*), Žigmund Opavský (*Sigismundus Opaviensis*), Pavel Ratibořský (*Paulus Ratiboriensis*). Okrem Čechov, Moravákov a Slezanov tu však bola skupina hľadačov označovaných ako „cudzozemci“ (*Cyzozemcy*). Pred nimi autori slovenských zemských kľúčov varovali a v kontakte s nimi odporúčali veľkú diskretnosť. Išlo o vcelku pestrú zmes románskych národností, označovaných ako *Vlasi*, *Vlachovia* či *Vlaši*, čo súhlasí s dikciou dobových písomností zmieňujúcich takto v slovenských dejinách najmä Talianov, ale aj Valónov, Francúzov, Španielov či Rumunov.

Keďže hľadači pokladov pracovali v utajení, ich mená pre nás ostávajú neveľmi známe. Vieme iba málo o odvážnych horských prospektoroch, ako bol Michal Chrościński, Kazimierz Goraczko z Myśleníc, Franciszek Butner z Wroclavi, Martin Prause z Terstu, Andreas Servit a Martin Zepsurka, obaja zo Spiša. Je pozoruhodné, že hľadači pokladov sa v širšej tatranskej oblasti tajne združovali aj do konšpiračných fraternít, medzi ktoré patrilo napríklad Bratstvo svätého Vavrinca či Bratstvo siedmych hviezd.

Iba na základe rôznych indícií vieme dedukovať, že pochádzali z rôznych spoločenských vrstiev a pokiaľ ide o vzdelanie, môžeme predpokladať aspoň čiastočnú gramotnosť, keďže výkon tohto povolania predpokladal aj prácu s textom. Takisto vieme s veľkou pravdepodobnosťou odhadnúť, že sa hľadači často formovali z adeptov alchýmie. Príkladom môže byť Ján Sebeslavský, autor už zmienenej *Alchidemie* z roku 1573, ktorého spis predstavuje pozoruhodnú fúziu praktických alchymistických receptúr, odpisov návodov na hľadanie pokladov v konkrétnych horských lokalitách (Tatry, Pieniny, Babia hora) a vlastných záznamov používateľa.

Odpisy návodov na hľadanie drahocenných kovov sa vyskytovali aj v archívoch šľachtických rodov, ktoré využívali privilégiá kutania a dolovania. Na Slovensku boli objavené v archívoch pánov z Brezovice (Berzevický/Berzeviczy), Révajovcov (Révay), ako aj rodu Horvátovcov z Plavča (Horváth-Palocsay). Tieto dokumenty sa datujú do obdobia 16. až 18. storočia. Začiatkom 19. storočia sa odpisy týchto textov vykonávali a deponovali v meštianskych rodinách – napríklad v rodine Belopotockých v Ružomberku. Napokon sa majiteľmi spisov stávali aj drobní remeselníci, baníci a horeľali v odľahlých regiónoch Slovenska.

V závere možno vysloviť presvedčenie, že dobové texty, ktoré editori tejto publikácie po značnom úsilí predkladajú odborníkom, ako aj zainteresovanej verejnosti, sa v budúcnosti stanú bohatým zdrojom pre ďalšie interdisciplinárne štúdium a obohatia tak naše doterajšie poznanie národných dejín o nové pozoruhodné interpretácie.

Miloš Jesenský

Synopsis

From the end of the 15th century to the turn of the 20th, there was a literary genre in Slovak known as *zemský kl'úč* (*clavis terræ* or “land clues/guides”). This peculiar style spread around the region of the Fatra and Tatra mountains in an area covering from northern Slovakia to southern Lesser Poland and south-east Subcarpathia in present-day Poland. Most of the existing facsimiles of this type of texts contain descriptions of tracks, as well as instructions and formulas for obtaining precious metals and ores. Specialized Polish and Slovak writings also used the rather inexact expressions “*spisy*” or “*spisky*” (records/notes) to refer to them. In German they are mostly known as *Walenbücher*.

The samples used for the purposes of this publication were written in period Slovak, Polish and German and — more often than not — contain local dialect elements, Latin annotations, secret alchemical ciphers and magic symbols. These documents were, in fact, handbooks describing the locations of treasures and deposits of valuable minerals and metals like gold, silver, precious stones, etc. as well as complex procedures how to get hold of these treasures using different formulas, some of them of a magical character. Nevertheless, besides the magical illusion they might make on their readers, they also contain some realistic procedures. Despite the fact that this type of texts are called “land guides,” the topographical aspect—providing a detailed description of the country — plays a minor role in them. More important than the most elaborate description of the way itself is the rendition of the different landmarks. Nevertheless, all topographic pieces of information follow a logical order that clearly indicates their writers had a thorough knowledge of the area in question. Curiously, however, they contain practically no comments by their authors — apparently these were to be imparted orally.

From among modern scholars, these sources were systematically studied by Polish historian Jacek Kolbuszewski (1938 – 2022). One generation earlier, Stanisław Eljasz-Radzikowski (1869 – 1935)—a researcher of history, geographical nomenclature and local folk culture—had also involved himself with this topic. As for Slovak researchers who paid attention to this genre, worth mentioning are ethnologist Mária Kosová (1918 – 1985) and literary historian Ervín Lazar (1905 – 1988). Kosová and Lazar characterized these works as handwritten descriptions of mountain tracks leading to treasures and as documents explaining when to go, what kind of equipment to take, as well as where and how to search in order to get hold of the treasures hidden in the ground using supernatural means.

These “land guides,” therefore, constitute a very specific form of period documents full of alchemical techniques and magic formulas. From the mid 15th to the end of the 18th century these writings were commonplace in the whole of the Carpathian region, not excluding the territory of today’s Slovakia. Surprisingly, however, these documents have barely been studied by cultural historians or folklorists and only exceptionally by historical geographers. Regrettably, historical and literary science have so far failed to pay these valuable literary monuments the attention they deserve. All the more significant are, therefore, the efforts made in this respect by the above mentioned Jacek Kolbuszewski and, especially, Mária Kosová whose extensive manuscripts have practically remained unpublished.

Most of the preserved land guides date from the turn of the 18th century. Polish researchers have dated the earliest facsimiles back to the 15th century whereas the oldest copies on the territory of Slovakia come from the mid-16th century. Besides the samples included in this publication, a typical example of this genre is the rare literary monument *Alchidemia magistri Frederici ae de ferrea porta*, a manuscript from 1573 that was professionally and comprehensively analyzed in volume IV of the *Monumenta Linguae Slovacae* published in 2020. This volume presents exactly dated records of treasure hunts such as *Jiný spis na Krumpachy* [Another Guide to Krompachy] (1565), *Jiný spis k Bílej vodě* [Another Guide to Whitewater] (1562), *Jiný spis o Žiabim jazere* [Another Guide to Frog Lake] (1566) or *Descriptio ad montes Carpaticos* (1566).

The writers of these land guides came from many different countries. In many cases, their names clearly reveal their country of origin. From Bohemia, for instance, were Jan Zeman of Tešín, Šebastián Čech of Litomyšl, Mikuláš Žatecký (Nicolaus Ziatecky), Hieronymus Krumpír of Olomouc (*Jeronym Krumpir z Holomuce*), Václav Kožišník of Hradec Králové, Pavel Tkáč of Mýto, Andrew of Olomouc (*Andreas z Holomuce*), Ján Tábořský (*Joannes Táborita*), Žigmund Opavský (*Sigismundus Opaviensis*) and Pavel Ratibořský (*Paulus Ratiboriensis*). Besides the Czechs, Moravians and Silesians, there was a group of treasure hunters called “aliens” (*Cyzozemcy*). The authors of the Slovak land guides warned against them and advised discretion in their presence. These aliens were members of a variety of Romance ethnicities referred to as *Vlasi*, *Vlachovia* or *Vlaši* [Vlachs]. This denomination matches the name used in many period Slovak documents to refer mainly to Italians and, to a lesser degree, to Walloons, Frenchmen, Spaniards and Romanians as well.

Since treasure hunters would work secretly, their names remain practically unknown. The little information available mentions a few brave mountain prospectors such as Michał Chrościński, Kazimierz Goraczko of

Myšlenice, Franciszek Butner of Wrocław, Martin Prause of Trieste, as well as Andreas Servit and Martin Zepsurka, both from Spiš. Curiously, treasure hunters active in the wider Tatra mountains area also associated in secret and conspiratorial societies such as the Brotherhood of St. Lawrence and the Fraternity of the Seven Stars.

Some hints contained in the sources let assume these prospectors came from different social strata. As for their education, they must have been at least partially literate as carrying out this profession required being able to read. Moreover, treasure hunters are very likely to have been alchemy adepts. A good example is Ján Sebeslavský—the author of the above mentioned *Alchidemia* from 1573—whose work represents a remarkable combination of practical alchemical formulas, facsimiles of instructions how to look for treasures in specific mountain locations such as the Tatra and Pieniny mountains, the Babia Hora massif, etc. as well as Sebeslavský's own annotations.

Copies of instructions on how to look for precious metals have also been also found in the archives of noble families that enjoyed extracting and smelting privileges. In Slovakia, this is the case of the noble of Brezovica (Berzevicky/Berzeviczy) and Révaj (Révay) families, as well as the Horváts of Plaveč (Horváth-Palocsay). These guides originated between the 16th to the 18th century. At the beginning of the 19th century, some privileged families like the Belopotockys of Ružomberok also owned this type of facsimiles. Lastly, minor craftsmen, miners and highlanders in remote regions of Slovakia were also in possession of such guides.

We firmly believe the period texts the editors of this publication have arduously made available to scholars and the general public shall become a rich source for further interdisciplinary study, contributing in this way to increasing the knowledge we now have of our national history by new and remarkable interpretations.

Miloš Jesenský

ŽOZNAM KNIŽNÍC, ARCHÍVOV, PUBLIKOVANÝCH PRAMEŇOV
A SEKUNDÁRNEJ LITERATÚRY

ARCHÍVY A KNIŽNICE

Archív Slovenskej Akadémie Vied

Adresa: Dúbravská cesta 9

84104 Bratislava

tel.: +421 2 32 447 440

e-mail: archiv@savba.sk

Archív Slovenského národného múzea, pobočka v SNM – Múzeách
v Martine

Adresa: Malá hora 2

036 01 Martin

tel.: +421 42 413 10 11, +421 042 413 30 96

e-mail: snmmartin@snm.sk

Historický ústav Slovenskej akadémie vied

Ústredná knižnica

Adresa: Klemensova 19

814 67 Bratislava

tel.: 02/52927384

e-mail: uksav@savba.sk

Országos Széchényi Könyvtár – Magyarország nemzeti könyvtár

Szent György tér 4-5-6

Adresa: Buda Castle, „F” Building

H-1014 Budapest

Maďarsko

tel.: +36 1 224 3700, +36 20 224 3700

fax: +36 1 202 0804 E-mail: inform@oszk.hu

Rímsko-katolícky farský úrad

Farnosť Cífer

Adresa: Pevetitšova 15

919 43 Cífer

tel.: 033/5599180

e-mail: farnostcifer@gmail.com

Slovenská národná knižnica
Literárny archív
Adresa: Námestie J.C. Hronského 1
036 01 Martin
Tel.: 043/2451163
e-mail: la@snk.sk

ARCHÍVNE PRAMENE

[*Bystrická agenda*], 1585. 137 s. Rukopis v Ústrednej knižnici SAV
v Bratislave, bez signatúry.

Cantus et orationes. Rukopis zo 17. stor. v Országos Széchényi Könyvtár
v Budapešti, sign. Duodec. Slav. 6.

Clavis terrae, 52 s. Rukopis v Archíve Slovenského národného múzea
v Martine, sign. R 521.

Conciones Slavico-Bohemicae, 18. stor., 992 s. Rukopis v Országos Széchényi
Könyvtár v Budapešti, sign. Quart. Slav. 10.

CHROŚCIŃSKI, MICHAŁ: *Skarbowiec Michała Hrościńskiego S.M.P. Filozofa,
Opisanie ciekawe Gór Tatrów za Nowem Targiem i daley maiący, z prognostyków
od duchowney osoby uczynionym ku wynaydowaniu skarbów, klenotów i ziół
służący*. Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie. Dostupné online: [https://
crispa.uw.edu.pl/object/files/608894/display/JPEG](https://crispa.uw.edu.pl/object/files/608894/display/JPEG).

KETSKEMETY, PAVEL PETROVITRIUS: *Spisowe rozličnich mist a wrchu w Uherske
zemi*, 1754, 8 s. Rukopis v Slovenskom národnom múzeu v Martine,
sign. 518/946.

LATSNY, ADAMUS: *Dictionarium cognationem seu convenientiam lingvarum:
Hungaricae et Slavicae exhibens pro nationalibus scholis Slavonicis adornatum*,
1767 – 1797. Rukopis v Univerzitnej knižnici v Budapešti. Sign. H 10.

Liptovský herbár zo 17. stor., 335 s. Rukopis v Magyar Tudományos
Akadémiai Könyvtár v Budapešti, sign. K 59.

*Libellus ac Manna absconditae Sive Iter ad Montes Carpatos Hungariae in
Comitatu Scepusiensi. Ubi Mater Thesaurorum iacet recondita, quostamen
Secundum hunc Librum facile invenire potest. Ex Italico praetextum* 1755,
Liptovské múzeum Ružomberok, sign. 11 731 (neznáme uloženie).

MOKOS, DOMINICUS: *Sermones pro festo B. Virginis Mariae Immaculatae*, 142 s.
Rukopis z roku 1758 v Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti, sig.
Quart. Slav. 66.

Opuscula artis chymicae, 390 s. Rukopis zo 17. storočia v Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti, sig. Duod. Slav. 3.

Sententiae, 18. stor., 43 s. Rukopis v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine, sign. C 1255.

Slovenské kázne, 1766 – 1780, 149 s. Rukopis v súkromnom vlastníctve Miloša Jesenského.

Spis o Šútovskej doline! Liptovské múzeum v Ružomberku, sign. 21 513 (neznáme uloženie).

Spis o Bohatswý w Tatroch. Liptovské múzeum v Ružomberku, sign. 18 298 (neznáme uloženie).

Swaté biblia slowénské aneb Pjsma swatého částka 1., která w sebe obsahuge Starého testamenta zákon a zákona historiui, 920 s. (Červený Kláštor, 1757 – 1759). Rukopis na rímsko-katolíckom úrade v Cíferi.

Syllabus dictionarij Latino-Slavonicus cum brevi quoque methodo parvulorum, rite videlicet: scribendi, formandi et pronuncindi nonnullas vces in Ortographo Slavonico Idiomate, quod exemplis deducitur. 1763, 948 s. Rukopis v Univerzitná knižnica v Budapešti, sign. H64.

VALTHORN ANTONIUS: *Spisy, kterak w degakowich wrchoch a gakowa dobrogi nachazy*, rukopis z roku 1754, 15 s. Rukopis vo fonde Slovenského národného múzea v Martine, sign. 518/946.

ZEMSKI (kľúč) *Swati Nagswategssi Orodug za...*, Liptovské múzeum v Ružomberku, sign. 14 749 (neznáme uloženie).

The Works of Sir George Ripley, citované podľa internetu <https://www.scribd.com/document/196219107/Works-of-Sir-George-Ripley>, dňa 25. mája 2023.

PUBLIKOVANÉ PRAMENE

BAJZA, JOZEF IGNÁC: *René mlád'enca príhodi a skúsenosti*. Bratislava: J.M. Landerer, 1785, 343 s.

BARTOLOMEIDES, LADISLAV: *Kratičká hystorye přirozenj k pomocy a k dobrému gak učitelů, tak y mládeže sskolské sepsaná, ano y k rozssjřenj lepssj a k Bohu wedaucy známosti tohto swěta wůbec*. Budín: K. Landerer, 1798, 63 s.

BESKO, JOANNES BAPTISTA: *Smutné rozlučenj Człowěka podle Krwi, a Ctnosti wýsoce Wznesseného aneb: Pohřební Kázanj pri Sláwných exequiách (...) Pána Groffa Illessházy Jozeffa, z Illessháze, (...) zámku, a Panstwj Trenčánskeho Dedičného Pána, Slawných Stolic, (...)*. W Trnawe: Wytlačené w Impressy Kolegi Akademického, 1766, 32 s.

Cantus catholici: Pysne Katholjcke Latinské y Slowenské: Nowé y Starodawné.
[Levoča] 1665, 320 s.

COMENIUS, JOANNES AMOS: *Janua linguae latinae reserata aurea sive seminarium linguae latinae et scientiarum omnium.* Leutschoviae: Laurentii Breveri, 1643, 762 s.

COMENIUS, JOANNES AMOS: *Orbis sensualium pictus quadrilinguis. Hoc est omnium fundamentalium in mundo rerum et vita actionum, pictura et nomenclatura Latina, Germanica, Hungarica et Bohemica.* Leuchoviae: S. Brewer, 1685, 313 s.

ČIŽMÁŘ, JOZEF: Povesti o zlatých pokladoch tatranských. In: *Sborník Museálnej slovenskej spoločnosti*, roč. 10, 1905, s. 66 – 74.

DUŃCZEWSKI, STANISLAW JÓZEF: *Geografia Polska i W – X. Litewskiego z różnych autorów opisana.* Zamość: W Drukarni Zamoyskiej B. Jana Kantego, 1755 – 1769.

E. K.: Ein Kuriosum. In: *Karpathen-Post*, roč. 19, 1885, 7. mája, s. 2 – 3.

FRÖHLICH, DAVID: *Medulla geographiae practicae, peregrinantium inprimis usui, deinde historiarum et rerum, (...) pleniori cognitioni accomodata, in qua potissimum Europae regiones nobiliores et aditu faciliores nova, compendiosaque methodo proponuntur (...) et tandem caeterae quoque Orbis terrarum partes summam pertractantur.* Bartphae: Officina Klösi, 1639, 456 s.

GAVLOVIČ, HUGOLÍN: *Walaska sskola mrawuw stodola.* W Pruskem Roku Pána 1758, 757 s.

Hinterlassene Schrift eines Schatzsuchers. Ed.: MARTIN ROTH. In: *Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-vereins*, roč. 28, 1901, s. 177 – 181.

CHALOUPECKÝ, Václav (ed.): *Středověké listy ze Slovenska: Sbírka listů a listin psaných jazykem národním.* Bratislava – Praha: Melantrich, 1937, 266 s.

JESENSKÝ, MILOŠ; MARTIN HOMZA a PAVOL ŽIGO (ed.): *Alchýmia magistra Frederika od Železných vrát zo 16. storočia: Monumenta Linguae Slovacae.* Vol. IV. Bratislava: Univerzita Komenského, 2020, 141 s.

KIRCHER, ATHANASIUS: *Mundus subterraneus, quo universae denique naturae divitiae.* Vol. I. Amstelodami: Apud Joannem Janssonium & Elyzeum Weyerstraten, 1665, 366 s.

KMEŘ, ANDREJ: Spis do Tatár k trom Turňam, ktore leža nad mestem Kežmarkem. In: *Sborník Museálnej Slovenskej Spoločnosti*, roč. 12, 1907, s. 29 – 37.
Kniha Žilinská. Ed.: VÁCLAV CHALOUPECKÝ. Bratislava: Nákladem Učené spoločnosti Šafaříkovy, 1954, 239 s.

- LAUČEK, MARTIN: *Zlatá báně*. Vyšná Slaná: [s.l.], 1775, 182 s. Rukopis v UK v Budapešti, sign. A 248.
- LEHMANN, CARL GOTTHELF: *Nachricht von Wahlen, wer sie gewesen, wo sie Gold-Erz aufgesucht und gefunden, wie sie solches geschmeltz und und zu gut gemacht auch wie sie aus Erzen und Kräutern Gold gebracht aus alten Schriften und Nachrichten gezogen*, Frankfurt a Leipzig: [s.l.], 1764, 150 s.
- MARSINA, RICHARD (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*: Vol. 1. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1971, 504 s.
- MIŠIANIK, JÁN: *Antológia staršej slovenskej literatúry*. Bratislava: Veda, 1964, 872 s.
- PROCOPIUS, JOANNIS: *Dictionarium slavico-latinum*, Skalica: [s.l.], [s.a.], 18. stor., 605 s. Rukopis v Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti, sign. Fol. Boch. Slav. 6/I., 6/II.
- RADZIKOWSKI, STANISLAW ELIASZ: *Skarby zaklęte w Tatrach*. Kraków: Ster, 1903, 33 s.
- Rímske príbehy*. Trans.: JOZEF MINÁRIK; HELENA MÁJEKOVÁ a MARTA KERUEOVÁ. Bratislava: Mladé letá, 1981, 166 s.
- ROTH, MARTIN (ed.): *Hinterlassene Schrift eines Schatzsuchers*. In: *Jahrbuch des Ungarischen Karpathen-vereins*, roč. XXVIII, 1901, s. 177 – 181.
- SEDLÁK, VINCENT (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae*: Vol. 2. Inde Ab A.1315 Ad A.1323. Bratislava: Veda, 1987, 633 s.
- Schwarzkünstler Persiflage aus der Hohen Tatra I. Ed.: VIKTOR GRESCHIK. In: *Karpathen Post*, roč. XVI, 1896, č. 37, 10. septembra, s. 1 – 2.
- Schwarzkünstler Persiflage aus der Hohen Tatra II. Ed.: VIKTOR GRESCHIK. In: *Karpathen Post*, roč. XVI, 1896, č. 38, 17. septembra, s. 3.
- SINAPIUS [HORČIČKA], DANIEL: *Neoforum Latino-Slavonicum. Nowy trh latinsko-slowensky, na kteremž se nekeré do hospodarstwý slowenskeho potrebné towary prodayne nachazegj*, [Leszno], 1678, 96 s.
- SINAPIUS-HORČIČKA, DANIEL st.: *Neo-forum Latino-Slavonicum : Nový trh latinsko-slovenský*. Ed. a trans.: JOZEF MINÁRIK. Bratislava : Tatran, 1988, 264 s.
- SIGRAY, JOANNES: *Visitatio ecclesiarum Scepusiensium*. In: *Additamenta ad Initia progressus ac praesens status Capituli Scepusiensis*. Ed.: JOSEPHUS HRADSKY. Szepesváralja: Typis Dionysii Buzás, 1903 – 1904, s. 115 – 277
- TOLKIEN, JOHN RONALD REUEL: *Hobiti*. Trans. VIKTOR KRUPA. Bratislava: Mladé letá, 1973, 272 s.
- Skutky Rimanov*. Trans.: MARIANA PAULINY-DANIELISOVÁ. Bratislava: Tatran, 1978, 140 s.

- TORKOS, JUSTUS JOHANNES: *Taxa pharmaceutica Poseniensis cum instructionibus pharmacopoeum, chirurgorum et obstetricum speciali mandato excelsi consilii regii locumtenentialis Hungarici assumta*. Preßburg: Litteris Royerianis, 1745, 98 s.
- VOLKMANN, GEORG ANTON: *Silesia subterranea*. Breslau: Moritz Georg Weidmann, 1720, 344 s.
- WILLELMI MALMESBIRIENSIS MONACHI: *De Gestis regum Anglorum, libri quinque: Historiae nouellae*. Libri tres. Ed.: WILLIAM STUBBS. London: Rerum Britannicarum medii aevi scriptores, 1887.
- WYDRA, WIESŁAW a WOJCIECH RYSZARD RZEPKA (ed.): Testament Piotra Wydźgi o ukrytym skarbie. In: *Chrestomatia staropolska: Teksty do roku 1543*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1994, s. 183 – 184.

SEKUNDÁRNA LITERATÚRA

- ADAMEC, VLADIMÍR a Radek Roubal: *Turistický sprievodca Vysoké Tatry*. Bratislava: Šport, 1972, 182 s.
- BŁĄŻEJEWSKI, TADEUSZ: *Diabeł w literaturze polskiej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1998, 368 s.
- BOHUŠ, IVAN: Náčrt dejín tatranských baní a hút. In: *Nové Obzory*, roč. 5, 1963, s. 72 – 94.
- BOHUŠ, IVAN: *Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier*. Tatranská Lomnica: ŠL TANAPu, 1996, 458 s.
- BUCHHOLTZ, GEORG: *Das weit und breit erschollene Ziepsen-Schnee-Gebürg*. Leutschau: Buchdruckerei des Jos.Th.Reiss, 1899, 67 s.
- BRAUDEL, FERNAND: *Das Mittelmeer und die mediterrane Welt in der Epoche Philipps II*. Vol 1 – 3. Trans. GÜNTER SEIB a GRETE OSTERWALD. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 2001.
- Český jazykový atlas. Vol. 4. Ed.: JAN BALHAR. Praha: Academia, 2002, 626 s.
- DAHMANI, LOUISA a VÉRONIQUE D. BOHBOT: Habitual Use of GPS Negatively Impacts Spatial Memory during Self-guided Navigation. In: *Scientific reports*, roč. 10, 2020, č. 1. Dostupné na <https://doi.org/10.1038/s41598-020-62877-0>.
- DINZELBACHER, PETER: Zu Theorie und Praxis der Mentalitätsgeschichte. In: *Europäische Mentalitätsgeschichte: Hauptthemen in Einzeldarstellungen*. Ed.: IDEM. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 2008, s. XXVIII – XXIX.
- DRESSSEL, GERT: *Historische Anthropologie: Eine Einführung*. Wien – Köln – Weimar: Böhlau, 1996, 324 s.

- GELL, ALFRED: How to Read a Map: Remarks on the Practical Logic of Navigation. In: *Man* (N. S.), roč. 20, 1985, č. 2, s. 271 – 286.
- GOFF, JACQUES LE: Eine mehrdeutige Geschichte. In: *Mentalitäten-Geschichte. Zur historischen Rekonstruktion geistiger Prozesse*. Ed.: ULRICH RAULFF. Berlin: Wagenbachs Taschenbücherei, 1987, s. 18 – 32.
- GRABOWSKI, MICHAŁ: Kody i zagadki w „spiskach” tatrzańskich. In: *Napis*, roč. 17, 2011, s. 237 – 246.
- GRABOWSKI, MICHAŁ: *Rytuały magiczne i chrześcijańskie w „spiskach” tatrzańskich*. In: *Napis*, roč. 16, 2010, s. 463 – 475.
- GRABOWSKI, MICHAŁ: „Spisek” Michała Chrościńskiego *Opisanie Ciekawe Gór Tatrów jako pierwszy przewodnik tatrzański*. Warszawa: Dig, 2012, 140 s.
- GRABOWSKI, MICHAŁ: „Spisek” tatrzański jako specyficzna forma scenariusza. In: *Pongo*, roč. 4, 2011, s. 257 – 266.
- GRABOWSKI, MICHAŁ: „Spiski” tatrzańskie – przewodniki po skarbach. In: MALGORZATA PIECZARA; ROZALIA SŁODCZYK a ANNA WITKOWSKA (ed.): *Strony autobiografizmu*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, s. 343 – 349.
- GRABOWSKI, MICHAŁ: „Spiski” tatrzańskie – rękopisy dla wtajemniczonych. In: ANITA PIENKOWSKA a AGATA WDOWIK (eds.): *NieZapisane. Humanistyka XXI wieku. Badania doktorantów WP UW*. Warszawa: Instytut Polonistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, 2011, s. 19 – 25.
- GREGOR, FERENC: *Die alte ungarische und slowakische Bergbauterminologie mit ihren deutschen Bezügen*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1985, 344 s.
- HACQUET, BALTHASAR: *Hacquet's Neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1788 und 1795 durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nördlichen Karpathen*. Vol. 3. Nürnberg: Verlag der Raspischen Buchhandlung, 1794.
- HIRSCH, ERIC a MARK O'HANLON (eds.): *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Place and Space*. Oxford – New York: Clarendon Press – Oxford University Press, 1995, 268 s.
- Historický slovník slovenského jazyka*. Vol. 1. – 7. Ed.: MILAN MAJTÁN. Bratislava: Veda, 1991 – 2008.
- HOLUBY, LUDOVÍT: Žaby v reči a poverách slovenského ľudu. In: *Slovenské pohľady*, roč. 8, 1888, s. 265 – 271.
- HOMZA, MARTIN: Včasnostredoveké dejiny Spiša. In: *Historia Scepusii*, vol. 1: *Dejiny Spiša do roku 1526*. Ed.: MARTIN HOMZA a STANISŁAW A. SROKA. Bratislava a Kraków: Etc, 2009, s. 125 – 311.

- HOMZA, MARTIN: Vzdelanie a kultúrne pomery na Spiši v 16. – 18. storočí. In: *Historia Scepusia*, vol. 2: *Dejiny Spiša od roku 1526 do roku 1918*. Ed.: MARTIN HOMZA a STANISŁAW A. SROKA. Bratislava a Kraków: Etc, 2016, s. 298 – 331.
- HORTIS, SAMUEL AUGUSTINI AB: Von den fremden Gold und Schatzgräbern. In: *Allergnügist privilegierte Anzeigen aus sämmtlich-keiserlich-königlichen Erbländern*, roč. V, 1775.
- HOUDEK, IVAN: *Osudy Vysokých Tatier*. Liptovský Mikuláš: Slovotur, 1951, 252 s.
- HÚŠČAVA, ALEXANDER: K dejinám najstarších dĺžkových mier na Slovensku. In: *Slovenský národopis*, roč. 5, 1957, č. 3 – 4, s. 292 – 306.
- JESENSKÝ, MILOŠ: *Alchýmia Magistra Frederika Æ* v kontexte dejín alchýmie. In: *Monumenta Linguae Slovacæ*. Vol. IV. Ed.: IDEM; MARTIN HOMZA a PAVOL ŽIGO. Bratislava: Univerzita Komenského, 2020, s. 18 – 37.
- JESENSKÝ, MILOŠ: Hľadači pokladov. In: IDEM; ALEXANDRA PAVELKOVÁ a LENKA TKÁČOVÁ (ed.): *Čarodejnice, alchymisti a hľadači pokladov na Slovensku*. Bratislava: Goringa 2009, 192 s.
- JESENSKÝ, MILOŠ a PAVEL HRONČEK: Rozbor topografie v spise Alchidemia magistri Friderici ae de ferrea porta z roku 1573. In: *Historický časopis*, roč. 68, 2020, no. 1, s. 125 – 136.
- JOST, HENRYK: *O górnictwie i hutnictwie w Tatrach Polskich*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowo-Techniczne, 1962, 185 s.
- KLIMEK, TOMÁŠ: *Krajiny českého středověku*. Praha: Dokořán, 2014, 208 s.
- KOLBUSZEWSKI, JACEK: *Skarby króla Gregoriusa: O poszukiwaczach skarbów w XVII i XVIII w.* Katowice: Śląsk, 1972, 195 s.
- KOLBUSZEWSKI, JACEK: *Osobliwości i sensacje tatrzańskie*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1977, 234 s.
- KOSOVÁ, MÁRIA: Folklorizované texty na území Karpát v 16. – 19. storočí. In: *Interetnické vzťahy vo folklóre Karpatskej oblasti*. Ed.: KLÁRA VOLLOŠŠÁKOVÁ. Bratislava: Veda, 1980, s. 137 – 157.
- KRÁLIK, ĽUBOR: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: VEDA, 2015, 704 s.
- KRAJČOVIČ, RUDOLF: *Slovenčina a slovanské jazyky*. Vol. II: *Fonologický vývin*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003, 167 s.
- KRZYŻANOWSKI, JULIAN: Na szlakach tatrzańskich poszukiwaczy skarbów. In: *Paralele: Studia porównawcze z pogranicza literatury i folkloru*. Ed.: IDEM. Warszawa: PWN, 1977, s. 421 – 425.
- KUCHARSKÁ, VERONIKA: *Ducissa: Život knážnej Hedvigy v časoch Jagelovcov*. Bratislava: Post Scriptum, 2014, 245 s.

- KUCHARSKÁ, VERONIKA: Yanoš Kral. Postava Jána Zápoľského medzi Osmanskou ríšou a európskymi mocnosťami. In: *Vyzeru tak gýest: k sedemdesiatinám profesora Jána Lukačku*. Ed.: EVA BENKOVÁ. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 84 – 108.
- LAMPRECHT, ARNOŠT – DUŠAN ŠLOSAR – JAROMÍR BAUER: *Historický vývoj češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977, 309 s.
- LIPTÁK, JOHANN: *Alchimisten, Gottsucher und Schatzgräber in der Zips*. Kesmark: Verlag des Karpathenvereines, 1938, 49 s.
- MAJTÁN, MILAN: *Gewässernamen im Flußgebiet des Dunajec*. (Nazwy wodne dorzecza Dunajca). Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1998. 516 s.
- MAJTÁN, MILAN: Hydronymia povodia Popradu. (Základná charakteristika.) In: *Hydronymia słowiańska*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, 1996, s. 47 – 50.
- MAJTÁN, MILAN: *Z lexiky slovenskej toponymie*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1996, 192 s.
- MALINIAK, PAVOL: *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2009, 246 s.
- MAREK, MILOŠ: *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2006, 520 s.
- MAREK, MILOŠ: Románske obyvateľstvo na Slovensku v stredoveku (Valóni, Francúzi, Taliani, Španieli). In: *Historický časopis*, roč. 52, 2004, č. 4, s. 601 – 630.
- MATRAS, MICHAL: Prace górniczno-hutnicze w okolicy Szczawnicy do poł. XVIII wieku. In: *Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa*, roč. 13, 1969, s. 101 – 236.
- MENTEL, ANDREJ: *Medzigeneračný prenos poznatkov o štruktúre krajiny. Dizertačná práca*. Bratislava: Univerzita Komenského Filozofická fakulta Katedra etnológie a kultúrnej antropológie, 2009, 193 s.
- MOLEND, DANUTA: Poszukiwania górnicze w Tatrach, Pieninach i Beskidzie Sadeckim do r. 1772 w świetle analizy przywilejów poszukiwawczych. In: *Studia z dziejów górnictwa i hutnictwa*, roč. 14, 1970, s. 55 – 64.
- MRVA, IVAN: Politické dejiny Spiša v kontexte strednej Európy (1526 – 1711). In: *Historia Scepussii*, vol. 2: *Dejiny Spiša od roku 1526 do roku 1918*. Ed.: MARTIN HOMZA a STANISŁAW A. SROKA. Bratislava a Kraków: Etc, 2016, 44 – 271.
- MURDOCH, BRIAN: *An Incestuous Saint in Medieval Europe and Beyond*. Oxford: Oxford University Press, 2012, 270 s.
- NYKA, JÓZEF: *Tatry Słowackie: Przewodnik*, 2. vyd. Latchorzew: Wydawnictwo Trawers, 1998, 448 s.

- OLDONI, MASSIMO: A fantasia dicitur fantasma, Gerberto e la sua storia II. In: *Studi Medievali*, roč. 21, 1980, č. 2, s. 493 – 622.
- OLDONI, MASSIMO: Gerberto e la sua Storia. In: *Studi Medievali*, roč. 18, 1977, č. 2, s. 629 – 704.
- OLEJNÍK, VLADIMÍR: Dejiny Spišského prepoštstva v rokoch 1526 – 1776. In: *Historia Scepusii*. Vol. 2: *Dejiny Spiša od roku 1526 do roku 1918*. Ed.: MARTIN HOMZA a STANISŁAW A. SROKA. Bratislava a Kraków: Etc, 2016, s. 617 – 623.
- OTISK, MAREK: *Papežovo ďábelské vďedení: Věda a filosofie v době Gerberta z Aurillacu*. Ostrava: Montanex a Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 2010, 197 s.
- PAULINY, EUGEN: *Fonologický vývin slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963, 360 s.
- PEUCKERT, WILL ERICH: Walen und Venediger. In: *Mitteilungen der Slesischen Gesellschaft für Volkskunde*, roč. 30, 1929, s. 205 – 247.
- PLESKALOVÁ, JANA: *Stará čeština pro nefilology*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovi univerzity, 2003, 149 s.
- PLOCH, BEATRICE: Die Symbolisierung der eigenen Welt: Das Raumorientierungsmodell als Schlüssel zu den Mental Maps. In: *Region: Heimaten der individualisierten Gesellschaft*. Ed.: HEINZ SCHILLING a BEATRICE PLOCH. Frankfurt/Main: Universität Frankfurt/Main, Institut für Kulturanthropologie, 1995, s. 173 – 178.
- PLOCH, BEATRICE: Vom illustrativen Schaubild zur Methode: Mental Maps und ihre Bedeutung für die Kulturanthropologie. In: *KulturTexte: 20 Jahre Institut für Kulturanthropologie und Europäische Ethnologie*. Eds.: INA-MARIA GREVERUS, JOHANNES MOSER, BEATRICE PLOCH, REGINA RÖMHILD, HEINZ SCHILLING a MARIETTA SCHULT. Frankfurt/Main: Universität Frankfurt/Main, Institut für Kulturanthropologie, 1994, 335 s.
- RADWAŃSKA-PARYSKA, ZOFIA a WITOLD HENRYK PARYSKI: *Wielka Encyklopedia Tatrzańska*. Poronin: Wydawnictwo Górskie, 2004, 1553 s.
- RADY, MARTIN: A Transylvanian Alchemist in Seventeenth-Century London. In: *The Slavonic and East European Review*, roč. 72, 1994, č. 1, s. 140 – 151.
- RADZIKOWSKI, STANISŁAW ELIASZ: *Michała Chrościnskiego Opisanie ciekawe gór Tatrów*. Kraków: G. Gebethner, 1905, 78 s.
- RAMPLING, JENNIFER M. : John Dee and the Alchemists: Practising and Promoting English Alchemy in the Holy Roman Empire. In: *Stud Hist Philos Sci*, roč. 43, 2012, č. 3, s. 498 – 508.

- RATKOŠ, PETER: Postavenie slovenskej národnosti v stredovekom Uhorsku. In: *Slováci a ich národný vývin*. Ed.: JÚLIUS MESÁROŠ. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966, s. 7 – 40.
- SPITZER, MANFRED: *Digitální demence*. Trans.: FRANTIŠEK RYČL. Praha: Host, 2014, 342 s.
- SZAFLARSKI, JÓZEF: *Poznanie Tatr: Szkice z rozwoju wiedzy o Tatrach do połowy XIX w.* Warszawa: Sport i Turystyka, 1972, 618 s.
- ŠMILAUER, VLADIMÍR: *Vodopis starého Slovenska*. Praha – Bratislava: Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy, 1932, 564 s.
- ŠTEVÍK, MIROSLAV: Prírodno-geografické pomery na Spiši a prírodné názvy na Spiši v písomných dokumentoch z 13. a 14. storočia. In: *Terra Scepusiensis: Stav bádania o dejinách Spiša*. Eds.: RYSZARD GŁADKIEWICZ a MARTIN HOMZA. Levoča: Kláštorisko; Wrocław: Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych Uniwersytetu Wrocławskiego, 2003, s. 103 – 112.
- ŠTOLC, JOZEF: *Atlas slovenského jazyka*. Vol. 2. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1981, 316 s.
- TOWNSON, ROBERT: *Travels in Hungary with a Short Account of Vienna in the Year 1793*. London: Printed for G.G. and J. Robinson, 1797, 506 s.
- VAJCIK, PETER: *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v 16. storočí*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1955, 176 s.

EDIČNÁ POZNÁMKA

Editori a autori publikácie ďakujú za spoluprácu a pomoc pri procese jej zostavovania týmto osobám a ustanovizniam: Jana Gubášová Baherníková, Filip Gerát, Ján Hučko, Castor E. Sánchez, Ivan Mrva, Archív Slovenskej akadémie vied, Creative planet, s. r. o., Országos Széchényi Könyvtár v Budapešti a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár v Budapešti.

AUTORI

prof. MARTIN HOMZA, Dr.

Pôsobí na Katedre slovenských dejín Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Venuje sa starším slovenským a stredoeurópskym dejinám, predovšetkým problematike naračných prameňov. Vo výskume sa zameriava aj na regionálne dejiny Spiša.

MVDr. MILOŠ JESENSKÝ, PhD.

V rokoch 2008 – 2019 pôsobil ako riaditeľ Kysuckého múzea v Čadci. V súčasnosti pracuje v vydavateľstve Belianum Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. V oblasti výskumu a výuky tiež aktívne spolupracuje s Fakultou humanitných vied Žilinskej univerzity a Fakultou BERG Technickej univerzity v Košiciach. Venuje sa histórii vedy a techniky, predovšetkým dejinám alchémie na Slovensku v kontexte strednej Európy.

Mgr. ANDREJ MENTEL, PhD.

Vyučuje na Ústave sociálnej antropológie Fakulty sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského na funkčnom mieste docenta. Primárne sa zaoberá kognitívnou a evolučnou antropológiou so zameraním na vzťah náboženstva a sociálnej solidarity. K jeho starším záujmom však patrí antropológia krajiny. Regionálne sa špecializuje na Balkán a Karpaty.

Mgr. RADKA PALENČÁROVÁ, PhD.

Doktorát obhájila v roku 2021 na Univerzite Komenského v Bratislave. Vo svojej výskumnej činnosti sa zaoberá dejinami žien, hospodárstva a medicíny v novoveku. V súčasnosti sa histórii venuje vo svojom voľnom čase. Je členkou Dejepisného spolku v Košiciach a Klubu dejín farmácie, medicíny a dejín veterinárnych lekárov pri Východoslovenskom múzeu v Košiciach. Pre členov klubu pravidelne pripravuje prednášky.

prof. PhDr. PAVOL ŽIGO, CSc.

Vedecko-výskumný pracovník Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave. Venuje sa dejinám slovenského jazyka, jeho vývinu, dialektológii, slovanskej porovnávacej a všeobecnej jazykovede.

Martin Homza
Miloš Jesenský
Radka Palenčárová

Monumenta Linguæ Slovacæ Vol. IX

Claves Terræ Lingua Slovaca Sæculi XVI. – XVIII.

Edícia *Monumenta Linguæ Slovacæ*
Rediguje Martin Homza
Vol. IX
Séria *Documenta Theoretico-præceptiva*
Tomus 4

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave, 2023
Zostavili Martin Homza, Miloš Jesenský a Radka Palenčárová
Úvodné štúdie napísali Martin Homza, Miloš Jesenský, Andrej Mentel a Pavol Žigo
Jazyková redaktorka Veronika Kucharská
Prebal, väzba a grafická úprava Martin Homza & Matúš Brilla

Rozsah 416 strán a 1 obrázok, prvé vydanie
Vytlačilo Polygrafické stredisko Univerzity Komenského v Bratislave

ISBN 978-80-223-5550-6 (tlač)